

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТЕТЯНІН ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ

Прим. №1

УДК 378.04:745/749(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДЕКОРАТИВНО-
ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

01 «Освіта/Педагогіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 І.О.Тетянін

Науковий керівник

Винничук Рената Володимирівна,
доктор педагогічних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Тетянін Ігор Олексійович. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», галузі знань 01 Освіта / Педагогіка – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, МОН України, Полтава, 2024.

Проблематика дисертаційного дослідження полягає в тому, що однією з найважливіших ознак модернізації сучасної професійної освіти є розвиток фахової культури обраної групи професіоналів, котрі усвідомлюють галузь як особливу сферу практики, що забезпечує трансляцію культурних надбань від покоління до покоління, здатні до вибору нових форм і методів роботи; знають та використовують історичні досягнення свого народу, зокрема зразки декоративно-прикладного мистецтва, котре є об'єктом творчого натхнення і предметом фахового формування. У зв'язку із зазначеним постає суспільна потреба з'ясування можливостей і шляхів формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки в спеціальних навчальних закладах (коледжах культури і мистецтв, інститутах прикладного та декоративного мистецтва). У дисертації визначено теоретично-методичні засади формування професійної культури студентів коледжів за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Художньо-естетичну культуру студентів коледжів мистецтв визначено як складову професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів, що відображає знання, цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість та здатність до продуктивної професійної діяльності у процесі виконання теоретичних та практичних завдань.

У процесі долучення до цінностей народного мистецтва, способів і

методів створення творів мистецтва, реалізації творчих проєктів, збереження та поширення національної культурної спадщини декоративно-прикладна діяльність студентів коледжів постає як ефективний засіб формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів. Виховання уважного ставлення до традиційного народного мистецтва, усвідомлення власної причетності до мистецьких традицій народу, формування вмінь, навичок роботи з матеріалами, репродуктивної інтерпретації мотивів і сюжетів, розвиток творчих навичок та здібностей, стимулювання творчої активності, стійкий інтерес до художньо-естетичної культури не лише у плані практичного використання, а й формування потреби у створенні виробів тощо, визначають потенціал декоративно-прикладної діяльності для формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів.

Заняття з кераміки і гончарства є структурним елементом освітнього процесу в мистецьких коледжах і мають дидактичну спрямованість; скеровані на перетворення продуктів творчої діяльності на зміст і форму освітнього процесу; можуть стати додатковим фаховим активом і забезпечити гурткову діяльність з учнями; у перспективі можуть стати механізмом взаємодії зі спільнотою, батьками, родинами та іншими суб'єктами. Водночас вибір технік визначається здібностями та потенціалом майбутніх студентів і школярів, а також анатомо-фізіологічними та віковими особливостями дітей і підлітків.

У дисертації обґрунтовано критерії, визначено показники сформованості професійної культури студентів коледжів мистецтв: ціннісний (ціннісне ставлення до культурної спадщини, прийняття значущості культури, готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей); когнітивний (пізнавальний інтерес, ерудованість, культурологічний світогляд); емоційно-мотиваційний (естетичний смак, бажання долучитися до культурних надбань, емоційно-почуттєвий культурологічний досвід); творчо-діяльнісний (художньо-естетична

інтерпретація, втілення художніх образів у практичну професійну діяльність, здатність створювати продукт образотворчої діяльності). Виявлено рівні сформованості професійної культури студентів коледжів мистецтв (адаптаційний, репродуктивний, конструктивний та креативний) та надано їх змістову характеристику.

Виявлено недоліки в організації соціально-виховної діяльності коледжів, які гальмують процес формування професійної культури студентів: недостатня кількість заходів, відсутність форм діяльності з активною участю студентів, низький художньо-естетичний рівень оформлення коледжних будівель, стереотипні та одноманітні форми діяльності студентів, мала їх кількість, в яких студенти самостійно створюють продукти художньо-естетичної діяльності.

Спираючись на розподіл рівнів сформованості художньо-естетичної культури на підході С. Сисоєвої, ми розробили авторське анкетування сформованості професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів засобами художньої кераміки та розподілили на відповідні рівні запропоновані авторкою.

На констатувальному етапі нами були отримані певні результати, які ми вивели в середнє значення, що дало нам змогу виявити сформованість професійної культури на початку навчання в коледжі на I-II курсах зі 140 студентів, проаналізувавши рівні сформованості художньо-естетичної культури за С. Сисоєвою визначили, що 57 студентів (40,714%) мають *адаптаційний рівень*; на *репродуктивному* рівні 42 студентів опитаних (це 30,072%) виявили певний інтерес до творів мистецтва; *конструктивного рівня* досягли 30 здобувачів освіти від загальної групи, котрі становлять (21,428%); *креативного рівня* досягло 11 студентів (7,786%).

Підчас експерименту з метою формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки було розроблено та впроваджено спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки»,

до якого ввійшли: пакет творчих завдань навчальної дисципліни «Гончарство», пакет творчих завдань навчальної дисципліни «Художня кераміка», методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Кераміка» за темою «Підготовка керівників аматорських колективів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (інклюзія) з використанням кераміки у якості арттерапії», методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Скульптура» за темою «Рельєфна композиція як інформаційно-декоративний артоб'єкт», методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Орнамент» за темою «Орнамент як невід'ємна складова приформуванні професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва».

Організовано та проведено ряд конкурсів з декоративно-прикладного мистецтва на базі Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, а саме: II Обласний відкритий конкурс-виставку декоративно-прикладного мистецтва «Слобожанські візерунки» (2019 рік), III Всеукраїнський конкурс-виставку декоративно-прикладного мистецтва «Слобожанські візерунки» (2020 рік), IV Всеукраїнський відкритий дистанційний конкурс-виставку декоративно-прикладного мистецтва «Слобожанські візерунки» (2021 рік), V Всеукраїнський відкритий дистанційний конкурс-виставку декоративно-прикладного мистецтва «Слобожанські візерунки» (2022 рік), II Відкритий конкурс-виставку вишиваного українського одягу та аксесуарів «Сакральний оберіг душі» (2023 рік).

Організовано та проведено ряд майстер-класів із залученням здобувачів освіти третього та четвертого років навчання Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, які навчаються за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. За темами: «Мистецтво: гончарства – казковий світ», «Розвиток творчих здібностей та навичок дітей інклюзії через призму гончарства в арттерапії. Формування професійної культури майбутніх

керівників аматорських колективів», «Історія керамічних виробів України. Застосування сформованих компетентностей майбутніх керівників аматорських колективів через призму гончарства», «Гончарство для дошкільнят. Застосування сформованої професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці», «Аксіологічні орієнтації через призму гончарства з розвитком моторики в інклюзії. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів з удосконаленням педагогічних знань через практику», «Залучення у світ мистецтва школярів. Удосконалення сформованих компетентностей майбутніх керівників аматорських колективів через призму гончарства», «Ціннісне значення глини в розвитку творчих здібностей дошкільнят. Застосування різних підходів. Цілісна сформованість професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці», «Культурологічні та практичні підходи у формуванні цілісних знань про гончарство та застосування їх на практиці. Аналіз набутих компетентностей під час формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці із застосуванням їх на практиці», «Гончарство як спосіб комунікації та соціалізації школярів. Застосування сформованої професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці», «Гончарство як воно є: теорія, основи та практика», «Гончарство в деталях. Горнятка з різними формами».

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, проаналізовано стан проблеми формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки в психолого-педагогічній науці й аспекти її реалізації в освіті, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про

апробацію й упровадження результатів, представлено структуру й обсяг дослідження.

У першому розділі досліджено стан проблеми та обґрунтовано методологічні засади формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів у коледжах культури, проведено аналіз джерельної бази за темою дослідження, охарактеризовано попередній період становлення середніх спеціальних навчальних закладів в Україні.

У другому розділі досліджено стан проблеми формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. Проведено попереднє анкетування сформованості професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів.

У третьому розділі узагальнено впровадження ідей та досвіду для сучасності, експериментально перевірено ефективність процесу підготовки майбутніх керівників аматорських колективів у коледжах мистецтв; обґрунтовано напрями й методичні засоби впровадження результатів сформованої професійної підготовки фахівців культури в системі сучасних закладів передвищої освіти.

До кожного з розділів окремо зроблено висновки, де стисло описано, що розглянуто в тому чи іншому розділі. Визначено перспективні напрями дослідження: відновлення педагогічного середовища в період 1991–2024 років; становлення педагогічних умов у формуванні розвитку професійної культури студентів; обґрунтування змісту та форм підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва для освітньої сфери; виявлення чинників та факторів формування професійної культури студентів.

Ми провели повторне опитування та вивели середнє значення, що дало нам змогу виявити сформованість професійної культури на завершальному етапі навчання в коледжі на III-IV курсах (110 студентів). Визначили, що 16 студентів (14,546%) мають *адаптаційний рівень*; на *репродуктивному* рівні 30 студентів з опитаних (це 27,273%); *конструктивного рівня* досягло 38

здобувачів освіти з загальної групи, котрі становлять (34,546%); *креативного рівня* досягло 26 студентів (23,638%). Дані результати порівняно в третьому розділі.

Ключові слова: формування професійної культури, студенти коледжів мистецтв, декоративно-прикладне мистецтво, керівники аматорських колективів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фахові статті, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Тетянін І. Формування професійної культури першокурсників коледжів культури і мистецтв засобами дисциплін декоративно-прикладного спрямування. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*. Полтава. 2021. № 9–10. С. 176–183.

2. Тетянін І. Проблеми розвитку професійної освіти художнього спрямування у фахових коледжах мистецтв. *Вісник післядипломної освіти. серія «педагогічні науки» (категорія «Б»)*. Київ. 2022. № 21. С. 254–267.

3. Тетянін І., Чернявська О. Розвиток професійної культури студентів коледжів культури і мистецтв при вивченні дисциплін декоративно-прикладного мистецтва. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка*. Полтава, 2023. Вип. 14. С. 89–96.

4. Тетянін І., Майструк Н. Декоративно-ужиткове мистецтво як предмет вивчення в Україні: аспекти змісту фахової підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 10 (134). С. 285–295.

5. Тетянін І. Художня кераміка як основоположна складова формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. *Інноваційна педагогіка*. Одеса. 2024. Випуск № 67. Том 2. С. 196–200.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Тетянін І. Декоративно-ужиткове мистецтво як навчальний предмет загальноосвітньої школи. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі : зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лип. 2019 р. Т. 2, № 51*. С. 30–35.

7. Тетянін І., Медведєва Ю., Долгова А. Доцільність використання художньої кераміки як невід’ємної складової компетентностей майбутніх фахівців. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі : зб. матеріалів*

LXVII Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лис. 2020 р. Т. 9, № 67. С. 130–135.

8. Тетянін І., Положинська К. Доцільність декорування екстер'єру мистецького навчального закладу як невід'ємної складової залучення і виховання майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва в сфері розбудови української культури. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXIX Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 січ. 2021 р. Т. 7, № 69. С. 22–26.

9. Тетянін І., Гнилицька О. Формування компетентностей з рисунку на основі методів українських та західноєвропейських художніх шкіл. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXX Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лют. 2021 р. Т. 2, № 70. С. 28–33.

10. Тетянін І. Формування професійної культури керівників аматорських колективів у коледжах культури і мистецтв. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів III Всеукр. наук. конф. Полтава, 10–11 лис. 2021 р.

11. Тетянін І. Методолого-теоретичні засади формування професійної культури молоді у коледжах культури і мистецтв. *Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 16–17 лис. 2021 р.

12. Тетянін І. Удосконалення фахових компетентностей гончарства у вищих коледжах мистецтв. *Актуальні проблеми культурології* : прог. III Всеукр. студ. кр. столу. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 29 квіт. 2022 р.

13. Тетянін І. Дизайн як концепція розвитку професійної культури. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : прог. Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 27–28 жов. 2022 р.

14. Тетянін І. Формування творчих компетентностей студентів декоративно-прикладного мистецтва у фахових коледжах. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний аспект* : прог. IV Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 10–11 лист. 2022 р.

15. Тетянін І. Формування професійної культури керівників колективів декоративно-прикладного мистецтва під час виконання виробів з батику. *Актуальні проблеми культурології* : прог. V Всеукр. круг. ст. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 27 квіт. 2023 р.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Тетянін І. Індивідуально-психологічні особливості учнів школи естетичного виховання. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів ЛП Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 серп. 2019 р. Т. 2, № 8. С. 61–71.

17. Тетянін І., Медведєва Ю. Трансформація українських народних орнаментів в сучасному етно-інтер'єрі. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу, в сучасному середовищі: зимові диспути* : матеріали I Міжнар. науково-практ. інтернет конф., Дніпро, 6–7 лют. 2020 р. С. 298–299.

18. Тетянін І., Медведєва Ю. Архітектура української церкви в стилі бароко. *Пріоритетні напрями розвитку науки* : матеріали V Міжнар. науково-практ. конф., Львів, 2–3 бер. 2020 р. С. 289–291.

19. Тетянін І. Тренди в дизайні інтер'єру 2020. *Перспективи світової науки і освіти* : матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф., Осака, Японія, 25–27 бер. 2020 р. С. 656–662.

20. Тетянін І. Розвиток стилістики керамічної іграшки України. *Євразійський науковий конгрес освіта* : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., Барселона, Іспанія, 14–16 чер. 2020 р. С. 412–415.

21. Тетянін І. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у

процесі фахової підготовки. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 28–29 жов. 2020 р.

22. Тетянін І. Проблематика збереження культурної спадщини України під час воєнного стану. *Актуальні проблеми культурології* : прог. IV Всеукр. студ. кр. столу. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 19 трав. 2022 р.

ABSTRACT

Ihor Oleksiiovych Tetianin. Formation of the professional culture of future leaders of amateur teams of decorative and applied arts in the process of professional training. – Copyright of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 015 «Professional education (by specializations)», field of knowledge 01 Education / Pedagogy – Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, MES of Ukraine, Poltava, 2024.

The problem of the dissertation research is that one of the most important signs of the modernization of modern professional education is the development of the professional culture of a selected group of professionals who are aware of the industry as a special field of practice, which ensures the transmission of cultural heritage from generation to generation, capable of choosing new forms and methods of work ; know and use the historical achievements of their people, in particular examples of decorative and applied art, which is an object of creative inspiration and a subject of professional training. In connection with the above, there is a public need to find out the possibilities and ways of forming the professional culture of future leaders of amateur collectives of decorative and applied arts in the process of professional training in special educational institutions (colleges of culture and arts, institutes of applied and decorative arts). The thesis defines the theoretical and methodological principles of the formation of the professional culture of college students in the specialty 023 Fine art, decorative art, restoration. The artistic and aesthetic culture of art college students is defined as a component of the professional culture of future leaders of amateur teams, which reflects knowledge, values, emotional and motivational orientation and the ability for productive professional activity in the process of performing theoretical and practical tasks.

In the process of joining the values of folk art, ways and methods of creating

works of art, implementing creative projects, preserving and spreading the national cultural heritage, the decorative and applied activities of college students appear as an effective means of forming the professional culture of future leaders of amateur teams. Education of a careful attitude to traditional folk art, awareness of one's involvement in the artistic traditions of the people, formation of skills, skills of working with materials, reproductive interpretation of motives and plots, development of creative skills and abilities, stimulation of creative activity, sustained interest in artistic and aesthetic culture not only in terms of practical use, but also the formation of the need to create products, etc., determine the potential of decorative and applied activities for the formation of the professional culture of future leaders of amateur teams.

Classes in ceramics and pottery are a structural element of the educational process in art colleges and have a didactic orientation; aimed at transforming the products of creative activity into the content and form of the educational process; can become an additional professional asset and provide group activities with students; in the future, they can become a mechanism of interaction with the community, parents, families and other subjects. At the same time, the choice of techniques is determined by the abilities and potential of future students and schoolchildren, as well as anatomical-physiological and age characteristics of children and adolescents.

The dissertation substantiates the criteria and determines the indicators of the formation of the professional culture of art college students: valuable (valuable attitude to cultural heritage, acceptance of the significance of culture, readiness to preserve and spread artistic and aesthetic values); cognitive (cognitive interest, erudition, cultural outlook); emotional-motivational (aesthetic taste, desire to participate in cultural heritage, emotional-sensual cultural experience); creative and active (artistic and aesthetic interpretation, implementation of artistic images in practical professional activity, ability to create a product of artistic activity). The levels of formation of the professional culture of art college students (adaptive, reproductive, constructive and creative) were identified and their substantive

characteristics were provided.

Defects in the organization of social and educational activities of colleges were identified, which inhibit the process of forming the professional culture of students: insufficient number of activities, lack of forms of activity with active participation of students, low artistic and aesthetic level of decoration of college buildings, stereotypical and monotonous forms of student activity, their small number, in which students independently create products of artistic and aesthetic activity.

Based on S. Sysoeva's approach to the distribution of the levels of formation of artistic and aesthetic culture, we developed the author's questionnaire on the formation of the professional culture of future leaders of amateur collectives by means of artistic ceramics and divided them into the appropriate levels proposed by the author.

At the ascertainment stage, we obtained certain results, which we averaged, which gave us the to reveal the formation of professional culture at the beginning of college studies in the I-II courses of 140 students, after analyzing the level of formation of artistic and aesthetic culture according to S. Sysoeva, it was determined that 57 students (40.714%) have an adaptation level; at the reproductive level, 42 students from the respondents (that is 30.072%) showed a certain interest in works of art; 30 students from the total group reached the constructive level, which is (21.428%); 11 students (7.786%) achieved the creative level.

During the experiment with the aim of forming the professional culture of future leaders of amateur groups of decorative and applied arts in the process of professional training, a special course «Formation of professional culture by means of artistic ceramics» was developed and implemented, which included: a package of creative tasks of the educational discipline «Pottery», a package of creative tasks of the educational discipline disciplines «Art ceramics», methodological recommendations from the academic discipline «Ceramics» on the topic «Preparation of leaders of amateur groups to work with children with special

educational needs (inclusion) using ceramics as art therapy», methodological recommendations on the educational discipline «Sculpture» on the topic «Relief composition as an informative and decorative art object», methodical recommendations from the educational discipline «Ornament» on the topic «Ornament as an integral component of shaping the professional culture of future leaders of amateur teams of decorative and applied art.»

A number of decorative and applied arts competitions have been organized and held on the basis of the Communal institution «Lozova professional higher college of arts» of kharkiv regional council, namely: II Regional open competition-exhibition of decorative and applied arts «Slobozhan patterns» (2019), III All-Ukrainian competition – exhibition of decorative and applied arts «Slobozhanski patterns» (2020), IV All-Ukrainian open remote competition-exhibition of decorative and applied arts «Slobozhanski patterns» (2021), V All-Ukrainian open remote competition-exhibition of decorative and applied arts «Slobozhan patterns» (2022), II Open contest-exhibition of embroidered Ukrainian clothes and accessories «Sacred Amulet of the Soul» (2023).

A number of master classes were organized and conducted with the involvement of third- and fourth-year students of the Communal institution «Lozova professional higher college of arts» of kharkiv regional council, who are studying in the specialty 023 Fine arts, decorative arts, restoration. On the topics: «Art: pottery – a fairy-tale world», «Development of creative abilities and skills of inclusion children through the prism of pottery in art therapy. Formation of professional culture of future leaders of amateur teams», «History of ceramic products of Ukraine. Application of the formed competences of future leaders of amateur groups through the prism of pottery», «Pottery for preschoolers. The application of the formed professional culture of future leaders of amateur teams of decorative and applied arts in professional training», «Axiological orientations through the prism of pottery with the development of motor skills in inclusion. Formation of professional culture of future leaders of amateur teams with improvement of pedagogical knowledge through practice», «Involvement of

schoolchildren in the world of art. Improving the formed competences of future leaders of amateur groups through the prism of pottery», «The value of clay in the development of creative abilities of preschoolers. Application of different approaches. Holistic formation of the professional culture of future leaders of amateur collectives of decorative and applied arts in professional training», «Cultural and practical approaches in the formation of integral knowledge about pottery and their application in practice. Analysis of acquired competencies during the formation of the professional culture of future leaders of amateur groups of decorative and applied arts in professional training with their application in practice», «Pottery as a way of communication and socialization of schoolchildren. Application of the formed professional culture of future leaders of amateur groups of decorative and applied arts in professional training», «Pottery as it is: theory, basics and practice», «Pottery in details. A pot with different forms».

The introduction substantiates the relevance of the topic of the dissertation, analyzes the state of problems of the formation of the professional culture of future leaders of amateur groups of decorative and applied arts in the process of professional training in psychological and pedagogical science and aspects of its implementation in education, defines the goal, task, object and subject, research methods, the scientific novelty and practical significance are revealed, information about the approbation and implementation of the results is given, the structure and scope of the research are presented.

The first chapter examines the state of the problem and substantiates the methodological foundations of the formation of the professional culture of the future leaders of amateur teams in colleges of culture, an analysis of the source base was carried out on the topic of the study, the previous period of formation of secondary special educational institutions in Ukraine was characterized.

In the second chapter, the state of the problem of the formation of the professional culture of future leaders of amateur groups of decorative and applied arts in the process of professional training is investigated. A preliminary survey of the formation of the professional culture of future leaders of amateur teams was

conducted.

The third chapter summarizes the introduction of ideas and experience for modernity, experimentally verified the effectiveness of the process of training future leaders of amateur collectives in art colleges; the directions and methodical means of implementing the results of the formed professional training of culture specialists in the system of modern institutions of higher education are substantiated.

Conclusions are drawn for each of the sections, which briefly describe what was discussed in this or that section. Prospective areas of research are identified: restoration of the pedagogical environment in the period 1991–2024; the formation of pedagogical conditions in the formation of the development of the professional culture of students; justification of the content and forms of training of decorative and applied art specialists for the educational sphere; identification of factors and factors of formation of professional culture of students.

We conducted a repeated survey and derived the average value, which allowed us to identify the formation of professional culture at the final stage of college studies in the III-IV years (110 students). It was determined that 16 students (14.546%) have an adaptation level; at the reproductive level, 30 students from those interviewed (this is 27.273%); 38 students from the general group reached the constructive level, which is (34.546%); 26 students (23.638%) achieved the creative level. These results are compared in the third section.

Keywords: formation of professional culture, students of art colleges, decorative and applied arts, leaders of amateur groups.

**LIST OF PUBLICATIONS OF THE APPLICANT ACCORDING TO THE
TOPIC OF THE DISSERTATION**

**Research works in which the main results of the dissertation have been
published**

1. Tetyanin I. (2021) Formuvannia profesiinoi kultury pershokursnykiv koledzhiv kulturyi mystetstv zasobamy dystsyplin dekoratyvno-prykladnoho spriamuvannia [Formation of professional culture of first-year students of colleges of culture and arts by means of decorative and applied disciplines]. *Ukrainska profesiina osvita [Ukrainian professional education]*. Poltava, No. 9–10. P. 176–183. [in Ukrainian].
2. Tetyanin I. (2022) Problemy rozvytku profesiinoi osvity khudozhnoho spriamuvannia u fakhovykh koledzhakh mystetstv [Problems of the development of professional education in art direction in professional art colleges]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. seriiia «pedahohichni nauky» (katehoriia «B»)* [Bulletin of postgraduate education. series «pedagogical sciences» (category «B»)]. Kyiv. No. 21. P. 254–267. [in Ukrainian].
3. Tetyanin I., Chernyavska O. (2023) Rozvytok profesiinoi kultury studentiv koledzhiv kultury i mystetstv pry vyvchenni dystsyplin dekoratyvno-prykladnoho mystetstva [Development of professional culture of college students culture and arts when studying disciplines decorative and applied arts]. *Ukrainska profesiina osvita : naukovyi zhurnal [Ukrainian professional education]*. Poltava. No. 14. P. 89–96. [in English].
4. Mastruk N., Tetyanin I. (2023) Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo yak predmet vyvchennia v Ukraini: aspekty zmistu fakhovoi pidhotovky [Decorative and applied art as a subject of study in Ukraine: aspects of the content of professional training]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]*. No. 10. P. 285–295. [in Ukrainian].
5. Tetyanin I. (2024) Khudozhnia keramika yak osnovopolozhna skladova formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh kerivnykiv amatorskykh

kolektyviv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva u protsesi fakhovoi pidhotovky [Artistic ceramics as a fundamental component of the formation of the professional culture of future leaders of amateur collectives of decorative and applied arts in the process of professional training]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*. Odesa. No. 67. P. 196–200. [in Ukrainian].

Scientific works certifying the approval of the dissertation materials

6. Tetyanin I. (2019) Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo yak navchalnyi predmet zahalnoosvitnoi shkoly [Decorative and applied art as a subject of secondary school]. *Aktualni naukovy doslidzhennia v suchasnomu sviti : zb. materialiv LI Mizhnar. nauk. konf [Current scientific research in the modern world: coll. materials LI International of science conf]*. Pereyaslav-Khmelnyskyi, July 26–27 Vol. 2, No. 51. P. 30–35. [in Ukrainian].

7. Tetyanin I., Medvedeva Yu., Dolgova A. (2020) Dotsilnist vykorystannia khudozhnoi keramiky yak nevidiemnoi skladovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [The feasibility of using artistic ceramics as an integral component of the competencies of future specialists]. *Aktualni naukovy doslidzhennia v suchasnomu sviti : zb. materialiv LXVII Mizhnar. nauk. konf. [Current scientific research in the modern world: coll. materials LXVII International of science conf.]*. Pereyaslav-Khmelnyskyi, October 26–27. Vol. 9, No. 67. P. 130–135. [in Ukrainian].

8. Tetyanin I., Polozhynska K. (2021) Dotsilnist dekoruvannia eksterieru mystetskoho navchalnoho zakladu yak nevidiemnoi skladovoi zaluchennia i vykhovannia maibutnikh fakhivtsiv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva v sferi rozbudovy ukrainskoi kultury [The expediency of decorating the exterior of an art educational institution as an integral component of attracting and educating future specialists in decorative and applied arts in the field of development of Ukrainian culture]. *Aktualni naukovy doslidzhennia v suchasnomu sviti : zb. materialiv LXIX Mizhnar. nauk. konf. [Current scientific research in the modern world: coll. materials LXIX International of science conf.]*. Pereyaslav-Khmelnyskyi, January 26–27. Vol. 7, No. 69. P. 22–26. [in Ukrainian].

9. Tetyanin I., Hnylytska O. (2021) Formuvannia kompetentnosti z rysunku na osnovi metodiv ukrainskykh ta zakhidnoievropeiskykh khudozhnikh shkil [Formation of competences in drawing based on the methods of Ukrainian and Western European art schools]. *Aktualni naukovy doslidzhennia v suchasnomu sviti : zb. materialiv LXX Mizhnar. nauk. konf. [Current scientific research in the modern world: coll. materials LXX International. of science conf.]*. Pereyaslav-Khmelnytskyi, February 26–27. Vol. 2, No. 70. P. 28–33. [in Ukrainian].

10. Tetyanin I. (2021) Formuvannia profesiinoi kultury kerivnykiv amatorskykh kolektyviv u koledzhakh kultury i mystetstv [Formation of professional culture of leaders of amateur teams in colleges of culture and arts]. *Suchasni sotsiokulturni protsesy: kompetentisno-aksiolohichni aspekt : zb. materialiv III Vseukr. nauk. konf. [Modern sociocultural processes: competence-axiological aspect: coll. materials III All-Ukrainian of science conf]*. Poltava, November 10–11. [in Ukrainian].

11. Tetyanin I. (2021) Metodoloho-teoretychni zasady formuvannia profesiinoi kultury molodi u koledzhakh kultury i mystetstv [Methodological and theoretical principles of formation of professional culture of youth in colleges of culture and arts]. *Transformatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity: svitovy i ukrainskyi kontekst : zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf. [Transformations of higher pedagogical education: world and Ukrainian context: coll. materials of the All-Ukrainian science and practice conf. Poltava national V. G. Korolenko University]*. Poltava, November 16–17. [in Ukrainian].

12. Tetyanin I. (2022) Udoskonalennia fakhovykh kompetentnosti honcharstva u vyshchykh koledzhakh mystetstv [Improvement of professional competences of pottery in higher art colleges]. *Aktualni problemy kulturolohii : proh. III Vseukr. stud. kr. stolu. Poltav. nats. un-t imeni V. H. Korolenka [Actual problems of cultural studies: prog. III All-Ukrainian study Cr. the table Poltava national V. G. Korolenko University]*. Poltava, April 29. [in Ukrainian].

13. Tetyanin I. (2022) Dyvain yak kontseptsiiia rozvytku profesiinoi kultury [Design as a concept of professional culture development]. *Dyvain-osvita*

maibutnikh fakhivtsiv: problemy ta perspektyvy : proh. Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltav. nats. un-t imeni V. H. Korolenka [Design education of future specialists: problems and prospects: prog. All-Ukrainian science and practice conf. Poltava national V. G. Korolenko University]. Poltava, October 27–28. [in Ukrainian].

14. Tetyanin I. (2022) Formuvannia tvorchykh kompetentnosti studentiv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva u fakhovykh koledzhakh [Formation of creative competences of decorative and applied art students in vocational colleges]. *Suchasni sotsiokulturni protsesy: kompetentnisno-aksiolohichni aspekt : proh. IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltav. nats. un-t imeni V. H. Korolenka [Modern sociocultural processes: competence-axiological aspect: prog. IV All-Ukrainian science and practice conf. Poltava national V. G. Korolenko University].* Poltava, November 10–11. [in Ukrainian].

15. Tetyanin I. (2023) Formuvannia profesiinoi kultury kerivnykiv kolektyviv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva pid chas vykonannia vyrobiv z batyku [Formation of professional culture of leaders of decorative and applied arts teams during the execution of batik products]. Aktualni problemy kulturolohii : proh. V Vseukr. kruh. st. Poltav. nats. un-t imeni V. H. Korolenka [Actual problems of cultural studies: prog. V All-Ukrainian circle. Art. Poltava national V. G. Korolenko University]. Poltava, April 27. [in Ukrainian].

Scientific works that additionally reflect the scientific results of the dissertation

16. Tetyanin I. (2019) Indyvidualno-psykhologichni osoblyvosti uchniv shkoly estetychnoho vykhovannia. [Individual and psychological characteristics of students of the school of aesthetic education]. *Aktualni naukovy doslidzhennia v suchasnomu sviti : zb. materialiv LII Mizhnar. nauk. konf. [Current scientific research in the modern world: coll. materials LII International of science conf].* Pereyaslav-Khmelnitskyi, August 26–27. Vol. 2, No. 8. P. 61–71. [in Ukrainian].

17. Tetyanin I., Medvedeva Yu. (2020) Transformatsiia ukrainskykh narodnykh ornamentiv v suchasnomu etno-interieri [Transformation of Ukrainian folk ornaments in modern ethno-interior]. *Intehratsiia osvity, nauky ta biznesu, v*

suchasnomu seredovyschi: zymovi dysputy : materialy I Mizhnar. naukovo-prakt. internet konf. [Integration of education, science and business in the modern environment: winter debates: materials of the 1st International. scientific and practical internet conference]. Dnipro, February 6–7. P. 298–299. [in Ukrainian].

18. Tetyanin I., Medvedeva Yu. (2020) Transformatsiia ukrainskykh narodnykh ornamentiv v suchasnomu etno-interieri [The architecture of the Ukrainian church in the baroque style]. *Intehratsiia osvity, nauky ta biznesu, v suchasnomu seredovyschi: zymovi dysputy : materialy I Mizhnar. naukovo-prakt. internet konf. [Priority areas of science development: materials of the 5th International scientific and practical conference]*. Lviv, March 2–3. P. 289–291. [in Ukrainian].

19. Tetyanin I. (2020) Trendy v dyzaini interieru 2020 [Trends in interior design 2020]. *Perspektyvy svitova nauka i osvita : materialy VII Mizhnar. naukovo-prakt. konf. [Perspectives of world science and education: materials of the VII International. scientific and practical conference]*. Osaka, Japan, March 25–27. P. 656–662. [in Ukrainian].

20. Tetyanin I. (2020) Rozvytok stylistyky keramichnoi ihrashky Ukrainy [Development of Ukrainian ceramic toy stylistics]. *Yevraziiskyi naukovi konhres osvita : materialy VI Mizhnar. naukovo-prakt. konf. [Eurasian scientific congress on education: materials of the VI International scientific and practical conference]*. Barcelona, Spain, June 14–16. P. 412–415. [in Ukrainian].

21. Tetyanin I. (2020) Formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh kerivnykiv amatorskykh kolektyviv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professional culture of future leaders of amateur groups of decorative and applied arts in the process of professional training]. *Suchasni sotsiokulturni protsesy: kompetentisno-aksiolohichni aspekt : zb. materialiv Mizhnar. nauk. konf. Poltav. nats. un-t imeni V. H. Korolenka [Modern sociocultural processes: competence-axiological aspect: coll. materials of the International of science conf. Poltava national V. G. Korolenko University]*. Poltava, October 28–29. [in Ukrainian].

22. Tetyanin I. (2022) Formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh kerivnykiv amatorskykh kolektyviv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva u protsesi fakhovoi pidhotovky [Issues of preservation of cultural heritage of Ukraine during martial law]. *Suchasni sotsiokulturni protsesy: kompetentisno-aksiolohichni aspekt : zb. materialiv Mizhnar. nauk. konf. Poltav. nats. un-t imeni V. H. Korolenka* [Actual problems of cultural studies: prog. IV All-Ukrainian study Cr. the table Poltava national V. G. Korolenko University]. Poltava, May 19. [in Ukrainian].

ЗМІСТ

ВСТУП	26
РОЗДІЛ 1. СТАН ПРОБЛЕМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ.....	33
1.1. Поняття культура в аспекті науково-педагогічних досліджень	33
1.2. Декоративно-прикладне (ужиткове) мистецтво як фактор формування професійної культури	58
1.3. Становлення передвищих мистецьких навчальних закладів освіти України	98
Висновки до першого розділу	105
РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ....	109
2.1. Зміст та середовище професійної підготовки	109
2.2. Критерії оцінювання художнього розвитку викладача	126
2.3. Використання декоративно-прикладного мистецтва як чинника формування професійної культури	143
Висновки до другого розділу	158
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ТА ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА	161
3.1. Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності процесу підготовки майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва до застосування професійній діяльності	161
3.2. Напрями впровадження результатів сформованої професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва	181
Висновки до третього розділу	185
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ	212

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження полягає в тому, що однією з найважливіших ознак модернізації сучасної професійної освіти є розвиток фахової культури обраної групи професіоналів, котрі усвідомлюють галузь як особливу сферу практики, що забезпечує трансляцію культурних надбань від покоління до покоління, здатних до вибору нових форм і методів роботи; які знають та використовують історичні досягнення свого народу, зокрема зразки декоративно-прикладного мистецтва, котре є об'єктом творчого натхнення і предметом фахового формування.

У зв'язку із зазначеним постає суспільна потреба з'ясування можливостей і шляхів формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки в спеціальних навчальних закладах (коледжах культури і мистецтв, інститутах прикладного та декоративного мистецтва).

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Тема дисертаційної роботи є плановою в структурі науково-дослідницьких тем кафедри культурології «Полілог глобального та регіонального у формуванні соціокультурної ідентичності особистості» (державний реєстраційний № 0120U103840) і «Концептуальні та технологічні основи інтеграції культурологічного й освітологічного знання в умовах професійної підготовки фахівців» (державний реєстраційний № 0122U200893) Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Тему дисертації затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 2 від 01.10.2018 р.).

Метою дослідження обрано обґрунтування структури технології формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва, відповідно до навчально-методичного забезпечення та експериментальної перевірки їхньої

ефективності в освітньому процесі закладів передфахової і фахової освіти.

Відповідно до мети сформульовано **завдання**:

1. З'ясувати стан проблеми формування професійної культури керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва в педагогічній теорії і практиці.
2. Уточнити базові поняття дослідження, критерії та рівні сформованості обраного аспекту професійної культури фахівців.
3. Обґрунтувати структуру технології формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва, експериментально перевірити пропонуване навчально-методичне забезпечення в освітньому середовищі фахових закладів.
4. Визначити напрями впровадження результатів застосування пропонованої моделі фахової підготовки в коледжах та інститутах декоративно-прикладного мистецтва.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Олександрівського фахового коледжу культури і мистецтв, Миргородського фахового коледжу імені Миколи Гоголя, за період 2018–2024 року. Локальним педагогічним експериментом охоплено 250 студентів.

Об'єкт – професійна підготовка керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у навчальних закладах фахової освіти.

Предмет дослідження – структура та навчально-методичне забезпечення технологій формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва.

Методи науково-педагогічного дослідження:

теоретичні: системно-структурний, історико-ретроспективний і хронологічний аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація, моделювання – для виявлення стану розробленості досліджуваної проблеми, уточнення базових понять; виокремлення та вивчення періодів становлення і розвитку технологій формування

професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва; з'ясування особливостей застосування сучасних методологічних підходів у розробці системи професійної підготовки майбутніх керівників аматорських колективів, установлення компонентів їхньої професійної компетентності, критеріїв, показників і рівнів її сформованості; моделювання системи професійної підготовки майбутніх керівників аматорських колективів, виокремлення педагогічних умов, які забезпечують її ефективну реалізацію;

емпіричні: анкетування, бесіда, спостереження за педагогічною діяльністю викладачів вищих навчальних закладів, які здійснюють викладання спеціальних професійних дисциплін підготовки керівників мистецьких колективів; творчі роботи, усне опитування, тестові діагностичні методики – для встановлення рівня фахової (теоретичної й методичної) загальної підготовленості студентів; педагогічний експеримент – для доведення практичної ефективності теоретично змодельованої системи професійної підготовки майбутніх керівників аматорських колективів ДПМ; методи математичної статистики: порівняльний, кількісний аналіз і статистичні розрахунки; розроблено авторську анкету за критеріями С. Сисоевої – для підтвердження достовірності результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна полягає в тому, що **вперше** з'ясовано стан розробленості проблеми формування професійної культури керівників аматорських колективів декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва в педагогічній теорії та практиці як недостатньо вивченої стосовно обраної категорії фахівців; обґрунтовано структуру технології формування ПК майбутніх керівників аматорських колективів ДПМ у цілісності методолого-теоретичного (наукові підходи, мета, завдання, принципи підготовки); змістово-методичного (зміст та навчально-методичне забезпечення освітнього процесу); діагностувально-оцінного (методи діагностики складників ПК, моніторингові процедури, структура критеріїв, показників та

логічні рівні сформованості) блоків; визначено напрями (соціокультурний, регіонально-популяризаційний, компетентісно-професійний) впровадження результатів застосування пропонованої моделі фахової підготовки в коледжах культури і мистецтв та інститутах ДПМ; уточнено базові поняття дослідження; конкретизовано критерії, показники та рівні досліджуваної культури фахівців.

Практичне значення роботи міститься в:

– розробці спецкурсу з навчальної дисципліни «Кераміка» з підготовки бакалаврів спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація;

– створенні пакетів творчих завдань з навчальних дисциплін «Художня кераміка» та «Гончарство»;

– пропозиції методичних рекомендацій з навчальних дисциплін «Орнамент» і «Кераміка» стосовно забезпечення роботи керівників аматорських колективів ДПМ з дітьми з особливими потребами з використанням кераміки в якості арттерапії;

– організації та проведенні конкурсів з ДПМ (конкурси-виставки, відкриті дистанційні конкурси з кераміки та вишивки);

– проведенні низки тематичних майстер-класів для різновікових категорій населення із залученням здобувачів освіти третього та четвертого років навчання (залучення школярів до світу мистецтва; гончарство у розвитку моторики в інклюзії; значення глини у творчості дошкільнят).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Олександрівського фахового коледжу культури і мистецтв (довідка від 14.03.2024 р. № 85); Відокремленого структурного підрозділу «Миргородського фахового коледжу імені Миколи Гоголя» Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (довідка від 01.04.2024 р. № 132); Львівської національної академії мистецтв Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (довідка від 11.03.2024 № 01-04-79) (Додаток Б).

Особистий внесок здобувача у спільних наукових працях, що були представлені зі співавторами й захищені з теми дисертації.

У статті «Формування професійної культури першокурсників коледжів культури мистецтв засобами дисциплін декоративно-прикладного спрямування» розглянуто процес адаптації до нового освітнього середовища. У статті «Проблеми розвитку професійної освіти художнього спрямування у фахових коледжах мистецтв» розглянута проблематика розвитку професійної освіти у коледжах мистецтв. Матеріал статті «Художня кераміка як основоположна складова формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки» актуалізує проблему практичної підготовки майбутніх керівників аматорських колективів засобами художньої кераміки. У статті «Розвиток професійної культури студентів коледжів культури і мистецтв при вивченні дисциплін декоративно-прикладного мистецтва» визначено перспективність розвитку професійної культури студентів засобами дисциплін ДПМ. Стаття «Декоративно-ужиткове мистецтво як предмет вивчення в Україні: аспекти змісту фахової підготовки» розглядає аспекти декоративно-ужиткового мистецтва. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Скульптура»: узагальнення теми «Рельєфна композиція як інформаційно-декоративний артоб'єкт», що має на меті вивчення основних понять «рельєф», «барельєф», «контррельєф». Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Орнамент»: узагальнення теми «Орнамент як невід'ємна складова при формуванні професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва», що має на меті ознайомлення з видами орнаментів, їх історією та практичним застосуванням. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Кераміка»: узагальнення теми «Підготовка керівників аматорських колективів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (інклюзія) з використанням кераміки у якості арттерапії», що має на меті ознайомлення з основними осередками кераміки України та застосування кераміки при

роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційної роботи обговорено на засіданнях Вченої ради факультету технологій та дизайну, кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, апробовано у виступах на конференціях, симпозіумах, форумах і педагогічних читаннях різного рівня:

міжнародних – «Декоративно-ужиткове мистецтво як навчальний предмет загальноосвітньої школи» (Переяслав-Хмельницький, 2019), «Індивідуально-психологічні особливості учнів школи естетичного виховання» (Переяслав-Хмельницький, 2019), «Доцільність використання художньої кераміки як невід’ємної складової компетентностей майбутніх фахівців» (Переяслав-Хмельницький, 2020), «Трансформація українських народних орнаментів в сучасному етно-інтер’єрі» (Дніпро, 2020), «Архітектура української церкви в стилі бароко» (Львів, 2020), «Тренди в дизайні інтер’єру 2020» (Осака, Японія, 2020), «Розвиток стилістики керамічної іграшки України» (Барселона, Іспанія, 2020), «Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки» (Полтава, 2020), «Доцільність декорування екстер’єру мистецького навчального закладу як невід’ємної складової залучення і виховання майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва в сфері розбудови української культури» (Переяслав-Хмельницький, 2021), «Формування компетентностей з рисунку на основі методів українських та західноєвропейських художніх шкіл» (Переяслав-Хмельницький, 2021);

всеукраїнських – «Формування професійної культури керівників аматорських колективів у коледжах культури і мистецтв» (Полтава, 2021), «Методолого-теоретичні засади формування професійної культури молоді у коледжах культури і мистецтв» (Полтава, 2021), «Удосконалення фахових компетентностей гончарства у вищих коледжах мистецтв» (Полтава, 2022), «Дизайн як концепція розвитку професійної культури» (Полтава, 2022),

«Формування творчих компетентностей студентів декоративно-прикладного мистецтва у фахових коледжах» (Полтава, 2022), «Проблематика збереження культурної спадщини України під час воєнного стану» (Полтава, 2022), «Формування професійної культури керівників колективів декоративно-прикладного мистецтва під час виконання виробів з батику» (Полтава, 2023),

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 22 наукових працях, з них 3 методичні рекомендації; 5 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук; 5 статей, котрі входять до наукометричної бази Index Copernicus (у співавторстві); 12 – у матеріалах науково-практичних конференцій різних рівнів.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (208 найменувань), 9 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 188 сторінках; у праці – 1 рисунок та 5 таблиць. Загальний обсяг роботи – 310 сторінок.

РОЗДІЛ 1. СТАН ПРОБЛЕМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

У розділі уточнено поняття «декоративно-ужиткове мистецтво», «декоративно-прикладне мистецтво», «народне мистецтво». Проаналізовано семантику основних видів декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва «художня кераміка», «художнє гончарство», «обробка каменю», «лялькарство», «витинанка та аплікація», «декоративний розпис», «килимарство та гобелен». Розглянуто народні промисли (осередки) України, в яких описано специфічні для нашого народу характерні відмінності в кераміці, килимарстві та ін. Відмічено середовище формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів на основі середніх спеціалізованих навчальних закладів мистецтв. Формування передвищої мистецької освіти в Україні та розвиток училищ, перетворення їх у коледжі на сучасній стадії розвитку освіти.

1.1. Поняття культура в аспекті науково-педагогічних досліджень

Феномен культури має особливе значення на сучасному етапі розвитку педагогічної науки. Це пов'язано з тим, що філософія культури визначає становище і роль людини в суспільстві.

Культура стала предметом особливого теоретичного інтересу і в наш час набула статусу самостійного наукового поняття. Німецький лінгвіст І. Нідерман, визначає термін «культура» як самостійну лексичну одиницю, яка існує лише з XVIII ст. Раніше поняття існувало у вигляді фрази, що має на увазі якусь функцію: «cultura juris» (культура права), «cultura scientie» (культура науки), «culturaliterarum» (культура літератури) тощо. Більшість лінгвістів сходяться на думці, що латиною «cultura» походить від «colere» що означає: піклуватися, удосконалювати, шанувати, заселювати (Мінасян, 2009,

с. 6–7).

Перше тлумачення культури можна знайти в історії стародавніх римлян. Вони розглядали культуру як узагальнення всіх форм людської діяльності. Культуру визначали як штучне утворення, що набувається людиною в результаті перетворення суспільного буття – «натури». Поняття «культура», це схоже на концепцію «душі», яка зв'язана з душевною культурою, культом вшанування предків, вшанування богів та осмислення (розум).

Культуру як поняття використав ще III ст. до н.е. давньоримський письменник та державний діяч Марк Порцій Катон, який визначав «агрокультуру» як один із трактатів, присвячених догляду за землею. Згодом поняття «культура» означало «відірваний від ґрунту» і стало метафорою раціональності. (Сравнительные жизнеописания, 1964). Від цього слова в середньовіччі утворився вираз «cultura mentis» – культура мислення.

В античному мисленні поняття «культура» зазвичай асоціювалося з «пайдейя» чи «освіченість». Як визначав сам Платон, «пайдейя» означає керівництво зі змінами всього єства людини. У подальшому розвитку філософської думки в Європі ця сукупність людської діяльності (художній образ, перетворений людиною) стала позначатися іншим терміном, як і її процес – «цивілізація», «виховання», «освіта», «формування» (Культурологія, 2012, с. 7).

Так, римський філософ Марк Туллій Цицерон культурою вважав духовність, а не землю. У своєму трактаті «Tusculanae disputationes» 45 р. до н.е. він називає філософію «наукою зцілення душі», вказуючи на її необхідність для людини. Марк Туллій Цицерон в культурі мислення знайшов спосіб розширити духовний світ людини (Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навчальний посібник, 2005, с. 6–7).

Наступним історичним етапом у розвитку філософії культури стало Відродження: у XVII столітті значення поняття «культура» було подано в ширшому сенсі – як щось створене цивілізацією, а не природою (Д. Віко,

1725). Таким чином, культуру почали розглядати як нову реальність, створену людиною, штучну природу людини (Енциклопедія для фахівців соціальної сфери, 2012 с. 391–394).

Починаючи з XVIII століття поняття «культура» у філософії набуває іншого тлумачення і значення: освіта, розвиток людини в суспільстві. Це підтвердило, що культура містить у собі матеріальне, духовне і художнє розмаїття людської діяльності, а також процеси цієї діяльності (Бутенко, 2012).

Поняття «культура» було введено в науковий обіг антропологом Е. Тейлором (1871), який визначив цей термін як комплекс знань, вірувань, мистецтв, моралі, законів, звичаїв та інших навичок і вмінь, що їх люди набувають, стаючи членами суспільства (Словник із соціальної педагогіки, 2007). Американські вчені А. Клювер і К. Клакхорн, спираючись на принципи своїх попередників, класифікували визначення культури таким чином:

1. Символічні, тобто ті, які визначаються якимись феноменами, матеріальними предметами, діями, ідеями чи почуттями.
2. Описові, які базуються на роботах Б. Тайлора. Через це ми можемо визначати культуру – як цілісність усіх видів діяльності людей, певних норм поведінки, їхніх вподобань чи віри; яка також містить у собі мистецтво та обряди, етикет та мораль, мовлення, ця сформованість закладалася віками через соціальне та природне середовище.
3. Історичні, які визначають важливу роль традицій та звичаїв того чи іншого народу, їх обряди чи ритуали в соціальному та духовному значенні, що за час культурного розвитку об'єднались з генетичними визначеннями, де увагу приділено саме наслідуванню, що саме передавалося – знаряддя, символи, погляди, вірування та інше.
4. Ціннісні, де культура визначається як цілісність матеріальних і духовних цінностей тих чи інших груп людей, їхні соціальні інститути, норми та правила поведінки.

5. Психологічні визначення, тобто ті, які роблять акцент на вирішенні людиною якихось проблем на психологічному рівні, культура постає як спосіб пристосування в певному середовищі та матеріальних благ, які складаються в цьому середовищі.
6. Структурні визначення. Культура в даному аспекті трактується як система певних рис, які певним чином пов'язані між собою.

Матеріальні й нематеріальні риси, які утворились навколо загальних потреб та утворюють певні соціальні будови, які, в свою чергу, утворюють певну модель культури.

1. Ідеологічні, які визначають культуру як сукупність певних феноменів: дій та ідей, почуттів та матеріальності, що є ознакою символізації.
2. Нормативні визначення, які спрямовують свою увагу на сенсі прийнятих правил і норм, культура виходить на перше місце та застосовується як спосіб до існування індивіда в соціумі.
3. Теоретичне визначення, яке за основу має те, чого та чи інша людина навчилася, а не здобула природним шляхом чи спадщиною предків. Так визначається культура в культуроантропології, де вона співвідноситься простій поведінці людей, що передається від людини до людини чи від груп до груп, чи від покоління до покоління через механізм соціуму (Кребер, Клакхон, 1978).

Інша класифікація була запропонована Л. Кертманом. Вона ґрунтується на філософському, соціологічному та антропологічному підходах до визначення поняття «культура»:

1. Філософський підхід, який вирізняється з-поміж інших тим, що він аналізує специфічні риси, характеристики та закономірності соціального життя, які розуміються як основа культури або причини її розвитку. Культура постає як «зміст» або «спосіб буття» суспільства. Під поняттям «культура» філософи розуміють усі види перетворювальної діяльності суспільства і людини, а також їхні наслідки.

2. Соціологічний підхід, за якого культуру трактують як чинник організації та формування соціального життя. Важливо, що в кожному суспільстві є культуротворчі «сили», які спрямовують його життя організованим, а не безладним шляхом розвитку. При цьому культурні надбання закладаються соціумом, та саме вони ж визначають розвиток суспільства, і життя цього суспільства стає дедалі залежнішим від створюваних ним цінностей.
3. Згідно з антропологічним підходом, поняття «культура» можна трактувати як шлях від закритої єдності до розвинутої єдності через розвинуте розмаїття (Г. Зіммель); відносно сталий нематеріальний зміст, який передають суспільству в процесі соціалізації (Г. Беккер); організована система, яка володіє здатністю скеровувати й регулювати соціальну поведінку індивідів; функціонує як організована система, яка володіє скеровувальною та регулювальною силою і впливає на всі соціальні процеси (Парсонс, Кертман, 1973).

Психологічний аспект визначення поняття «культура» був розроблений С. Фрейдом і К. Юнгом. Науковці наголошували, що поняття «культура» належить до сукупності досягнень, які відрізняють життя людини від життя наших предків із тваринного царства, і що культура має два призначення. Психологічна наука розглядає аспекти культури, що стосуються вищих проявів психіки, таких як духовна культура, вищий рівень розвитку особистості (О. Лазуровський) і «самоактуалізація особистості» (Маслоу, Шапар, 2005).

Базовим психологічним підходом для нас є визначення «культури», в якому він прирівнює культуру до особистості і стверджує, що культура – це особистість суспільства.

Водночас кінцевою метою педагога є всебічний розвиток і максимальна реалізація потенціалу особистості, що можлива тільки через розвиток її особистісних якостей, тобто наявність культури в ній. Взаємозв'язок культури та особистості як педагогічного феномена зумовлює

інтерес до можливості використання культурної спадщини суспільства в цілому для розвитку культури особистості.

Взаємозв'язок особистості та культури зазвичай розглядають у двох контекстах: особистість як індивід, особистість як носій культури, особистість як суб'єкт, особистість як творець культури та особистість як людина в найвищому сенсі цього поняття.

Багатоаспектне визначення терміна дало змогу дійти висновку про те, що категорії культури та особистості тісно пов'язані. Так, на думку Г. Балла і В. Медінцева, гуманістична орієнтація в освіті означає орієнтацію на підвищення рівня особистісного розвитку людини, що передбачає максимальне входження в культуру не тільки як носія культури, а й як її суб'єкта (Балл, Медінцев, 2011).

Антропологічний підхід, визнає цінність, притаманну культурі кожної етнічної групи, і рівність усіх культур на землі. Одним із прикладів визначення цього підходу є розуміння культури як чогось, створеного людьми, чи то матеріальна, чи то зовнішня, чи то символічна поведінка, чи то соціальна організація, чи то спосіб життя, що його спостерігає спільнота або плем'я.

Ми підтверджуємо доцільність теорії Л. Кертмана, де визначення «культура» має наступні значення:

- культура – являє собою спадковість певних речей чи винаходів, їх технічних процесів, тих чи інших звичаїв та цінностей (Б. Малиновський);
- культуру також можна визначати як мову спілкування, релігії й всякого роду звичаї, естетичні смаки, прагнення до знань та професійної майстерності (А. Радклифф-Браун);
- культура – це стійкі вірування, цінності, норми поведінки, що створюють певні зв'язки в соціумі та роблять можливим існування для нього (У. Беккет).

Це дослідження розкриває та узагальнює поняття «культура» через

підходи в педагогіці та психології. Аналіз словникової педагогічної літератури показує, що «культуру» трактують насамперед як галузь духовного життя суспільства (Бенедикт, 2004), також явище, яке допомагає людям адаптуватися в суспільстві, стати активними та професійно підготовленими (Л. Хоружа, Українська та зарубіжна культура : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни, 2003).

О. Шевнюк трактує поняття «культура» як певний історичний рівень формування суспільства, творчого потенціалу людей, який являє собою форму організації самого життя суспільства та утворення певних цінностей даного суспільства (Шевнюк, 2007).

Культурологічний підхід у науці трактується як конкретно наукова методологія пізнання та перетворення педагогічної реальності, де аксіологія визначається основною складовою; де освіта споглядається через культуру, тобто усвідомлення її самого культурного процесу, який проходить в культуро відповідному середовищі, ці явища наповнюють людей значенням, котрі потім проявляють індивідуальність, здатність до навчання та самокультури, які можуть самовизначитися, усвідомити власні культурні цінності (Енциклопедія освіти, 2008).

Культурологічний підхід – це течія педагогічної практики, де основним принципом є культуровідповідність освіти, він не суперечить також науковому змісту освіти, він являє собою фактор доповнення та збагачення. Це є основою для гуманізації та гуманітаризації освіти.

Культурологічний підхід має за основу конструктивну концепцію культури та допомагає подолати внутрішні суперечності в людському мисленні та повернути студентам їхню сутнісну людяність як вільних індивідуумів, що самовизначаються та перебувають у постійному діалозі із собою, іншими людьми та творами культури (Земляна, 2012, с. 16).

Квінтесенція культурологічного підходу полягає у тому, що предметом уваги повинна бути людина як суб'єкт культури, а навчальне середовище повинно розвиватись передусім як культурне. Культурологічний підхід

визначається як бачення людини через призму культурних концепцій, що дає змогу їй самовизначитися в освітній діяльності як у теперішньому життєвому світі (час малої культури), так і в іншому часі (час великої культури) внаслідок спілкування з іншими людьми та культурами. Дозволяє розглядати людину як вільну й активну особистість, здатну до самовизначення як у теперішньому життєвому світі (час малої культури), так і в інших часах (час великої культури).

Серед досліджень, присвячених культурним підходам в освіті, насамперед слід відзначити роботи І. Балхарової, М. Бастуна, В. Гури, І. Калмагорової, А. Погодіної, Є. Фортунної, де розкрито суть концептуального положення та зміст розвитку освіти в основі цього підходу за умов навчання через різні аспекти (Шевнюк, 2007, с. 7–14).

Культурологічний підхід також трактується у роботах М. Бастуна, де людина подається, як індивід, котрий може самовизначатись як особистість (Шапар, 2005, с. 61–64).

Натомість деякі автори описують культурологічний підхід до формування культури викладача, визначаючи через цілісність теоретико-методологічних положень та організаційно-педагогічних заходів, які мають за мету створення умов для опанування та передачі педагогічних цінностей і знань, що гарантують творчу самореалізацію особистості керівника аматорського колективу у професійній діяльності. Автор констатує, що для опису культурологічного підходу до освіти використовується термін «культурологічний підхід до освіти». Автор аналізує поняття «культура» в контексті культурологічного підходу до освіти, акцентуючи на людинотворчій функції культури та на тому, що входження людини в культуру є процесом теоретичного і ціннісного ставлення до світу.

Для аналізу поняття «організаційна культура навчальних закладів» А. Погодіна також використовує культурологічний підхід. Вона гадає, що сформованість загального простору має містити в собі цінності, норми та моделі поведінки. Цей простір формує важливу частину культурної

релевантності освітнього середовища і є одним з ключових засад упровадження культурологічного підходу в освіті (Погодина, 2010, с. 41–47).

На наш погляд, культурологічний підхід в освіті переконливо відображається в різних аспектах культури особистості. Як система цінностей, накопичених у процесі історичного розвитку суспільства, та підготовка до збереження і поширення цих культурних цінностей; як середовище, що впливає на особистість та її розвиток; як прагнення долучитися до культурної спадщини та її художньо-естетичної інтерпретації; як хід творчої самореалізації, самовдосконалення та особистісного розвитку, як процес створення нових творчих продуктів особистості, як процес формування особистої культури (Бастун, 2010, с. 61–64).

Тому культурологічний підхід до освіти має розуміти культуру як процес творчої самореалізації особистості через пізнання минулих, теперішніх і майбутніх культурних процесів у різних їхніх аспектах та визнання культурних цінностей не лише з погляду раціональності, а й через емоційну реакцію на культурні процеси та їхні результати.

Культуру також вивчали М. Бахтін, Д. Гарднер, Й. Масуда, Т. Парсонс, П. Сорокін, Т. Фрідман, О. Шпенгер – це видатні теоретики національної культури; та вітчизняні вчені, такі як: В. Андрущенко, Є. Головаха, П. Кононенко, С. Рядова, В. Табачковський, М. Шульга, виходячи зі спільності культурних цінностей, які можна поділити на глобальні, загальнолюдські, національні, етнічні, міські, сільські, молодіжні, індивідуальні, сімейні тощо, погляди окремих груп формуються на різних засадах і на різних рівнях (Українська та зарубіжна культура: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни, 2003, с. 54).

Аналіз наукових джерел (Енциклопедія освіти, 2008), (Кертман, 1973), (Кребер, Клакхон, 1978), (Погодина, 2010) привели до висновку, що культура є багатогранним і багатовимірним явищем. Тому існує багато підходів до типології та структурування культури. У культурології «культура» класифікується за такими характеристиками, як середовище, зміст (предмет),

функції, часові елементи, локальна та регіональна специфіка, сфера та форма організації. Водночас аналіз підходів до типології культури показує, що різні автори використовують різні типологічні ознаки для виокремлення одного й того ж типу (виду) культури. Ми проаналізували основні теорії та підходи до значення «культура». На зараз поділяється культура на «духовну» і «матеріальну» (Подольська, Лихвар, Іванова, 2003, с. 55).

В. Лозовий вважає, що матеріальна культура містить у собі засоби виробництва, предмети побуту, виробничі відносини та результати виробничого процесу. Це різні предмети, засоби та творчі технології, спрямовані на задоволення матеріальних потреб людей і виживання людства.

Автор трактує духовну культуру як ознаку духовності. Матеріальна як і духовна культура – це все, що створює людина, але її результати спрямовані на формування людських цінностей і задоволення внутрішніх потреб – релігійних та моральних, правових чи політичних, наукових та філософських і навіть художніх. Духовна культура – це сфера діяльності, зв'язана зі свідомістю та духом, його становлення і розвиток, цілісне вдосконалення (Українська та зарубіжна культура: підручник, 2004).

Однак було б недоречно розділяти «духовну» і «матеріальну» культуру за ознакою задоволення людських потреб. Це пов'язано з тим, що існує безліч речей, які можуть задовольняти обидві потреби одночасно, наприклад: твори декоративно-прикладного мистецтва.

Типологія також характеризується регіональними, національними та глобальними підходами до визначення досліджуваного явища. Наприклад, Т. Гетало і Н. Пальм визначають світову культуру як інтеграцію вагомих досягнень загальної культури різних народів планети. Національні культури розглядаються науковцями Р. Вечірко, В. Вернадський, А. Швейцер, Т. Гриценко, С. Панарін, М. Лукашевич як переважно особливі території, певні комунікативні простори, що зв'язують індивідів, які виникають незалежно від їхнього регіонального підґрунтя, та які реально існують завдяки надбанню загальнозначущих культурних феноменів (Пальм, Гетало,

2013).

На наш погляд, ця типологія надто умовна, як і поділ культури на матеріальну і духовну. Іншою рисою типології є елітарність культури: у XIX-XX століттях представляють науковці німецької філософської думки Ф. Гегель, І. Кант та мислителів західного світу Ф. Ніцше, А. Шопенгауер, О. Шпенглер культуру визначали двояко.

Протиставлення «масової» та «елітарної» культури детально прописано в працях Ніцше і Шопенгауера: «люди користі» (здатні до винятково практичної діяльності) і «люди генія» (орієнтовані на художню, творчу, активну і перетворювальну діяльність і здатні до естетичних споглядань). Схожий підхід обстоює американський культуролог Т. Еліот. Він виокремлював у вертикальній частині два рівні – вищий і нижчий, залежно від ступеня усвідомлення культури, і розумів культуру як певний спосіб життя, що під силу тільки обраним, «еліта». Елітарна культура охоплює мистецтво, класичну музику та літературу, створені талановитими професіоналами й орієнтовані на освічені вищі верстви суспільства.

Х. Ортега-і-Гассет продовжив розробку концепції масового суспільства і масової культури у працях «Повстання мас», «Мистецтво в сьогоденні та минулому» і «Дегуманізація мистецтва». Якщо елітарна культура націлена на обрану інтелектуальну аудиторію, то масова культура зорієнтована на «середній» рівень розвитку найпопулярніших споживачів, часто заохочуючи примітивні нахили людей.

Таким чином, популярна культура, на наш погляд, є культурною формою, в якій твори стандартизовані й поширюються серед широкого загалу, незалежно від регіональних, релігійних чи класових відмінностей (Бованенко, 2016).

Таким чином, типологія типів культури має такий розподіл:

- культура світова;
- культура елітарна та масова;
- культура народна.

Для нашого дослідження важливо детально розглянути взаємозв'язок культури та особистості. Сучасна культурологія розглядає формування культурної свідомості в суспільстві через призму впливу соціокультурних чинників. Культура індивідів, що входять у ту чи іншу соціально-групову систему, формується багато в чому стихійно. З раннього віку люди наслідують старших, вчаться дотримуватися певних правил поведінки та засвоюють основні поняття тієї чи іншої культури.

Видатний британський критик Кеннет Тайнен вважає, що остаточну оцінку популярній культурі дає ринок, який ставиться до мистецтва як до споживчого товару і керується економічними міркуваннями, а не внутрішньою логікою його змісту. Популярна культура неминуче містить набір духовних цінностей, які відповідають смакам і рівню розвитку масового споживача і доступні всім, незалежно від рівня освіти (Безклубенко, 2002).

В. Антофійчук визначає елітарну культуру як культуру, створену привілейованою верствою суспільства або на її замовлення професійними творцями. У багатьох випадках продукти елітарної творчої культури передбачають потреби широкої публіки. Споживачі – це освічені, високоінтелектуальні члени суспільства, і зі зростанням рівня освіти в суспільстві зростає і коло споживачів (Антофійчук, 2007).

Інший підхід до типів культури висвітлювали вітчизняні науковці, а саме: С. Грица, І. Лященко, О. Найден, В. Новайчук та інші. Вони виокремлюють народну культуру як окремий тип з особливими характеристиками та визначають народну культуру як результат народної творчості, що віддзеркалює духовні пошуки народу і створюється, як правило, анонімними творцями. Така культура керується силою традиції, яка являє собою одноразову і повністю прийнятну практику, що передається з покоління в покоління на рівні сім'ї. Елементи народної культури визначають як ритуали, звичаї, міфи, вірування, легенди та фольклор, що передаються через притаманні кожній людині здібності (наприклад, пам'ять,

навички усного мовлення, жива мова, вроджений музикальний слух).

Є думка, що шляхом до індивідуальної культури є ставлення до власної природи та культури суспільства. Культура суспільства шляхом індивідуальної культури особистості, однак при яскраво вираженій творчій активності особистість рано чи пізно наблизиться до горизонту і буде змушена рухатися по ньому.

Таким чином, на наш погляд, культура особистості – це:

- суб’єктивні людські сили та здібності; знання та вміння; професійні навички; рівень інтелектуального, морального, естетичного розвитку тощо);
- матеріальні результати діяльності суспільства (наслідки пізнання, виробу мистецтва, стандарти права та моралі).

Іншими словами, рівні культури особистості можна виокремити так:

- індивідуальний – який формується власними силами, ґрунтується на визнанні власної системи поглядів шляхом особистого усвідомлення чинної системи культурних цінностей через власні почуття;
- суспільний – який передбачає певний рівень культури, що сформувався під впливом соціальних та екологічних чинників.

Реалізація потенціалу особистості відбувається залежно від сфери реалізації. Дослідники розрізняють такі типи культури:

- родинно-побутова культура як моральна і духовна, сімейна та родинна традиція, вона перевірена і передається не одним поколінням і містить у собі моральні та етичні цінності (Стельмахович, 1996), (Костюшко, 2014);
- релігійна культура індивіда, як сукупність способів і прийомів реалізації людського буття, наявних у релігії, реалізованих у релігійній діяльності та представлених у її продуктах, що мають релігійний сенс і зміст, передаються і засвоюються новими поколіннями (Лубський, Теремко, Лубська, 2008);
- національна культура особистості визначається як система цінностей і

- культурних норм, їх створення, відбір і передача (Енциклопедія освіти, 2008);
- педагогічна культура – особистість як особливе утворення діалектично інтегрованих педагогічних цінностей; між цими цінностями існують певні зв'язки та відносини, які формуються, реалізуються і розвиваються в різних професійно-педагогічних видах діяльності; ціннісно-гармонійна єдність особистісних характеристик, у тому числі творчих; динамічність і неперервність особистісного розвитку і постійна робота над собою для підвищення рівня само культури, особливо в педагогіці (Гриньова, 2000);
  - духовна культура індивіда – це сукупність духовного досвіду, інтелектуальної та духовної діяльності людини, її здобутків і досягнень, які дають їй змогу розвиватися як особистості. Духовна культура існує в різних формах, таких як: традиції, норми, зразки поведінки, цінності, ідеали, ідеї та знання, які розвиваються в конкретних історичних і соціальних умовах (Зязюн. 1996);
  - естетична культура особистості, яка змінюється в міру формування у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здатності естетично сприймати явища навколишньої дійсності, твори мистецтва, бажання і потреби вносити красу в навколишній світ і прагнення зберігати красу природи (Естетика: навчальний посібник, 2003, с. 202–205); етична культура особистості, як оцінка поведінки людини в житті, суспільстві, моральності, честі, порядності, дружби, любові, бажання, вміння жити в гармонії зі своїм сумлінням і світом, усувати гріховність, творити добро тощо (Українська та зарубіжна культура: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни, 2003, с. 62);
  - художня культура являє собою мистецтво, поширення, розуміння; естетику насолоди мистецтвом (Вишняков);
  - фізична культура особистості – раціональна, організована і систематична діяльність під час сну, яку люди здійснюють для

- оптимізації свого здоров'я (Теорія та методика фізичного виховання: у 2 т., 2008);
- економічна культура являє собою поєднання економічної та фінансової грамотності та психологічних якостей, завдяки яким людина залучається до економічної сфери суспільства як суб'єкт економічної діяльності (Вербець, 2008);
  - екологічна культура особистості – це цілісність наукових знань людини, суспільства і природи; екологічних орієнтації, норм та правил; морально-естетичне ставлення до природи, навички та вміння вивчати природу та охороняти її (Енциклопедія для фахівців соціальної сфери, 2012);
  - правова культура особистості – це освіта, яка визначається рівнем правового розвитку особи, її ціннісними орієнтаціями, правовою культурою суспільства і дає можливість людині адекватно реагувати на різні правові ситуації та дотримуватися правомірної поведінки (Скакун, 2011);
  - пізнавальна культура особистості як розвинена потреба в пізнанні законів природи, світу в цілому та суспільних явищ, а також у визначенні свого ціннісного ставлення до світу (Українська та зарубіжна культура: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни, 2003);
  - політична культура являє собою певний рівень політичних поглядів та переконань, уміння застосовувати її під час громадської діяльності, а також об'єднує в собі традиційні та соціальні норми (Політична культура, 1998);
  - професійна культура, що підставляє себе як цілісне глобальне утворення, сутністю до неї є діалектичний взаємозв'язок між усіма компонентами культури особистості, що розвивається динамічно й нелінійно і виявляється насамперед у сферах професійної діяльності та спілкування (Ісаєнко, 2009), а також певні особисті якості включно з

кодексом ставлення до різних елементів професійної діяльності (Капська, 2001).

Для розв'язання проблеми цього дослідження було зроблено спробу розділити зміст компонентів поняття «художньо-естетична культура». Я.Мамонтов трактує «естетичну культуру» як складну природу якості цілісної особистості, що прагне гармонізації всіх сторін життя людини та її взаємовідносин з навколишнім середовищем. Естетичну культуру особистості цей вчений структурує за такими аспектами. Естетичне споглядання (естетичне сприйняття) – про світ і навколишню дійсність; естетичне ставлення до творів мистецтва; художня творчість, що передбачає індивідуальну активність, спрямовану на зміну і вдосконалення свого внутрішнього світу і навколишнього середовища за законами добра і краси (Сотська, 2013, с. 28–31).

Так Л. Зязюн естетичну культуру визначає як конкретний, емоційно-чуттєвий досвід людини, що визначає через потреби, мотиви та настанови її ставлення до предметів і явищ об'єктивного світу та їхню оцінку в позитивній і негативній парадигмах (Зязюн, 2001, с. 101–108).

О. Шумейко підкреслює, що рівень естетичної культури виявляється в розвитку всіх компонентів естетичної свідомості. На думку автора, естетична свідомість – це форма суспільної свідомості, яка художньо й емоційно управляє дійсністю через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки та ідеали та проявляється в естетичних поглядах та художній творчості й професійній культурі індивіда.

Етичну свідомість автор поділяє на:

- естетичні сприйняття, вміння спостерігати, помічати найсуттєвіше, відображати зовнішню і внутрішню красу предметів, явищ і процесів, отримувати задоволення від побаченого;
- естетичні судження, передаються через ставлення до чогось;
- естетичні почуття як почуття насолоди, те, що відчують люди, коли бачать красу в навколишній дійсності та у творах мистецтва;

- естетичні смаки, що являють собою емоційно оцінювальне відношення людини до краси та мають суб'єктивний характер;
- естетичний ідеал – це своєрідна середовищна позиція особистості, яка оцінює навколишню дійсність (Шумейко, 2014).

Аналіз особливостей естетичної культури викладачів Л. Дементьєва розподіляє так:

1. Першими ознаками є професійна мотивація до педагогічної діяльності, інтерес до теоретичних питань естетичного виховання, бажання займатися естетичним вихованням і пов'язувати його зі своєю основною педагогічною діяльністю, прагнення до самовдосконалення у сфері естетичного виховання учнівської молоді.

2. Друга група атрибутів включає знання естетики, естетичного виховання, теорії мистецтва та історії мистецтва.

3. Третя група визначається як така, що має певною мірою розвинені естетичні потреби та уподобання, естетичні ідеали, розвинену емоційну чутливість та різнобічні естетичні почуття.

4. Четверта група – практичний прояв естетики в діяльності викладачів у царині естетичного виховання, мови та культури, поведінкової естетики та естетики зовнішності (Дрепіна, 2013).

В естетичній культурі педагога А. Балян та О. Кременцова вирізняють такі особистісні якості: естетику поведінки та культуру мовлення, його образність та емоційність, виразність; образний та естетичний смак; цілісність естетичних знань, поведінки та власних переконань; потребу в естетичному та художньому вихованні, самовихованні та самоосвіті; необхідність розвитку творчих навичок і здібностей (Балян, 1971, с. 5). Автори стверджують, що наявність цих особистісних якостей і ступінь їх вираженості в діяльності та поведінці характеризує рівень естетичної культури викладача.

Н. Чернікова зазначає естетичну культуру майбутнього педагога як формування цілісного естетичного ставлення до навколишньої дійсності та

створює можливості для творчої самореалізації в різних видах навчальної та позанавчальної діяльності. Зауважує, що естетична культура виконує безліч функцій у контексті підготовки майбутніх педагогів, таких як:

- аксіологічна (визнання культури як цінності);
- гедоністична (прагнення до задоволення);
- когнітивна (пізнання естетичного світу);
- трансляційна (збереження та передача культури);
- нормативна (засвоєння норм естетичної поведінки);
- семіотична (опановування культурно-специфічною мовою).

Естетичну культуру педагога І. Андрощук та Л. Фірсова розглядають як цілісне та особистісне формування, розвиток емоційно-естетичної сфери, естетичну свідомість, наявність необхідних естетичних знань, уміння перетворювати дійсність за законами краси, здатність реалізувати власний естетичний досвід у навчальній діяльності, уміння сприймати й оцінювати прекрасне й повторюване, трагічне та смішне в житті та в мистецтві. У ньому відображено засаду, а також здатність і потребу сприймати й перетворювати дійсність за «законами краси» (Фірсова, 2010, с. 104–109).

Естетична культура педагога проявляється у:

- професійно мотивованій спрямованості на педагогічну діяльність;
- інтересі до естетичних проблем та особливостей естетичного виховання;
- систематичному розвитку власних естетичних поглядів, потреб, почуттів, смаків та ідеалів;
- культурі емоційної чуйності та ставлення;
- єдності естетичних знань, переконань та естетичної поведінки в роботі педагога.

Це проявляється в необхідності постійного розвитку, перетворення дійсності за «законами краси», наявності реальних навичок тощо.

Тому дослідники розглядають естетичну культуру як невід’ємний компонент особистості майбутнього педагога, його естетичної сфери та

емоційно-чуттєвого досвіду, що відображає розвиток емоційних установок, його ставлення до естетичних явищ в об'єктивному світі та їхню оцінку.

На наступному етапі теоретичного аналізу було визнано за доцільне схарактеризувати таке поняття як «художня культура майбутнього педагога».

Виокремимо «художню культуру» в трьох аспектах:

- По-перше, розвиток мистецьких здібностей людей, реалізація мистецького потенціалу в їхньому житті, створення мистецьких цінностей та їх визнання як таких;
- По-друге, художня культура – це створення мистецьких цінностей, художня творчість, тобто художнє опрацювання, художнє проєктування, натхнення різноманітних матеріалів, предметів і процесів, а також створення артефактів, естетично та художньо значущих форм і смислів;
- по-третє, художня культура особистості формується у функції мистецьких цінностей, шляхетності та натхнення людини в процесі взаємодії з художніми цінностями (Большаков, 2000).

Б. Єрасов розглядає мистецтво і культуру як засіб формування естетичного почуття. Художня культура відбивається у свідомості людини, формує її естетичне почуття та її культурні форми. Формування і розвиток художньої культури особистості визначається як поступовий процес, що відбувається під впливом демографічних, соціальних, соціально-психологічних та інших чинників. У цьому процесі залучені як стихійні, так і свідомі (навмисні) механізми, які визначаються загальним середовищем спілкування, умовами діяльності особистості та її естетичними параметрами (Зеленська, 2014).

Мистецьку культуру також визначають як інтегровану в якості особистості, що включає художні здібності, естетичні знання та практичні навички, необхідні для творчої діяльності, а також художню освіту, творче мислення, досвід та уяву.

О. Рудницька трактує художню культуру як цілісну структуру, в складі

якої явища духовної та практичної діяльності людини, яка створює, поширює та освоює художні твори. Художня культура багатофункціональна і має характер творення культури через вплив на особистість. За допомогою мистецтва і культури суб'єкт стає носієм цінностей і пов'язує їх із власними ідеалами (Рудницька, 2005).

Л. Стопович зазначає, що художня культура – це вищий щабель у розвитку естетичної культури, і як така художня культура охоплює низку духовних, та людських процесів і явищ (Земляна, 2012).

Думка Н. Милопольської узгоджується з тим, що твори мистецтва дають особистості змогу віднайти свою ідентичність через переживання мистецьких образів та усвідомити не лише конкретні прояви життя, а й переживання, бажання, почуття та настрої через образні та виражальні засоби. Вплив твору мистецтва на особистість відбувається через переживання та почуття, які відкривають шлях до порівнянь, зіставлень та оригінальних висновків (Миропольська, 2003, с. 18).

На думку вчених, унікальність мистецтва полягає в тому, що воно є незамінним та збагачує педагогічну і виховну функцію, без якої повноцінне існування особистості, яка зростає, практично неможливе. Слід зазначити, що це твердження повною мірою стосується художньо-естетичної культури. Через визначення естетичного і художнього смаку Н. Зеленська показує взаємозв'язок естетичної та художньої культури. Авторка трактує естетичний смак як ширше поняття, ніж художній смак, який проявляється у відношенні до мистецтва. Діячі саме творчих професій (письменники, музиканти, художники, дизайнери), безсумнівно, володіють як естетичним, так і художнім смаком. Художній смак – це і відчуття, і розуміння краси в житті, і передача почуття прекрасного у своїй творчості (Зеленська, 2014).

Характеризуючи поняття «художня культура» потрібно розкрити зв'язок з поняттям «мистецтво». Мистецтво є основою художньої культури, яке дає уявлення про навколишню дійсність. Мистецтво втілює в собі надзвичайно потужний потенціал для розвитку людини. Люди звертаються

до мистецтва в пошуках істини та сенсу життя. У процесі сприйняття й розуміння трагічного й смішного, прекрасного й потворного, піднесеного й огидного виховується й розвивається характер (Арістова).

На думку Чумічевої, мистецтво як соціально-естетичний феномен відображає соціально значущі цінності, які спрямовані на «ідеальне, вище» Я людини. Через мистецтво, у формі безпосередніх емоцій, соціальні цінності трансформуються в особистісно значущі. Самосвідомість і саморегуляція, на думку автора, є дуже важливими в тій ролі, яку відіграє мистецтво в їхньому формуванні, намагаючись «притягти» особистість до ціннісних орієнтацій вищого рівня, що їх відображає мистецтво (Бованенко, 2017).

Таким чином, визначення мистецтва як прояву художньої культури особистості становить основу його змісту, а також відтворює чуттєве сприйняття людиною навколишнього світу, даючи їй змогу віднаходити істину та сенс життя, будувати мистецькі ідеали й сприяти розвитку самосвідомості, саморегуляції та формуванню, може трансформувати цінності суспільства в щось особистісно значуще через переживання і почуття, торуючи шлях до порівнянь, зіставлень і самостійних висновків, а також розглядаючи мистецьку діяльність як необхідний компонент художньої культури майбутніх викладачів.

Виходячи з цього, художню культуру майбутніх керівників трактують як особистісне утворення, що містить розуміння культурного змісту художніх творів, засвоєння мистецьких цінностей, їхнє перетворення та інтерпретацію у власних мистецьких потребах і творчих роботах.

Розглянемо художньо-естетичну культуру особистості як знання, що сприяють розумінню мистецьких образів як невід'ємної частини духовної та матеріальної культури в контексті набуття особистого досвіду через долучення до засобів мистецтва та культури, підвищують інтерес до культури та мистецтва, формують естетичні норми, смаки та мистецькі вподобання. Художньо-естетична культура – це загальний результат соціокультурного розвитку особистості та її спроможності до самостійної

естетичної і творчої діяльності, що впливає на набуття ціннісного досвіду, який визначає подальше життя людини (Бутенко, 2005).

В. Камінін пропонує розглядати поняття художньо-естетичної культури як особливий вид естетичної культури, результат художньої діяльності як нову якість діяльності. Результатом такої діяльності є формування культури, яку можна визначити як художньо-естетичну (Камінін, 2012, с. 96–102).

Л. Божович трактує художньо-естетичну культуру як засіб формування особистості на основі виявлення особистісних здібностей, естетичних потреб та інтересів. Формування художньо-естетичної культури особистості в контексті освіти трактується авторкою як один з аспектів виховання освіченої та творчої особистості, формування фізичного і морального здоров'я та загального розвитку вроджених здібностей і темпераменту (Бованенко, 2018).

Художньо-естетичну культуру визначає І. Оніщук як комплекс інтегрованих якостей особистості, що виявляються в емоційних реакціях на художній зміст твору мистецтва та означають розвиток почуттів, емоцій, інтересів, потреб, вподобань і установок. Основи культури особистості, зокрема художньо-естетичної культури, формуються в результаті художньо-творчої діяльності з освоєння еталонів краси в мистецтві та в навколишньому середовищі. Художньо-естетична культура формується як процес творення культури та забарвлення емоцій у контексті інтеграції естетичної, мистецької та продуктивної діяльності (Оніщук, 2013, с. 62–70).

Художньо-естетична культура, на думку Н. Зеленської, є найважливішим компонентом духовного самовираження людини. Її наявність і ступінь розвитку залежать від особливої натхненності інтелекту людини, творчої спрямованості її зусиль і діяльності, ставлення до світу та інших людей (Зеленська, 2014, с. 76).

На думку Н. Зеленської, мета художньо-естетичної культури – формування внутрішнього світу людини, сприяння її розвитку як творця культурних цінностей, розв'язання проблеми інтелектуального та емоційного

осмислення життя в його різноманітних аспектах, які гарантують художні образи та творчу активність. У контексті нашого дослідження ми вважали за доцільне описати процес формування професійної культури в контексті освітніх процесів, тобто зупинитися на понятті «художньо-естетична освіта». Художньо-естетична освіта як теорія або процес є частиною освітньої практики та науки й виконує певну координаційну функцію в розвитку людини (Іванова, 2012); розвиваючи естетичні почуття та смак, виховується «імунітет» особистості до потворних явищ, що є найважливішим чинником розвитку людини. Формування інтелекту, зміцнення моральних якостей особистості, виховання розвиненої художньо-естетичної культури потребують особливої уваги в тій сфері діяльності, з якою найтісніше пов'язані етичні та естетичні почуття.

Говорячи про вплив художньо-естетичної культури на особистість майбутнього керівника аматорських колективів, важливо розуміти, з одного боку, вік учнів і групу, до якої вони належать, а з другого – наскільки важливим є рівень художньо-естетичної культури для професійного становлення майбутнього педагога-професіонала, тобто розуміти, що у своїй майбутній професійній діяльності він має враховувати значення педагогів, на яких покладено завдання передавати свої здобутки, мистецький та культурний досвід, формувати етичні, художні та естетичні почуття, а також формувати моральні, художні та естетичні почуття.

Наукова база з даної теми трактує художнє виховання студентської молоді як складову частину естетичного виховання в закладах вищої освіти. Цим займались Н. Ветлугина, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтєв, Н. Сакуліна, Б. Теплов, Є. Флерина та В. Шацька та ін. Це і формування естетичного сприйняття через мистецтво, і розвиток художньо-творчих здібностей людини в різних галузях мистецтва, і потреба вносити красу в життя. Метою художнього виховання є, як зазначають науковці Н. Волошина, О. Ігнатович, І. Мілютіна, Н. Миропольська, Н. Невмерович, розвиток інтересу до мистецтва, здатність сприймати, розуміти й оцінювати

твори мистецтва, а також естетичне почуття (Енциклопедія освіти, 2008).

Таким чином, художньо-естетичну культуру можна розглядати як цілісну систему визнання художньо-естетичних цінностей і здобутків, формування естетичної свідомості, художньо-естетичних смаків, втілення емоцій, зумовлених художньо-естетичним змістом мистецьких творів та власної творчої активності як результату емоційного ставлення до цих цінностей. Стрижневою категорією художньо-естетичної культури є мистецтво, а засобом формування художньо-естетичної культури є, з одного боку, визнання наявних мистецьких здобутків, а з другого – створення нових художніх творів через мистецтво як діяльність.

Отже, у сучасній науковій літературі розвиток художньо-естетичної культури майбутніх керівників аматорських колективів розглядається як невід’ємна частина їхнього гармонійного розвитку. Таким чином, рівень художньо-естетичної культури майбутнього викладача є важливим компонентом його загальної педагогічної культури.

Розвиток художньо-естетичної культури молодших бакалаврів має здійснюватися з урахуванням принципів та особливостей професійно-спеціалізованої орієнтації в мистецьких вишах.

Професіограма педагога запропонована дослідниками Г. Корольовою та Г. Петровою, до якої належить ряд компонентів:

- художня спрямованість особистості (високорозвинені естетичні ідеали);
- знайомство із сучасною теорією естетичного виховання, використання педагогічних засад, форм, методів і практичної підготовки педагогів з естетичного виховання, що дають змогу студентам опанувати високим рівнем естетичного виховання особистості, методами естетичного виховання на уроках, факультативах та в позаурочній діяльності;
- потреба у спілкуванні з мистецтвом, активному естетичному вихованні, самовихованні та саморозвитку;
- органічне поєднання професійно-педагогічної спрямованості з

- інтересом до мистецтва; рівень духовно-естетичної вихованості (володіння загальнотеоретичними, спеціальними, психолого-педагогічними знаннями);
- естетична свідомість, розуміння природи та особливостей естетичної діяльності;
  - естетична діяльність педагогів як необхідний компонент позитивного ставлення до життя, позитивного ставлення до духовних цінностей;
  - інтерес до практичних питань естетики, мистецтвознавства, театральної культури та естетичного виховання;
  - усвідомлення природи мистецтва, його різних видів і характеристик;
  - організація емоційно й естетично орієнтованої позакласної роботи (творчі збори, екскурсії, вечори тощо); естетична культура поведінки керівника аматорських колективів (педагогічний такт, цілеспрямованість, любов та повага до дітей);
  - культура мовлення педагога (педагогічний такт, цілеспрямованість, любов та повага до дітей);
  - культура мовлення: її виразність та емоційність;
  - зовнішній вигляд і психічні процеси викладача, що гарантує високий рівень естетичного виховання індивіда (високорозвинені естетичні ідеали);
  - гармонізація наочно-образного та логічного мислення;
  - наявність і використання фахових педагогічних і художньо-творчих компетентностей викладача;
  - випереджальний розвиток емоційної сфери, естетичного сприйняття, відтворюваності та творчих уподобань.

Таким чином, художньо-естетична культура спрямована на розвиток спроможності майбутнього керівника аматорського колективу використовувати свій художньо-естетичний потенціал, цінності та ідеали в усіх сферах освітньої діяльності, надаючи пріоритет не лише набуттю мистецьких знань, умінь та навичок, а й збагаченню емоційно-чуттєвої сфери

учнів, даючи їм змогу проявляти інтерес до довкілля та художнього прояву, проявляти інтерес до краси навколишнього світу, формувати здатність учня до емоційного сприйняття справді цікавих речей і до мистецтва, а також до емоційного сприйняття їхньої особистості.

Отже, художня культура майбутнього керівника аматорського колективу застосовується у роботі як особистісне утворення, що являє у собі культурний зміст виробів мистецтва, опанування мистецьких цінностей, трансформації чи інтерпретації їх у власні художні потреби та творчі вироби.

Обґрунтовано, що художньо-естетична культура студентів коледжів мистецтв є важливим компонентом загальної педагогічної культури. У зв'язку з цим пропонується визначення художньо-естетичної культури студентів мистецьких коледжів як компонента культури майбутніх педагогів, що включає художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість і здатність до створення художньо-естетичних продуктів у ході виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності.

Здатність до повноцінного сприйняття і розуміння краси мистецтва та дійсності дає змогу студентам стати провідниками та творцями цієї культури, формуючи в них здатність до творчого самовираження і самореалізації у професійно-педагогічній діяльності.

Узагальнення підходу до визначення художньо-естетичної культури студентів мистецьких коледжів дало нам змогу додатково виокремити декоративно-прикладну діяльність як чинник формування професійної культури.

1.2. Декоративно-прикладне (ужиткове) мистецтво як фактор формування професійної культури

Формування професійної культури є надзвичайно складним процесом, що охоплює багато компонентів. Серед них важливу роль відіграє

декоративно-прикладне мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво – це специфічна сфера творчої художньо-трудової діяльності, що має неоднорідні та неоднозначні зв'язки з різними аспектами суспільного життя (Рудницька, 2005).

Відомо, що художня культура людини формується ступенем і характером засвоєння мистецьких творів. Художньо-естетична культура як інтегральна якість особистості визначається здатністю до активного художнього внутрішнього діалогу. Її компоненти реалізуються в діяльності та утворюють сформовані цінності, завдяки чому соціокультурні результати постають як особистісні досягнення. Процес сприйняття і створення творів мистецтва збагачує людину духовно та естетично, змінює її погляди на життя і роль мистецтва. Художньо-естетична культура в усьому її розмаїтті стає надбанням особистості, стає естетичним світом особистості, збагачує життєвий досвід і художнє бачення, формує художні почуття, смаки та бажання, зрештою набуває культурно-естетичних форм.

Більшість науковців Л. Божович, Н. Бутенко, Н. Зеленська, В. Каминін, І. Онищук визначили, що формування художньо-естетичної культури пов'язане зі сферою професійної діяльності суб'єкта цього процесу та середовищем, у якому він реалізується.

Аналіз наукових підходів у попередньому розділі дозволив узагальнити розуміння художньо-естетичної культури як системи суспільних та особистісних цінностей, що становлять зміст освіти (Кириленко, Голубєва, Рябець, 2009, с. 31–35).

Декоративно-прикладне мистецтво покликане задовольнити одну з найголовніших потреб людини – художню, що характеризується на естетиці, та переосмисленні художньої дійсності, це, у свою чергу, формує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби особистості (Формування художньої культури особистості вчителя у контексті глобалізації, 2010).

Декоративно-прикладне мистецтво (з лат. *decoro* – прикрашаю) – це галузь декоративного мистецтва, метою якого є створення мистецьких

виробів, що характеризуються декоративною образністю та практичністю у повсякденному житті (Луцан, 2010).

Народне і декоративне мистецтво сягає своїм корінням у глибоку давнину. Воно нерозривно пов'язане з магічною, ритуальною та господарською діяльністю людини. Саме тому народне мистецтво містить у собі як духовні, так і матеріальні риси. Немає чіткої межі між звичайними предметами побуту з дерева, глини, каменю чи інших матеріалів і предметами, які є народним мистецтвом.

Народне мистецтво – це форма суспільної свідомості та соціальної активності. Воно бере свій початок у первісних суспільствах, де люди жили родоплемінним ладом і добували засоби до існування за допомогою примітивних знарядь праці. У той час усі види діяльності були тільки колективними. Оскільки складних трудових завдань не існувало, усі члени колективу мали однакові обов'язки та набували однакових трудових навичок (Гевко, 2003).

Саме тому назву «народне мистецтво» найчастіше використовують для визначення сутності декоративно-прикладного мистецтва. Декоративно-прикладне мистецтво – це мистецтво мас. Воно народжується в процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язано з його життям і побутом.

На всіх етапах історичного розвитку твори народного мистецтва були невід'ємною частиною матеріальної культури та важливою галуззю духовної культури народу. Художня, духовно-естетична основа невіддільна від практичної, і ця єдність обґрунтовує глибоку життєву правду народного мистецтва.

До видів декоративно-ужиткового мистецтва народного характеру належать художня обробка дерева, художня обробка каменю, художня обробка шкіри та рогу, художня кераміка, художнє скло, художній текстиль, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивка, мереживо, бісероплетіння, емалювання, а також меблі, посуд, домашній декор, іграшки, одяг і ювелірні вироби.

Між прикладним і декоративним характером мистецтва існує проміжна ланка, яка об'єднує прикладні та функціональні якості комбінованої просторової структури з відповідною художньою виразністю декору. Декоративно-ужиткове мистецтво має національний характер, виникає на основі народних традицій, звичаїв і вірувань, безпосередньо пов'язане із виробничою діяльністю та повсякденним життям людей, завжди тісно переплітається із суспільними подіями (святами, обрядами, ритуалами тощо). Фольклор декоративно-ужиткового мистецтва проявляється у творах, заснованих на естетичних ідеалах, що розкривають найпрогресивніші тенденції та стилістичну єдність епохи. Декоративно-прикладне мистецтво здебільшого виробляється художньою промисловістю, особливо підприємствами декоративно-прикладного мистецтва, більшість з яких зберігають етнічний характер (Тищенко, 1992).

Сьогодні декоративно-ужиткове мистецтво – складне і багатогранне мистецьке явище. Воно розвивається в таких галузях мистецтва, як традиційна народна творчість (особливо народні промисли), спеціалізоване мистецтво та аматорська творчість. Народне декоративно-прикладне мистецтво живе на основі успадкованих традицій і розвивається в історичному потоці як колективна художня діяльність. Воно має глибокі зв'язки з історичним минулим і не перериває ланцюг місцевих і загальних закономірностей, які передаються з покоління в покоління і збагачуються новими елементами.

У сучасних наукових дослідженнях терміни «декоративне мистецтво» і «прикладне мистецтво» використовуються паралельно. Тому І. Пацарюк визначає цей вид мистецтва як синтез скульптури, живопису та графіки, який більшою мірою, ніж інші види мистецтва, задовольняє духовні потреби людей, створюючи при цьому щось художнє та практичне. Автор визначає, що відмінною рисою цього виду мистецтва від інших видів мистецтва є його стилістичні особливості. Зокрема, у творах декоративно-прикладного мистецтва зображення не мають прямої схожості з реальністю, хоча в основі

зображення лежить реальний предмет або його форма. Ще однією особливістю цього виду мистецтва є його багатофункціональність. Лише твори декоративно-прикладного мистецтва поєднують у собі як практичні, так і естетичні функції. Художня якість визначається призначенням предмета – гармонійним поєднанням матеріалів, формою, структурою, співвідношенням частин і цілого, характером і ступенем декоративності, а практична якість можливістю використання в повсякденному житті (Пацалюк, 2009).

Твори декоративно-прикладного мистецтва відображають глибинний потенціал національної культури. Вони є спадкоємцями традицій і віддзеркалюють соціально-економічні та культурні зміни, що відбуваються в національному житті під час історичного розвитку (Ошурко, 2009).

Визначним дослідником визначення декоративно-прикладного мистецтва вважають А. Мілера, який звернув увагу на важливість декорування і визначив його як невід'ємну частину прикладного мистецтва. Наукове трактування декоративно-прикладного мистецтва включало також визначення мистецтва як володіння мистецтвом декорування предметів побуту. Виникнення цього наукового напрямку в Україні стало можливим завдяки участі таких науковців як: В. Широцький та Д. Щербаківський (Щербаківський, 1995).

Н.Сокольникова наполягає на тому, що все, що оточує людину, має бути не тільки зручним і практичним, а й красивим і завершеним у своєму дизайні, пропорціях, деталях і декорі (Сокольникова, 1996).

Твори декоративно-ужиткового мистецтва, поряд із творами інших мистецтв (архітектури, графіки, дизайну, скульптури тощо), художньо збагачують життя людей і є джерелом естетичного розвитку. На думку М. Соколової, декоративно-ужиткове мистецтво збагачує світогляд людей через найсміливіші ідеї, мотиви та сюжети; конкретні композиції й споруди відображають моделі світу, що зберігаються і розвиваються.

Декоративно-прикладне мистецтво – це, з одного боку, вид художньо-

трудової діяльності з виготовлення та художнього оздоблення предметів побуту ручним або частково машинним способом, які мають насамперед естетичне, а також практичне призначення, а з іншого – результат творчої праці окремих людей, втілений у завершений художній твір. Характеризується колективним характером творчості та спадщиною багатовікових традицій (Власюк, 2016).

О. Голінська до характерних ознак декоративно-ужиткового мистецтва відносить єдність художньої форми з практичним призначенням виробу. Авторка підкреслює, що єдність естетичного і практичного є головним принципом цього виду мистецтва. Водночас часто трапляється так, що те, що свого часу мало практичне призначення, поступово втрачає його і стає суто художнім витвором мистецтва (Голінська).

Декоративно-прикладне мистецтво ґрунтується на давніх традиціях, передусім народних, зберігає і розвиває їх, а також враховує результати сучасної техніки й технології, конструкторської та дизайнерської творчості.

Декоративно-прикладне мистецтво всіх видів характеризується характерними ознаками, технічними прийомами обробки та декоративними техніками, метою яких є художнє відображення історичної практики сприйняття та освоєння навколишньої дійсності, суспільного устрою та побуту. Проте головною цінністю декоративно-прикладного мистецтва є його вплив на мислення людини як інструмент пізнавальної діяльності, комунікативні якості як засіб психічного та міжособистісного спілкування, творчий потенціал як основний засіб самореалізації та формування національної ідентичності як глибинної основи національної самосвідомості (Формування художньої культури особистості вчителя у контексті глобалізації, 2010).

Українське декоративно-прикладне мистецтво має давнє коріння. Українські ремесла беруть свій початок ще з часів Київської Русі, і такі дослідники, як Г. Земпер, О. Некрасов, М. Каган та Й. Фельке, класифікували декоративно-прикладне (ужиткове) мистецтво відповідно до його видів:

- за конкретним призначенням (наприклад, меблі, предмети побуту, одяг, взуття, прикраси);
- за матеріалом (природні матеріали: текстиль, дерево, камінь; штучні та спеціалізовані матеріали: кераміка, скло, метали та їхні сплави, пластмаси).

Народне мистецтво є складним і багатогранним і охоплює різні види народної творчості, такі як танець, музика, пісня, фольклор, архітектура та прикладне мистецтво. Народні майстри постійно розвивали та збагачували свої навички. Виготовляючи речі, вони не лише робили їх корисними та практичними, але й не забували їх прикрашати. Наші предки поклонялися природі та її складовим, що знайшло відображення в мотивах народного декору.

Народне мистецтво втілює духовну і матеріальну діяльність, досвід і творчість майстрів у творах мистецтва. Існує дві форми народного мистецтва: одна – особиста творчість народного художника (для себе і своєї сім'ї), інша – народні художні промисли.

Декоративно-прикладне мистецтво є галуззю творчості і являє собою переважно мистецтво створення та оздоблення виробів, що використовуються в побуті. До них відносяться меблі, гончарні вироби, одяг, різні інструменти, прикраси та посуд. Матеріали, що використовуються для створення, включають текстиль, дерево, кераміку, метал, скло, фаянс і порцеляну. Техніки багаті й різноманітні: скульптура, розпис, вишивка, рельєф, художнє лиття, карбування і ткацтво. Декоративно-ужиткове мистецтво задовольняє практичні та художні потреби суспільства, є частиною культурної спадщини та втілює досвід естетичної організації цільового середовища. Воно тісно пов'язане зі способом життя, побутом, традиціями, звичаями, етнічними особливостями, світоглядом і смаками.

Декоративно-прикладне мистецтво виникло на ранньому етапі розвитку суспільства. Художній рівень оздоблення предметів побуту сприяв розвитку цивілізації та відображав загальний культурний рівень народу.

Кожному історичному періоду були притаманні свої види, форми, художні стилі та тенденції розвитку. Водночас у декоративно-ужитковому мистецтві збереглися важливі й типові образи та сюжети. Центральним образом українського декоративного мистецтва було Дерево життя, яке, на думку етнографів, мало міфологічне походження, відображаючи традиційні уявлення про будову Всесвіту.

Під час промислової революції ручне виробництво було маргіналізоване. Деякі митці критично ставилися до механізації промисловості. Культурні діячі та меценати почали захищати народне мистецтво. Наприклад, українське народне мистецтво підтримували І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський.

З кінця XIX – початку XX ст. орнаментику народної вишивки почали збирати відомі українці: Варвара Капніст (1840/1841–1922) котра організувала виставку у себе вдома (с. Михайлівка Лебединського повіту, тепер Сумського р-ну Сумської обл.); Катерина Скаржинська (1852–1932) створила перший приватний музей українських старожитностей; Олена Пчілка – дослідниця української вишивки (1849–1930); «Український народний орнамент. Вишивки, тканини, писанки», (1876); Пелагея Литвинова, котра досліджувала орнаментику Чернігівщини (1833–1904); Юлія Гудим-Левкович (1852 – після 1919), Наталія Яшвіль (1861–1939), Наталія Давидова (Гудим-Левкович; 1875–1933), Анастасія Семиградова (1879–1932), котрі відкрили власні артлі. В. Ханенко на початку XX ст. відкрила школу, де навчали ткацтва та шитву в с. Оленівці на Київщині (тут працював художник В. Кричевський).

Декоративне мистецтво зазнало нових історичних впливів і набуло нового мистецького й регіонального характеру, несучи на собі відбиток складного процесу українського національного будівництва У 1930-х на початку 1950-х років існував чіткий розподіл між офіційним декоративним мистецтвом (соціалістичний реалістичний рух) та народним мистецтвом. У 1990-ті рр. стало більш чітким розмежування між народним і спеціалізованим

мистецтвом.

Спеціалізоване декоративне мистецтво в 1990-ті роки було багатогранним явищем української народної культури та розвивалося в руслі європейських і, ширше, світових мистецьких течій. Завдяки мистецтву українці зберегли свою духовність, самобутність і національну ідентичність. Упродовж століть в Україні формувалися осередки народного мистецтва. Кожен із них набув свого власного мистецького стилю, що символізується різними техніками, прийомами та кольоровими рішеннями.

Існує безліч видів і жанрів (типологічних груп) народного декоративно-ужиткового мистецтва, які відрізняються матеріалами, технікою виготовлення і функціональним призначенням виробів. Під час історичного та культурного розвитку в кожному регіоні склалися характерні декоративні мотиви та композиції, кращі колірні рішення і специфічні техніки (які можуть відрізнятися навіть у сусідніх селах), що свідчить про різноманіття та універсальність народного мистецтва.

Вишивка – один із найдавніших і найпоширеніших видів народного мистецтва. Вишивка вироблялася як у традиційних домашніх господарствах, так і в майстернях та ательє. Погляд на українську народну вишивку як на витвір мистецтва утвердився у 1880-1890-х роках. Основні дослідження української народної вишивки проводила Т. Кара-Васильєва («Творці дивосвіту», 1984; «Полтавська народна вишивка», 1993; «Українська вишивка», 1993; «Історія Української вишивки», 2008 тощо).

Основна функція вишивки – прикрашання одягу, рушників, килимів та інших побутових тканин. Протягом століть у кожному регіоні України склалися свої техніки та орнаменти. Наші пращури прикрашали жіночі головні убори (шапки, хустки), чоловічі головні убори, плечовий одяг (сорочки) і верхній одяг (шуби, спідниці). Серед складових костюма найбільша увага приділялася оздобленню сорочки, причому більша частина декору припадала на рукави. До внутрішніх тканин належали вишиті рушники, скатертини та наволочки. В Україні рушники є невід'ємною

частиною народних ритуалів та обрядів, пов'язаних з народженням дітей, заручинами, святами та похованням.

Матеріалом для вишивки слугували вовняні, лляні та конопляні тканини, які з давніх-давен ткали в домашніх умовах, а пізніше замінили фабричними. Нитки забарвлювалися натуральними барвниками з кори дерев, плодів рослин, квітів і листя.

Для народної вишивки характерне велике розмаїття технік та їхніх поєднань (до 10–15 одночасно). Назви швів говорять самі за себе та мають смислове значення (вирізування, виколювання), типу виробу, який вишивається («рушниковий шов»), назви місцевості («старокиївський шов») або від зовнішнього вигляду шва («солов'їні вічка», «гречечка», «зірочка» тощо). За способами нанесення стібків вишивальними нитками розрізняють двосторонню («перебір», «поза голкою», «соснівка», «двобічна гладь», «мережання» тощо) та односторонню вишивки («занизування», «поверхниця», «хрестик», «плетінка» тощо).

Найбільш характерними для Київської області є геометричні орнаменти. Основним кольором котрих є червоний, який підкреслений чорним, рідко жовтим. Найвідомішими майстринями регіону з вишивки були заслужені майстрині народної творчості УРСР Гликерія Цибульова (1896–1990), Марія Царенко (1921–2005), Наталія Гречановська (нар. 1926).

Також на Чернігівщині переважають геометричні орнаменти, вишиті червоно-білими або червоно-синіми кольорами на білому тлі. Декоративність відображається особливо на рушниках даного регіону, котрі оздоблені геометризвано-рослинними мотивами (розетами – квітами, букетами, вазонами). Видатними майстринями народної творчості були Віра Зайченко (1938–2014), Наталія Черняк (нар. 1940), Ганна Григоренко (1944–2006).

Полтавська область відома своїми вишуканими геометричними візерунками та стилізованими квітковими мотивами. Для нього характерні ніжні кольори, здебільшого блакитні, охристі, коричневі, зеленуваті та сірі. За винятком червоних і синіх рушників, більшість кольорів м'які та бліді.

Класична техніка Полтавщини – листвянка, тобто лічильні поверхні. Відома також решетилівська вишивка «білим по білому» («біллю»), де використовують 5–7 технік (вирізування, рубцювання, лиштва або пряма чи навскісна гладь, зерновий вивід, клітка, солов'їні вічка та інші). В орнаментах невід'ємною є мережка. Серед митців Полтавщини вирізняються своїми творами народна художниця Лариса Пілюгіна (нар. 1949), заслужені майстрині Олександра Великодна (1914–2002), Надія Вакуленко (нар. 1962), Ніна Іпатій (нар. 1957), Герой України Віра Роїк (1911–2010).

На Слобожанщині працювали Раїса Кушнарєнко (нар. 1925), Ідея Найдьонова (1927–2006), які зокрема займалися відродженням вишивки «білим по білому».

Поліська орнаментика майже не має декількох технік під час виконання та й колірна гама більш стримана, переважає червоний колір. На Житомирщині вишивка переважно червоно-синя або з поєднанням чорного кольору, вона суцільно вкриває рукава сорочки. Особливе місце відведено мотивам «осьмирожка», розеткам. Заслужені майстри народної творчості – Ніна Бондар (нар. 1965), Генефа Гусєва (нар. 1957).

На Волині поширені геометричні (ромбо та хрестоподібні, розетко-зірчасті) орнаменти, котрі укладені в стрічкові композиції, з часом їх поєднували з рослинними мотивами. Основною гамою даного регіону є червоний, чорний, синій, зелений.

Подільська вишивка є складною, класична техніка якої є низь чорного і червоного кольорів, що лягають густими насиченими лініями. Особливим в орнаменті низі є мотив «рожі» у різних її варіантах. У вишивці Східного Поділля переважають геометричні мотиви складних сполучень (села Городівка, Клембівка, Стіна, Яланець). Знаним центром вишивки на Поділлі є с. Стіна, де улюбленим кольором вишивки став чорний. Сорочки Західного Поділля вишивають чорними з невеликою домішкою темно-червоного або жовтого кольорів. Серед подільських майстринь відома Параска Березовська (1900–1986), Марія Коржух (20 ст.).

Крембівська художня вишивка (село Крембівка, Вінницька область) вирізняється автентичним декором. Жіночі та чоловічі сорочки вишиті з використанням техніки «низь» і складних комбінованих технік (що поєднують до семи технік). При цьому в нижній вишивці використовувалися кольори (червоний, синій, зелений, чорний і жовтий), а в складній техніці – тільки білий на білому. Низьку створювали чітку графіку, а вишивка білим по білому – виразну фактуру. Регіональною особливістю є крій клембівських сорочок. Центральним візерунком виступає «гестки» квітка – геометричний орнамент, складений зі стародавніх символів: хрест, сварга, берегиня, безконечник, «засіяний ромб» тощо. Геометричні мотиви (ромби, трикутники та розетки) поширені на Поділлі, Буковині та Покутті. Найбагатше прикрашені пояси сорочок. Оригінальна композиція «Древо життя», що прикрашає рукави жіночих сорочок. Широко поширена вишивка білим, просто червоним, вишнево-червоним кольором. Відомі роботи майстрів художньої вишивки Михайлини Сабадаш (1912–1996), Олени Гасюк (1921–2017).

Ознакою вишивки Львівщини є використання рослинних мотивів (плавно окреслених квітами, листками, галузками), укладені в стрічки та вільно розкидані на площині, або вибудовані в шаховому порядку. Колірна гамма утворена з червоної, синьої, білої, зеленої, жовтої барв. Цінуються роботи заслужених майстрів народної творчості Ольги Возниці (1925–2015) та Григорія Мазурака (нар. 1978).

На Тернопільщині прославилася борщівська вишивка, для якої характерна вишивка білою або чорною вовняною ниткою. Головною прикрасою сорочки була вишивка на рукавах. Важливим засобом оздоблення старих борщівських сорочок був чорний колір. Серед відомих митців – заслужені майстри народної творчості Ірина Герман (нар. 1937), Іван Кузишин (нар. 1962).

Вишивка Закарпаття характеризується різноманітністю технік виконання та багатою колірною гамою (до 10–15 кольорів). Тут

використовують бісер, стеклярус, лелітки. Вишивка на рукавах жіночих сорочок щільна, без просвітів. Відомі роботи заслуженої майстрині народної творчості, художньої вишивки та килимарства Марії Гарило-Барзул (1920–2002).

На Гуцульщині, а саме: в гірській місцевості Івано-Франківської, Чернівецької областей, Рахівський район Закарпатської області – особливим є використання (геометричних, геометризовано-рослинних мотивів) та багатство колориту. Основою є поєднання між собою видовжених ромбів та доповнених дрібними хрестоподібними фігурами, трикутниками. Переважають чорна, червона, вишнева, помаранчева, жовта, синя, блакитна, фіолетова та зелена колірні гами. У селі Космачі сорочки виключно з використанням хрестика, з осінньою гамою кольорів (червоний, жовтогарячий, жовтий). А на Лемківщині переважають рослинні мотиви (галузки з листків, пуп'янків, квітів). Тут гама більш стримана, основою є червона барва, поєднана з незначною кількістю темно-синьої або чорної. Класичними для Бойківщини є стрічкові композиції, які поєднуються з ромбами, квадратами, ламаними лініями, трикутниками, зубцями, розетками.

Гаптування (золоте шитво) – різновид вишивки. Вишивається шовковими та металевими нитками (переважно золотими та срібними) різних сортів. Ця техніка широко використовувалася для прикрашання церков (покрови, плащаниці, антими́нси, фелони тощо). При Вознесенському, Києво-Печерському, Флорівському монастирях діяли так звані осередки золотого гаптування. У ХІХ – на початку ХХ ст. цей вид мистецтва занепадає, і тільки під час незалежності поступово відроджується. Гаптування сформовано характерними особливостями: його вишивають «по картону», «по настилу», «по мотузочку», «у прикріп», а ще його можна зустріти у дизайні одягу та аксесуарів.

Килимарство – виробництво килимів і килимових виробів. Основною сировиною для килимарства була вовна, а як вторинну сировину використовували бавовняні та конопляні волокна. В Україні є різновиди

килимарства, а саме: килими, коци, ліжники, залавники, запаски, скорці, верети, бегаси тощо. Найстаріша назва – «ковер», у XVII ст. переважно використовували назву «килим». Застосовують як ручний (вертикальний й горизонтальний верстати), так і машинний способи (килимарські верстати і жакардові машини) виготовлення. Техніка ткання впливає на вигляд та розмір, художні особливості килимів. Виділяють лічильну техніку (котру застосовували на горизонтальних верстатах для виготовлення килимів з геометричним орнаментом) та гребінцеву, яку здебільшого виконували (на вертикальних, для створення рослинних орнаментів). Традиційний килимовий малюнок композиційно членований на центральну частину та кайму (бордюр), але є килими й без спільного орнаментального поля і кайми (напр., смугасті килими, характерні для Західної України). Художні властивості килимів визначаються характером матеріалу та барвників (натуральні, з другої половини XIX ст. – хімічні).

У різних етнографічних регіонах України існують свої художні стилі килимарства, переважні кольори та декоративні мотиви. Наприклад, у Полтавській області поширені квіткові орнаменти з пишними букетами квітів, часто з безліччю квіток, бутонів, листя і звивистих гілок з бутонами. Також часто зустрічаються малюнки птахів. Використовуються такі кольори, як прозоро-блакитний, світло-сірий, золотиста охра, рожевий, блакитний, білий і блідо-зелений. Полтавські килими відомі як видатне українське народне мистецтво. Київські та чернігівські килими відрізняються скромнішими прикрасами. Гілки розташовуються вертикальними рядами або в шаховому порядку, а тло переважно чорне, коричневе або темно-вишневе. Для Поділля, Волині, Тернополя та Буковини характерні так звані килими з квітковими горщиками. Особливо часто зустрічаються килими горизонтального типу з квітковими горщиками на темному тлі. Ця група килимів найбільш близька до декоративного живопису. Часто використовувалися фантастичні квіти й місцеві рослини – барвінок, гвоздики, тюльпани. Геометричний декор також розвивався і на Поділлі.

Килими локально з геометричним орнаментом найпоширеніші в західних областях України. Для гуцульських килимів характерне членування основного поля на три, п'ять або сім частин і поперечносмугастий уклад основних геометричних фігур. Колірною гамою здебільшого було поєднання жовтогарячих тонів з білим, чорним та зеленим. Гуцульщина славиться народним ліжникарством (села Косівського району Івано-Франківської області).

Ліжник – це ковдра з овечої вовни, яка ткалася вдома. Характерна простими техніками та інструментами, які мало змінилися від ХІХ ст., але змінився вигляд. Зараз ці техніки широко розповсюдилися на елементи одягу.

Нащадки зробили значний внесок у розвиток індустрії виробництва ковдр. Відомими майстрами у цій галузі були родини Шкрібляків та Корпанюків, як-от: Василь Корпанюк (1890–1945), Параска Шкрібляк-Хім'як (1932–1987), Василь Шкрібляк (1924–2000), Василина Калинич (нар. 1931) та інші. Були створені великі центри та школи з виготовлення в селах Яворів, Верхній Ясенів, Космач (усі – Івано-Франківська область). Унікальні композиції ліжників розробляли художник Людмила Жоголь (1930–2015), майстрині Ганна Вінтоняк (нар. 1941), Гафія Візичканич (1912–1993) та інші. З 2011 у с. Яворові діє центр народного мистецтва «Гуцульська гражда», де щорічно представлені різні види гуцульських ліжників на виставках «Барво грай». «Карпатське ліжникарство» включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

Одним із осередків килимарства з ХХ ст. були: смт Решетилівка на Полтавщині (заслужений майстер народної творчості України Петро Шевчук, нар. 1959), с. Дігтярі на Чернігівщині (заслужені майстри народної творчості Ольга Балун, 1899–1982; Параска Сисуненко, 1915–?); міста Глиняни на Львівщині, Косів і Коломия на Івано-Франківщині, Хотин на Буковині, с. Ганичі на Закарпатті.

Килимарство і гобелен – це одна й та сама техніка плетіння, але є певні відмінності в структурі сюжету та образному вирішенні. У сучасному

розумінні гобелени – це тематичні килими, які викликають у глядача певні емоції та переживання на асоціативному рівні. Гобелени тчуться на вертикальних верстатах – «кроснах».

На XVIII–XIX ст. припадає розвиток тематичних килимів в Україні. Замовлення на килими були з Європи для знатних вельмож на оздоблення панських палаців («панський килим»). Основною задачею килимана той час було прикрашання інтер'єру. До відродження гобеленів в 1920–1930-х долучалися українські художники, які створювали сюжетні композиції. Відомі роботи М. Дерегуса гобелен «Повернення з поля»; В. Касіяна, Д. Шавикіна «Парад червоного козацтва». При київському Державному музеї українського образотворчого мистецтва (тепер Національний художній музей України) були створені спеціальні ткацькі майстерні.

«Дерево життя» – килим, котрий виконаний видатною майстринею народної творчості УРСР Надією Бабенко, подаровано від України для штаб-квартири Генеральної асамблеї ООН в м. Нью-Йорку (1969). У 2005-ому килим Леоніда Товстухи під назвою «Народжені рідною землею» презентований у залі Ради Європи в м. Страсбурзі.

Зразком текстильного мистецтва України в утворенні художньо-естетичного середовища став монументальний гобелен «Світ Котляревського» у Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І.П. Котляревського (2010), виконаний Олександром Бабенко, заслуженим майстром народної творчості.

Мінігобелени стали широко популярними у XX і XXI століттях. Попри те, що багато традицій українського килимарства втрачаються в умовах глобалізації та технологічних інновацій, українські майстри продовжують дивувати людей своєю творчістю. У 2007 інтер'єри Посольства України у Грецькій Республіці були оздоблені гобеленами. Залу килимів Українського центру культури та бізнесу в м. Афінах прикрасили 12 великих гобеленових творів.

Гончарство – це вид декоративно-прикладного мистецтва з

виробництва різних виробів з обпаленої керамічної глини. Традиційно представлено посудом та іграшками, сакральними предметами, наприклад: хрестами та іконами, свічниками чи ритуальними фігурами стилізованих тварин. Практичне застосування – кахлі на печах, вази для зберігання продуктів, декоративна скульптура та ін. У гончарній справі народні умільці використовували такі декоративні прийоми: вироби вкривалися емаллю або глазур'ю. Характерними були квіткові та рослинні мотиви, фігурний розпис. Що стосується використання матеріалів, то гончарі дотримувалися старих традицій, характерних для більшості осередків. Використання нових матеріалів у кераміці вплинуло на гончарів здебільшого в інноваційному напрямку в с. Опішному на Полтавщині. Традиційно гончарі перемішували між собою декілька видів глин, так звану «пісну» і «масну». Використовуючи білу глину («побіл», «побілка»), червоно-вохристу («червінь»), темно-брунатну («описка», «рудка»), майстри розписували свої вироби. Для тривалого використання посуду вони обробляли його поливами, наприклад, застосовували свинцеву безколірну, жовту, зелену та брунатну фарби. Майже всі вироби виточували на гончарному колі.

У XVII та XVIII століттях українське гончарство досягло свого найвищого розвитку; на початку XX століття народна художня кераміка нічим не відрізнялася від зразків попереднього століття. Після тимчасового спаду інтерес до гончарного мистецтва зріс у повоєнний період, коли відчувався гострий брак кераміки для повсякденного вжитку; у 1970–1980-ті роки народне гончарство поступово занепадає.

Одним із видів традиційного народного гончарства були зоологічні й антропоморфні судини та скульптури, що виконували обрядову функцію (посуд для святкових посиденьок); наприкінці XIX початку XX століття цей вид гончарства набув рис декоративної скульптури. Стали зображуватися леви, баранчики, птахи (півні, кури), вершники. У середині XX столітті виробництво такої кераміки відроджене в селищі Опішня Полтавського району Полтавської області. Серед гончарних осередків, які зберігають

народні ремісничі традиції, – полтавські (селище Опішня, міста Зіньків, Миргород, Ромни тощо), подніпровські (село Дибинці Обухівського району Київської області, місто Канів, село Сунки Черкаського району Черкаської області тощо), подільські (місто Бар, місто Гайсин, село Бубнівка Гайсинського р-ну Вінницької області тощо).

Іграшка – це напрям українського народного мистецтва, вироби якого функціонально призначені для дитячих ігор і розваг. Він об'єднує різні види виробів, що мають виховні, розвивальні та рекреаційні властивості. Залежно від матеріалу вони виготовляються з кераміки, дерева, тканини, ротанга, соломи, паперу. Індустрія іграшок ручної роботи досягла свого розквіту в середині XIX століття. Основні регіони – Подніпров'я, Поділля та Прикарпаття. Виробництво іграшок часто було побічним або додатковим ремеслом у системі виробництва гончарних виробів, художньої обробки дерева, ткацтва та плетіння.

Глиняні іграшки – один із найархаїчніших видів народної пластики. Традиційна українська пластика – це глиняні флейти у вигляді птахів, тварин і транспортних засобів. У 2020-ому «Валківський свищик» (від назви міста Валків Харківської обл.) включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Твір із глини, що виготовляється ручним ліплення та належить до малих керамічних форм. Ця забавка, майже монохромного охристого оздоблення, має декілька отворів (два рідше три) для видобування звуків, буває частково вкрита поливою. Забавка переважно буває таких форм: птах, півник (курочка), коник, козлик (коза), веприк.

В Україні також характерна вузлова лялька з тканини так звана лялька-мотанка, котра характерна для Середньої Наддніпрянщини. Безлика чи з хрестом на обличчі часто застосовують як оберіг. Мотанки створювали по-різному: якісь змотувались, деякі скручували та скочували. Всі деталі мали своє смислове значення.

Гутництво – скляне виробництво. Промисловість зародилася на

правобережжі України в XVI та XVII століттях. Кустарні скляні заводи будувалися в лісових масивах з піщаним ґрунтом. Основною сировиною слугував пісок, особливо кварцевий, з якого також отримували патош – важливий матеріал для виробництва скла. Для забарвлення використовували соду, крейду, вапно й оксиди заліза та міді. Скляний посуд цінувався за зручність і декоративність. Ними прикрашали свята, весільні столи та будинки. Українські майстри створювали унікальну типологію скляного посуду: фігурні ємності у вигляді тварин і птахів для зберігання рідин (XVIII-XIX ст.) У першій половині XIX століття скловиробництво занепало і було замінене промисловим виробництвом. На початку XX століття склотара й інші вироби почали масово виготовлятися на заводах. На початку XX століття скляний посуд та інші вироби масово виробляли на заводах (найбільші – в містах Києві, Костянтинівці, Лисичанську, Бахмуті, Львові та ін.). Час відродження припав на 1940-ві та 1960-ті. Майстри, що працювали у м. Львові (Йосип Гуляпський, Мечислав Павловський, Петро Семенко), започаткували у сучасному гутництві фольклорний напрям. Нині в Україні художнє скло виробляють близько 20 компаній, продукція яких відрізняється складом, технікою і технологіями виробництва.

Декоративний розпис – спосіб прикрашання інтер'єру та екстер'єру будівель, твори декоративно-прикладного мистецтва, твори прикладного мистецтва. З давніх часів оселі розписували з нагоди весняних свят (Великдень) та осінніх (Покрова). Протягом століть в Україні склався регіональний характер декоративного живопису з характерним образним стилем. Живопис широко використовувався для оздоблення будинків, кераміки, виробів із дерева, текстилю, порцеляни, фаянсу, поліграфії тощо. У XIX столітті художники почали писати на паперових аркушах – «мальовках». У XX столітті відбулись кардинальні зміни, зародилося станкове малювання («станкова графіка», «станковий народний живопис»). Деякі композиції також використовувалися в килимарстві, вишивці, оздобленні одягу та інтер'єру. Найвідомішим центром декоративного розпису є с. Петриківка

Дніпровського р-ну Дніпропетровської обл.

На теренах Хмельниччини відроджувався ще один вид традиційного розпису в селі Самчики. Самчиківський розпис (самчиківка) утворився в ХІХ столітті й собою являв оздоблення стін будинків квітковими орнаментами, які вважалися оберегом. Після тимчасового занепаду за сприяння етнографа Олександра Пажимського, який з іншими художниками заснував народну студію «Факел» (пізніше – «Просвіт»), розпочав своє відродження даний вид розпису. За основу взяті композиції «вазон», «райське дерево», «дерево життя» тощо. Традиційно майстри застосовують основні кольори – жовтий, зелений, синій, червоний з доповненнями.

Деревообробництво – виробництво оригінальних виробів із дерева для домашнього використання, церковних інструментів та ін. Залежно від способу обробки дерева ремесло поділялося на такі галузі: столярна справа, деревообробка, купецтво, токарна справа і різьблення. Основними регіонами в ХІХ столітті були Подніпров'я, Полісся, Поділля та Прикарпаття.

У Чернівецькій області осередком різьби по дереву та дров'яних печей є Вижниця. У Вижниці з 1905 по 1918 рік діяла місцева школа різьбярства та металевих прикрас, у якій викладали Марко Мегеденюк (1842–1912), Василь Шкрібляк (1856–1928) і Василь Девдюк (1873–1951). У 1921 році на базі цієї ж школи було створено Нижчу школу мистецтва і ремесла. Цей виробничий та творчий навчальний заклад став справжнім осередком збереження та розвитку традиційного народного мистецтва в регіоні, а з 1944 року навчальний заклад було знову відкрито під назвою «Вижницьке державне художньо-промислове училище» (сьогодні Вижницький коледж мистецтв і дизайну). Серед відомих майстрів Олена Гасюк (1921–2017), Едуард Жуковський (1935–2000) та Валерій Жаворонков (р. 1940). Вони зберегли, розвинули та передали традиції українського народного мистецтва своїм учням різного віку в непростих умовах української історії.

Серед відомих майстрів художньої обробки дерева в Карпатах – Марко та Петро Мегединюки, М. Медвичук, Василь та Лукин Якіб'юки (кінець ХІХ

початок XX ст.), Борис Якіб'юк (початок XX ст.), Яків Тонюк (1903–1957), брати Кіщуки.

Художня обробка металу – вид народного мистецтва, вироби ручної роботи з чистого металу та його сплавів. Серед найпоширеніших мистецьких виробів народної ковальської справи – будівельні інструменти (хрести, дверні ручки, завіси тощо) та окуття для скринь, що були необхідністю в українських оселях.

Ювелірна справа – традиційний вид мистецтва. Є відомості про Івана Лавича (1677–1762), одного з найпопулярніших ювелірів України, який виконував замовлення для гетьманів. Народне ювелірне мистецтво (Подніпров'я, Слобожанщини) розвивалося в прикрасах, хрестах, дукачах, намистах і сережках. Приватні ювеліри виготовляли свої вироби з низькопробних дорогоцінних металів і часто оздоблювали їх не дорогоцінним камінням, а склом. Використовували такі техніки, як лиття, золочення і штампування.

На Гуцульщині художня обробка металу – мосяжництво (від гуцульської назви латуні – мосеж) був додатковим ремеслом для бідних селянських родин; наприкінці XIX – на початку XX століття це був відомий центр художньої обробки металу, до якого входили села Брустлів, Космач, Краснолів, Криворівня, Старий Косів, Яворів (Івано-Франківська область – найбільший центр обробки кольорових металів), Дихтинець, Путила, Яблуниця (Чернівецька область), Ділове, Ясиня (Закарпатська область). Важливу мистецьку спадщину залишила сім'я Датчак, майстри мосяжного мистецтва Прикарпаття, Василь Самокіщук із Яворова (XIX початок XX століття) та інші. Декор гуцульських виробів включає порівняно невелику кількість декоративних візерунків. Геометричні прикраси, що поєднують різні комбінації простих однакових елементів, утворюють широкий спектр декоративних мотивів. У 1993 році в Національній академії мистецтв у Львові було створено кафедру художнього металу – С. Мороз (у 1989–2001, завідувач кафедри, доцент), В. Шоломій (у 1989–2007), Є. Бохонок (у 1991–

1995) та інші.

Писанкарство – розпис, декоративне оздоблення шкаралупи ритуально-святкових (великодніх) яєць. Писанки в різних частинах України відрізняються візерунками та кольорами. Імовірно, спочатку були яйця, пофарбовані в один колір, звані «крашанки», а потім «крапанки», оздоблені кульками одного або кількох кольорів. Аналогічним чином виготовлялися писанки, прикрашені тонким орнаментом, з використанням металевого циліндрика під назвою «писачок», прикріпленим до стрижня (тримача). Для декорування використовували рослинні барвники, а з початку ХХ століття – анілінові фарби. Писанковий розпис має в собі геометричні, солярні, квіткові, тваринні та релігійні орнаменти, які унікальні для кожного регіону. Для української писанки не характерне реалістичне чи натуралістичне зображення навколишнього світу, а її розпис вкрай умовний. Усі сюжети трактуються в декоративній манері. Українська меценатка Катерина Скаржинська у 1888–1905 збирала колекцію великодніх яєць та виставляла у своєму музеї в м. Лубнах.

Традиційна гуцульська писанка є в переліку Національної нематеріальної культурної спадщини (Наказ Міністерства культури України №995 від 2018). Осередком писанкарства є с. Космач Косівського району Івано-Франківської області, де мешкає найбільше династій писанкарів і окремих майстрів. Серед тих, хто зберігав, передавав і продовжує майстерність писанкарства: Віра Манько (нар. 1956), Тарас Городецький (1964–2006), заслужена майстриня народної творчості Оксана Білоус (нар. 1965), Юлія Бурко (1968–2020), Олег Кірашук (нар. 1972) та інші.

У ХХ столітті українська писанка була відроджена і стала самобутнім національним символом. Пам'ятники українській писанці встановлені в селах Доброгостів і Брацьківці Львівської області, на острові Хортиця; з 1987 року в Коломиї працює єдиний у світі Музей великодніх яєць. У ньому виставлено понад 6000 писанок (з 2009 року він має назву Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Ю. Коблинського) У

вересні 2000 року для зберігання й експонування крашанок було зведено будівлю у формі великоднього яйця (висота 14 м), яка стала «візитною карткою» міста. Щороку в містах України проводяться фестивалі великодніх яєць, де майстри демонструють свої роботи та проводять майстер-класи.

Витинанка – це вид українського народного мистецтва, декоративна прикраса оселі з ажурних і силуетних виробів із білого або кольорового паперу, вирізаних ножем. Витинанки з'явилися в середині XIX століття, їхній декор часто геометричний або квітковий; до середини XX століття витинанки в селі Крембівці вирізала майстриня Г. Марфіна (1924–2004). Зараз цю справу продовжує майстер форм Микола Теліженко, який зробив витинанку одним із видів графічного мистецтва (серії робіт «Велесові перевесла», 2005; «Чумацькі вітрила», 2006 та інші).

Широко поширені в Україні й інші художні ремесла так звані промисли, освоєні народними майстрами: обробка шкіри, кістки та рогу, художнє ткацтво, в'язання, мереживоплетіння, художнє ковальство, порцеляна та фаянс.

Народний художній промисел (осередок) – територія, у межах якої історично склалося і розвивається, на основі успадкування, збереження й колективного освоєння самобутніх народних традицій, виробництво художніх предметів декоративно-ужиткового призначення.

Українські центри народної творчості:

– *Бубнівська кераміка* (села Бубнівка та Новоселівка, Гишинський район, Вінницька область). Ці гончарні осередки відомі використанням техніки різьблення та точіння для виробництва керамічних виробів помаранчевого кольору, оздоблених темно-зеленими, білими, коричневими, а подекуди синіми або сірими кольорами. Засновником бубнівської гончарної традиції вважають Андрія Семеновича Гончаря (1823–1926), який освоїв техніку підглазурного розпису в Гайсині. Серед робіт багатьох майстрів виокремлюється мистецька спадщина братів Якова та Якіма Герасименків. Гончарні традиції в Бубнівці почали зникати ще за життя знаменитих

майстрів декоративно-ужиткового мистецтва; з 1969 року під тиском громадянського суспільства в селі Бубнівка почали функціонувати експериментальні гончарні майстерні. З ініціативи заслуженої майстрині народної творчості України, членкині Національної спілки майстрів народного мистецтва України Фросини Міщенко засновано школу гончарства. А вже її учениця заслужена майстриня народної творчості України, членкиня Національної Спілки майстрів народного мистецтва України Тетяна Шпак (нар. 1947) з 1988-ого очолює музей-садибу братів Герасименків, керує школою художньої кераміки.

Традиція декоративного розпису на бубнівській кераміці включено до національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (наказ Міністерства культури України № 465 від 30.05.2018). Носіями традиції є відомі гончарі Вінниччини: Людмила Філінська (р. 1946), Валентина Живко (1950-2018), Тетяна Дмитренко (р. 1957), Сергій Погонєць (р. 1970), Світлана Погонєць (р. 1973) та інші. Керамічний досвід Бубнівки передається майстрами через майстер-класи, виставки та щорічний обласний захід просто неба «Освячені горном», організований самими гончарями. У Вінницькому обласному музеї (березень 2021 року) відкрилася виставка, на якій було представлено понад 500 робіт сучасних майстрів (посуд, статуєтки тощо).

– *Дігтярівське ткацтво* (сmt Дігтярі Прилуцького р-ну Чернігівської обл.). Килимарство, текстиль та одяг виробляються тут з кінця XIX століття. Дігтярі славився мистецькою якістю своєї творчої традиційної плахти, що складалася з ритмічного повторення квадратів і прямокутників, розташованих у шаховому порядку, причому візерунок заповнював усю тканину. Переважають сині, золотисто-помаранчеві, вишневі, коричневі та зелені кольори; з 1897 року тут працює ткацька школа, з 1927 року – виробничий кооператив; з 1961 року було засновано фабрику (де вироблялися килими та гобелени), яка працює з 1927 року. Фабрика випускала текстиль із традиційними плаховими орнаментами, скатертини,

покривала, килими, рушники, штори та чохла на стільці з традиційними мотивами. Тут працювали заслужені майстри народного мистецтва УРСР – килимарки Гафія Малиш (1916–1964) і Ганна Денисенко (1918–2005). Творчий колектив Дигтярівської фабрики вивчав народні традиції краю, створював зразки текстилю, виробів народної творчості, розробляв нові матеріальні можливості та експериментував в технічній галузі, у використанні нових матеріалів (видів пряжі, ниток), у композиції та художніх рішеннях.

– *Косівська мальована кераміка* (м. Косів Івано-Франківської обл.). Династії гончарів проживають в м. Косові, смт Куті та прилеглих селах Косівського р-ну (Пістинь, Вербовець, Старий Косів). Декоративні техніки гуцульської кераміки – «ритування» або «гравіювання» є унікальними. Характерна колористична ознака – жовті, зелені, коричневі, подекуди сині кольори, візерунки – як рослинно-геометричні, так і сюжетні.

Формування керамічного мистецтва почалося в XV столітті, а до середини XIX століття були розроблені власні червоно-біло-зелені перевернуті та незграбні візерунки, якими прикрашали миски, тарілки, свічники та пічні кахлі; з 1840-х до 1870-х років сім'ї Баранюків та Олекси Бахматюка (1820–1882) займалися виробництвом розписаних кахлів, що стали основною роботою косівських гончарів. Завдяки їхній праці розвивалася Косівська гончарна школа.

З 1957 року в Косові було створено гончарну майстерню, яку 1967 року було перетворено на виробничо-мистецьке товариство «Гуцульщина», а 1993 року Косівська районна рада заснувала премію імені Олександра Бахматюка для вшанування місцевих гончарів. Першими лауреатами стали Євгенія Заліцька (1946–2006) 2002 року та Надія Вербівська (р. 1929) 2004 року. Після тривалої перерви премію було відновлено і присуджено Валентині Джуранюк (р. 1948) 2018 року та Марії Гринюк (р. 1959), Ірині Серьогіній (р. 1950) і Миколі Чорному (р. 1996) 2020 року. Збереженню цього народного промислу сприяють Косівський інститут прикладного та

декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв, Косівська регіональна організація Національної спілки художників України тощо. Сучасні митці, заслужені майстри народної творчості: Стрипко Василь (нар. 1938) учень кераміста Михайла Роциб'юка (1903–1972); Оксана Бейсюк (нар. 1951) лауреатка премії ім. К. Білокур (2002); Валентина Джуранюк (Проданець, нар. 1948); Ірина Заячук-Серьогіна (нар. 1950) та інші.

Традиційна косівська мальована кераміка включена до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (Наказ Міністерства культури України № 1521 від 14.12.2012). У 2019 її включено до репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства. Крім самобутньої кераміки, в м. Косові збережені традиції художнього деревообробництва, килимарства, шкіряних виробів.

– *Кролевецьке переборне ткацтво* (місто Кролевець Конотопського району Сумської області). Кролевецькі рушники здавна виділялися особливістю колористики, візерунками, багатством орнаментів, поєднанням червоних і білих кольорів; набули світової слави. Вони виготовлені з використанням традиційної техніки повторного ткацтва на ручних верстатах. Усе це в сукупності робить ці вироби самостійною стильовою групою. Стилізований візерунок із горизонтальних смуг різної ширини, що чергуються, створює унікальний ритм композиції, притаманний тільки червоно-білим церемоніальним рушникам із Кролевця. Музей кролевецького ткацтва – це місце збереження, популяризації та відродження кролевецького ткацтва. Нині носіями традицій є Людмила Минтус (1959 р.н.), Валентина Мироненко (1963 р.н.), Олена Петрова (1963 р.н.), Тетяна Зінченко (1968 р.н.), Валентина Гецевич (1971 р.н.) та інші. У державному закладі «Кролевецьке вище професійне училище» ведеться навчання кролевецькому прядінню як професії. Кролевецьке переборне ткацтво включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини (Наказ Міністерства культури України № 1521 від

14.12.2012; Наказом Міністерства культури України № 105 від 12.02.2018 присвоєно охоронний № 002.нкс).

– *Петриківський розпис* «Петриківка» з осередком (в селищі Петриківка Дніпровського району Дніпропетровської області) – українське декоративно-орнаментальне народне малярство. Побутові речі в стилі петриківського розпису збереглися з XVII століття. Художньою основою петриківського розпису став рослинний декоративний стінопис. Розпис відкрив Д. Яворницький (1855–1940) під час етнографічних експедицій. Характерними рисами розпису є техніка виконання, візерунки, кольори, біле тло, техніка “перехідний мазок”.

Декоративні мотиви: садові (жоржини, айстри, тюльпани, троянди), лучні (маргаритки, волошки), полуниці, квіти винограду та ягоди. Типовими зображеннями є листя аканта («папороті»), бутони та пир’яне, відкрите листя. Іноді зображуються птахи, але тварини та фігури зустрічаються рідше. Колірна палітра петриківського живопису змінюється поступово: поєднання трьох основних кольорів – жовтого, червоного і синього – зазвичай на білому або чорному тлі. Серед корифеїв петриківського розпису майстрині: Параска Павленко (1881–1983), Тетяна Пата (1884–1976), Ярина Пилипенко (1893–1979), Надія Білокінь, Ганна Ісаєва (1912–1983). 1970, Федір Панко (1924–2007), який організував творчу майстерню. Василь Соколенко (1922–2018) керував майстернею підлакового розпису на фабриці художніх виробів «Дружба», де було засновано Історичний музей декоративного розпису. Родина Соколенків – одні з найвідоміших послідовників і продовжувачів петриківського розпису: майстри 1970–1980-х років Володимир Глущенко (нар. 1939), Ганна Самарська (нар. 1941), а також Андрій і Марія Пікуш, Наталія Рибак (р. 1958), Валентина Панко (р. 1960), Надія Васильківська-Зубко (р. 1957), Галина Назаренко (р. 1968), Валентина Карпець-Єрмолаєва (р. 1970), Валентина Міленко (р 1957).

23 жовтня 1991 року за підтримки Співки художників України та з ініціативи народного художника України Андрія Пікуша (р. 1950) було

створено центр народного мистецтва «Петриківка» (раніше відомий як Творче об'єднання «Петриківка»). Нині тут працюють 40 майстрів, які представляють центр, зокрема сім заслужених майстрів.

У 2012 році «Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX–XXI століття» включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини (Наказ Міністерства культури України № 1521 від 14.12.2012; Наказом Міністерства культури України № 105 від 12.02.2018 присвоєно охоронний № 004.нкс). У 2013 Петриківський розпис було включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Таким чином, ми розглянули аналіз підходів до визначення поняття декоративно-прикладного мистецтва, його видів та художніх промислів, що дозволило нам здійснити узагальнення в *(табл. 1.1)*. Предметним зображенням декоративно-прикладного мистецтва є декоративно-прикладна чинність.

Ми розуміємо, що декоративно-прикладна чинність являє собою процес опанування техніками та методами створення виробу декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва студентами мистецької спрямованості.

Ми виокремили завдання декоративно-прикладної діяльності щодо формування професійної культури здобувачів освіти:

- формування таких моральних якостей, як готовність до свідомої трудової діяльності, працьовитість, старанність, самовідданість і чесність;
- виховувати дбайливе ставлення до традиційного народного мистецтва та відчуття власної причетності до мистецьких традицій народу;
- засвоєння національної й загальнолюдської культурної спадщини;
- формування позитивної громадянської позиції та високий рівень патріотизму;
- розвиток навичок і техніки рекреаційної інтерпретації мотивів і сюжетів та роботи з матеріалами;

- розвиток творчих навичок і компетентностей, стимулювання творчої діяльності, стійкий інтерес до художньо-естетичної культури, потреба створювати вироби не лише з практичного погляду, а й з огляду на їхню художню та естетичну цінність.

Види декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва													
Кераміка та камінь	Метал	Текстиль	Дерево										
↓	↓	↓	↓										
Художня кераміка	Художнє гравіювання	Вибійка	Художнє різьблення										
Художнє гончарство	Скань (філігрань)	Килимарство та гобелен	Лозоплетіння										
Обробка каменю	Художнє литво	Вишивка та гаптування	Випалювання										
Художнє скло	Художнє карбування	Обробка тканини (батик, шкіра)											
	Художнє ковальство	Мереживо											
		Художнє ткацтво											
		В'язання та плетіння											
↓													
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Специфічні матеріали</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>Витинанка та аплікація</td></tr> <tr><td>Лялькарство</td></tr> <tr><td>Декоративний розпис</td></tr> <tr><td>Художнє бісероплетіння</td></tr> <tr><td>Писанкарство</td></tr> <tr><td>Декупаж</td></tr> <tr><td>Пап'є-маше</td></tr> <tr><td>Оригамі</td></tr> <tr><td>Флористика</td></tr> </tbody> </table>				Специфічні матеріали	Витинанка та аплікація	Лялькарство	Декоративний розпис	Художнє бісероплетіння	Писанкарство	Декупаж	Пап'є-маше	Оригамі	Флористика
Специфічні матеріали													
Витинанка та аплікація													
Лялькарство													
Декоративний розпис													
Художнє бісероплетіння													
Писанкарство													
Декупаж													
Пап'є-маше													
Оригамі													
Флористика													

Табл. 1.1. Види декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва

Аналіз змісту перелічених вище видів дав нам змогу виявити суттєві аспекти впливу декоративно-прикладного мистецтва на формування художньо-естетичної та професійної культури студентів передвищих навчальних мистецьких закладів, майбутніх викладачів та керівників аматорських колективів. Основна мета дослідження двояка: освоєння національної та загальнолюдської культурної спадщини через розуміння унікальності художньо-естетичних здобутків країни, виховання поваги до культури свого народу, формування активної громадянської позиції та

високого рівня патріотизму.

Ми виходили з того, що знання народного мистецтва збагачує художньо-естетичну культуру та духовні якості людини. Водночас саме майбутній викладач стане «провідником у виробленні потреби в національній культурі як фундаменті духовного становлення суспільства та особистості» (Коновець, 2018).

Саме тому виникла необхідність схарактеризувати зміст педагогічної та пізнавальної діяльності студентів коледжу мистецтв щодо формування професійної культури під впливом декоративно-прикладного мистецтва. Ця діяльність охоплює вивчення історії та духовно-культурних традицій рідного краю, набуття навичок малювання та композиції, уміння виготовляти предмети декору, розробку та реалізацію художніх проєктів у матеріалах, опановування методикою викладання декоративно-ужиткового мистецтва у творчих майстернях тощо.

З іншого боку, формування професійної (художньої) культури майбутніх керівників містить у собі широкий спектр позааудиторних заходів: створення груп з дизайну декоративно-ужиткового мистецтва; активна участь у творчій і трудовій діяльності в гуртках і студіях художньої та прикладної творчості щодо реалізації розроблених проєктів; організація екскурсій до виставкових залів та на підприємства народної творчості; поїздки місцевими історико-культурними пам'ятками; етнографічні експедиції; робота в бібліотечних архівах та фондах; участь у традиційних народних святах, етнофестивалях, мистецьких і наукових конференціях тощо.

Основними завданнями навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти у мистецьких закладах є формування всебічних (мистецьких, технічних, технологічних і методичних) знань і комплексних умінь, навичок у проєктуванні й виготовленні декоративно-ужиткових виробів, а також розвиток творчих умінь та навичок, стимулювання творчої активності, стійкого інтересу до художньої й трудової діяльності, виховання художньо-естетичної культури, традиційної народної творчості, поваги до наступних

етапів розвитку художньої творчості та виховання (Концепція національного виховання студентської молоді, 2009).

На аудиторних і практичних заняттях важливо слухати народну музику, пісні та вірші, знайомитися з традиційними звичаями, обрядами, святами, народною архітектурою та народним побутом. При цьому важливо використовувати автентичні наочні матеріали, орнаменти та практичні предмети відомих народних майстрів. Серед основних напрямів досліджень: виявлення органічних зв'язків із природою, традицією та історією народу; порівняння лексичних позначень у графіці візуальних символів і народних назв візерунків; еволюція форм і стилів в орнаменті; загальні риси й особливості в художній системі образів.

Особливу увагу необхідно приділяти дискусійним питанням етнокультурного районування, типології та класифікації декоративно-прикладних виробів. Такий педагогічний підхід допоможе розширити уявлення студентів про види та жанри народної творчості, про цілісність, оригінальність та специфічний характер декоративно-прикладного мистецтва.

Художньо-трудова підготовка студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва в закладах мистецтва має здійснюватися на етапі формування знань. Це означає, що від вивчення найзагальніших категорій і принципів окремих видів декоративно-ужиткового мистецтва до освоєння конкретних понять, форм і методів зображення та стилізації явищ і навколишніх предметів. Водночас декоративно-прикладна діяльність майбутніх керівників аматорських колективів проходить різні етапи: від розвитку простих навичок і прийомів дозвілєвої інтерпретації мотивів і сюжетів та роботи з матеріалами до складніших і творчих способів перетворення форми, змісту, образів та ідей у декоративно-прикладні готові вироби.

Практичний етап опанування різних видів декоративно-прикладного мистецтва полягає в передачі студентам специфіки технічного володіння

декоративними прийомами, техніками ліплення, візерунками декору, способами виявлення художніх образів та їхнього смислового змісту, що мають життєствердний характер, яскраву, невимушену та лаконічну мову, запозичену зі світу природи, вони несуть у собі скарбницю фольклору, народних звичаїв та обрядів. У сукупності ці характеристики викликають у здобувачів освіти високий пізнавальний інтерес, бажання стати частиною культурної спадщини, готовність приймати культурні цінності як особисті, зберігати та поширювати їх, а також потребу в набутті здатності створювати продукти художньо-естетичної діяльності.

Тому викладачеві необхідно прискорити роботу на всіх етапах навчання та залучити здобувачів освіти до творчої виробничої діяльності, де важливими є розробка та виготовлення кінцевого результату – орнаменту чи прикладного виробу. Розроблення художніх проєктів орнаментів і прикладних виробів та їхнє втілення в матеріалах сприяє розвитку в студентів нових якостей, зокрема, розвитку здатності до творчості й естетичного перетворення навколишнього світу. Творчі роботи надають найширші можливості для розкриття всіх граней внутрішнього світу майбутнього викладача і стимулюють найактивніші процеси творчої матеріалізації, самовираження і самоствердження його духу.

На основі аналізу наукової літератури було зроблено висновок про те, що готовність педагога до художньо-естетичної діяльності безпосередньо залежить від рівня сформованості його особистості. Так, класик педагогіки Й. Г. Песталоцці зазначав, що для підготовки справжнього керівника аматорських колективів необхідна наявність людини, яка була б захоплена цією метою і стала б тією, хто має спрямувати до неї своїх учнів (Хлестова, 2010).

Дії, що дають змогу розпізнати художню новизну та відрізнити естетично цінне від псевдооригінального, відіграють важливу роль у формуванні інноваційних напрямів навчання. Цей процес оцінювання має переваги перед простим фіксуванням художніх творів чи особистих вражень.

Педагогічний ефект оцінювальної діяльності полягає в тому, щоб відокремити важливе від неважливого. На думку Г. Падалки, цього можна досягти, прищеплюючи студентам смак до рефлексії, порівняння та оцінки в процесі вироблення оцінних суджень. Змістом взаємодії керівника аматорських колективів та учня є обмін думками, ідеями, оцінними підходами до твору та роздумами про інтерпретацію (Падалка, 2008 с. 25). Умовами формування художньо-естетичної культури О. Рудницька вважає логічне засвоєння основних компонентів реальної естетичної оцінки, розвиток в учня емоційних реакцій, самостійну активізацію спонтанних зусиль суб'єкта, що відбувається в процесі, з урахуванням індивідуального підходу до учня, його досвіду і підготовки (Рудницька, 2005).

Тому формування художньо-естетичної культури у підготовці майбутніх керівників аматорських колективів має посідати важливе місце в структурі мистецьких коледжів:

- мистецтво є одним із компонентів формування педагогічної культури керівника аматорських колективів;
- встановлюються висококультурні стосунки між викладачами та студентами;
- використання мистецтва під час освітньої діяльності закладів вищої освіти сприяє формуванню професійної та інформативної освітньої бази, що є запорукою якісного розвитку майбутніх фахівців;
- виховання студентів ґрунтується на кращих зразках національної та світової культури і мистецтва;
- використання кращих мистецьких досягнень створює сприятливу психологічну атмосферу в процесі навчальної та трудової діяльності (Коваль, 2015, с. 29–30).

Оскільки нашим завданням є визначення специфіки формування професійної культури студентів коледжів мистецтв, то ми вирішили здійснити аналіз теоретичних підходів.

За словниковим визначенням, училище – це заклад першого рівня

акредитації або підрозділ, який входить до закладу третього чи четвертого рівня акредитації, який провадить специфічну освітньо-кваліфікаційну освітню діяльність за кількома спорідненими спеціальностями та має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Найстарішими закладами були Духовні училища, частина яких існувала ще в 1749 році. Комерційні училища були засновані в 1772 році, де студенти вивчали право, бухгалтерію та морські науки. Перші професійні училища були засновані в 1865 році, а перші реальні – в 1873 році. Професійно-технічні училища належали до категорій початкових професійних училищ (професійно-технічні училища іноді неправильно класифікують як середні професійні училища) і професійних училищ для молоді, яка закінчила або не закінчила середню школу (з 8 класу і далі). До категорії середніх професійних навчальних закладів також належать професійно-технічні училища та комбіновані навчальні заклади (Юридична енциклопедія, 2004).

Коледж (англ. college) – вищий навчальний заклад в Англії, США та інших країнах. У ХІХ столітті це слово було перекладено на українську мову як коледж або колегіум, що в широкому сенсі означало групу людей, які живуть за власними внутрішніми правилами (Словник української мови: в 11 томах, 1973).

Закон України «Про вищу освіту» визначає коледжі як заклади вищої освіти в Україні: коледжі – це заклади вищої освіти, які провадять інноваційну освітню діяльність, пов'язану з присудженням короткострокових професійних ступенів, проведенням прикладних наукових досліджень та/або творчої мистецької діяльності. Коледжі також мають право надавати фахову передвищу, професійно-технічну та/або вищу освіту на основі ліцензії.

Статус коледжу надається закладам, у яких навчання студентів, що здобувають ступінь бакалавра та/або молодшого спеціаліста становить не менше 30% загального обсягу педагогічного навантаження уповноваженого закладу (структурної бази закладу) (Закон України «Про вищу освіту», 2017).

Отже, результати теоретичного аналізу дозволили засвідчити, що

головною особливістю коледжів мистецтв є просвітницький характер освітнього середовища, а також спрямованість навчально-виховної роботи на формування навичок та вмінь трансформації отриманих знань, компетентностей майбутнім учням, вихованцям.

Специфікою формування художньо-естетичної культури студентів коледжів мистецтв є те, що серед форм і методів художньо-естетичної освіти та виховання, які є, по суті, засобами формування художньо-естетичної культури визначають наступні: факультативні курси з мистецтва; лекції; семінарські, практичні заняття; самостійна творча діяльність студентів у галузі мистецтва, естетичного виховання та самовиховання студентів коледжів мистецтв; мистецтвознавчі гуртки, творчі об'єднання, колективи; екскурсії, туристичні походи, конференції, диспути; творчі зустрічі, усні журнали, педагогічна практика з естетичного виховання; екзамени, заліки, творчі звіти студентів тощо (Протасова, 1999, с. 137).

Як стверджує І. Гнатишин «педагогічний процес у вищому навчальному закладі доцільно розглядати з позицій суб'єктного підходу як систему взаємодії двох головних його складових – педагога як суб'єкта викладання та студента як суб'єкта навчання» (Дрепіна, 2013, с. 339). Дослідниця визначає, що специфіка професійної сфери майбутніх фахівців у галузі культури і мистецтва поєднує в собі щонайменше два елементи: загальна педагогіка та мистецька педагогіка. Ці фахівці здійснюватимуть культурне співробітництво, сприятимуть міжкультурній комунікації та діалогу, формуватимуть духовно-культурну систему цінностей молодого покоління.

При визначенні особливостей художньо-ремісничої діяльності студентів мистецьких коледжів було помічено, що вищезазначені особливості освітнього процесу та професійної підготовки є більш характерними для студентів спеціальностей «Образотворче мистецтво», «Декоративне мистецтво».

У цьому дослідженні ми спробували виявити особливості декоративно-

прикладної (ужиткової) діяльності студентів мистецьких вишів з погляду формування професійної культури. Характеристики цієї діяльності полягають у наступному:

- є структурним елементом освітнього процесу і має дидактичну спрямованість;
- спрямована на перетворення продуктів творчої діяльності на зміст і форму освітнього процесу;
- має потенціал бути механізмом майбутньої професійної взаємодії керівника аматорських колективів з громадою, батьками, різними громадськими та освітніми організаціями;
- забезпечує роботу керівників аматорських колективів з учнями та може стати додатковим професійним надбанням;
- ґрунтується на народній педагогіці, має відбиток автентичності та сприяє формуванню патріотичної позиції студентів;
- базується на індивідуальному підході до навчання уяви, творчого та альтернативного мислення;
- вибір технік визначається здібностями та потенціалом майбутнього керівника аматорських колективів;
- веде до розвитку творчих здібностей і творчого потенціалу студентів;
- вибір технік залежить від анатомо-фізіологічних та вікових особливостей дітей та підлітків.

Тому для цілей цього параграфу декоративно-прикладна діяльність визначається як галузь декоративно-прикладного мистецтва, спрямована на створення художніх виробів, що характеризуються декоративністю зображень і практичним використанням у повсякденному житті.

Декоративно-прикладну діяльність студентів коледжів мистецтв представлено як дієвий засіб формування художньо-естетичної та професійної культури майбутніх викладачів у процесі засвоєння цінностей народного мистецтва, прийомів і методів створення творів мистецтва, реалізації творчих проєктів, охорони та популяризації культурної спадщини

країни.

Здобуття Україною незалежності відродило історичну пам'ять та підвищило інтерес до традиційної культури. Указ Президента України «Про державну підтримку культури і мистецтва в Україні» (1998) сприяв активізації творчого потенціалу народних майстрів у нових умовах. Відповідно до Законів України «Про народні художні промисли» (2001), «Про культуру» (2010) та «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» (2006), захист, відродження, збереження та розвиток народних художніх промислів визнано державним обов'язком.

У 2013 році за розпорядженням Президента України були виділені гранти народним майстрам: Ю. Кляшторному, майстру художньої обробки металу за проєкт «Клейноди», О. Пілюгіній, майстру килимарства за проєкт «Гетьманський килим», О. Пожоджук, майстру художньої вишивки за проєкт «Жіночий народний костюм Київщини».

Обравши європейський шлях розвитку та визнаючи роль народного мистецтва у збереженні культурної та національної ідентичності, Україна приєдналася до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (2008 р.) та Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (ратифікована у 2010 р.). У 2015 році Міністерство культури України створило Український центр культурних досліджень для її імплементації, а у 2017 році було затверджено «Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України».

У суспільстві зростає розуміння того, що лише цих заходів недостатньо. Важливого значення набуває відновлення державної програми захисту, збереження та розвитку народних художніх промислів, звільнення художніх промислів від фінансового тягаря та надання їм фінансової підтримки. Наприкінці ХХ століття в центрах народного мистецтва Богуслава, Косова, Клембівці та інших районів були зупинені ткацькі,

килимарські, вишивальні та гончарні фабрики, а музейні фонди, що перебували в їхньому занепаді, були втрачені. У процесі комерційно орієнтованої реконструкції видатні твори мистецтва такі, як гобелени та картини, були знищені або сплюндровані. Перед обличчям нових естетичних смаків, технологізації способу життя, наслідування західних зразків і новітніх стилів дизайну ремісниче виробництво в багатьох сферах занепало і втратило конкурентоспроможність. Сучасні запити та вимоги до предметів декоративно-ужиткового призначення все більше віддаляються від народного мистецтва з його ритуальним, обрядовим, етнічним та ідеологічним змістом.

Проте ентузіазм майстрів народного мистецтва сприяє збереженню всіх осередків декоративно-прикладного мистецтва: Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука та Львівська національна академія мистецтв забезпечують підготовку професійних кадрів. Фахівців із художньою освітою в галузі декоративно-прикладного мистецтва готують, зокрема у Львівському державному коледжі декоративного та ужиткового мистецтва ім. Івана Труша, у Національному університеті «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка», у Миргородському фаховому коледжі ім. Миколи Гоголя та в інших навчальних закладах. Розвиток народного мистецтва є необхідною умовою збереження автентичних традицій та національної пам'яті, джерелом української культурної ідентичності, а отже, складовою процесу націєтворення та національного самовизначення.

– *Опішнянське гончарство* (с. Опішня, Полтавський район, Полтавська область). Найбільшого розвитку опішнянське гончарство досягло у XIX столітті, коли тут працювали відомі майстри Федір Чирвенко (1868–1919) та Іван Гончар; у другій половині XX століття одним із найвідоміших майстрів українського народного гончарства був Гаврило Пошивайло (1909–1991), заслужений майстер народної творчості УРСР. Явдоха Пошивайло (1910–1994) прикрашала твори свого чоловіка рослинними та зооморфними декоративними композиціями. Подружжя Пошивайлів у 1970-х роках

заснувало перший приватний музей кераміки в Україні. У 1986 році в Опішному було створено музей кераміки. У 2001 році цей музей було перетворено на Національний музей-заповідник українського гончарства, до складу якого також увійшли Інститут керамології та Національний архів українського гончарства. З 2002 року працює приватне підприємство «Гончарний круг», на якому працює близько 40 осіб. Багато майстрів продовжують виготовляти гончарні вироби у приватних майстернях: Володимир Нікітченко (1933 р.н.), Ніна Дубинка (1967 р.н.), Микола Варвенський (1973 р.н.), Олександр Шкурпела (1966 р.н.), Лобойченко та його родина. Відомі майстри Іван Білик (1910–1999), Василь Омеляненко (1925–2021) та Михайло Китриш (нар. 1936) були відзначені премією ім. Д. Шарбаківського та Національною премією ім. Т. Шевченка (обидві 1999), а Микола Пошивайло (1930–2017) – премією ім. І. Нечуя-Левицького. Опішнянська кераміка занесена до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (наказ Міністерства культури України № 1521 від 14 грудня 2012 року, наказ Міністерства культури України № 105 від 12 лютого 2018 року, охоронний номер 003.нкс).

– *Решетилівка*: традиція трав'яного килимарства, текстиль, вишивка білим по білому (Решетилівка, Полтавський район, Полтавська область), з кінця XIX століття. Решетилівка офіційно стала одним із центрів народного ткацтва, килимарства та вишивки в Україні. У 1905 році губернатор і земство заснували Решетилівський навчально-показовий центр текстилю, ательє вишивки та гобеленів. У 1922 році на базі артїлі «Троянда» було створено школу-майстерню. На її базі було відкрито фабрику імені Клари Цеткін, яка процвітала з 1950-х до 1970-х років (працювало понад 450 майстрів). З 1962 року директором фабрики був народний художник України Леонід Товстуха (1930–2010), який створив понад 140 декоративних килимів та килимів з орнаментальною тематикою (наприклад, килими «Лісова пісня», серія килимів «Пори року» тощо). Фабрику було ліквідовано у 2004 році, а

станом на 2021 рік на її території ведуться роботи з облаштування виставкового залу.

Решетилівка славиться народною вишивкою в техніці «білим по білому», для якої характерні ніжні пастельні тони; у 1970–1980-х роках унікальні вишивки створювали заслужена народна майстриня УРСР Олена Василенко (1930 р.н.) та Олександра Великодна. За ініціативи заслуженої народної художниці Надії Вакуленко техніку вишивки «білим по білому» села Решетилівка також внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України (наказ Міністерства культури України № 561 від 29 червня 2017 р.). Традиції та техніки вишивки зберігають майстри та викладачі Решетилівського художнього професійного ліцею, приватної майстерні «Соломія», Решетилівської дитячої школи мистецтв, Решетилівської гімназії ім. Л. Олійника, творчі родини, а також близько 10 приватних майстерень у містечку. Серед відомих сучасних вишивальниць – Лариса Пілюгіна (1949 р.н.), Ніна Іпатій (1957 р.н.), Надія Вакуленко та Алла Кісь (1969 р.н.).

Серед тих, хто розвивав новаторські напрямки в розвитку художньої традиції полтавського килимарства, – заслужений майстер народної творчості України Надія Бабенко, художник Олег Машкевич (1925–1996), майстрині Ганна Бондарець (1941 р. н.) та Олена Василенко. З ініціативи Заслуженого діяча мистецтв Олександра Бабенка (1959 р.н.) традиція ткацтва рослинних килимів у селі Решетилівка Решетилівського району Полтавської області внесена до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (наказ Міністерства культури України № 105 від 12 лютого 2018 року). Сьогодні в Решетилівці працює домашня майстерня родини Пілюгіних, а килимарство викладається в Решетилівському художньому професійному ліцеї.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 987 від 03 жовтня 2018 року створено державний заклад «Всеукраїнський центр вишивки та килимарства». Центр займається мистецтвознавчим аналізом,

систематизацією старовинної вишивки та килимарства, укладанням картографічного атласу української вишивки та килимарства, дослідженням тенденцій розвитку сучасного мистецтва. Центр виготовляє килими С. Вакуленка, Н. Бабенко, О. Бабенко, Л. Товстухи, Н. Токової, П. Шевчука та інших митців. Копія килима «Народжені Батьківщиною» була виготовлена до 90-річчя лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Л. Товстухи (оригінал знаходиться в залі Ради Європи у Страсбурзі, Франція). Державна компанія лобіює включення традиції трав'яного килимарства та техніки вишивки білим по білому до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО [5, 12, 21, 27, 29, 37, 38, 40, 44, 53-55, 65, 69, 70, 72-75, 93, 94, 96, 100, 106, 116, 120, 124, 138, 143-145, 152, 153, 164].

Виокремлені особливості декоративно-прикладної діяльності у формуванні художньо-естетичної культури та декоративно-прикладної діяльності студентів мистецьких закладів надали нам можливість для подальшої розробки опорних принципів нашого дослідження.

1.3. Становлення передвищих мистецьких навчальних закладів освіти України

Одним із чинників формування майбутнього керівника аматорського колективу, на нашу думку, є середовище, в якому формується той самий фахівець. Тому на часі проаналізувати поняття, які підкреслюють специфіку професійної освіти («професія», «професійна орієнтація», «неперервна освіта», «неперервна професійна освіта», «професійна підготовка»), а також поняття, які характеризують цю освіту з історико-педагогічного погляду: «професійна діяльність», «професійна компетентність», «майстерність», «творчість», «педагогічна майстерність». На основі дослідження умов формування мережі училищ культури та їхньої структури простежено розвиток культурного сектору в різних регіонах України, що свідчить про те,

що заснування таких закладів переважно пов'язане з місцевими традиціями та постатями, пов'язаними з культурно-просвітницькою діяльністю.

У 1970 році Генеральна конференція ЮНЕСКО визначила загальну концепцію: «професія» – це «сукупність дій і пов'язаних з ними знань, що вимагають відповідної підготовки в рамках суспільного поділу праці», а «професійна орієнтація» – це «можливість для людей розвивати свою роботу і професію в мінливих умовах життя, щоб бути корисними суспільству, з одного боку, і реалізувати себе, з іншого, полягає в тому, щоб надати людям можливість використовувати та розвивати свої вроджені задатки для вибору сфери діяльності» (Крупіна, 2018).

Укінці ХХ – на поч. ХХІ ст. створена освітня вертикаль (дитяча мистецька школа – училище – вищий навчальний заклад) через мережу культурно-освітніх закладів по всій Україні відбувалася рання профорієнтація та послідовне формування професійної культури майбутніх фахівців культури. Проблеми структурної, орієнтаційної, професійної, освітньої та освітньо-кваліфікаційної реформ, розроблені в цей період, знайшли своє відображення в новій спеціалізації та специфіці професійної освіти на початку ХХІ століття.

Щодо змісту освіти, то вся система культурної освіти в Україні базується на загальній та початковій академічній підготовці майбутніх фахівців на рівні середньої школи в позашкільних закладах (гурткова робота) та в спеціалізованих загальноосвітніх мистецьких закладах, де вони отримують комплексні знання про культурну спадщину своєї країни, розвивають свій світогляд. Слід зазначити, що саме в цих навчальних закладах закладаються основи та визначається статус у житті творчої особистості. Організаційною основою підготовки молодих фахівців у сфері культури традиційно є дитячі школи естетичного виховання, середні спеціальні навчальні заклади інтернатного типу Міністерства культури та загальноосвітні школи (Форосян, 2009).

Традиційно важливу роль у творенні культури відігравало естетичне

виховання дітей (музичні, художні, хореографічні та мистецькі школи), а також приватні загальноосвітні школи-інтернати. Мережа таких закладів, що існує і сьогодні, свідчить про надзвичайну наполегливість українців та їхній природний потяг до освіти та культури (Шмагало, 2013).

Використання ступеневої системи в обраній групі закладів завжди характеризувалося можливістю здобуття кваліфікації, еквівалентної кваліфікації молодшого спеціаліста, на основі як неповної загальної середньої освіти, зумовленої особливостями раннього розвитку та необхідністю опанування професією, так і повної середньої освіти для молодих людей з найбільш творчими здібностями. У зв'язку з цим Міністерство культури України завжди рішуче відстоювало інтереси професійної кваліфікації та сприяло збереженню традиції підготовки майбутніх фахівців до професії з раннього віку.

В умовах широкого розмаїття професій молодим людям часто буває складно правильно зорієнтуватися, знайти своє місце і вибрати професію, яка відповідає потребам та інтересам суспільства, а також власним потребам і здібностям. Заклади середньої професійної освіти покликані допомогти молодим людям (часто дітям) знайти своє місце, і розв'язання проблеми професійної орієнтації учнів на професію фахівця культури завжди було одним з ключових завдань. Сьогодні професійна орієнтація трактується як комплексна і науково обґрунтована система форм, шляхів і засобів впливу на особистість з метою оптимізації професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних особливостей кожної людини та потреб ринку праці (Грицанов, 2003; Лозовецька, 2011), на досягнення балансу між професійними інтересами та компетентностями конкретної людини й потребами суспільства в певних видах професійної діяльності. Більшість науковців, які займаються цією проблематикою, підкреслюють, що структурна побудова системи профорієнтації органічно впливає з методологічного підходу, який розглядає цілі та зміст профорієнтаційної роботи, а також з розуміння її сфери застосування. Необхідно пам'ятати, що

процес розпізнавання, формування (розвитку, адаптації) та зміни рівня професійного розвитку особистості не обмежується певним вузьким проміжком часу, а відбувається з моменту розвитку професійного інтересу до завершення професійної діяльності людини. Таким чином, процес професійного розвитку особистості охоплює тривалий період онтогенезу людини та відбувається протягом усього життя.

Узагальнена структура системи професійної орієнтації складається з таких взаємопов'язаних елементів: професійна освіта, професійна консультація, професійний набір і відбір, професійна діагностика, професійна адаптація, професійна активізація, професійне виховання (Крушельницька, 2003) відповідні педагогічні умови та форми організації уточнюються та визначаються під час аналізу кожного етапу, періоду, обраного об'єктом дослідження.

Основними завданнями середніх спеціальних навчальних закладів (коледжів, училищ культури) у сфері професійної орієнтації учнівської молоді на досить ранньому і складному етапі є заохочення та формування позитивного ставлення до культурних професій; поширення відповідної інформації; залучення до навчання молоді з сільської місцевості; покращення іміджу навчальних закладів та професій; допомога свідомим старшокласникам у виборі майбутньої культурної професії та просвітницької діяльності.

Заклади середньої професійної освіти були також центрами реалізації професійного покликання, яке є метою життя і творчим спрямуванням людини, чинником свідомого вибору професії та здійснення професійної діяльності у зручній, значущій і перспективній культурі. Професійне покликання, яке передуює здобуттю професійної освіти, відчувається лише тоді, коли у молодій людини виникає стійкий інтерес до професії; при цьому передумовами виникнення такого покликання є професійні здібності, позитивні відчуття (наявність творчих здібностей), отримані від успішності основної діяльності у відповідній професійній сфері, специфікою професії

вважалася наявністю привабливої життєвої перспективи при виборі покликання.

Важливу роль у системі професійної орієнтації в культурі завжди відігравала можливість раннього професійного розвитку особистості, який розглядався науковцями й практиками як тривалий і незворотний процес, що складається з низки постійних виборів, спрямованих на опанування конкретними категоріями світу праці та творчості. Мотивація визнається як знання, навички та спосіб їх поєднання. Д. Сьюпер виділив три основні етапи професійного розвитку молодих людей:

- фаза зростання або пробудження (від народження до 14 років): на вибір професії впливають фантазії (4–10 років), інтереси (11–12 років) та здібності (13–14 років);
- фаза дослідження або розвідки (15–24 роки): тимчасова зайнятість (15–17 років); перехідна фаза (18–21 рік): невизначені рішення переносяться в реальний світ зайнятості та досліджень;
- етап «інтеграції», включаючи підетап «експериментування» (25–30 років) (Сьюпер, 1963).

Е. Зеєр виокремлює сім стадій професійного розвитку. Аморфний вибір (0–12 років) – період, коли основним психологічним утворенням є професійно орієнтовані інтереси та схильності; вибір (12–16 років) – період, коли виникають професійні наміри, обираються шляхи професійної освіти й навчання та реалізується освітньо-професійна автономія. Підготовчий етап (16–23 роки) – період реалізації професійної автономії та готовності до самостійної роботи.

Ф. Гоноболін розуміє покликання як яскраво виражене бажання людини займатися певним видом діяльності. Це бажання виникає дуже рано, а діяльність приносить людині внутрішнє задоволення (Гоноболін, 1965). Психологічний словник за редакцією В. Войтка визначає професію як мету і напрямок життя людини, що відкриває перед нею перспективу діяльності (Войтко, 1982). Іншими словами, професія завжди передбачає внутрішнє

задоволення від роботи, а професійна діяльність – не лише зовнішні результати, а й внутрішні, тобто задоволення від результатів і самого процесу діяльності. К. Платонов покликання, розглядав як схильність або здатність до певного виду діяльності, де виявляються схильності та компетентності (Платонов, 1979). Усі компоненти професійного покликання тісно пов'язані між собою, взаємодіють і взаємовпливають.

Базове поняття дослідження також охоплює різні визначення, що характеризують історико-педагогічні аспекти предмета:

– загальноосвітня школа – поширений тип навчального закладу, що забезпечує здобуття середньої освіти. Загальноосвітні навчальні заклади організовані за принципом єдиної школи, кожен ступінь якої базується на попередній школі і є її продовженням (Гончаренко, 1997; Енциклопедія освіти, 2008). В обраній для дослідження період «загальноосвітні школи» та «загальноосвітні навчальні заклади» використовувалося поняття «заклад» (ЗОШ, ліцеї, гімназії, НВК);

– середні спеціальні навчальні заклади, училища та коледжі. Існує три типи коледжів: ті, що за рівнем освіти відповідають вищій школі; ті, що займають проміжне положення між середньою та вищою освітою; ті, що відповідають рівню середньої школи й призначені для студентів, які досягли 16-річного віку (Гончаренко, 1997; Енциклопедія освіти, 2008; Професійно-технічна освіта, 2000; Словник психолого-педагогічних термінів і понять, 2001). Вони виникли на початку XIII століття. Коледжі існують у структурі старих університетів Оксфорда і Кембриджа, які були спеціалізованими навчальними закладами, що входили до складу університету, але мали певну незалежність. Деякі привілейовані середні школи називаються коледжами. До коледжів, які не є частиною університетів, належать коледжі університетського типу, педагогічні, технічні, сільськогосподарські, комерційні, образотворчого мистецтва, богословські, освіти для дорослих, драматичні та фізичного виховання. У США перші коледжі з'явилися в XVII столітті; у XX і XXI століттях існують чотирирічні коледжі, які існують

незалежно або в структурі університету, і молодші коледжі – дворічні заклади на базі повної середньої освіти. Ці коледжі в основному надають підготовку за конкретними спеціальностями, які вимагають вищої освіти в США. Існують також технічні коледжі, які готують техніків.

В Україні реорганізація деяких середніх спеціальних навчальних закладів різного профілю в коледжі (технічні, сільськогосподарські, училища культури) та створення нових коледжів розпочалася в 1992 році. Сьогодні коледжі є або самостійними закладами вищої освіти, або структурними підрозділами університетів, академій та інститутів і реалізують програми вищої освіти на рівні фахового молодшого бакалавра та бакалавра. У цьому дослідженні українські коледжі (а також технікуми та професійно-технічні училища) підпорядковані Міністерству освіти та науки України або одному з міністерств. Наприклад, для цього дослідження важливо, що у 2005 році в Україні налічувалося 183 коледжі, з яких 128 були державними/комунальними, а 55 – приватної форми власності (Професійно-технічна освіта в Україні: ХХ століття, 2004).

Виробнича практика посідає важливе місце в навчальних планах і програмах училищ культури поряд із загальноосвітньою та професійною освітою (Енциклопедія освіти, 2008). Тому дослідження професійної підготовки фахівців сфери культури в українських закладах середньої професійної освіти має враховувати положення, викладені в цьому підрозділі:

- характеристика закладів культури та основних посад працівників, які там працювали;
- середні професійно-технічні навчальні заклади, які називалися професійно-технічними училищами (ПТУ, технікуми), були створені в середині 1930-х років для підготовки клубних та бібліотечних працівників;
- визначені тенденції розвитку підготовки фахівців культури у попередній для дослідження період для спеціальності «Образотворче

мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» й відповідне забезпечення змісту підготовки; рання професійна орієнтація студентів і розвиток відповідного напрямку роботи училища культури і мистецтв; налагодження комплексу методичної роботи викладачами; збереження традиційних спеціалізацій; доповнення та розвиток психолого-педагогічної та фахової мистецько-культурологічної складової змісту освіти; удосконалення та розширення переліку спеціалізацій; трансформація спеціалізації «образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація» у «декоративно-прикладне мистецтво»; зміст та формат навчально-методичної роботи з викладачами. Постійна зацікавленість у відродженні культурних традицій країни як в одній, так і в іншій; розвиток попередніх спеціалізацій та спеціалізацій створення моделей.

Висновки до першого розділу

У розділі представлено теоретико-методологічні засади формування професійної культури студентів мистецьких вишів. У ньому деталізовано підхід до художньо-естетичної культури майбутніх фахівців у контексті педагогічного дослідження, схарактеризовано декоративно-прикладну діяльність як чинник професійно-культурного становлення майбутніх керівників декоративно-прикладного мистецтва, їх показники; описано рівні професійно-культурної сформованості студентів мистецьких вишів. У змісті цього розділу поняття «художня культура» трактується як особистісне утворення, що включає розуміння культурного змісту художніх творів, засвоєння художніх цінностей, а також перетворення та інтерпретацію власних художніх бажань і творінь. Естетична культура представлена як особистісне утворення, що відображає розвиток естетичних смаків, емоційно-чуттєвого культурного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об'єктивного світу.

Художньо-естетична культура відображається як невід'ємна частина

духовної та матеріальної культури особистості в контексті досвіду, набутого від опанування засобами мистецтва, і сприяє формуванню знань про художньо-естетичну культуру художньо-естетичних цінностей, прагнень, почуттів і готовності до творчої художньо-естетичної діяльності.

Встановлено, що художньо-естетична культура студентів коледжів мистецтв є важливою складовою загальної педагогічної культури. У зв'язку з цим запропоновано визначення, що художньо-естетична культура студентів коледжів – це компонент культури майбутніх викладачів, що відображає їхні художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість і здатність до ефективної художньо-естетичної діяльності в процесі виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності. Таке трактування художньо-естетичної культури майбутніх керівників аматорських колективів дозволило нам схарактеризувати декоративно-прикладну діяльність як дієвий чинник формування цього виду культури в студентів коледжів мистецтв. У межах змісту цього розділу поняття «декоративно-ужиткове мистецтво» визначено як галузь декоративно-ужиткового мистецтва, спрямовану на створення художніх виробів, що характеризуються декоративною образністю та практичним використанням у повсякденному житті.

Ми класифікували види декоративно-прикладного (ужиткового) мистецтва за їхнім специфічним призначенням (меблі, предмети побуту, одяг, взуття, прикраси тощо) та сировиною (природні матеріали: текстиль, дерево і камінь; штучні та спеціальні матеріали: кераміка, скло, метали та їхні сплави, пластмаси).

Залежно від художньої обробки матеріалів декоративно-прикладне мистецтво поділяється на такі види: художня кераміка, художнє каменярство, художнє скло, художнє гончарство, художнє ковальство, художнє литво, художня скульптура, художнє лиття, художня обробка тканини (восковий розпис, шкіри), художня вишивка та гобелен, художнє в'язання, художнє мереживо, художнє ткацтво, художнє килимарство, художній бій, художня

скульптура, художнє випалювання, художній текстиль, художня аплікація та витинанка, декоративний розпис, писанкарство, лялькарство, художнє бісероплетіння, квітникарство, вичісування (філігрань). Також детально описані можливості закордонних технік декоративно-прикладного мистецтва, таких як оригамі, декупаж та пап'є-маше. Подано змістовні описи та характеристики кожної техніки декоративно-ужиткового мистецтва.

Декоративно-прикладна діяльність студентів мистецького коледжу представлена як ефективний засіб формування художньо-естетичної культури майбутніх керівників аматорських колективів у процесі засвоєння ними цінностей народного мистецтва, прийомів і способів створення художніх виробів, реалізації творчих проєктів та збереження і популяризації національної культурної спадщини.

Виховання уважного ставлення до традиційного народного мистецтва, формування вмінь, усвідомлення власної причетності до мистецьких традицій народу, навичок використання матеріалів, переосмислення мотивів і сюжетів, розвиток творчих навичок і здібностей, стимулювання творчої активності, постійного інтересу до художньо-естетичної культури не тільки з погляду практичного використання, а й формування потреби у створенні виробів. У розділі розглядається важливий аспект впливу декоративно-прикладного мистецтва на формування художньо-естетичної культури студентів коледжів. Це засвоєння національної та загальнолюдської культурної спадщини через розуміння унікальності художньо-естетичних досягнень нації, виховання поваги до власної культури, формування активної громадської позиції та високого рівня патріотизму.

У даному розділі розкрито особливості декоративно-прикладної діяльності студентів мистецьких вишів у формуванні художньо-естетичної культури. Показано, що декоративно-прикладна діяльність студентів мистецьких вишів є структурним елементом освітнього процесу і має дидактичну спрямованість; може бути додатковим професійним надбанням і забезпечувати периферійну діяльність зі студентами; спрямована на

перетворення продуктів творчої діяльності у зміст і форму освітнього процесу; може бути використана викладачами в майбутньому. Завдяки тому, що вона бере свій початок з народної педагогіки та має прояви самотності, які сприяють формуванню художньо-естетичної культури, вона може виступати механізмом професійного обміну з суспільством, батьками та різними соціальними й освітніми інституціями. Водночас вибір технік визначається здібностями та потенційними можливостями майбутніх учнів і дітей, а також анатомо-фізіологічними та віковими особливостями дітей і підлітків. Характеристика декоративно-ужиткової діяльності та виявлення особливостей формування художньо-естетичної культури студентів коледжу мистецтв дала нам можливість для подальшої розробки референтних засад нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У розділі проаналізовано статут коледжу для уточнення понять «відділ», «структурний підрозділ», «навчально-методичний підрозділ», «циклова комісія», «інкультурація». Розглянуто завдання коледжу відповідно до статуту; закони, накази та положення про освіту та культуру, починаючи з 1991 року і до початку 2024 року. Також проаналізований рівень забезпечення коледжу та ознайомлення з практиками студентів: виробничою, педагогічною, ознайомчою; розглянута система контрольних заходів. Розглянуто предмети зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Розглянуто критерії та цілі формування художньо-естетичної культури, підходи у процесі художньо-естетичного виховання. Проведено аналіз наукових підходів та попередній аналіз сформованості художньо-естетичної культури студентів коледжу.

2.1. Зміст та середовище професійної підготовки

Організація навчального процесу в нових умовах підпорядковувалася оновленим системним принципам, які суттєво відрізнялися від відомих освітніх принципів, притаманних технічним та іншим гуманітарним навчальним закладам, що готували робітників для масових професій. Вони полягали в ранньому особистісному підході, взаємозв'язку між різними спеціалізаціями, наставництві та важливій ролі соціокультурної діяльності на практиці (Волков, 2003). На цьому етапі доречним став науковий підхід культурології, що ґрунтується на розумінні індивідуальності майбутнього фахівця як «культурної людини» (Шевнюк, 2003).

Професійна підготовка майбутніх фахівців за цим підходом, що здійснювалася на основі вибору і компоновання студентами змісту освіти з урахуванням специфіки їхнього мистецького досвіду, сприяла створенню освітнього середовища училища культури як полікультурного, де відбуваються процеси культурного взаємопроникнення і взаємозбагачення. Найулюбленішою формою взаємодії був культурний діалог, а його інтерактивність (наприклад, взаємодія окремих партій під час ансамблевих виступів, творча імпровізація та процес слухання музики іншого) – найулюбленішою. Елемент міжкультурного обміну у змісті навчання сприяє формуванню ідеї діалогу культур як єдино можливої екзистенційної ідеї в полікультурній спільноті, що характеризується етнічною, расовою, соціальною та релігійною толерантністю до представників інших культур (Шевченко, 2011).

Різні групи навчальних закладів на цьому етапі характеризувалися концептуальною схожістю в організації освітнього процесу, наприклад, особливостями діяльності середніх спеціальних навчальних закладів, таких як училища культури та художні навчальні заклади I-II рівнів акредитації були:

- активна творча практика;
- спеціальні предметні розклади таких закладів передбачали заняття під час проходження студентами виробничої практики, під час екзаменаційних сесій та влітку. У музичних школах, наприклад, ефективними були принципи викладання, коли концертно-виконавська практика була інтегрована в навчальну програму на всіх етапах навчання під керівництвом досвідчених педагогів-виконавців;
- у художніх та театральних училищах такий підхід був реалізований через наявність складних технічних процесів, які потребують постійного експериментального пошуку та присутності керівника аматорських колективів (Волков, Шевнюк, 2003).

Важливим аспектом даного дослідження є те, що в 90-х роках ХХ

століття проблема підготовки студентів вишів культури до музично-просвітницької діяльності на культурологічній основі почала вирішуватися на основі цілеспрямованого впровадження в освітній процес моделі навчання, заснованої на уніфікації принципів змісту, етапів, засобів і умов організації навчальної та позанавчальної діяльності. Це робиться для того, щоб звернути увагу на те, що Професійна підготовка розглядалася як цілісний, складний, багатоструктурний, упорядкований процес, заснований на об'єднанні психолого-педагогічних, професійно-мистецьких і культурологічних елементів, спрямований на розвиток у студентів професійної компетентності, культурного досвіду, поведінки, виконавської майстерності, національної та професійної культури та формування готовності до творчої та педагогічної діяльності на культурологічній основі. Вона розглядається як цілісний, складний, багатоструктурний та організований процес.

Структура цієї освіти включає стійкі зв'язки між основними дисциплінами: психолого-педагогічними (підструктура психолого-педагогічної освіти, педагогічна практика та виробнича практика), професійно-мистецькими (музичне виконавство, теоретична підготовка, концертна майстерність, виконавська практика) та культурологічними (етнокультурологія, полікультурна освіта) (Шевченко, 2006).

Основними документами щодо професійної освіти є наступні: Наказ Міністерства освіти України № 93 від 8 квітня 1993 р; Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах від 2 липня 1993 р., затверджене Наказом Міністерства освіти України № 161 від 8 квітня 1993 р.; Положення про державний вищий заклад освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 1074 від 5 вересня 1996 р.); Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 65 від 20 січня 1998 р.; «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України». Відповідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих

навчальних закладах педагогічні колективи училищ готували відповідні робочі програми практики на основі навчальних планів, розглядалися на засіданнях циклових комісій із затвердженням заступника директора з навчальної роботи училища. Окремі елементи системи будуються за вертикальним і горизонтальним принципами, де вертикальним елементом є рівень освіти, який пропонує навчальний заклад, а горизонтальним – зміст і організація процесу професійної підготовки. Дослідження вертикальних і горизонтальних зв'язків показує, що освітні системи різних типів навчальних закладів мають однакові елементи: багатовекторність діяльності, багатопрофільність, ексклюзивність підготовки, кореляція спеціалізацій тощо (Волков, Шевнюк, 2003).

У 1991 році українські училища отримали статус училища культури і було запроваджено нові навчальні плани. Це був новий виклик для культурного сектору і, відповідно, для навчальних закладів, які готують фахівців у цій галузі. Вони докорінно переглядали модель професіоналів, яких мають готувати. Перед викладацьким складом постало завдання бути організаторами культурно-дозвілєвої діяльності, керівниками мистецьких колективів (залежно від спеціалізації, так почали називати кваліфікацію випускників) та створювати програмно-методичне забезпечення навчального процесу.

На основі аналізу змісту навчальних планів різних спеціалізацій училищ культури і мистецтв встановлено, що дидактичні принципи послідовності засвоєння знань від простого до складного гарантуються структурно-логічним підходом до спеціалізацій, розроблених у другій половині ХХ століття. Зміст навчання був спрямований на забезпечення вузькоспеціалізованої підготовки для майбутньої компетентності та конкурентоспроможності фахівців. Кожен наступний рівень підготовки забезпечував викладачів попереднього рівня відповідною спеціалізацією і водночас надавав базову підготовку особам для здобуття вищих рівнів підготовки. При цьому кожна спеціалізація мала відповідний ступінь

кваліфікації, але для опанування будь-якої з цих спеціалізацій був необхідний початковий мистецький та соціокультурний досвід (Волков, Шевченко, 2006).

Лозівське училище культури і мистецтв (ЛУКіМ) – вищий навчальний заклад першого рівня, заснований у 1991 році як філія Харківського училища культури; у 2004 році став самостійним. Навчання здійснюється на базі 9–11 класів; з 2016 року заклад пропонує три спеціалізації: «Музичне мистецтво», «Образотворче, декоративно-прикладне мистецтво та реставрація» та «Хореографія». Училище пропонує навчання в галузі знань, яка готує абітурієнтів до подальшого навчання на рівні молодшого спеціаліста.

Студенти спеціальності «Музичне мистецтво» можуть обрати наступні спеціалізації:

- «Народне пісенне мистецтво»;
- «Народне інструментальне мистецтво (народні інструменти)»;
- «Народне інструментальне мистецтво (духові інструменти)».

Після завершення навчання студенти можуть працювати керівниками аматорських хорових оркестрів та організаторами культурно-розважальних заходів. Вони також можуть здобути кваліфікацію викладача у своїй спеціалізації.

Спеціальність «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація» пропонує спеціалізацію «Декоративно-прикладне мистецтво». Після закінчення навчання випускники можуть отримати наступні професії:

- керівник аматорських гуртків та студій декоративно-прикладного мистецтва;
- художник виконавець;
- вчитель початкових спеціалізованих мистецьких освітніх закладів.

Аналіз статистичних даних в архівах коледжів мистецтв, де буде впроваджуватися спецкурс показує, що в 1997–1998 навчальному році колективи зазнали впливу економічної кризи. Кількість студентів-заочників зменшилася майже втричі, що свідчить про поглиблення негативних явищ у

культурній сфері. У цьому контексті школи почали пропонувати додаткові платні освітні послуги, такі як контрактне навчання, платні факультативи та консультації, викладання предметів за вибором.

Ситуація та характер розвитку культури, що склалася в Україні зумовили необхідність змін у системі професійної підготовки фахівців для культурно-мистецьких закладів: у 1997 році технікуми почали працювати за новим навчальним планом, змінивши не лише назви спеціальностей, а й їхній зміст.

Наприклад, Лозівське училище культури і мистецтв було відкрито у складі філії Харківського училища культури та розпочало свою діяльність у 1991 році за рішенням виконавчого комітету Харківської обласної ради.

Розпорядженням виконавчого комітету Харківської області училищу було надано статус самостійного вищого навчального закладу першого рівня акредитації. Було створено денну та заочну форми навчання. Термін навчання на денній формі навчання становив три роки та десять місяців. На денній формі навчання було відкрито спеціалізацію «народна художня творчість» після 11-ого класу з тривалістю навчання два роки та десять місяців.

З моменту заснування училищем керував Василь Чурилов. Він є заслуженим працівником культури України. В училищі працювало 52 викладачі, 21 з яких мають вищу освіту. Викладачі мають високу кваліфікацію за фахом та всі необхідні навички для навчання студентів. Викладачі докладають зусиль для створення творчих колективів, таких як хор українського співу «Сузір'я» та оркестр народних і духових інструментів. З моменту відкриття училище випустило 423 випускники з дипломами молодшого спеціаліста, серед яких 130 випускників з відзнакою. На зараз директорка коледжу Шугаєва Людмила Володимирівна.

Як сам навчальний заклад модернізувався з училища в коледж, так і назва його змінювалась з часом.

1) 01.06.1991 Лозівська філія Харківського училища культури

- 2) 04.02.2004 Обласний комунальний заклад «Лозівське училище культури і мистецтв»
- 3) 19.06.2018 ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЛОЗІВСЬКИЙ ВИЩИЙ КОЛЕДЖ МИСТЕЦТВ» (ЛУКіМ);
- 4) Відповідно до рішення Харківської обласної ради від 27 лютого 2020 року № 1256-VII «Про перейменування закладів вищої освіти галузі культури» КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЛОЗІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ ВИЩИЙ КОЛЕДЖ МИСТЕЦТВ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ.

Наразі це заклад вищої освіти, який здійснює освітню діяльність за професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр» на підставі ліцензії, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 960-л від 25 вересня 2019 року, з відповідним рівнем кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Заклад модернізується та активно живе творчим життям. Передбачаються зміни в майбутньому такі як:

- модернізація змісту навчання та розробка нових освітньо-професійних програм і навчальних планів відповідно до нових державних, галузевих та інших стандартів;
- запровадження інформаційних комп'ютерних технологій в освітній роботі;
- відкриття нових перспективних спеціальностей: 022 «Дизайн», 026 «Сценічне мистецтво», 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», 242 «Туризм»;
- гуртків мистецького та спортивного спрямування для дітей від 6 до 14 років;
- створення на базі гуртків школи естетичного виховання як структурного підрозділу коледжу і бази виробничої практики студентів;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників, навчання в аспірантурі та докторантурі з метою підготовки науково-педагогічних кадрів;

- проведення на базі коледжу конкурсів і фестивалів за різними жанрами та видами мистецтв.

Рівень освіти забезпечується висококваліфікованим штатом педагогічних (науково-педагогічних) кадрів, якісним удосконаленням викладацького корпусу коледжу, приведеним у відповідність кадрового забезпечення вимогам атестації та акредитації спеціальностей. Стажування та підвищення кваліфікації педагогічних (науково-педагогічних) працівників є важливим напрямком в діяльності всіх підрозділів коледжу.

Колеж здійснює освітню діяльність із надання освітніх послуг, пов'язаних з одержанням фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр», а також із надання повної загальної середньої освіти особам, які навчаються в коледжі на основі базової загальної середньої освіти. Він має відповідний рівень кадрового, інформаційно-методичного та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Основні завдання коледжу полягають у наступному:

- забезпечення реалізації права громадян на фахову передвищу освіту;
- забезпечення підготовки кадрів з фаховою передвищою освітою, що відповідає потребам економіки та суспільства, забезпечення якості фахової передвищої освіти та виконання регіональних замовлень і договорів на підготовку фахівців;
- упровадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами, які навчаються в коледжі, фахової передвищої освіти за обраними ними спеціальностями;
- участь у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави через створення людського капіталу;
- виховання в осіб, які навчаються в коледжі, патріотизму, соціальної активності, громадської позиції та відповідальності, академічної доброчесності, формування правової та екологічної культури, моральних цінностей, здорового способу життя, здатності критично мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах;

- забезпечення органічного поєднання теоретичної та практичної підготовки, науково-дослідної та інноваційної діяльності в освітньому процесі;
- створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу своїх здібностей та обдарувань; охорона здоров'я осіб, які навчаються в коледжі;
- оберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності й здобутки суспільства;
- поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян, здійснення творчої, мистецької, культурно-виховної та просвітницької діяльності;
- міжнародні зв'язки та міжнародна діяльність у сфері освіти, науки, спорту, мистецтва та культури.

Зараз на підставі чинної ліцензії коледж готує фахових молодших бакалаврів з галузі 02 «Культура і мистецтво» за спеціальностями:

- 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»;
- 024 «Хореографія»;
- 025 «Музичне мистецтво».

Структурними підрозділами коледжу є:

- відділення;
- навчально-методичний підрозділ;
- циклові комісії;
- навчальні кабінети та лабораторії;
- бібліотека;
- підрозділ по роботі з кадрами;
- господарський підрозділ;
- бухгалтерська служба;
- гуртожиток.

Відділення – це структурний підрозділ, який об'єднує спеціальності за

одним або кількома спеціалізованими напрямками. Завідувач призначається директором коледжу за погодженням з Педагогічною радою з-поміж педагогічних (науково-педагогічних) працівників, які мають ступінь магістра (спеціаліста) та стаж педагогічної (науково-педагогічної) діяльності не менше п'яти років. Він забезпечує організацію навчального процесу та контролює якість освітньої діяльності.

Навчально-методичний підрозділ здійснює планування й організовує навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в коледжі, бере участь у розробці та впровадженні навчальних планів, навчальних програм, методичних розробок, навчальних посібників, комплексів методичного забезпечення предметів і дисциплін тощо. Також він сприяє підвищенню кваліфікації та атестації педагогічних працівників коледжу.

Циклова комісія провадить освітню, методичну діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією), групою спеціальностей (спеціалізацій) однієї або споріднених галузей, може проводити дослідницьку, творчу, мистецьку діяльність за певною дисципліною (групою дисциплін). Циклова комісія створюється за наявності в її складі не менше п'яти педагогічних (науково-педагогічних) працівників, основним місцем роботи яких є коледж.

Голова циклової комісії призначається директором коледжу за погодженням з педагогічною радою з-поміж педагогічних (науково-педагогічних) працівників, які мають ступінь магістра (спеціаліста) та стаж педагогічної роботи не менше п'яти років. Голова циклової комісії організовує навчальний процес, забезпечує виконання навчальних планів і програм з певних дисциплін, контролює якість навчальних дисциплін та педагогічну і методичну діяльність викладачів циклової комісії.

Адміністративна посада голови циклової комісії запроваджується з 01 січня 2022 року відповідно до Закону України «Про фахову передвищу освіту». Навчальні кабінети та лабораторії здійснюють організаційно-методичне і технічне забезпечення освітнього процесу. Бібліотека здійснює документально-інформаційне забезпечення освітнього процесу.

Підрозділ по роботі з кадрами веде персональний облік особового складу співробітників та осіб, які навчаються.

Господарський підрозділ забезпечує належне функціонування матеріально-технічної бази, відповідний рівень експлуатації та обслуговування обладнання (Статут. Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв).

Значну увагу в коледжі надають масовим заходам, які сприяють формуванню національної та громадянської свідомості студентів; традиційними стали: публічний захист дипломних робіт зі спеціальності. У вишах в усі часи шанували своїх випускників, а особливо тих, хто був вірним своєму покликанню, своїй нелегкій професії. Динамічно впроваджувався демократичний стиль керівництва, в основу якого було покладено ідею особистісного підходу, тобто вимогливого ставлення та підтримки творчих пошуків, уваги до індивідуальності викладачів та студентів. Заклад дбає про подальше підвищення якості підготовки фахівців, модернізацію навчального процесу та створення позитивного іміджу мистецького навчального закладу. Специфіка професій, за якими навчаються студенти, вимагає не лише теоретичних знань, але й високого рівня практичних навичок. Це пов'язано з тим, що чим вищий рівень практичної підготовки в соціокультурній сфері, тим швидше вони можуть адаптуватися до практичних робочих ситуацій, тим впевненіше почуваються у своїй професії й тим швидше можуть отримати професійне визнання. Традиційно виробничу практику студенти проходять на базі кращих художніх колективів, загальноосвітніх та мистецьких шкіл, гуртків; значної уваги надають практичній підготовці випускників до майбутньої роботи з дітьми. Велика робота проводиться щодо методичного забезпечення навчального процесу з метою наближення його до реальної ситуації майбутньої професійної діяльності випускників та потреб сучасного ринку праці.

Викладачами коледжу здійснився перехід на викладання загальноосвітніх та спеціальних предметів українською мовою, студенти та

викладачі ознайомилися з Законами «Про освіту», «Про мови в Україні»; працюють згідно з законами з упровадження цих законів.

Для оцінювання того, наскільки студенти опанували навчальну інформацію, навичками та компетентностями, існує система контрольних заходів у вигляді поточного та підсумкового контролю. Поточний контроль проводиться під час практичних занять, семінарів та індивідуальних занять і спрямований на перевірку рівня знань студентів. До таких форм контролю належать тематичні (письмові та усні) опитування, технічні тести, контрольні уроки та тести, практичні роботи. Викладачі розробили повний пакет контрольних завдань з усіх предметів і запропонували критерії оцінки рівня знань. Методи, які використовує адміністрація для перевірки освітньої діяльності викладачів, включає відвідування факультативних, тематичних та практичних занять, комплексні тестування окремих груп, перевірку навчально-методичних матеріалів та співбесіди з викладачами. Результати контролю обговорювалися на нарадах при директорові, на педагогічних та методичних координаційних нарадах, на засіданнях циклової комісії, де видавалися відповідні накази та розпорядження, які враховувалися при атестації викладачів.

Педагогічна практика проводилася відповідно до Інструкції Міністерства культури і мистецтв України № 14-6174/17 від 27 листопада 2002 року, місцями практики стали дитячі музичні школи, школи мистецтв та загальноосвітні школи.

Українська культура та освіта мають глибокі багатовікові традиції, яка витримала випробування часом і плідно розвивається у складному, інформаційно насиченому та технологічно розвиненому суспільстві. Сучасне соціокультурне середовище тісно пов'язане з мистецтвом, творчими індустріями та сферою дозвілля. Мистецтво, мистецька та творча діяльність не тільки є основою професійної підготовки за багатьма спеціальностями, а й органічно інтегровані в освітні та виховні процеси освітніх систем. Таке навчання спрямоване не лише на формування конкурентоспроможних

професіоналів в обраній царині, здатних до саморозвитку та творчого пошуку, а й на виховання особистості зі стійкими цінностями, носія загальнокультурних і професійних компетентностей.

У нашому дослідженні – сфера формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів зумовлена специфікою професійної діяльності, відповідними цінностями та традиціями конкретної професійної сфери культури, через призму декоративного мистецтва. Оскільки професійна компетентність є невід’ємною складовою загальної культури особистості фахівця, вона має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях і досвіді минулих поколінь з урахуванням тенденцій розвитку професійної сфери та суспільства в цілому.

Формування теоретико-методологічних засад професійної освіти для соціокультурної діяльності та естетичного виховання репрезентовано у працях Л. Масол, С. Коновець, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко. Закордонний досвід професійної підготовки у галузі мистецької освіти висвітлено в наукових працях. Н. Абашкіної, Г. Ніколаї, Т. Гордієнко, Ю. Кіщенко, Н. Муқан, Т. Харченко та ін. Наукові здобутки О. Рудницької, Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, О. Шевнюк, Т. Сорочан, О. Щолокової, О. Хижної та ін., що свідчать про постійну актуальність проблем підготовки фахівців у галузі декоративно-прикладного мистецтва та індустрії дозвілля. Основні напрямки модернізації національної освіти відображено в державних документах: Концепція загальної мистецької освіти (2003), «Стратегія інноваційного розвитку України» (2010), Закон України «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Концепція гуманітарного розвитку України до 2020 року» (2012), «Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), закон України «Про освіту» (2017). У цих документах визначено пріоритети державної освіти щодо розвитку представників інтелектуальної та мистецької еліти суспільства, людей, здатних до постійних творчих пошуків упродовж життя, духовно та естетично багатих, креативних, високоосвічених

і конкурентоспроможних фахівців.

Освіта в галузі культури на сучасному етапі є складною і мінливою системою реалізації професійно-мистецьких, ціннісно-естетичних, художньо-творчих, культурно-просвітницьких та народно-аматорських результатів у теорії та практиці професійної підготовки, спрямованих на формування професійної компетентності відповідно до завдань різних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Найширше розуміння поняття професійної компетентності в цьому контексті ґрунтується на головній ознаці – спрямованості майбутніх фахівців на професійно-мистецьку діяльність, представлену розмаїттям соціокультурних практик та педагогічно-мистецького змісту окремих спеціалізацій (музика, хореографія, образотворче мистецтво, дизайн, менеджмент соціокультурної сфери). Базується на широкому комплексі знань, набуття яких студентами ґрунтується на професіоналізації в контексті управління освітньою діяльністю відповідно до сучасних вимог функціонування організацій культури, згідно з принципами та концепціями національної державної та культурної політики, у розмаїтті всіх видів і типів художньо-творчої діяльності в соціокультурній сфері, а також у контексті національної політики держави та культурної політики. Набуття фахових основ у процесі професійної підготовки в навчальних закладах.

Зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» до циклу обов'язкових освітніх компонентів навчального плану, за програмою профільної середньої освіти належать предмети: «Українська мова», «Українська література», «Зарубіжна література», «Іноземна мова», «Історія України», «Всесвітня історія», «Математика», «Громадянська освіта», «Природничі науки», «Фізична культура», «Захист України»; обов'язкові освітні компоненти, що формують спеціальні компетентності за переліком програми підготовки фахового молодшого бакалавра містить дисципліни «Рисунок», «Композиція», «Живопис», «Кольорознавство», «Історія образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва»,

«Декоративно-прикладна творчість», «Декоративний розпис», «Комп'ютерне проектування та основи Web», «Батик», «Методика викладання фахових дисциплін і керівництва художнім колективом», «Гончарство», «Скульптура»; практична підготовка студентів здійснюється: «Ознайомча практика», «Пленарна практика», «Педагогічна практика», «Переддипломна практика». Також присутній освітній компонент за вибором здобувача освіти представлений в (табл. 2.1.).

Вибірковий блок 1	Вибірковий блок 2	Вибірковий блок 3
Скульптура	Вишивка	Народна іграшка
Сучасна кераміка	Кераміка	Художня кераміка
Писанкарство	Шрифти	Художнє дерево
Аплікація	Орнамент	Бісерне ткацтво

Табл. 2.1. Освітні компоненти за вибором здобувача освіти

Питання розвитку професійної культури тісно пов'язане з механізмами особистісного розвитку студента, зокрема самоспостереженням, самоаналізом та особистісною психологічною корекцією; що є запорукою успішного розвитку майбутніх фахівців соціокультурної сфери, необхідністю глибокого самопізнання, корекції та пошуку шляхів саморозвитку в професії.

З метою чіткої організації процесу підготовки фахівців система планування коледжу включає також: помісячні плани роботи коледжу на місяць; плани роботи циклових комісій; плани керівників академічних груп, ці плани складаються з урахуванням реальних проблем навчально-методичної та виховної роботи та спрямовані на об'єднання зусиль викладацького складу, спрямованих на вдосконалення підготовки студентів, координацію дій різних підрозділів та реалізацію методичних завдань коледжу, обраних на 4 роки.

Враховуючи інноваційне спрямування на реалізацію побажань майбутніх роботодавців, випускників, керівників професійної практики в коледжі формується певна модель випускника, до якої входять вимоги щодо загальної професійної, соціальної, самоосвітньої, культурно-дозвіллевої компетентності. Під загальною професійною компетентністю розглядають сформовані знання у сфері культури, прав та обов'язків у трудовій

діяльності, правил безпеки в обраній спеціальності, прагнення бути творчою і цікавою людиною. Соціальні компетентності випускників розглядалися з погляду їхньої здатності обирати свій життєвий шлях, комунікативної культури (вміння спілкуватися з людьми різного віку), володіння етичними та правовими навичками поведінки, а також цінностей толерантності та поваги до інших. Самоосвітня компетентність випускника передбачає самопідготовку, сумлінність у виконанні поставлених завдань, прагнення до продовження навчання у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації. Культурно-дозвілєва компетентність містить відвідування та організацію виставок, культурних центрів, обмін досвідом зі спеціалістами в галузі культури тощо.

Ключовими компетентностями та відповідними якостями випускників коледжу, необхідними для стажування та подальшого працевлаштування, вважаються самостійність, організованість, сумлінність, підприємливість, винахідливість, ініціативність, креативність, працездатність, самооцінка та самоконтроль. У ході аналізу низки документів з цієї проблематики було виявлено, що передача культурного досвіду в процесі професійної підготовки в мистецьких коледжах почала розумітися науковцями як процес, що передбачає інкультурацію, соціалізацію та ідентифікацію професійних особистостей. Соціалізація визначається як участь індивідів у суспільному житті та передача їм основних форм соціокультурної діяльності (Культура життя людини, 1988).

Таким чином, соціалізація передбачає створення і трансляцію культурного середовища, яке інтегрувало сукупність культурних норм, зразків, форм діяльності, взаємовідносин, спілкування і поведінки в освітніх установах. У наш час училища та коледжі культури і мистецтв, стали осередком, де забезпечується об'єднання цих трьох елементів. Таким чином, формування професійної культури в процесі професійної підготовки складається з набуття культурних навичок, засвоєння досвіду культурної діяльності та створення потреби в культурній діяльності, що досягається

шляхом соціалізації, тобто широкої участі студентів у цій діяльності (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Схема технології формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів ДПМ

Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», дає змогу теоретично та на практиці вивчити традиції народного мистецтва та ознайомитись з історією розвитку народних ремесел краю, студенти мають можливість доторкнутися до найкращих зразків

народної творчості, поспілкуватися з народними й заслуженими майстрами, заслуженими та народними художниками, які створюють твори мистецтва у кожному регіоні. Для цього в коледжі культури було обладнано аудиторії з живопису, скульптури, композиції, придбано необхідне обладнання, інструменти для проведення практичних занять; створено наочно-методичну базу декоративно-прикладної творчості, де зібрано наочні посібники: предмети побуту, муляжі фруктів, овочів, геометричні фігури, орнаменти, навчальні посібники; відкрито майстерню гончарства та художньої кераміки.

Отже, формування професійної культури випускника коледжу є унікальною подією, що базується на постійних зусиллях до самовдосконалення, великому практичному досвіді, специфічних знаннях такої діяльності, працездатності, володінні перспективами розвитку обраної галузі, а тому поступово розглядається як єдність теоретичного навчання та підготовки до практичного здійснення професійної діяльності. У цьому контексті, який став розглядатися як унікальна компетентність, творча здатність та індивідуальний творчий потенціал, успадкування цінностей стало активною діяльністю майбутніх фахівців та керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у сфері культури.

2.2. Критерії оцінювання художнього розвитку викладача

Критерій у перекладі з грецької означає «знаряддя судження» (Вербець, 2008) і цей термін тлумачиться як мірило, за допомогою якого оцінюється будь-яке явище. Мірило – критерій, основа для оцінки (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005). Отже, критерій передбачає певну «наповненість» чимось, «об'єм». У нашому випадку глибина, рівень, якість, ступінь та інтенсивність мають бути «мірилом виконання», тобто «мірилом», за яким ми оцінюємо нашу художньо-естетичну освіту.

У ході теоретико-методологічного аналізу питань дослідження було виявлено, що результатом художньо-естетичного виховання є сформованість

у майбутнього фахівця певного рівня професійної культури, яка охоплює художньо-естетичні потреби, художньо-естетичне ставлення, художньо-естетичну свідомість, ступінь причетності до творчої, художньо-естетичної діяльності.

Нашим завданням на наступному етапі було визначення критеріального апарату та індикаторів для дослідження формування професійної культури. У педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення та характеристики критеріїв сформованості професійної та художньо-естетичної культури особистості.

О. Олексюк у своєму дослідженні проблем формування розумового потенціалу студентів у процесі професійної освіти виділяє три групи критеріїв: афективні, нормативно-регулятивні та поведінкові, які об'єднані в комплекс показників та інтегрують психічні процеси сприйняття і творчої діяльності в рефлексивні моделі (Олексюк, 1997).

На думку Л. Предеченської, єдиним, необхідним і найважливішим критерієм оцінного судження керівника аматорських колективів є характер та інтенсивність пережитих учнем емоцій, тобто афективний критерій. Для керівника аматорських колективів, важливо визначити, чи викликає твір мистецтва реакцію в психіці учня, чи переживає учень стан або емоцію, подібні до тих, що були у художника, і як учень адаптує явище до свого особистого життя, адже якщо художнє сприйняття не породжує переживання, якщо побачене або почуте лише розуміється, засвоюється й усвідомлюється, воно може запам'ятатися, але не може накласти відбиток на характер або спосіб мислення особистості. Від почуття до мислення, від емоцій до розуму – так впливає мистецтво на людину.

Тому керівникам важливо насамперед оцінити ступінь розвитку емоційної сфери своїх вихованців. Для художньо-естетичного виховання важливо, щоб учні не тільки усвідомлювали чуттєве розмаїття світу, а й були чутливими до його виразних якостей. Головне – не просто бачити кольори, чути звуки й сприймати форми, а відчувати, що вони відкривають щось

раніше не бачене або нечуване: радість, спокій, смуток, задоволення тощо, які він може відчутти та передати кольором, рухом, звуком і жестом. На даному етапі розвитку педагогічного та психологічного мислення не існує єдиного підходу до визначення критеріїв оцінки художньо-естетичної культури. Якісне сприйняття різних видів художніх творів залежить від індивідуальної мистецтвознавчої та міждисциплінарної ерудиції. Інтерпретація не обмежується лише термінологічними знаннями. До засобів формування художньо-естетичної культури належать усі підстави для засвоєння студентами мистецтвознавчої, художньої термінології, розширення їхніх культурологічних знань і світогляду, активізації форм пізнавальної та естетичної діяльності. Тому багато дослідників визначають когнітивний критерій (культурологічні знання) як один з основних критеріїв оцінювання рівня сформованості показників художньо-естетичної культури (Нікітіна, Кітов, 2002).

Одна з цілей формування професійної культури полягає в тому, щоб навчити сприймати твори мистецтва, щоб у процесі фахової підготовки отриману інформацію студенти розуміли, сприймали, зіставляли з особистим досвідом, і на цьому ґрунті розвивали своє аналітичне судження, тобто навчилися критично мислити. Таке мислення дозволяє студентам рефлексувати над власними ідеями та причинами певної точки зору, допомагає їм прояснити проблему, яку вони намагаються розв'язати та знайти шляхи її вирішення. Метапізнання необхідне для адекватного розуміння художнього твору. Це пояснюється тим, що, з одного боку, фонові знання та добір контекстного матеріалу створюють умови для зосередження уваги учнів на творі як цілісному явищі, а з іншого – особистісно значущий контекст допомагає зосередити увагу учнів на зображуваному та художніх деталях і підвищити рівень їх сприйняття. Отже, контекстне та критичне мислення як показники критеріїв мислення є важливими для формування художньо-естетичної культури (Мінасян, 2009, с. 112).

Для нашого дослідження вагомим став підхід С. Коновець до

визначення критеріїв та показників творчого розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Дослідниця визначила такі критерії та показники:

- особистісно-мотиваційні критерії (цілісність, згуртованість, цілеспрямованість, ініціативність, достатній рівень освіти та естетичної підготовки, діапазон естетичних потреб та інтересів, здатність до ризику);
- сформованість мотивації до саморозвитку та творчої самореалізації;
- когнітивно-практичний критерій (наявність систематизованих знань в галузі образотворчого мистецтва та теорії творчості; практичних навичок у різних видах професійної, навчальної та творчої діяльності; достатній розвиток спостережливості, логічного мислення, зорової пам'яті, просторового уявлення, тактильного, колірного та композиційного сприйняття);
- креативний критерій (якість творчого розвитку; сформованість креативності у керівників аматорських колективів; достатній розвиток творчого мислення, інтелекту, творчої уяви та інтуїції; наявність естетичних переживань; мотивація до творчої самореалізації у професійно-педагогічній діяльності) (Коновець, 2012).

У змісті особистісно орієнтованого підходу для оцінки творчості студентів В. Рагозіною у процесі комплексної діагностики було використано такі критерії:

- мотиви художньо-естетичної діяльності (пізнавальний інтерес, ціннісні орієнтації);
- рівень освіченості (ерудиція, синонімія, знання, уміння та навички);
- художньо-образне мислення (інтерпретація художніх образів);
- схильність до художньо-естетичної (практичної) діяльності (Рагозіна, 2001).

Найвищим етапом художньо-естетичної діяльності студента передвищого навчального закладу є формування бажання сприймати твір

мистецтва, що вимагає накопичення систематичного і послідовного досвіду художнього вираження і розуміння. Це є основою для розвитку здатності інтерпретувати твори мистецтва в різних видах мистецтва в стилістично відповідний художньо-творчий спосіб. У процесі інтерпретації твору мистецтва студенти пропускають його через себе, через власні потреби та уявлення, і визначають цінність того чи іншого об'єкта для себе лише через своє ставлення до твору. За словами М. Колеснікова, «мета естетичної діяльності не зовнішня, а внутрішня: через естетичну діяльність людина набуває якостей і здібностей, що мають загальнокультурне значення» (Естетика: навчальний посібник, 2003, с. 98). Саме тому формування показників творчо-діяльничого критерію є важливою умовою успішного формування художньо-естетичної культури.

Н. Милопольська була першою дослідницею, яка розробила і класифікувала критерії та показники художньо-культурної освіченості засобами словесного мистецтва відповідно до філософських, педагогічних і психологічних уявлень про єдність знань, емоцій і творчої діяльності. Було виділено чотири групи: особистісно-емоційні критерії, матеріальні критерії, художньо-творчі критерії та гуманітарні критерії. Особистісно-емоційна група стосується розвитку емоційно-почуттєвої сфери, відображає глибину проникнення в естетичну сутність твору, саморозуміння в контексті мистецтва і культури, готовність розуміти та приймати досвід інших. У змістовному плані враховуються також нормативні знання, уміння та навички в галузі словесного мистецтва, судження та мудрість учнів у галузі словесного мистецтва. Художньо-творча група включає особисту діяльність індивіда, пов'язану з якісною роботою в мистецтві, що виявляється в дослідженні, відкритті та відповідальності за власні слова та їх наслідки. Гуманітарна група дозволяє визначити, враховуючи те, наскільки культурний досвід людини передається через освіту та виховання, і розглядаючи людину як складну особистість, здатну до активних дій. Це найтісніше пов'язано з ідеєю відповідальності за реальні та бажані наслідки своїх дій. Вона

зосереджується на вмінні учнів використовувати свій інтелект, навички та знання, а також на логічному та художньому конструюванні нового досвіду духовного буття, його накопиченні та передачі з метою його засвоєння (Миропольська, 2003, с. 16).

Підхід Л. Печко у визначенні показників сформованості художньо-естетичної культури особистості: художньо-естетична вихованість; гуманістична та естетична спрямованість; чутливість до художньо-естетичних об'єктів, природного довкілля та життєдіяльності людини; здатність оцінювати художньо-естетичні об'єкти та явища; художньо-естетична самосвідомість (Печко, 2004).

Аналіз наукових підходів до характеристики критеріїв художньо-естетичної вихованості дітей та підлітків дозволив виокремити такі критерії художньо-естетичної вихованості студентів коледжів мистецтв.

Когнітивний критерій, показниками якого є:

- ерудованість;
- пізнавальний інтерес;
- культурологічний світогляд.

Ціннісний критерій, визначається за такими показниками:

- цінності до культурної спадщини;
- визнання культурних цінностей як особистих цінностей;
- готовність зберігати та поширювати художньо-естетичні цінності.

Емоційно-мотиваційний критерій, щодо емоційного та мотиваційного критеріїв, ми виділили такі показники:

- бажання долучитися до культурних надбань;
- естетичний смак;
- емоційно-почуттєвий культурологічний досвід.

Творчо-діяльнісний критерій характеризується сформованістю таких показників:

- втілення художньо-естетичних образів у практичну професійну діяльність;

- художньо-естетична інтерпретація;
- здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності.

Теоретичний аналіз критеріїв сформованості художньо-естетичної культури студентів коледжів мистецтв дозволив нам оцінити змістовне пояснення рівнів сформованості.

Критерії оцінювання художнього розвитку викладача дисциплін мистецтв розглядають В. Орлов та О. Рудницька. Зокрема, О. Рудницька визначає три групи критеріїв художньо-естетичного розвитку особистості:

- «естетичне сприйняття учнями художніх творів, здатність до емоційного співпереживання художніх образів, емпатійне проникнення в авторський задум, навички аналізу та інтерпретації художніх творів»;
- «художньо-естетичний світогляд, знання і досвід художньої комунікації, своєрідність художніх інтересів і потреб, поведінкові особливості в різних ситуаціях художньої комунікації»; «художньо-естетичний світогляд, знання і досвід художньої комунікації, своєрідність художніх інтересів і потреб, поведінкові особливості в різних ситуаціях художньої комунікації»;
- «естетичне ставлення до мистецтва, самооцінка себе як суб'єкта художньої комунікації» (Рудницька, 2005, с. 281–282).

На основі визначених компонентів художньо-естетичної культури майбутніх фахівців та їх складників В. Камикін визначає такі критерії її сформованості, як:

- естетико-педагогічна спрямованість мотиваційної сфери (показники: інтерес до професійної діяльності, розвиненість естетичних потреб та інтересів, різноманітність особистих художніх смаків);
- творче самовираження (показники: активність у володінні художньо-естетичними знаннями, використання елементів творчості в організації професійної діяльності, прояв творчих здібностей);
- художньо-естетична ерудиція (показники: естетична ерудиція, світова художня культура, наявність спеціальних джерел знань, умінь і

навичок, здатність правильно визначати естетичні категорії в галузі мистецтва) (Каминін, 2012, с. 100).

На сучасному етапі розвитку вищої освіти потреба в професійній освіті стала реальністю, що визначає важливість проблеми формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у мистецьких вишах. Аналіз проблеми професійної культури та дослідження присвячені праці представників різних видів трудової діяльності: загальні – О. Новиков, М. Ананченко, Д. Аврамов, С. Макарова, Л. Богданова, С. Ісаєнко, К. Бурлаков, Н. Гончарова, В. Ковальчук, К. Островський, О. Радкевич; вчителів – Г. Михалін, Т. Іванова, М. Пічкур, І. Пальшкова, Я. Черненко; менеджерів – І. Герасимова, А. Іванова, Н. Піроженко, Ю. Ситникова; лікарів – О. Агаркова, А. Васюк, А. Грандо, О. Денисова, В. Дуброва, А. Іванюшкін, М. Кисельов, Ю. Кундієв, Т. Мишаткіна, Б. Ясько; військовослужбовців – С. Климова, Т. Щеголева; соціальних працівників – Г. Золотова та О. Повіданчик; співробітників правоохоронних органів – В. Безбородий, І. Михайличенко; юристів – Д. Калинкін, та С. Сливка; організаторів театральних і концертних заходів – С. Рибін; соціальних працівників – В. Гусак, Г. Золотова, Н. Капська О. Повіданчик; фахівців з інформаційної безпеки – А. Зюзько.

Однак попри те, що проблема професійної культури досить широко розглядається в наукових дослідженнях, їх проведено недостатньо. Вони давали б змогу теоретично проаналізувати феномен професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів та показати оптимальні педагогічні умови формування професійної культури у вищих навчальних закладах. Тому метою даного дослідження є виявлення особливостей формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах та визначення шляхів удосконалення цього процесу. Відсутність у науковому середовищі трактування поняття «професійна

культура керівників аматорських колективів» зумовила аналіз літератури щодо природи феномена «професійна культура», що дає змогу зробити такі узагальнення.

1) Професійна культура – це тип культури, що виникає в результаті соціальної стратифікації, розвивається в перебігу матеріального і духовного прогресу суспільства і професійних груп і має здатність відтворюватися в індивідуальному досвіді, формуючись таким чином як індивідуальна професійна культура.

2) Професійна культура індивіда розглядається переважно в контексті його культурного розвитку.

Професійну культуру особистості розглядають на двох рівнях: об'єктивному (транслокальному) – на рівні конкретної професійної групи; і суб'єктивному (локальному) – на рівні індивіда, який входить до цієї групи та здійснює професійну діяльність. Під час цього процесу вдосконалюються якості особистості, приймаються цінності (здебільшого духовні), вироблені суспільством і конкретною професійною групою, формується соціальна картина світу і визначається місце обраної професійної діяльності в цьому контексті. У результаті такого розвитку відбувається усвідомлення важливості професії та своїх обов'язків, підвищується якість професійної діяльності, з'являється творчий потенціал і досягаються високі показники. Таким чином, є підстави вважати, що категорія «професійна культура» є багатоаспектною і характеризує рівень володіння особистістю тим чи іншим видом професійної діяльності, рівень професійного становлення людини, особливості процесу професійної діяльності та те, як у ході професійної діяльності проявляються сутнісні сили та творчі здібності. Процес формування і результати цього явища в особистісному контексті залежать від загального рівня сформованості культури, що завжди позначається на якості та ефективності такої діяльності. При цьому загальна культура є базовим утворенням, що визначає основний зміст професійної культури та культурну основу діяльності в межах професії. Водночас професійна культура

наповнюється специфічним змістом відповідно до особливостей конкретної професійної діяльності.

Виходячи з особливостей уявлень студентів про художньо-естетичну культуру, було визнано за доцільне виділити такі рівні, як адаптаційний, репродуктивний, конструктивний і творчий. Визначення рівнів ґрунтується на підході С. Сисоєвої щодо характеристики творчої діяльності, що може здійснюватися на рівнях адаптації, репродукції (повторення), конструювання (комбінування відомого) і творчості (нового творення, створення авторських ідей). Розглянемо далі рівень сформованості художньо-естетичної культури студентів коледжу мистецтв (Сисоєва, 2009).

Адаптаційний рівень. Формування художньо-естетичних культурних індексів характеризується невпевненим ставленням студентів мистецьких вишів до об'єктів культури. Ставлення студентів до пізнання естетичних явищ байдуже, відсутня система знань і готовність використовувати їх у необхідних ситуаціях. Студенти, які виявляють показники художньо-естетичної культури на цьому рівні, лише пристосовуються до норм і вимог сприйняття мистецьких явищ, у них не сформований емоційно-чуттєвий культурний досвід, відсутнє бажання долучатися до культурних надбань, проявляються ознаки естетичного несмаку. Процес усвідомлення художньо-естетичних культурних цінностей тільки розпочався, і ці цінності не прийняті як особистісні. Здатність цієї групи студентів створювати вироби художньо-естетичної діяльності зазвичай виявляється у відтворенні власного минулого досвіду та досвіду інших людей. У результаті їм часто бракує мотивації та вміння пов'язати художньо-естетичні образи з практичною діяльністю.

Репродуктивний рівень. Студенти цієї групи виявляють певний інтерес до художньо-естетичної культури та творів мистецтва, але не володіють достатніми знаннями з художньої культури та мають вузький культурний світогляд. Студенти, які демонструють показники художньо-естетичної культури на репродуктивному рівні, не завжди виявляють готовність долучатися до культурної спадщини, іноді демонструють відсутність

естетичного смаку. Студенти цієї групи не завжди усвідомлюють художньо-естетичну культуру як цінність. Висловлюють бажання зберігати та поширювати художньо-естетичні цінності залежно від ситуації. Вони можуть інтерпретувати художньо-естетичні явища, але не можуть визначити зміст чи ідею художніх образів. Уміння і навички художньо-естетичної діяльності сформовані на мінімальному рівні, а продукт художньо-естетичної діяльності створюється за зразком, під наглядом і з допомогою викладача. Студенти цієї групи можуть не виявляти бажання або готовності передавати навички та вміння художньо-естетичної діяльності майбутнім учням.

Конструктивний рівень. Студенти цієї групи виявляють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної діяльності, демонструють культурний світогляд та ерудицію, але ці показники виникають під впливом викладача та власного інтересу. Ці студенти виявляють ситуативне бажання бути частиною культурної спадщини та за сприятливих освітніх умов демонструють естетичний смак, емоційно-чуттєвий культурний досвід. Вони визнають цінність мистецтва і творів мистецтва, але не завжди готові зберігати та поширювати художньо-естетичні цінності. Студенти цієї групи здатні до художньо-естетичних інтерпретацій, але вони здебільшого перетинаються з творчими кліше та стандартними підходами. Вони здатні втілювати художньо-естетичні образи в практичну діяльність за порадою та під контролем викладача, мають достатні навички та компетентності в художньо-естетичній діяльності, але не здатні створювати оригінальні роботи. Вони не завжди виявляють готовність або бажання втілювати свої вміння та навички з художньо-естетичної культури в майбутній навчальній діяльності.

Креативний рівень. Студенти з креативним рівнем художньо-естетичної культури виявляють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної культури та творів мистецтва, мотивовані до вивчення культурно-мистецької спадщини. Ці студенти ерудовані та володіють глибокими знаннями про художньо-естетичну культуру, її сутність та складові, мають широкий

культурний світогляд. Ця група студентів має естетичне почуття, загострене естетичне сприйняття та емоційно-чуттєвий культурний досвід. Вони мають бажання брати участь у культурній спадщині та залучати до неї інших. Студенти цієї групи визнають цінність художніх та естетичних явищ, приймають культурні цінності як особисті цінності та виявляють постійне бажання зберігати та популяризувати художньо-естетичні цінності.

Отже, узагальнивши критерії, нами було проведено попереднє анкетування початкового рівня професійної культури. Констатувальний етап експерименту проводився в закладі мистецтв під час вступу (липень–серпень) та на початку свого навчання (вересень–листопад) 2018–2022 рр. В анкетуванні взяли участь 140 студентів I-II курсу, котрі вступили після 9-го та 11-го класу на денну форму навчання, а також студенти I-II курсу, які закінчили 11 класів, на заочну форму за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Контрольний етап містить: здійснення аналізу та узагальнення емпіричних даних, побудову частотних і відсоткових розподілів (за кожним з визначених критеріїв) сформованості професійної культури студентів.

Спираючись на розподіл рівнів сформованості художньо-естетичної культури на підході С. Сисоєвої, ми розробили авторське анкетування сформованості професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів засобами художньої кераміки та розподілили на відповідні рівні.

У дослідженні брали участь студенти мистецької спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Вона була обрана нами в результаті контент-аналізу навчальних планів підготовки, до змісту якої було включено курси, що містили у своєму контенті такі напрями як: декоративно-прикладне мистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, образотворче мистецтво.

Ми свідомо включили в наш експеримент студентів, основною професійною діяльністю яких є художньо-естетична, зокрема студентів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,

реставрація», оскільки передбачали, що їх стартовий рівень сформованості художньо-естетичної культури є вищим, ніж у студентів інших педагогічних спеціальностей.

Завданнями констатувального етапу дослідження стали:

- аналіз навчальної документації коледжу мистецтв з метою виявлення змістових особливостей та контентного наповнення освітнього процесу щодо формування професійної культури студентів;
- аналіз планів роботи навчального закладу та планів соціально-виховної роботи;
- виявлення стану та рівнів сформованості художньо-естетичної культури студентів коледжу;
- виявлення рівня усвідомлення студентами базових понять художньо-естетичної культури;
- підтвердження актуальності та необхідності формування професійної культури студентів коледжу мистецтв засобами декоративно-прикладного мистецтва.

На етапі контрольного (констатувального) експерименту нами проаналізовано навчальну документацію коледжу, зокрема: плани роботи коледжу, плани роботи відділення та навчальні плани спеціальності. Як показав наш аналіз, у навчальних планах коледжу визначено завдання формування культури студентів. Однак у жодному з них не визначено аспект формування професійної культури студентів. Відповідно, не деталізовано і змістовні компоненти діяльності з формування професійної культури студентів, зокрема декоративно-прикладного мистецтва. Плани відділення також не містили завдання формування професійної культури студентів, проте аналіз запланованих форм роботи зі студентами дозволив відзначити, що робота за даним напрямком здійснюється. Наприклад, проведення виставок творчих робіт студентів в межах рубіжного та семестрового контролів. Ми зазначили, що виставки творчих робіт студентів є найбільш поширеною формою, демонстрацією здобутків студентів за напрямком

формування художньо-естетичної культури та професійної культури.

На наступному етапі нами було здійснено аналіз навчальних планів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». Метою даного аналізу було виявлення предметів, в зміст яких було закладено завдання формування художньо-естетичної та професійної культури.

Нами встановлено, що у коледжі за навчальним планом передбачено викладання таких дисциплін, як-от: «українська мова», «культурологія», натомість предмет «інформатика» визначено, як предмет за вибором студентів. Водночас на спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» запропоновані курси, що передбачають можливість більш широкого застосування засобів декоративно-прикладного мистецтва, а саме: «декоративний розпис», «батик», «гончарство» тощо.

Було проведено аналіз змісту навчальних програм вищезазначених дисциплін. У результаті аналізу ми виявили, що використання декоративно-прикладного мистецтва визначається в цих програмах як засіб професійної компетентності та готовності до виконання функцій відповідних спеціалізацій. У змісті проаналізованих нами 20 програм спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація» ми не знайшли достатнього зв'язку між процесами декоративно-прикладного мистецтва та завданням формування професійної культури. Це дозволило нам зробити висновок, що на сьогодні дане дослідження є актуальним.

Проводячи опитування контрольної групи зі 140 здобувачів освіти, ми розглянули форми з анонімним опитуванням для об'єктивності результатів (Додаток Ж). Таким чином, на питання «Чи можете ви дати визначення, що таке художня кераміка?» ми отримали відповіді: 53 студенти (37,86%) зазначили «ні», 36 студентів (25,71%) сказали «важко відповісти», «частково» – дали відповідь 33 студенти (23,57%) та відповідь «так» належала 18 студентам, а це (12,86%).

Друге питання звучало «Чи буваєте ви на виставках?» – «ні» відповіли

63 студенти (45%), «дуже рідко» – 38 студентів (27,14%), 26 здобувачів освіти, а це (18,57%) відповіли «періодично», «так, постійно» відповіло 13 респондентів (9,29%).

Третім запитанням було «Чи відвідуєте ви майстер-класи?» – 55 студентів (39,29%) відповіли «ні», «іноді» зазначило 42 респонденти (30%), 33 студенти це (23,57%) дали відповідь «під настрій та коли випадає нагода» та тільки 10 із них (7,14%) сказали «так, постійно».

Наступним запитанням було «Скількох відомих керамістів ви можете назвати?» – «не знаю» відповіло аж 63 студенти (45%), «0–5» керамістів знають 41 студент (29,29%), «6–10» керамістів змогли назвати 28 респондентів це (20%) та лише 8 студентів (5,71%) відповіли що знають «10–20» відомих керамістів.

П'яте запитання звучало так «Чи займаєтесь ви мистецтвом?», на що ми отримали такі відповіді – 50 студентів (35,71%) відповіли «ні», 46 респондентів (32,86%) зазначили «інколи, коли не зайнятий», 27 здобувачів освіти це (19,29%) вказали відповідь «трохи малюю, ліплю та ін.» і «так та вивчаю твори мистецтва» відповіло 17 студентів (12,14%).

Наступне запитання «Чому ви прийшли навчатись?» на нього було дано наступні відповіді, а саме: 59 студентів (42,14%) зазначили відповідь «бо потрібно було йти хоча б кудись, щоб не бути в школі», 43 респонденти (30,71%) відповіли «батьки сказали», 28 студентів це (20%) дали відповідь «отримати знання для подальшої роботи та навчання» та 10 студентів (7,14%) зазначили «бачу себе в цій галузі».

Сьомим запитанням було «Чи мотивують вас успіхи інших студентів?» – 61 студент (43,57%) відповів «ні, це пригнічує мене», 41 студент (29,29%) дав відповідь «Я звертаю на це увагу», 32 студенти це (22,86%) зазначили «Трохи, хотілось би й мені цим займатись» та лише 6 (4,29%) респондентів відповіло «Так».

Наступним запитанням ми розглянули «Як позитивно, на вашу думку, впливає художня кераміка?» – 60 студентів (42,86%) відповіли «не знаю», 37

респондентів (26,43%) вказали «Ми просто ліпимо», 29 здобувачів освіти відповіли «Я тепер вмю працювати з глиною» та 14 (10%) відповіли «Я можу вільно застосовувати набуті знання та передавати їх».

На запитання «Чи знаєте ви осередки кераміки України?» респонденти відповіли наступне – 54 (38,57%) дали відповідь «Мені не цікаво просто», 46 студентів це (32,86%) відповіли «Чув про Опішню та Слов'янськ», 33 (23,57%) здобувачів освіти дали наступну відповідь «Знаю та бував в музеї Опішні та на виставках кераміки» і лише 7 студентів (5%) сказало «Звісно, знаю декілька осередків та вивчаю їх особливості».

Останнім запитанням було «Заняття малюванням, ліпленням, вирізанням, викликає у вас душевне задоволення?», на яке ми отримали наступні відповіді від респондентів, а саме: 52 особи (37,14%) зазначили що «ні», 51 студент (36,43%) відповіли «Приходиться цим займатись», 31 (22,14%) дали відповідь «Що в мене виходить, тим стараюсь займатись» та 6 студентів (4,29%) відповіли «так, я на практиці опановую різні види мистецтва».

Дані результати ми вивели в середнє значення що дало нам змогу виявити сформованість професійної культури на початку навчання в коледжі на I-II курсах підставивши результати під рівні сформованості художньо-естетичної культури за С. Сисоевою визначили що 57 студентів (40,714%) мають *адаптаційний рівень*, що говорить про непевне ставлення студентів до об'єктів культури, вони байдуже ставляться до пізнання естетичних явищ, відсутня система знань та готовність застосувати їх при необхідності. Здобувачі освіти лише пристосовуються до норм та вимог сприйняття мистецьких явищ, виявили лише початкові показники художньо-естетичної культури. Процес усвідомлення культурних цінностей тільки розпочався, їм також бракує мотивації та вміння відтворювати образи на практиці.

На *репродуктивному* рівні 42 студенти з опитаних це (30,072%), які виявили певний інтерес до творів мистецтва, але вони ще не володіють достатніми знаннями з художньої культури та мають досить вузький

культурний світогляд, демонструють певну відсутність естетичного смаку та не готові долучатися до культурної спадщини, а також не завжди усвідомлюють художньо-естетичну культуру, уміння та навички в них ще на мінімальному рівні. Студенти цієї групи можуть не виявляти бажання передавати навички та вміння майбутнім учням та не усвідомлюють ще цього.

Студенти *конструктивного рівня* виявляють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної діяльності. Це 30 здобувачів освіти з загальної групи, котрі відповідають (21,428%), вони вже демонструють певну ерудицію та культурний світогляд, але це проявляється під впливом викладача. Студенти ситуаційно проявляють бажання бути частиною культурної спадщини та визнають цінність мистецтва та творів мистецтва, та не завжди готові поширювати художньо-естетичні цінності. Здатні втілити художні образи в практичну діяльність, за порадами та під контролем викладача. Вони проявляють бажання втілювати свої вміння та навички в майбутній педагогічній та практичній діяльності.

Креативного рівня досягло 11 студентів (7,786%) які показали креативний рівень художньо-естетичної діяльності та виявляють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної культури, мотивацію до вивчення культурно-мистецької спадщини. Ці студенти ерудовані та володіють досить глибокими знаннями про художньо-естетичну культуру. Вони бажають самі брати участь у культурній спадщині та залучати до неї інших, виявляють постійне бажання зберігати та популяризувати художньо-естетичні цінності.

Наведено усереднені результати (*табл. 2.2.*), які вказують на недостатній рівень сформованості професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів у більшості випадків. Ми мали змогу підтвердити актуальність упровадження спецкурсу «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» та написання методичних рекомендацій з дисципліни «Кераміка» і висвітлення отриманих

результатів в даній науковій праці.

Ключ оцінювання	1 пит.		2 пит.		3 пит.		4 пит.		5 пит.		6 пит.		7 пит.		8 пит.		9 пит.		10пит.		Ср. зн	
	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%
Адаптаційний рівень	53	37,86%	63	45,00%	55	39,29%	63	45,00%	50	35,71%	59	42,14%	61	43,57%	60	42,86%	54	38,57%	52	37,14%	57	40,714%
Репродуктивний рівень	36	25,71%	38	27,14%	42	30,00%	41	29,29%	46	32,86%	43	30,71%	41	29,29%	37	26,43%	46	32,86%	51	36,43%	42	30,072%
Конструктивний рівень	33	23,57%	26	18,57%	33	23,57%	28	20,00%	27	19,29%	28	20,00%	32	22,86%	29	20,71%	33	23,57%	31	22,14%	30	21,428%
Креативний рівень	18	12,86%	13	9,29%	10	7,14%	8	5,71%	17	12,14%	10	7,14%	6	4,29%	14	10,00%	7	5,00%	6	4,29%	11	7,786%

Табл. 2.2. Результати сформованості професійної культури контрольної групи

2.3. Використання декоративно-прикладного мистецтва як чинника формування професійної культури

Базуючись на тому, що технологія (від грец. *techne* – мистецтво, майстерність, талант) визначається як сукупність прийомів і способів отримання, обробки та перероблення дійсності. Таким чином, ми розглядаємо це поняття як опис процесу, інструкцію для його виконання, сукупність технічних правил і вимог реалізації (алгоритм).

Згідно з дослідженням Н. Заверіко (Технології соціально-педагогічної діяльності: навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка», 2013), метою розробки та застосування технології є оптимізація використання її результатів і пошук найбільш ефективного способу досягнення цілей діяльності в певних умовах застосування з можливістю узагальнення досвіду та використання його в інших умовах і сферах діяльності. Це пошук найкращого способу досягнення мети діяльності.

Словникова література (Академічний тлумачний словник, 1980) визначає педагогічну технологію як спосіб організації навчально-виховної діяльності, що ґрунтуються на поділі на окремі процедури, їх координації та синхронізації, доборі найбільш доцільних педагогічних засобів і способів реалізації. Розробка теоретичних засад нашої експериментальної роботи з формування професійної культури студентів коледжів мистецтв потребувала

аналізу та деталізації складових поняття «технологічне забезпечення». У сучасних словниках «забезпечення» означає «надання достатніх матеріальних засобів для існування. Захищати когось або щось від небезпеки» (Словник із соціальної педагогіки, 2007).

Водночас дослідниця Н. Агаркова найкраще розуміє процес упровадження чогось через створення низки спеціальних заходів, інструментів і методів, спрямованих на регулювання, функціонування та подальший розвиток соціальної системи, які допомагають реалізувати подальший розвиток (Агаркова, 2003).

Ми будемо розглядати педагогічне забезпечення роботи з формування професійної культури студентів коледжу мистецтв як особливий вид діяльності, що передбачає мобілізацію особистісних ресурсів студентів та організаційних ресурсів вищого навчального закладу, необхідних для ефективної реалізації процесу художньо-естетичного формування культури студентів.

Методи в сучасній педагогічній літературі (Фіцула, 2000; Ягупов, 2002) визначаються як сукупність підходів, прийомів і операцій для практичного або теоретичного освоєння дійсності. Методи розуміються як найкоротший шлях досягнення оптимального результату, що відповідає поставленим цілям. У практиці освітньої діяльності пріоритетними є такі педагогічні методи: формування свідомості, організації діяльності, стимулювання та самовиховання. У нашому дослідженні ми використали весь арсенал педагогічних методів і доповнили їх методами художньо-естетичного виховання через призму декоративно-прикладного мистецтва, а саме через застосування спецкурсу з кераміки (Фіцула, 2000; Ягупов, 2002).

У практиці методики виховної роботи існує поняття форми роботи. Спираючись на визначення С. Карпенчук, під формою виховної роботи ми розуміємо варіант організації взаємодії педагога і студента з метою створення умов для активної діяльності та вирішення актуальних завдань соціалізації (Карпенчук, 1997).

Тому ми будемо розглядати технологію формування професійної культури студентів як послідовне впровадження методів, форм, прийомів та засобів освітнього процесу.

Першою складовою формування професійної культури у студентів з використанням декоративно-прикладного мистецтва ми розглянемо існування знань про культуру людини, представлених сукупністю усвідомлених уявлень про природу художньо-естетичних підходів, особистісних стратегій життя і культури, а також очікувань від художньо-естетичного становлення. Художньо-естетичні знання містять теоретичні положення, а саме: культурний світогляд, унікальність культурної ідентичності особистості (можливість різних проявів культурної ідентичності незалежно від нації, релігії, віку та статі), вплив культурної соціалізації на формування художньо-естетичних поглядів, стереотипів та уявлень, вплив художньо-естетичного на культурну самореалізацію особистості в суспільстві, особистісне сприйняття таких явищ, як вплив ідей та переконань.

Другою змістовою складовою процесу формування професійної культури у студентів з використанням декоративно-прикладного мистецтва ми розрізняємо художньо-естетичні цінності як основу для розвитку культурних норм поведінки людини в суспільстві. Художньо-естетичними цінностями вважаємо красу, гармонію, різноманітність, унікальність, неповторність та свободу.

Третьою складовою змісту процесу формування професійної культури у студентів з використанням декоративно-прикладного мистецтва є наявність емоційної спрямованості особистості та власної мотивації до художньо-естетичної діяльності, тобто естетичної чутливості, естетичного смаку та внутрішнього прагнення до художньо-естетичної діяльності.

Четвертою складовою поняття формування професійної культури у студентів з використанням декоративно-прикладного мистецтва є норми культури поведінки, визнані суспільством і зумовлені моральними принципами; правила людського співіснування, що ґрунтуються на

принципах краси та гармонії. Гарантія виконання поведінково-культурних норм розглядається як гарантія засвоєння культурних цінностей, гарантія свободи творчого самовираження, розкриття художньо-естетичного потенціалу особистості, можливості творчої реалізації у свідомості, поведінці, що визначаються художньо-естетичною культурою та правом особистості на ступінь її опанування.

О. Безпалько розглядає реалізацію процесу виховного супроводу через низку педагогічних умов і зазначає, що соціально-виховна діяльність з молоддю може здійснюватися з використанням значної кількості різноманітних ресурсів (природних, фінансових, матеріальних, людських, інституційних, інформаційних, технічних та часових) (Безпалько, 2009). У даному дослідженні пріоритетним є підхід О. Коломієць, яка розглядає культурологічну основу педагогічної підтримки у підготовці студентів.

Дослідниця визначає педагогічний супровід культурологічної складової у підготовці студентів як сукупність педагогічних дій або заходів, що здійснюються планомірно і систематично з метою засвоєння студентами сукупності знань про сутність, закономірності існування і розвитку, загальнолюдський сенс і способи розуміння культури, особливо гуманістичної культури (Коломієць, 2004). Ми також розглянули структуру освітнього супроводу, запропоновану В. Ягуповим (Ягупов, 2002).

Досліджуючи такі компоненти педагогічного забезпечення, як-от: змістовий, операційно-діяльнісний та контроль-регулювальний – стверджуємо, що процес педагогічного супроводу художньо-естетичного культурного становлення студентів у коледжах розглядається як сукупність змістового та технічного забезпечення цього процесу.

Під час розробки технічного забезпечення було враховано особливості впливу інтерактивних методів навчання на студентів, виявлені С. Сисоевою. Дослідниця зазначає, що інтерактивні методи навчання дають змогу активізувати процес розуміння, набуття та застосування знань для розв'язання практичних завдань. Більш активне залучення студентів до

процесу не лише навчання, а й використання інтегрованої бази знань забезпечує ефективність. Якщо інтерактивні формати та методи навчання використовуються регулярно, у студентів виробляється продуктивний підхід до отримання інформації, зникає страх припуститися помилки та виникає довіра до викладача. Інтерактивне навчання підвищує мотивацію і залученість студентів до розв'язання навчальних завдань, дає свідчення договірних, взаємно значущих ціннісних стосунків зі світом (культурою, природою), людьми та самим собою – інтерактивне латеральне навчання, соціально-моральні комунікативні стосунки, свідцтва самопізнання (Сисоєва, 2009).

На думку В. Ягупова, до компонентів змісту освітньої діяльності належить усе те, що становить поняття «зміст освіти» – це система наукових знань, умінь і навичок, опановування якими гарантує всебічний розвиток здібностей, формування світогляду, набуття соціального досвіду та підготовку до соціального і професійного життя та діяльності. Змістом процесу формування культури особистості є система цінностей вітчизняної та світової культури, яку студенти мають засвоїти, зберегти та розвинути відповідно до своїх цілей і завдань.

Іншими словами, змістовними елементами формування культури є все те, що впливає з багатого соціально-історичного досвіду та культурних цінностей і використовується для потреб освітнього процесу. Таким чином, зміст процесу формування професійної культури – це поєднання суб'єктивного досвіду індивіда з його настановами, цінностями, смислами, уміннями, соціальними навичками, поведінкою та здібностями.

Сучасні дослідники (Ничкало, 2000), які вивчають проблему оптимізації освітніх процесів у вищій школі, визначають технологічну складову як процедурну, організаційну та методичну. Усі ці визначення мають право на існування, тому що технічне забезпечення містить у собі організацію низки процесів (процедур), які виконуються логічно й послідовно, а також їхнє методичне забезпечення. Основними компонентами

технічного забезпечення є принципи, методи, форми та засоби діяльності викладача й студента.

Компонентами технічного забезпечення є наукова обґрунтованість; практична апробація; структурованість (системність, послідовність і координація дій); чіткість цілей, завдань, умов використання методів та очікуваних результатів; наявність механізмів адаптації до конкретних умов діяльності. Компонентами технічного забезпечення є методи, прийоми, засоби та форми освітньої діяльності. Основними художньо-естетичними нормами культури діяльності є естетична сприйнятливість, естетичний смак, толерантність, відмова від культурних забобонів і стереотипів, культурна самобутність, прагнення до самовираження та самовдосконалення, накопичення особистого культурного досвіду.

Авторський спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» спрямований на поглиблення знань щодо професійної культури і професійної етики та розуміння їхньої значущості в професійному й особистісному розвитку. На наш погляд, професійна етика – це вищий рівень прояву формування професійної культури, що передбачає не тільки знання норм поведінки, а й застосування цих знань на практиці в конкретних реальних ситуаціях професійної діяльності. У своїй роботі педагоги реалізують не тільки професійні цінності як носії цінностей професійної культури, а й загальнозначущі для всіх людей цінності, такі як повага, прийняття інших, гідність і терпимість до інших.

Формування професійної культури в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів передбачає формування загальнокультурної грамотності (розуміння професійної діяльності як відповідності культурі, як носія культурного взірця) та функціональної грамотності (застосування знань і вмінь у розв'язанні професійних завдань з урахуванням норм професійної культури), фахової й культурної освіти (гнучкість мислення, застосування знань та вмінь у практичній діяльності), а також професійної етики як вияву професійного виховання (не тільки в професійному, але й в культурно-

професійному плані), професійної етики.

Таким чином, описано зміст процесу формування культури професійної діяльності студентів вишу. Оскільки художня кераміка складається також із гончарювання, який дає змогу додатково сформувати певні специфічні навички, яких не має ніде в декоративно-прикладній діяльності. Ми у своєму експерименті також залучали використання гончарного кола в процес формування професійної культури майбутнього керівника аматорських колективів. Процес створення об'ємно просторових виробів можливий лише в результаті творчої взаємодії та співпраці викладача та студентів. Нами було розроблено авторський спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки».

Оскільки художня кераміка ґрунтується на засадах народного мистецтва, автентичної культури, ми вважали, що доцільно використати в структурі технологічного забезпечення методи народної педагогіки, а саме метод наслідування, ідентифікації, ототожнення, стилізації, трансформації та модифікації тощо. Ми використовували класичні методи навчання (лекційні, практичні, самостійні, контрольні та оцінювальні). Також ми використовували нестандартні форми організації навчального процесу: майстер-класи, відеолекції, культурні бесіди, «відкриті» іспити. Форми консультування також були досить нестандартними, наприклад, онлайн-консультування та консультування за допомогою плакатів, хоча вони зустрічалися рідко.

Для вирішення завдання формування професійної культури студентів у процесі декоративно-прикладної діяльності перевагу надавали позааудиторним формам роботи. Характерною особливістю залучення студентів до позакласних форм декоративно-ужиткової діяльності був підхід до таких форм роботи як до виду професійного навчання, тобто як до самостійної форми роботи, пов'язаної з розвитком особистості та практикою. Участь студентів у соціально-педагогічній діяльності гарантує їм навички та компетентності для здійснення аналогічної діяльності в майбутній

професійній діяльності з учнями. Основними формами позаурочної діяльності, що технічно забезпечують формування професійної культури, є ярмарки, творчі майстерні, проєктування та планування майбутніх робіт, виставки.

Опишемо методи навчальної та позанавчальної діяльності, які є першими елементами процесу гарантованого формування професійної культури студентів. У своїй експериментальній роботі ми використовували як метод художньо-естетичного виховання студентів, так і загальний метод навчання, який, на наш погляд, є найбільш прийнятним.

Короткий опис:

Ефективними факторами активізації пізнавального інтересу і «розігріву» інтересу студентів до процесу декоративно-прикладної діяльності стали методи стимулювання діяльності студентів, які використовувалися задля заохочення та змагання. Під час заохочення слугувалися тим, що студенти могли після завершення роботи над керамічним виробом подавати його на різноманітні конкурси, усвою чергу, стимулюючи їх до професійного зростання як виконавця та фахівця справи. Також як заохочення було надано право представити свої творчі роботи на виставках.

Конкурси – один із найефективніших засобів стимулювання творчих здібностей студентів. У процесі декоративно-прикладної діяльності проводилися індивідуальні, парні та групові роботи, які подавались на конкурси. Відмінною особливістю конкурсів у процесі декоративно-ужиткової творчості є те, що перемога одного автора або творчої групи сприймається не як поразка іншого автора або творчої групи, а як настанова до творчості та стимул для подальшої роботи.

Методи формування свідомості розглядалися як засіб впливу на когнітивну сферу студентів. У процесі технічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів використовувалися такі методи, як переконання, навіювання, приклад.

Ми використовували метод організації діяльності як засіб залучення

студентів до занять декоративно-ужитковим мистецтвом, розвитку їхніх навичок і вмінь у практичній художньо-творчій діяльності та здатності створювати художні твори.

Метод самоосвіти розглядався нами як ефективний засіб формування особистості художника, здатного до художньо-естетичної інтерпретації, який ініціативно використовує художньо-естетичні образи в практичній діяльності. У процесі надання технічної допомоги студентам у формуванні їхньої художньо-естетичної культури ми використовували такі методи: самоорганізація, самоменеджмент, самооцінка і самодіагностика.

Як засіб впливу на емоції та уяву студентів ми слугувалися методом навіювання. Найефективнішим фактором впливу тут є художні образи. Здебільшого ми використовували прийоми з образотворчого, декоративного, ужиткового мистецтва.

Метод завдань ми застосовували в основному в позанавчальній роботі зі студентами. Пріоритет надавався тимчасовим колективним творчим завданням (творчі групи). Такий підхід дозволив нам змінювати ступінь завантаженості студентів, варіювати вид творчої діяльності та залучати студентів до виконавських завдань.

Методи переконання реалізовувалися через мовні засоби впливу (лекції, бесіди, розповіді, доповіді) як чинники, що впливають на інтелектуально-логічну сферу студентів. Найефективнішим способом реалізації методів переконання є аргументація та доказ.

Досліджуючи вплив кераміки на формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів розглянемо детальніше авторський спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки».

Даний спецкурс розроблений для навчальної дисципліни «Художня кераміка» для здобувачів освітніх ступенів «фаховий молодший бакалавр» та «бакалавр» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Мета спецкурсу полягає в опануванні теоретичних знань та умінь і практичних навичок з кераміки для поглиблення можливостей професійної компетентності та професійної культури, для застосування їх в різних ситуаціях професійної справи, використовуючи різні техніки складності та методи. Забезпечити здобувача освіти вмінням аналізувати та використовувати кераміку для реалізації мальовничих, декоративних та об'ємних композицій на локаціях за допомогою керамічних матеріалів. Сформуванню його художню культуру та дати практичний досвід художньої творчості, підготувати його до самостійної роботи: як викладача початкових мистецьких навчальних закладів, керівника аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва, художника-виконавця.

Завдання спецкурсу:

1. аналіз і виконання об'єктів предметного і природного середовища, передача їх конструкції, характерних особливостей;
2. виконання побудови тривимірного виробу;
3. виконання графічних робіт засобами та техніками рисунка;
4. виконання робіт засобами та техніками розпису, живопису;
5. виховання потреби постійного творчого росту;
6. формування духовного і культурного світу студентів шляхом залучення через мистецтво до культурних надбань народу України й мистецтва світу;
7. підвищення художньо-естетичної культури студентів і рівня професійних навичок;
8. удосконалення творчих можливостей і набуття першого досвіду в педагогічній роботі;
9. підготовка компетентних фахівців, які добре володіють практичними та теоретичними знаннями для виготовлення керамічних виробів;
10. сформуванню загального естетичного виховання;
11. розвинути творчу ініціативу та накопичити вміння роботи з глиною;
12. навчити різним технікам декорування та формоутворення виробів з

глини;

13. розвинути художній смак, увагу, працелюбність, культуру праці;
14. ознайомити з народними промислами (осередками), вивчити їх особливості;
15. опанувати на достатньому рівні методику гончарювання для використання отриманих знань в педагогічній та фаховій діяльності.

Вивчення даного спецкурсу передбачає формування у здобувачів освіти компетентностей:

загальні компетентності:

1. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

Спеціальні компетентності:

1. здатність до знаходження творчих рішень для створення художніх творів;
2. здатність аналізувати власні художньо-творчі результати та сприймати конструктивну критику;
3. здатність використовувати знання та розуміння традицій сучасних культурно-мистецьких процесів і практик у професійній діяльності;
4. здатність виконувати поставлені завдання зі втілення художнього задуму творів мистецтва;
5. здатність застосовувати професійну термінологію у сфері образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва під час практичної або педагогічної діяльності.

У результаті вивчення даного спецкурсу здобувач освіти повинен продемонструвати такі результати навчання:

1. збирати, аналізувати та опрацьовувати інформацію з різних джерел і застосовувати її у професійній діяльності;
2. знаходити творчі рішення для проєктування та виконання творів образотворчого/декоративного мистецтва;
3. використовувати загальне та спеціалізоване програмне забезпечення для виконання спеціалізованих завдань;

4. використовувати та застосовувати інформацію з джерел стосовно історії мистецтва та інших джерел для виконання їх у своїй діяльності;
5. орієнтуватися в знаннях з історії мистецтва, інших спеціалізованих теоретичних знаннях та сучасних процесах у галузі мистецтва;
6. реалізовувати мистецькі ідеї, використовуючи мову образотворчого/декоративного мистецтва та враховувати український і міжнародний досвід;
7. визначати мету, завдання та етапи виконання творчого завдання;
8. організувати своє робоче місце, використовуючи спеціалізовані інструменти та обладнання, з урахуванням специфіки роботи та відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці;
9. застосовувати закони художнього виробництва;
10. розробляти рішення двомірних, тривимірних і просторових композицій;
11. розробляти розв'язання проблем художнього твору;
12. обирати форми, техніки, матеріали та образотворчі засоби для розв'язання практичних завдань та обговорювати свій вибір;
13. використовувати спеціальну термінологію у спілкуванні на фахові теми;
14. використовувати широкий спектр термінів і термінології у спілкуванні на фахові теми, виявляти ініціативу, творчість і підприємливість у практичній діяльності та при просуванні власних творчих проєктів;
15. використовувати фахову термінологію у спілкуванні на фахові теми;
16. представляти свої професійні компетентності, творіння або їхні елементи у професійному середовищі;
17. здійснювати діяльність зі збереження та розвитку традиційної народної культури своїх регіонів.

Спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» складається з 4 розділів. У процесі викладання курсу використовуються: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний,

проблемний методи із такими формами роботи як практична. Програмою курсу передбачено наступні форми аудиторної та самостійної діяльності студентів: практична робота, перегляд відеоуроків і майстер-класів, підготовка виступів (повідомлень і доповідей) з ілюструванням візуальним матеріалом, робота з літературою в бібліотеках та Інтернеті. При навчанні використовується інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний виклад. Після завершення спецкурсу студенти зможуть виробляти твори мистецтва з кераміки на достатньому рівні, самостійно організовувати та проводити майстер-класи, відкриті уроки, готувати свої вироби до виставок та участі в конкурсах, також брати участь у фахових конференціях.

Блок 1

Тема 1 Вступне заняття. Правила поведінки та ТБ

Тема спрямована на вивчення правил техніки безпеки та поводження в майстерні кераміки. Ознайомлення студента з різними видами глин, в загальному з глиною. Студенти навчаються поводженню та організації робочого місця в майстерні. Мета – познайомити студентів з керамічною справою.

Тема 2 Знайомство з глиною, її властивостями і якістю

У даному розділі увага зосереджена навколо глин, їх властивостей та різновидів. Студенти вивчають глини, їх склад та властивості. Мета – навчити студентів теоретичним основам.

Тема 3 Народні керамічні іграшки України

Тут студенти вчать ліпити традиційні українські народні іграшки, їх декор та відносити їх до конкретної локалізації за регіонами. У роботі знайомляться з властивостями глиняних мас (пластичністю, покривною складовою). Мета – навчити основ ліплення.

Тема 4 Ліплення тварин у вільній пластиці

Основна увага теми спрямована на ліплення у вільній пластиці тварин, звикання до глини. Мета – навчити моделювати з глини різні фігурки тварин.

Тема 5 Дрібна пластика та створення декоративних фонів в кераміці

Ця тема направлена на створення різних фонів, фактур та текстур. Студенти в роботі вчаться імітувати різні текстури на глині. Мета – навчити працювати із стеками, петлями, щітками тощо. Також для контролю знань розроблені питання та практичні завдання.

Блок 2

Тема 6 Панно в сучасному стилі з елементами будівель та дерев

Студенти в роботі розробляють власні вироби на задану тему. Мета – навчити студентів роботі з пластином, з дрібними деталями, імітуючи будівлі та дерева.

Тема 7 Панно в сучасному стилі з основою із квітів

У даній темі студенти в роботі розробляють панно з квітковим мотивом. Мета – навчити студентів роботі з пластином та з дрібними деталями, імітуючи квіти різних видів на вибір.

Тема 8 Ліплення людей у народній опішнянській манері

Тема спрямована на практичне вивчення та ознайомлення студента з видами народної іграшки Опішні (різноманіття коників, баранців, пташок, господинь, козачків та ін.). Мета – удосконалити навички у роботі з дрібними малими формами через практичну діяльність.

Тема 9 Лиття виробів зі шлікера

Знайомить студентів виготовленню виробів методом лиття зі шлікера (перевішана глиняна маса до консистенції рідкої сметани). Мета – навчити лиття зі шлікера та формуванню. Також для контролю знань розроблено практичні завдання.

Блок 3

Тема 10 Пластилін у фаховому виконанні

Студенти в роботі розробляють власні вироби на задану тему. Знайомляться з пластиліном та використовують його професійно виконуючи складні роботи зі змішання кольорів. Мета – навчити студентів роботі з пластиліном та застосовувати його як проміжний матеріал для формування власних виробів.

Тема 11 Пластиліновий живопис

З даної теми студенти розробляють власні вироби. Знайомляться з методами виконання та стилістичними. Мета – удосконалити вміння студентів використовувати пластилін як аналог фарб для творчості.

Тема 12 Стилізація предметів побуту

Тема спрямована на розвиток креативності та просторового мислення. Студенти розробляють декоративні предмети в інтер'єрі. Мета – удосконалити підходи до розробки виробів через нестандартні підходи. Також для контролю знань розроблено практичні завдання.

Блок 4

Тема 13 Розробка сервізуу сільській стилістиці

Тема розвиває стилістичні навички, спонукає шукати нестандартні підходи в локальній темі. Студенти навчаються розробляти власні концепції сервізів в сільській тематиці та з різноманітними варіаціями листя. Мета – навчити відповідальності при виконанні доволі об'ємного завдання.

Тема 14 Розробка сервізу в анімалістичному жанрі

Дана тема продовжує розвиток стилістичних навичок, спонукає шукати нестандартні підходи в локальній темі. Студенти навчаються розробляти власні концепції сервізів з різноманітними варіаціями тварин чи комах. Мета – навчити стилізувати та масштабувати різні за призначенням предмети сервізу між собою.

Тема 15 Розробка сервізу в мінімалізмі

У цій темі студенти проєктують різноманітні варіанти мінімалістичних сервізів. Бо зараз такий стиль в кераміці набув популярності, актуально буде навчитися розробляти дані сервізи. Мета – навчити креативно просто створювати складні предмети для загального вжитку.

Тема 16 Авторська розробка дизайну сервізу

Основна увага спрямована на розробку власних концептів сервізів за вільною темою. Мета – узагальнити знання з курсу кераміки. Також для контролю знань розроблені питання та практичні завдання (Додаток В).

Висновки до другого розділу

Розглянуто становлення та розвиток середніх мистецьких закладів, їхні програми, закони, освітні програми, на які вони спирались. Прослідковано розвиток Лозівського коледжу від філії до фахового вищого коледжу мистецтв. Визначено, які спеціальності були відкриті в 90-х та як вони змінилися на зараз, які зміни передбачаються у відкритті нових відділень, ознайомились зі статутом коледжу. Розглянули, які надано освітні компоненти в навчальному плані та як вони впливають на формування цілісного становлення майбутнього фахівця.

Констатувальний етап експерименту проводився з вересня по жовтень 2018, з вересня по жовтень 2019 року, з вересня по жовтень 2020 року, з вересня по жовтень 2021 року, з вересня по жовтень 2022 року на базі Олександрійського фахового вищого коледжу мистецтв та Миргородського фахового коледжу імені Миколи Гоголя. На даному етапі експерименту було залучено 140 студентів.

Завданнями констатувального етапу дослідження стали: аналіз навчальної документації коледжу, виявлення особливостей змісту освітнього процесу з художньо-естетичного культурного становлення студентів; визначення актуальності та необхідності професійного культурного становлення студентів вишу засобами декоративно-ужиткового мистецтва; виявлення рівня поінформованості студентів щодо основних понять художньо-естетичної культури; аналіз планів роботи вишів і планів соціально-виховної роботи; виявлення стану й рівня професійної культури початкових курсів коледжу.

Проведено контент-аналіз навчальної документації коледжу (плани роботи коледжу, плани роботи відділень, плани роботи кураторів (наставників) академічних груп та навчальних планів спеціальності), навчальних планів та програм з метою виявлення актуальності та проблеми формування професійної культури студентів коледжу мистецтв.

Виявлено, що в навчальних планах не акцентується увага на таких аспектах, як формування професійної культури, не деталізуються змістовні компоненти декоративно-ужиткової діяльності, що використовуються в процесі формування культури здобувачів освіти.

На основі результатів анкетування студентів визначено недоліки в організації соціально-виховної діяльності в коледжі, які гальмують процес формування професійної культури. Результати констатувального етапу експерименту підтвердили висновок про те, що за всіма критеріями та показниками рівень сформованості професійної культури студентів є недостатнім. Найбільш не переконливими показниками сформованості художньо-естетичної культури студентів виявилися пізнавальний інтерес, готовність долучатися до культурної спадщини, особистісне прийняття культурних цінностей та здатність до створення продуктів художньо-естетичної діяльності. Отримані результати дозволили визначити завдання дослідно-експериментальної роботи з розробки та впровадження змістового і технічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів коледжу.

Представлений авторський спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки», в якому запропоновано 4 блоки, де поєднано теорію та практику, розроблено питання для самоконтролю та практичні роботи. Після вивчення даного курсу проаналізовано вихідні компетентності, результати навчання. Програмою курсу передбачено наступні форми аудиторної та самостійної діяльності студентів: практична робота, перегляд відеоуроків і майстер-класів, підготовка виступів (повідомлень і доповідей) з ілюструванням візуальним матеріалом, робота з літературою в бібліотеках та Інтернеті. При навчанні використовується інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний виклад. Після завершення спецкурсу студенти зможуть виробляти твори мистецтва з кераміки на достатньому рівні, самостійно організовувати та проводити майстер-класи, відкриті уроки, готувати свої вироби до виставок та участі в

конкурсах, також брати участь у фахових конференціях.

РОЗДІЛ 3 ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ТА ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

В даному розділі розглянуто вплив запропонованого спецкурсу, проаналізовано результати після впровадження та зроблено висновки щодо доцільності та ефективності даного спецкурсу.

Розглянуто вплив методичних рекомендацій з дисципліни «Кераміка» та запропоновано упровадження методичних рекомендацій з дисциплін «Скульптура» та «Орнамент» для подальшого дослідження впливу цих та інших дисциплін на формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва.

3.1. Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності процесу підготовки майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва до застосування професійній діяльності

Обираючи студентів до експериментальної та контрольної груп з метою однорідності складу учасників, ми зупинились на студентах спеціальності: 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація». До контрольної групи увійшли 140 студенти I-II курсів та експериментальної групи – 110 студентів III-IV курсів. Формувальний етап експерименту тривав березень-травень та вересень-листопад 2023 року. Він передбачав упровадження змістово-технологічного забезпечення формування професійної культури студентів передвищих та вищих мистецьких закладів України у практику навчально-виховної діяльності.

Наш вибір частково зумовлений специфікою декоративно-прикладної діяльності тих, хто в майбутньому буде займатися освітою та соціальним забезпеченням. Специфіка полягає в наступному:

- декоративно-прикладне мистецтво є засобом реалізації

професійних навичок у соціальній та освітній діяльності, як-от: терапія, профілактика, реабілітація, консультування, реклама та інформаційні технології;

– задовольнити вибір певних технік декоративно-прикладного мистецтва;

– декоративно-прикладна діяльність є дієвим засобом особистісного розвитку та профілактики професійного вигорання майбутнього керівника аматорських колективів та педагога.

Основою експериментальної роботи став спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки», який був упроваджений у навчально-виховний процес підготовки студентів Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ упродовж 2022–2023 навчального року, Олександрійського фахового коледжу культури і мистецтв упродовж 2022–2023 навчального року. Курс мав факультативний характер, він сприяє передусім адаптації кожного здобувача освіти до сприяння таких дисциплін як гончарства, кераміки, розпису, композиції та орнаменту. Змістом експериментальної роботи на впровадження вище названого курсу опишемо далі.

Бесіда стала однією з методів формування свідомості, спрямованої на розвиток показників когнітивного критерію. Під час експерименту ми трактували бесіду як впливову мовно-групову форму соціально-педагогічної роботи, що вирішує завдання діагностики морально-етичних позицій членів групи, естетичних цінностей та уподобань, емоційно-чуттєвого культурного досвіду, формування толерантного ставлення до поглядів, думок і висловлювань учасників. Бесіду визначають як форму словесного обговорення матеріалу, про який йде мова. Основна мета бесіди – активізувати наявні знання студентів за допомогою цілеспрямованої та вмілої постановки запитань і сприяти засвоєнню нових знань шляхом самостійних роздумів, узагальнень та інших видів розумової роботи (Ягупов, 2002).

У нашому експерименті ми обрали культурологічні бесіди.

Зазначається, що культурологічні бесіди сприяють створенню освітнього контексту, в якому студенти бачать світ краси та мистецтва і наближаються до розуміння естетичних цінностей та ідеалів (Вайнола, 2008). З метою підвищення пізнавального інтересу культурологічні бесіди були впроваджені як практичний вступ до занять. Дослідники визначили такі типи культурологічних бесід: про життя і творчість відомого митця (біографічні бесіди), про певний історико-культурний період, про певний мистецький шедевр. Ці бесіди, присвячені характеристиці виникнення осередку та створення твору в специфічній техніці даного промислу.

«Лекції є однією з організаційних форм і методів навчання у вищих навчальних закладах» як зазначає О. Мороз (Мороз, Падалка, Юрченко, 2003). Лекцію С. Гончаренко трактує, як послідовний та систематичний виклад навчального матеріалу, методів науки, предмету, розділу, теми, будь-якого питання (Гончаренко, 1997).

Характеризуючи лекції, що проводились під час формувального етапу експерименту, на нашу думку, лекція за темою «Сучасна українська кераміка» була проведена згідно з правилами академічної лекції, що супроводжувалась відеоматеріалами відомих творів керамічного мистецтва, світлинами аналогів робіт, це, в свою чергу, дозволяє розвинути та деталізувати основні ознаки культури та нових віянь українського мистецтва і культури.

Лекція як основоположна форма навчання у мистецькому закладі посідає вагомe місце в процесі формування особистості майбутнього педагога, надає можливість передавати педагогічну майстерність вже сформованого викладача майбутньому колезі. Визначаючи лекцію як системний виклад матеріалу, котрий дає відповіді на більшість питань тієї чи іншої проблеми вивчення матеріалу (Вайнола, 2008). Вона визначається як форма, так і метод навчання майбутнього фахівця. Це дає уявлення студентам про тему або проблему загалом, розкриваючи основні теоретичні питання певної галузі науки. Стрункий та системний, грамотно послідовний

виклад матеріалу передбаченого програмою, наукового питання, побудований на діалектико-матеріалістичній основі. Лекції, як правило, не охоплюють предмет науки, а закладають основи знань, визначають напрямок, основний зміст і характер усіх видів навчання і призначені насамперед для самостійної роботи. Лекції спонукають здобувачів освіти до осмислення наукових проблем, до пошуку відповідей на запитання, що виникають, до виявлення найцікавіших і найважливіших положень. Під впливом лекцій у студентів формуються певні уявлення про науку, її завдання та перспективи, складаються наукові переконання.

Лекція «Ритуальний керамічний посуд», яка проводилася як лекція-візуалізація, була спрямована на аналіз та вивчення специфіки створення керамічного ритуального посуду у вигляді традиційної тварини в тому чи іншому регіоні країни та вплив на українське керамічне мистецтво. Під час лекції було проаналізовано методику виготовлення, залежно від виду глини, що використовується, розглянуто приклади робіт студентів III-IV курсів з даної теми; проаналізовано переваги виконання даного виду декоративно-прикладного мистецтва з учасниками соціально-виховної діяльності на базі різних майстер-класів, їх опитування.

Для підвищення рівня обізнаності та культурного світогляду студентів перед кожним майстер-класом з кераміки (гончарства) проводилися мінілекції, які розглядалися як спосіб узагальнити, систематизувати та доповнити знання студентів, а також як комплексна форма навчання, що містить у собі розповідь, пояснення і розв'язання завдань. У мінілекціях викладачі мають відповідати «творчому слуханню», тобто стати прикладом для своїх студентів і навчити їх певних методів самостійної роботи.

Ми використовували пояснення в межах лекцій для засвоєння нового матеріалу, що стосується знань і вмінь, які належить засвоїти; для відтворення раніше засвоєних знань і вмінь та демонстрації їх теоретичного обґрунтування; для перевірки та контролю результатів навчання. Пояснення – це словесна інтерпретація раціональних ознак, властивостей, предметів,

явищ і принципів дії. Пояснення використовується в поєднанні з розповіддю та демонстрацією, а в нашому випадку «практичному поясненню» (Сисоєва, Кристопчук, 2009). Це являє собою те, що викладач подає новий матеріал одразу на практиці (чи при гончарюванні, чи при ліпленні виробу, наочно показує і розказує специфіку та правильність виконання). Цей метод більш важливий, ніж просто розповідь, тому що пов'язаний з тим, що, працюючи над формуванням професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва, викладач більше пояснює та роз'яснює, тобто «розжовує», подане практичне завдання, аніж просто пояснює «на пальцях».

Для розвитку ерудиції та культурного світогляду практичні навички та семінарські заняття охоплюють історичні та тематичні дискусії, присвячені певним мистецьким та історичним періодам, наприклад, «Візерунки Трипілля». Студенти зазначили, що детальне обговорення теми дає змогу провести аналогії з сучасними мотивами в українському мистецтві та застосувати отримані знання у власній творчості.

На початкових етапах експерименту для розвитку естетичного почуття та емоційної культури студентів було запроваджено такий захід як відеолекторій. Науковець Р. Вайнола дає значення – відеолекторій це форма лекторію, що супроводжується відеопоказом. У даній формі трансляції інформації переважає метод демонстрації (кіно) (Вайнола, 2008).

Для розвитку показників емоційно-мотиваційних критеріїв під час організації та проведення експериментальних занять дисципліни було зроблено спроби використовувати методи стимулювання активності учнів для підтримки їхнього пізнавального інтересу і бажання брати участь у вивченні культурної спадщини. Формування показників емоційно-мотиваційного критерію здійснювалося в контексті експериментальної роботи в різних формах освітнього процесу. Пріоритет у розвитку таких показників, як естетичне почуття, емоційна культура та мотивація щодо долучення до культурної спадщини, проводилися майстер-класи.

Під час експериментальної роботи майстер-класи були спрямовані на досягнення таких цілей:

- рефлексія учасниками майстер-класу (студентами) власних професійних навичок;
- спільна розробка майстром методичних підходів і прийомів для вирішення завдань, поставлених у програмі майстер-класу;
- передача майстром досвіду через безпосередню та коментовану демонстрацію низки дій, методів, прийомів і форм освітньої діяльності;
- надання допомоги учасникам у визначенні цілей їхнього особистісного розвитку та складанні персональних програм саморозвитку і самовдосконалення.

Іншими словами, майстер-класи забезпечують формування мотивації та пізнавальних потреб студентів до конкретної діяльності, стимулюють пізнавальний інтерес і забезпечують індивідуальний підхід до кожного студента. На майстер-класах цілі досягаються відповідно до поставлених завдань. Теми запропонованих нами майстер-класів охоплюють різні аспекти та прийоми використання технологій і методів, а також особливості практичного застосування технік декоративно-прикладного мистецтва. Водночас учасники експериментальних груп працювали за технологією під час майстер-класу, брали участь в обговоренні результатів, ставили запитання, отримували консультації, представляли власні проблеми, питання та напрацювання для обговорення та висловлювали свої пропозиції щодо розв'язування обговорюваних проблем.

Майстер-класи розглядаються як самостійна практична робота або початок такої роботи. Майстер-клас визначається як форма ефективного, активного професійного навчання, під час якого провідні фахівці (майстри) навчають і визначають найважливіше, демонструють, як застосовувати нові техніки та методи на практиці. Ми розглядали майстер-класи як форму динамічного, інтерактивного та ефективного активного професійного навчання – середовище для рефлексії власного педагогічного досвіду та

розвитку педагогічних навичок. Проаналізувавши проведені майстер-класи, ми дійшли висновку, що майстер-класи відрізняються від традиційних форм навчання, тобто вони зосереджені на постановці запитань і відповідей на практиці, а не просто на засвоєнні певного обсягу інформації, вони також враховують потенціал людини в процесі навчання, тобто рівень і діапазон її компетентності.

Основним нашим завданням в процесі декоративно-ужиткової діяльності є створення сприятливих ситуацій, що гарантують пізнавальний інтерес учасників майстер-класу, роботу за зразком, творчі завдання та ситуації, що унеможливають просте повторення. Тому одним зі значущих форм розвитку як індикатору емоційно-мотиваційних критеріїв формування професійної культури студентів закладу мистецтв (естетичні смаки, бажання бути частиною культурної спадщини, емоційна культура) виступали відеолекції, майстер-класи, виставки. Таким чином, було розроблено та проведено 7 окремих майстер-класів, у котрих розглядалися певні показники художньо-естетичної культури з метою розроблення показників ефективних та мотиваційних критеріїв:

– з метою розвитку естетичного смаку: «Залучення у світ мистецтва школярів. Удосконалення сформованих компетентностей майбутніх керівників аматорських колективів через призму гончарства»;

– з метою розвитку практичних та теоретичних знань студентів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: «Розвиток творчих здібностей та навичок дітей інклюзії через призму гончарства в арттерапії. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів» та «Аксіологічні орієнтації через призму гончарства для розвитку моторики в інклюзії. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів із вдосконаленням педагогічних знань через практику»

– з метою формування бажання долучатись до культурних надбань народу: «Мистецтвогончарства – казковий світ», «Ціннісне значення глини в

розвитку творчих здібностей дошкільнят. Застосування різних підходів. Цілісна сформованість професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці», «Культурологічні та практичні підходи у формуванні цілісних знань про гончарство та застосування їх на практиці. Аналіз набутих компетентностей під час формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці із застосуванням їх на практиці», «Гончарство як спосіб комунікації та соціалізації школярів. Застосування сформованої професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у професійній фаховій підготовці».

Також проведено додаткові майстер-класи, наприклад, «Гончарство як воно є: теорія, основи та практика», «Історія керамічних виробів України. Застосування сформованих компетентностей майбутніх керівників аматорських колективів через призму гончарства», «Гончарство в деталях. Горнятка з різними формами». Деталізуємо зміст та завдання окремих майстер-класів.

- Майстер-клас «Гончарство як воно є: теорія, основи та практика», Гончарство в деталях. Горнятка з різними формами» дозволив студентам ознайомитись з великим переліком історичних фактів та на практиці опанувати основи гончарства, які надалі дозволять пришвидшити процес навчання та покращити результат, навіть у студентів з низьким рівнем навичок гончарства.
- Майстер-клас «Історія керамічних виробів України. Застосування сформованих компетентностей майбутніх керівників аматорських колективів через призму гончарства» надав змогу студентам прослідкувати історію керамічних виробів нашої Батьківщини.
- Майстер-клас «Гончарство в деталях. Горнятка з різними формами» забезпечив проаналізувати набуті знання та використати їх на практиці,

гончарюючи та створюючи власний виріб у вигляді горнятка.

Для розвитку таких показників, як ставлення до цінностей, прийняття культурних цінностей як особистих цінностей і готовність до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей, було обрано методи формування свідомості, пошуку інформації та народної педагогіки. За підсумками культурного діалогу студенти зазначили, що ці форми роботи сприяли формуванню ціннісного ставлення до культури та її цінностей, прагненню до їхнього збереження та накопичення.

Розвитку показників ціннісних еталонів – ціннісних установок, прийняття культурних цінностей як особистісних цінностей і готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей – сприяли інтерактивні звіти, що проводилися на практичних заняттях курсу. Студенти мали не тільки підготувати електронну презентацію, а й обґрунтувати культурну та мистецьку цінність досліджуваного явища або шедевра. Дотримуючись умов доповіді, студенти вчилися усвідомлювати особистісну значущість виду мистецтва.

Формуванню навичок художньо-естетичної інтерпретації сприяло використання методу навіювання. Використовуючи численні музичні образи, афективні техніки як засіб релаксації, створюючи емоційні ситуації, він впливає на формування здатності бачити предмети мистецтва і ремесла більш об'ємно і глибоко, сприяє трансформації технік мистецтва і ремесла в новий соціальний контекст (профілактична робота з новою групою чи в іншому середовищі).

Під час експериментальної роботи ми використовували форму роботи як художньо-творчу виставку. Художньо-творчі виставки ми трактували як художньо оформлені експозиції для публічного представлення культурної спадщини та мистецтва. До завдань художньо-творчих виставок входить підтримка та розвиток дизайну художнього, образотворчого, декоративно-прикладного, соціального та освітнього середовищ, сприяння створенню творчих продуктів, популяризація народної культури, відродження традицій

місцевих осередків народної творчості, виховання естетичного почуття, розвиток художньо-творчих здібностей та формування професійної орієнтації студентської молоді.

Виставка – це публічна презентація (показ) досягнень в економіці, науці, техніці, культурі, мистецтві та інших сферах суспільного життя. Це поняття може стосуватися як форми роботи, так і місця проведення. Виставки розрізняють за рівнем їх призначення. Регіональні (корпоративні, обласні, районні), національні (всеукраїнські, регіональні), міжнародні, світові, загальні, що охоплюють усі сфери людської діяльності (наприклад, виставки досягнень народного господарства), спеціалізовані, що спеціалізуються лише на певних галузях людської діяльності (наприклад, мистецтво, наука, техніка, промисловість, сільське господарство). Ми розглянули виставку як художньо оформлену колекцію виробів студентів для публічного представлення. Мета виставки – представити громадськості, керівникам аматорських колективів, науковцям, експертам, органам державної влади та керівникам місцевих органів управління освітою, напрацювання здобувачів освіти закладу.

Етап дослідно-експериментальної роботи був спрямований на розробку показників творчо-діяльнісних критеріїв сформованості професійної культури студентів. Для розроблення таких показників, як підготовка художньо-естетичних інтерпретацій, реалізація художньо-естетичних образів у практичній діяльності та вміння створювати твір художньо-естетичної діяльності. Тематичні майстер-класи стали переважною формою для розвитку таких показників, як втілення художніх образів у прикладній діяльності та вміння створювати твори художньо-естетичної діяльності, забезпечуючи комплексний підхід до вивчення видів і технік декоративно-ужиткової діяльності. Свідченням засвоєння студентами матеріалу є продукт їхньої творчої діяльності та авторські методичні рекомендації щодо застосування тих чи інших технік.

Декоративно-прикладне мистецтво – особливий вид мистецтва,

джерела якого лежать у народній творчості та культурній спадщині. Тому методи народної педагогіки не могли не відбитися у змісті експериментальних робіт. З метою розвитку показників творчо-діяльнісного критерію нами були застосовані такі прийоми, як-от: стилізації, трансформації народного досвіду, модифікації зразків декоративно-прикладної діяльності народів світу. На першому місці, звісно ж, стояла українська народна педагогіка.

Однак на практичних заняттях студенти також вивчали раку – художню техніку з іноземним корінням. Наприклад, одним із практичних завдань було стилізувати шматочки кераміки в техніці раку для створення виробу. На наш погляд, це заняття сприяло процесу формування показників ціннісних, творчих і діяльнісних стандартів. Натомість модифікація такої автентичної техніки, як молочіння, отримала розвиток у роботі з дизайном інтер'єру для створення етнодизайну, використовуючи цю техніку як автентичну у виготовленні посуду. Дана техніка сприяла розвитку показників художньо-естетичної культури студентів коледжу, як художньо-естетичної інтерпретації, переведення художніх образів у практичну діяльність, культурні перспективи.

Формою організації показників творчо-діяльнісного критерію стало модульне управління знаннями, уміннями та компетентностями студентів. Модульне управління знаннями студентів тепер оцінювалося через поєднання аудиторних занять і результатів самостійної діяльності студентів. У рамках експериментального дослідження було запроваджено таке нестандартне модульне управління: виготовлення творчої роботи групою студентів, тестування в гугл формах, тематична виставка.

Однією з форм оцінювання декоративно-прикладної діяльності студентів став відкритий залік. Ми проводили його у формі відкритого майстер-класу з презентуванням робіт студентів керамічної справи. Для організації та проведення цього заходу була підготовлена аудиторія, реквізит, сценарний матеріал – все було розроблено та впроваджено самими

студентами за сприяння та з допомогою викладачів. Ми вважаємо, що дана форма в комплексі дозволяє формувати всі показники художньо-естетичної культури студентів.

Публічні виставки студентів були організовані у зв'язку із завершенням тематичних модулів навчальної програми. У багатьох випадках це відбувалося у формі презентацій творчих робіт та сюжетів для тематичних свят. Ще одним мотиваційним фактором була публікація результатів творчої роботи студентів на їхніх особистих та офіційних сторінках у соціальних мережах, на сайті циклової та коледжу. Формування показників творчо-діяльнісного критерію сформованості художньо-естетичної культури студентів було систематизовано та узагальнено у формі управління самостійною роботою студентів. Керівництво цією роботою здобувачів освіти здійснювалося відповідно до змісту тематичних модулів і мало такі форми: розробка інтерактивних презентацій, розробка методичних рекомендацій до творчого захисту, панно та виготовлення виробів декоративно-ужиткової діяльності. Комплексність роботи забезпечувала динаміку, що формувала показники здатності до створення художньо-естетичних продуктів, ерудицію, естетичне почуття та готовність до збереження і поширення художньо-естетичних цінностей. Так, самостійна робота до блоку 1 «Ліплення іграшок в традиційній манері, їх розпис» полягала у розробці ескізу та створенні тематичної іграшки в манері опішнянських іграшок і розписі її ангобами. Таким чином, в одному творі відбувалася синергія таких технік, як-от: ручне ліплення, гончарювання, розпис ангобами та поливами різних кольорів.

У нашому експериментальному дослідженні основним фактором при розробці показників творчо-діяльнісного критерію слугувала також активність самих студентів та як вони можуть організовувати свою діяльність. Найчастіше ми застосовували такі мистецькі техніки: повторення, відтворення, ліплення, закріплення. Нами було застосовано різні види вправ: ознайомчі, тренувальні, вправи на закріплення, вправи на трансформацію

умінь.

Більшість практичних занять зі спецкурсу «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» проходило з використанням практичних методів навчання. «Повторення» сприяло розвитку пізнавального інтересу та культурологічного світогляду студентів. Наприклад, під час проведення студент, спостерігаючи за роботою викладача, відточував власну техніку виконання на практиці під час повторів. Також самостійна на тему «Рельєф з використанням тваринних і рослинних мотивів» давала змогу відтворити пейзаж чи частину пейзажу з формуванням моделі тварини, де студенти переносили свої знання та уявлення про форму звірів в рельєфну площину.

В експериментальний період декоративно-прикладна діяльність студентів із застосуванням художньої кераміки призвела не тільки до створення індивідуальних художніх виробів (сувенірів, панно, іграшок тощо), а й до створення складних масштабних робіт, що поєднують окремі техніки в дизайн-проектах та розробках сервізів тощо. Під час формувального етапу експерименту нами було розгорнуто діяльність студентів, спрямовану на створення дизайну власного авторського сервізу. Дизайн власного виробу – це творчий процес або результат декоративно-прикладної діяльності суб'єктів творчого процесу, а саме викладача та студентів коледжу мистецтв зі створення авторського виробу (аудиторного та позааудиторного фонду).

Учасники експериментальних груп були залучені до створення автентичних сервізів, які могли збагатити їхні навички та сформувати компетентності необхідні для подальшої роботи майбутнього фахівця. Як правило, ця робота передувала важливим для працівників освітньої сфери датам, державним та народним святкам. Таким чином, під час експериментальної роботи нами разом зі студентами було розроблено дизайн-проекти різних форм сервізів за тематиками.

Особливістю даного напрямку роботи з формування професійної

(художньо-естетичної) культури студентів коледжу мистецтв стало комплексне застосування кераміки як виду декоративно-прикладного мистецтва, застосування масштабних технік (панно, інсталяція, експозиція тощо). Це дало можливість впливати на формування багатьох показників художньо-естетичної культури студентів коледжів, а саме культури почуттів, втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність, естетичного смаку, готовності до збереження та поширення художньо-естетичних цінностей.

Однією зі складових змістово-технологічного забезпечення формуванню професійної (художньо-естетичної) культури студентів коледжу мистецтв, а саме розвитку показників творчо-діяльнісного критерію стали студентська творча майстерня, яка базувалась в Комунальній установі «Інклюзивно-ресурсний центр» Лозівської міської ради Харківської області, тут проводились майстер-класи здобувачами освіти з використанням кераміки у якості арттерапії. Дану форму роботи ми використали для розвитку таких показників, як: художньо-естетична інтерпретація, втілення художньо-естетичних образів у практичну діяльність та здатність створювати продукт художньо-естетичної діяльності, формування специфіки педагогічних підходів у даній ситуації. Отже, провідними формами розвитку показників творчо-діяльнісного критерію формування професійної (художньо-естетичної) культури студентів коледжу мистецтв стали: майстер-класи, форми контролю самостійної роботи здобувачів освіти, форми модульного контролю, відкриті заліки, практичні форми (повторення, відтворення, вправи), форми створення дизайну проєктів виробів, форми роботи в територіальній громаді, творчі майстерні тощо.

З метою впливу на показники когнітивного критерію художньо-естетичної сформованості культури студентів коледжу було впроваджено такі форми роботи: методи формування обізнаності, методи пошуку інформації, лекції, культурологічні лекторії, години відкритих дверей, відвідування музеїв та виставок. Розвитку показників емоційно-

мотиваційного критерію професійної (художньо-естетичної) культурної сформованості студентів педагогічних факультетів сприяють методи самоосвіти й стимулювання та впровадження низки форм роботи, таких як відеоконференції, майстер-класи та виставки.

Позитивну динаміку на рівні сформованості показників художньо-естетичних ціннісних орієнтирів студентів забезпечили такі форми роботи, як просвітницька, інформаційно-пошукова, громадсько-педагогічна та культурологічна (лекторії та виставки). Розвиток показників творчо-діяльнісного рівня сформованості художньо-естетичної культури студентів сприяло впровадження таких експериментальних форм роботи: публічні тестування, творчі майстерні, створення дизайн-проектів керамічних виробів.

Нами було систематизовано форми та методи експериментальної роботи відповідно до визначених критеріїв і показників художньо-естетичної вихованості студентів університету. Таким чином, визначено особливості експериментальної роботи з використання художньої кераміки як чинника формування професійної культури студентів університету. Експериментальна робота поєднувала навчальні та позанавчальні форми роботи зі студентами, використання кераміки та гончарства у різних формах, організаційні форми роботи з метою підвищення рівня сформованості показників професійної культури студентів мистецьких університетів.

Аналіз ефективності змістового та технічного забезпечення формування художньо-естетичної культури студентів коледжу у процесі декоративно-ужиткової діяльності, здійснений під час формувального експерименту, проводився у такій послідовності: опис та узагальнення емпіричних даних, побудова частотних та відсоткових розподілів (сформованості показників професійної культури студентів). Для кожного визначено критерій сформованості (когнітивний, емоційно-мотиваційний, ціннісний, творчо-діяльнісний).

Експериментальний етап дослідження проходив у вересні–листопаді 2023 року. На даному етапі здійснено:

- повторне визначення рівня сформованості показників професійної (художньо-естетичної) культури студентів контрольних та експериментальних груп;
- визначення перспективних напрямів формування художньо-естетичної культури студентів коледжів мистецтв у процесі декоративно-прикладної діяльності;
- перевірка ефективності впровадженого змістово-технологічного забезпечення, формування професійної (художньо-естетичної) культури студентів коледжу мистецтв.

Повторне оцінювання рівня сформованості показників професійної культури студентів коледжу в процесі декоративно-ужиткової діяльності здійснювалося за допомогою анонімного опитування, попередньо апробованого на етапі констатувального експерименту (*див.табл.2.2*).

Проводячи опитування експериментальної групи зі 110 здобувачів освіти, ми отримали результати, які дали змогу виявити сформованість професійної культури на завершальному етапі навчання в коледжі на III-IV курсах, підставивши результати під рівні сформованості художньо-естетичної культури за С. Сисоевою. Ми розглянули форми з анонімним опитуванням для об'єктивності результатів (Додаток Ж). Тому на експериментальному етапі на питання «Чи можете ви дати визначення, що таке художня кераміка?» ми отримали відповіді: 13 студентів (11,82%) відповіли «Ні», 26 студентів (23,64%) – «Важко відповісти», «Частково» сказали 33 студенти (30%) та «Так» вже стверджували 38 студентів це (34,55%).

На друге запитання «Чи буваєте ви на виставках?»: «Ні» відповіли 16 студентів (14,55%), «Дуже рідко» 30 студентів (27,27%), 38 здобувачів освіти (34,55%) зазначили «Періодично» і «Так, постійно» відповіло 26 респондентів (23,64%).

Третє запитання «Чи відвідуєте ви майстер-класи?»: 8 студентів (7,27%) відповіли «Ні», «Іноді» сказали 30 респондентів (27,27%), 44 студенти це (40%) дали відповідь «Під настрій та коли випадає нагода», а от

28 (25,45%) здобувачів освіти вже відповіло «Так, постійно».

Наступним запитанням було «Скількох відомих керамістів ви можете назвати?»: «Не знаю» сказало значно менше осіб, ніж на контрольному етапі – 14 студентів (12,73%), «0-5» керамістів знають 34 студенти (30,91%), «6–10» керамістів змогли назвати 40 респондентів, а це (36,36%) та 22 студенти (20%) відповіли, що знають «10-20» відомих керамістів, що є значним зростанням з попереднім аналогічним опитуванням.

П'яте запитання «Чи займаєтесь ви мистецтвом?», на яке ми отримали наступні відповіді: 20 студентів (18,18%) відповіли «Ні», 31 респондент (28,18%) говорили «Інколи, коли не зайнятий», 34 здобувачі освіти це (30,91%) вказали відповідь «Трохи малюю, ліплю та ін.» і «Так, та вивчаю твори мистецтва» вже стверджувало 25 студентів (22,73%).

Наступне запитання «Чому ви прийшли навчатись?» на нього було дано наступні відповіді, а саме: 21 студент (19,09%) – «Бо потрібно було йти хоча б кудись, щоб не бути в школі», 33 респонденти (30%) – «Батьки сказали», 38 студентів це (34,55%) дали відповідь «Отримати знання для подальшої роботи та навчання» і 18 студентів (16,36%) зазначили, що «Бачу себе в цій галузі».

Сьомим запитанням було «Чи мотивують вас успіхи інших студентів?»: 31 студент (28,18%) відповів «Ні, це пригнічує мене», 24 студенти (21,82%) дали відповідь «Я звертаю на це увагу», 39 студентів це (35,45%) зазначали «Трохи, хотілось би й мені цим займатись» та вже 16 (14,55%) респондентів відповіло «Так» що на 10% більше попереднього аналогічного результату.

Наступним запитанням було «Як позитивно, на вашу думку, впливає художня кераміка?», де 14 студентів (12,73%) відповіли «Не знаю», 26 респондентів (23,64%) вказали «Ми просто ліпимо», 46 здобувачів освіти зазначали «Я тепер вмію працювати з глиною» та 24 (21,82%) ствердно відповіли «Я можу вільно застосовувати набуті знання та передавати їх».

На запитання «Чи знаєте ви осередки кераміки України?» респонденти відповіли наступне: 8 (7,27%) дали відповідь «Мені це простоне цікаво», 42

студенти це (38,18%) відповіли «Чув про Опішню та Слов'янськ», 35 (31,82%) здобувачів освіти дали наступну відповідь – «Знаю та бував в музеї Опішні та на виставках кераміки» і вже 25 студентів (22,73%) говорили «Звісно, знаю декілька осередків та вивчаю їх особливості».

Останнє запитання «Заняття малюванням, ліпленням, вирізанням, викликає у вас душевне задоволення?», на яке ми отримали наступні відповіді від респондентів, а саме: 15 (13,64%) зазначили, що «Ні», 24 студенти (21,82%) відповіли «Приходиться цим займатись», 33 (30%) дали відповідь «Що в мене виходить, тим намагаюсь займатись» та 38 студентів (34,55%) відповіли «Так, я на практиці опановую різні види мистецтва». Дані результати дали нам змогу засвідчити, що в процесі навчання сформувалось бажання творити, а це дає душевний спокій.

Дані результати ми вивели в середнє значення, що дало нам змогу виявити сформованість професійної культури на завершальному етапі навчання в коледжі на III-IV курсах, підставивши результати під рівні сформованості художньо-естетичної культури за С. Сисоевою та визначили, що 16 студентів (14,546%) мають *адаптаційний рівень*, що позначає непевне ставлення студентів до об'єктів культури, вони байдуже ставляться до пізнання естетичних явищ, відсутня система знань та готовність застосувати їх при необхідності. Здобувачі освіти лише пристосовуються до норм та вимог сприйняття мистецьких явищ, виявили лише початкові показники художньо-естетичної культури. Процес усвідомлення культурних цінностей тільки розпочався, їм також бракує мотивації та вміння відтворювати образи на практиці.

На *репродуктивному* рівні 30 студентів з опитаних це (27,273%) виявили певний інтерес до творів мистецтва, але вони ще не володіють достатніми знаннями з художньої культури та мають досить вузький культурний світогляд. Демонструють певну відсутність естетичного смаку та не готові долучатися до культурної спадщини, а також не завжди усвідомлюють художньо-естетичну культуру. Уміння та навички в них ще на

мінімальному рівні. Студенти цієї групи можуть не виявляти бажання передавати навички та вміння майбутнім учням та не усвідомлюють ще цього.

Студенти *конструктивного рівня* виявляють пізнавальний інтерес до художньо-естетичної діяльності. Це 38 здобувачів освіти із загальної групи, котрі відповідають (34,546%). Вони вже демонструють певну ерудицію та культурний світогляд, але проявляються тільки під впливом викладача. Вони ситуаційно виявляють бажання бути частиною культурної спадщини та визнають цінність мистецтва та творів мистецтва, також не завжди готові поширювати художньо-естетичні цінності. Здатні втілити художні образи в практичну діяльність, за порадами та під контролем викладача. Вони проявляють бажання втілювати свої вміння та навички в майбутній педагогічній та практичній діяльності.

Креативного рівня досягло 26 студентів (23,638%), які показали творчий рівень художньо-естетичної діяльності та виявили пізнавальний інтерес до художньо-естетичної культури, мотивацію до вивчення культурно-мистецької спадщини. Ці студенти ерудовані та володіють досить глибокими знаннями про художньо-естетичну культуру. Вони бажають самі брати участь у культурній спадщині та залучати до неї інших, виявляють постійне бажання зберігати та популяризувати художньо-естетичні цінності.

Наведено усереднені результати (*табл. 3.1.*), що вказують на підвищення рівня сформованості професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів. Це дало нам змогу підтвердити актуальність впровадження спецкурсу «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» та написання методичних рекомендацій з дисципліни «Кераміка» і висвітлення отриманих результатів в даній науковій праці.

Після впровадження в практику освітньої діяльності розробленого нами спецкурсу «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» відбулися статистично значущі зміни. Згідно зі статистичними розрахунками, сталися суттєві зміни в рівнях формування професійної

культури внаслідок упровадження змістово-технічного забезпечення (табл. 3.2).

Ключ оцінювання	1 пит.		2 пит.		3 пит.		4 пит.		5 пит.		6 пит.		7 пит.		8 пит.		9 пит.		10пит.		Ср. зн	
	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%	ст	%
Адаптаційний рівень	13	11,82%	16	14,55%	8	7,27%	14	12,73%	20	18,18%	21	19,09%	31	28,18%	14	12,73%	8	7,27%	15	13,64%	16	14,546%
Репродуктивний рівень	26	23,64%	30	27,27%	30	27,27%	34	30,91%	31	28,18%	33	30,00%	24	21,82%	26	23,64%	42	38,18%	24	21,82%	30	27,273%
Конструктивний рівень	33	30,00%	38	34,55%	44	40,00%	40	36,36%	34	30,91%	38	34,55%	39	35,45%	46	41,82%	35	31,82%	33	30,00%	38	34,546%
Креативний рівень	38	34,55%	26	23,64%	28	25,45%	22	20,00%	25	22,73%	18	16,36%	16	14,55%	24	21,82%	25	22,73%	38	34,55%	26	23,638%

Табл. 3.1. Результати сформованості професійної культури експериментальної групи

Ключ оцінювання	Ср. зн. КГ		Ср. зн. ЕГ		Зміни
	ст	%	ст	%	
Адаптаційний рівень	57	40,714%	16	14,546%	-26,168%
Репродуктивний рівень	42	30,072%	30	27,273%	-2,80%
Конструктивний рівень	30	21,428%	38	34,546%	+13,12%
Креативний рівень	11	7,786%	26	23,638%	+15,85%

Табл. 3.2 Табличне значення змін після впровадження спецкурсу

Провівши табличний аналіз, ми можемо зробити висновок, що отримані результати підтверджують обґрунтованість та актуальність упровадження запропонованого нами підходу до формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів у процесі декоративно-ужиткової діяльності з метою оптимізації процесу освітньої діяльності в закладах мистецтва надалі.

Так дані результати ми вивели в середнє значення, що дало нам змогу виявити сформованість професійної культури та порівняти результати до впровадження (на початку навчання (I-II курси) та на завершальному етапі (навчання в коледжі на (III-IV курси)). Підставивши результати під рівні сформованості художньо-естетичної культури за С. Сисоєвою, визначили, що (26,168%) студентів мають *адаптаційний рівень*, що говорить про позитивне зменшення такої групи студентів, котрі ставляться до об'єктів культури та до пізнання естетичних явищ байдуже. На *репродуктивному* рівні студентів (30,072%) зменшилось на (-2,80%), що дало змогу стверджувати про певний зріст в позитивному сенсі.

Студенти *конструктивного рівня* з контрольної групи (21,428%) (в експериментальній групі цей показник (34,546%), що показав приріст в (+13,12%). Значно збільшився процент студентів, котрі демонструють певну ерудицію та культурний світогляд, але вони проявляються під впливом викладача. Особи ситуаційно проявляють бажання бути частиною культурної спадщини та визнають цінність мистецтва та творів мистецтва, також не завжди готові поширювати художньо-естетичні цінності. Здатні втілити художні образи в практичну діяльність за порадами та під контролем викладача. Вони проявляють бажання втілювати свої вміння та навички в майбутній педагогічній та практичній діяльності. Аналіз *креативного рівня* дав змогу виявити позитивну динаміку студентів, які показали творчий рівень художньо-естетичної діяльності та виявили пізнавальний інтерес до художньо-естетичної культури, мотивацію до вивчення культурно-мистецької спадщини. Ці студенти ерудовані та володіють досить глибокими знаннями про художньо-естетичну культуру. Вони бажають самі брати участь у культурній спадщині та залучати до неї інших, виявляють постійне бажання зберігати та популяризувати художньо-естетичні цінності. З 7,786% (це відсоток в експериментальній групі) збільшився до 23,638%, що підтвердило значний вплив спецкурсу на формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки.

Таким чином, наше експериментальне дослідження з формування професійної культури студентів дійшло до логічного завершення.

3.2. Напрями впровадження результатів сформованої професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва

Запропоновані результати дослідження були впроваджені в практику вітчизняних навчальних закладів з підготовки фахівців у сфері культури та

мистецтва протягом 2022–2024 років.

Напрацювання представленні у даній дисертаційній праці «Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва» були впроваджені у навчально-виховний процес Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ упродовж 2022–2023 навчального року, а також і авторський спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки». Ми виявили, що дані праці вплинули на адаптацію кожного здобувача освіти до сприйняття інформації та її засвоєння, тому, на наш погляд, є актуальним застосування викладачами до вже напрацьованих підходів доповнення, які вважаємо новими способами фахової підготовки.

У вищому навчальному закладі «Олександрійський фаховий коледж культури і мистецтв» матеріали цієї роботи було впроваджено в навчальний процес у 2021–2024 навчальних роках за спеціальністю «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво та реставрація». Під час упровадження було виявлено, що нині в цьому коледжі працюють досвідчені фахівці, які мають високий професіональний рівень підготовки. Викладачі вищого рівня готують фахівців за профільними напрямками та беруть активну участь у міжнародних, національних і регіональних науково-практичних конференціях, форумах, семінарах, тренінгах й інноваційних ярмарках.

У коледжі переглянуто традиційний підхід до викладання базових дисциплін, упроваджено в навчальний процес інноваційні способи навчання та виховання, створено необхідні умови для організації ефективного освітнього процесу. До них належать сучасна навчально-методична інфраструктура, навчальні аудиторії та читальний зал бібліотеки, оснащені комп'ютерами з відповідним програмним забезпеченням.

Розроблені під час дослідження рекомендації спрямовані на створення єдиного простору для формування професійної культури студентів, розвитку професійних цінностей майбутніх фахівців у сфері культури і мистецтва, поєднання освітньої та соціокультурної діяльності. Актуальність наукової

позиції, глибока оцінка історико-педагогічного підходу та соціокультурних відносин у системі підготовки студентів ВНЗ, які працюють у сфері культури, відповідність теми дисертації реальним проблемам освіти на сучасному етапі зумовили позитивну оцінку науково-методичного матеріалу, розробленого в межах цього дослідження та надали рекомендації університету (коледжу) щодо можливості їх використання в освітньому процесі. На думку викладачів, це позитивно позначиться на підготовці висококваліфікованих спеціалістів у галузі культури та мистецтва (Додаток Б). До позитивних моментів можна віднести орієнтацію студентів на розвиток цінностей педагогічної культури в освітньому просторі та забезпечення єдності основних напрямів педагогічної науки і соціокультурної практики, зокрема залучення студентів до локальних експериментів з соціокультурного проєктування та досліджень. Для здобувачів освіти III-IV курсів було впроваджено факультативну дисципліну «Художня кераміка» (Додаток Е). Викладачами та студентами було зазначено відчутний вплив на якість формування професійної культури майбутніх висококваліфікованих фахівців галузі. У ході впровадження виявлено та підтверджено прогресивні ідеї дослідженого досвіду роботи мистецьких закладів освіти (училищ, коледжів, інститутів культури і мистецтва).

Усебічна професійна підготовка у сфері культури, тобто надання молоді певних знань про особливості різних професій у сфері культури та умови, необхідні для правильного вибору цих професій; сприяння розвитку позитивного ставлення студентської молоді до різних видів освітньої, мистецької та художньої професійної діяльності; підготовка майбутнього фахівця до задоволення його культурно-дозвіллевих потреб та власних творчих особливостей, раннього формування амбітних професійних намірів особистості та ефективного використання професійних знань (Методичні рекомендації з навчальної дисципліни скульптура, 2023) (Додаток З).

Дослідження художньої кераміки та застосування спеціальних методів

виробництва опрацювали з методичних рекомендацій до дисципліни “кераміка”, розглянули загальну інформацію про кераміку в Україні та локально на Слобожанщині. Зі студентами ми також провели декілька уроків в рамках курсу з використанням кераміки для дітей з особливими освітніми потребами. В одній із тем ми використовували техніку легкого джгута для розвитку моторики, рівноваги (при катанні «ковбасок») та просторової орієнтації при накладанні та закріпленні «ковбасок» при формуванні виробу.

Студенти застосовували сформовані компетентності з художньої кераміки в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в реальних умовах. Вони розвивали почуття рівноваги та стресостійкість, вчили імпровізувати при виконанні завдань та знаходили індивідуальні підходи до кожної дитини.

Тому використання кераміки та інших дисциплін як арттерапії в інклюзивній роботі має великий потенціал для застосування в інших видах декоративно-прикладного мистецтва. (Методичні рекомендації з навчальної дисципліни кераміка, 2024) (Додаток К).

У комплексі також було впроваджено напрацювання з методичних рекомендацій з дисципліни “орнамент”, яка налічувала собою систему заходів, спрямованих на вивчення орнаментів України. Студенти під час практичних робіт відточували навички з орнаментики та застосовували схеми у вишивці. У рекомендаціях стисло викладено історію орнаментів, вибудовано загальну поетапність виконання завдання з дисципліни «орнамент», цілісно пояснено виконання рослинного орнаменту. Рекомендації проілюстровані практичними роботами, виконаними здобувачами освіти минулих років, за допомогою яких студенти наочно відпрацьовували даний матеріал, а подана теоретична частина збагачувала їх професійну культуру. (Методичні рекомендації з навчальної дисципліни орнамент, 2024) (Додаток Л).

Висновки до третього розділу

У цьому розділі представлено результати дослідження щодо демонстрації та реалізації змістовно-технічного забезпечення формування професійної культури студентів у закладах мистецької освіти. Показано компоненти змістовно-технічного забезпечення, виявлено особливості експериментального дослідження щодо використання художньої кераміки як чинника формування професійної культури студентів мистецьких навчальних закладів і дано оцінку ефективності експериментального дослідження в процесі професійної підготовки.

Конкретизація змісту та технічного забезпечення формування професійної культури студентів. У розділі описано результати експериментального дослідження використання художньої кераміки як чинника формування професійної культури студентів мистецьких навчальних закладів та порівняно їх з результатами контрольного етапу дослідження. Експериментальна робота являла собою застосування майстер-класів як форми роботи зі студентами, використання кераміки в різних методах та організаційних формах роботи з метою підвищення рівня сформованості показників професійної культури студентів.

ВИСНОВКИ

У дослідженні проведено нове вирішення проблеми формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. Відповідно до мети та завдань дослідження отримано такі основні результати:

1. З'ясування стану проблеми формування професійної культури керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва в педагогічній теорії і практиці було проведено засобами системного аналізу комплексу літературних і нормативних джерел, на підставах якого професійну культуру обраної групи фахівців схарактеризовано як цілісну особистісно-професійну властивість у гармонійній єдності ознак естетичної, художньої, етнологічної культури, що містить відповідні знання, цінності, смаки, емоційно-чуттєвий досвід та позитивне ставлення до естетичних явищ об'єктивного світу і людей, котрі ці явища уособлюють. Важливою ознакою такої культури є також стійке прагнення до творчої художньо-естетичної з керівництва групами людей (дітей, дорослих різного віку) що входять до аматорських колективів ДПМ, тобто наявність у фахівця елементів загальної педагогічної культури. Дані аналізу підтверджують необхідність підготовки студентів мистецьких коледжів до усвідомлення цінностей народного мистецтва, надбань народних промислів, реалізації на цих засадах творчих проєктів та завдань, збереження національної культурної спадщини.

2. Уточнення базових понять дослідження (професійна культура фахівців ДПМ; художньо-естетична культура; загально-педагогічна культура; та ін.) привело до усвідомлення особистості фахівця декоративно-прикладного мистецтва як професіонала керівництва аматорськими різновіковими колективами ДПМ, котрий усвідомлює власну причетність до мистецьких традицій народу, має глибокі знання обраної галузі ДПМ, творчі здібності та відповідні навички, активну громадянську позицію та прагнення до

самовдосконалення. Критеріями та показниками сформованості професійної культури майбутніх фахівців ДПМ як керівників аматорських колективів обрано: пізнання естетичних явищ, цінності діяльності з ДПМ, комунікативні навички в керівництві. Визначено рівні сформованості професійної культури адаптаційний, репродуктивний, конструктивний, креативний; сформовано відповідні рівні характеристики майбутніх фахівців. Цьому сприяло з'ясування засобами мистецького аналізу особливостей різних видів декоративно-прикладного мистецтва, екстраполяції їх на специфіку діяльності коледжів культури і мистецтв і художньо-промислових закладів (інститутів, коледжів).

3. У ході моделювання та системного аналізу матеріалів з проблеми обґрунтовано структуру технології формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів ДПМ у нерозривній єдності методико-теоретичного (Мета: обґрунтування структури технології формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва, відповідного навчально-методичного забезпечення та експериментальна перевірка їхньої ефективності в освітньому процесі закладів передфахової і фахової освіти; наукові підходи: компетентнісний, аксіологічний, технологічний, культурологічний; базові теоретичні поняття: культура, професійна культура, естетична культура, художньо-естетична культура; складники декоративно-прикладного мистецтва: традиційна народна творчість, декоративне мистецтво), змістовно-методичного (види ДПМ: вишивка, килимарство, текстиль, гончарство, лялькарство, гутництво, декоративний розпис, деревообробництво, обробка металу, писанкарство; методи дослідження: моделювання, системно-структурний аналіз, анкетування, бесіда, спостереження, експертні оцінки; зміст підготовки: спецкурс з навчальної дисципліни «Кераміка»; пакети творчих завдань з дисциплін «Художня кераміка» та «Гончарство»; методичні рекомендації з дисциплін «Орнамент» і «Кераміка» для керівництва творчістю дітей з особливими потребами;

методи підготовки: творчі роботи, виготовлення зразків ДПМ; індивідуальні творчі завдання; спостереження за діяльністю майстрів, майстер-класи; організація заходів: конкурси з ДПМ; виставки, відкриті дистанційні конкурси з кераміки та вишивки) та діагностувально-оціночного (рівні сформованості професійної культури керівників аматорських колективів ДПМ: адаптаційний; репродуктивний; конструктивний; креативний; критерії та показники сформованості ПК: пізнання естетичних явищ; цінності діяльності з ДПМ; комунікативні навички в керівництві; діагностувальні процедури: аналіз навчальної документації (навчальний план спеціальності, плани роботи коледжу, відділення); різні види анкетування; констатувальний, формувальний, підсумковий експеримент; вивчення продуктів творчої діяльності майбутніх фахівців ДПМ.) блоків. Експериментально перевірено пропонувані для забезпечення технології навчально-методичні матеріали в освітньому процесі Косівського інституту декоративного та прикладного мистецтва, Олександрійського фахового коледжу культури і мистецтв, Миргородського фахового коледжу імені Миколи Гоголя; з'ясовано ефективність авторської технології у позитивних приростах усіх показників у експериментальних групах на 23,7%, тоді як у контрольних лише на 5,1%. Найбільш ефективною формою роботи визначено студентську творчу майстерню в Інклюзивно-ресурсному центрі Лозівської міської ради Харківської області.

4. Визначено напрями впровадження результатів застосування пропонуваної моделі технології в коледжах та інститутах декоративно-прикладного мистецтва: створення єдиного простору навчального закладу, спрямованого на формування професійної культури майбутніх фахівців ДПМ як на рівні аматорських мистецьких колективів у єдності художньо-естетичної та загальнопедагогічного чинників; орієнтація студентів на постійний розвиток професійної культури в подальшому фаховому житті; надання молоді більш широких знань про професії, пов'язані з ДПМ, з метою ранньої та глибокої професійної орієнтації; застосування досвіду проведеної

роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в реальних умовах.

Дослідження не вичерпує всіх можливих аспектів розглянутої проблеми. До її перспектив відносимо адаптацію надбань загальнопедагогічної культури до всього спектру спеціалізацій ДПМ, а також поширення матеріалів і висновків дослідження на бакалаврському та магістерському рівнях підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаркова Н.І. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Н.І. Агаркова. Київ, 2003. 21 с.
2. Академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua/s/lider>
3. Антофійчук В. Культурологія : термінологічний словник. Чернівці : Книги ХХІ, 2007. 160 с.
4. Арістова Л. С. Художня культура як засіб формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва. URL: <http://old.moippo.org.ua/index.php/predmety/86-xudozhnya-kultura/294-arystova-lshudozhnja-kultura-jak-zasib-formuvannja-u-starshoklasnykiv-estetychnogostavlennja-do-mystec>
5. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти Освіти*. 2011. №3. С. 7–14.
6. Балян А. А. Основы, категории и принципы эстетического воспитания : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08 / А. А. Балянн. Тбилиси, 1971. 57 с.
7. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті як засіб соціалізації особистості майбутнього педагога. *Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. Вип.6. С. 61–64.
8. Безклубенко С. Д. Теорія культури : навчальний посібник / Рец. А. І. Іваницький. Київ : КНУКіМ, 2002. 324 с.
9. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
10. Бованенко О. О. Аналіз наукових підходів до визначення «естетична» та «художня культура» у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11*.

Соціальна робота. Соціальна педагогіка : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Вип. 23. С. 3–8.

11. Бованенко О. О. Аналіз поняття «культура» та її роль в освітньому просторі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 3–10.

12. Бованенко О. О. Виховання художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів: змістовно-технологічне забезпечення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 24. С. 3-9.

13. Бреславська Г. Б. Формування культури дозвілля студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами проектів у позааудиторній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 200 с.

14. Бутенко В. Г. Художньо-естетична освіта молоді та шляхи її модернізації. *Педагогіка вищої та середньої школи* : збірник наукових праць. Кривий Ріг : КДПУ, 2005. № 10. Спеціальний випуск : Художньо-педагогічна освіта ХХІ ст. : теорія, методи, технології / Редкол. : Буряк В. К. (гол. ред.) та ін. С. 3–10.

15. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навчальний посібник / За ред проф. С. О. Сисоєвої. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. 188 с.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. Київ., ; Ірпінь : Перун, 2005.

17. Вербець В. В. Методика організації та проведення соціологічного дослідження : навчально-методичний посібник. Березно, 2008. 231 с.

18. Винничук Р., Кравченко Л., Онішко В., Плачинда Т., Бухун А. Формування ціннісних орієнтацій магістрів гуманітарної галузі в процесі фахової підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна*

освіта : наук. журнал. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2020. Вип. 7. С. 14–27.

19. Виткалов В. Г. Науково-дослідна діяльність в умовах воєнного часу(або замість передмови). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* (напрямок «Культурологія»). 2022. Вип.40. С. 3–6.

20. Виткалов В. Г., Куклінська В. В. Фаховий коледж культури та мистецтв і проблеми функціонування галузі. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* (напрямок «Культурологія»). 2020. Вип. 35. С. 133–138.

21. Виткалов В., Виткалов С. Галузь культури в умовах експерименту : теоретичні нотатки до програми регіональної трансформації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. Вип. 40 (Серія «Культурологія»). С. 36–42.

22. Виткалов С., Виткалов В. Культурна діяльність як творчість: нова модель функціонування митця. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* (напрямок: культурологія). 2023. № 45. С. 92–102.

23. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський обласний науковометодичний інститут освіти ; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка. 1996. 238 с. 168

24. Вишняков В. І. Культурологія
URL: http://lubbook.org/book_457_glava_7_Tema_7_Pravove_reguljuvannja_.html

25. Вища освіта в Україні і Болонський процес: навч. пос. [за ред. В. Г. Кременя] ; автор. кол.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Шинкарук. Київ : Освіта, 2004. 384 с.

26. Власюк О. Професійна підготовка майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва. Естетика і етика педагогічної дії. 2016. Вип. 13. С. 152-162.

27. Войтко В. І. Психологічний словник. Київ.: Радянська. школа, 1982. 473 с.

28. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. В 2 т. Київ : Обереги. 1991. Т. 1. 455 с.
29. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Гевко Оксана Іванівна ; Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоанова. Київ, 2003. 210 с.
30. Гнатишин І. Л. Педагогічні засади формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. № 29 С. 338–344.
31. Голінська О. Вплив декоративно-прикладного мистецтва на духовний розвиток особистості студента.
URL:<http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1760>
32. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник [вид. друге, доп. й виправл.]. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
33. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
34. Гончаренко С. Фундаментальність чи вузький професіоналізм освіти. Дидактика професійної школи : зб. наук. праць [ред. кол.: С.У. Гончаренко]. Хмельниц. нац. ун-т. Вип. І. Хмельницький, 2004. 183 с.
35. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Київ, 2000. 417 с.
36. Грищанов А. А., Абушенко В. Л., Евелькин Г. М., Соколова Г. Н., Терещенко О. В. Социология: Энциклопедия. Минск. : Книжный Дом, 2003. 1312 с.
37. Дрепіна О. Б. Естетичне самовиховання студентів педагогічних університетів у процесі колективної музично-виконавської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Дрепіна Ольга Борисівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Луганськ, 2013. 200 с.
38. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф.

І.Д. Зверєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

39. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1024 с.

40. Естетика : навчальний посібник / за ред. В. О. Лозовий. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 208 с.

41. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII (Редакція від 28.09.2017).

42. Зеленська Н. О. Естетична й художня культура – найважливіші складові формування творчої особистості. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. Вип. 2 (74). Педагогічні науки. С. 74–78.

43. Земляна О. В. Художньо-естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Земляна Ольга Валентинівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 200 с.

44. Зязюн І. А. Емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості. *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах* : науково-методичний збірник. Харків : ХДПУ, 1996. С. 9–12.

45. Зязюн Л. І. Артистичне виховання учнів у школах і ліцеях Франції в контексті сучасної естетичної теорії. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2001. Вип. 3(4). С. 101–108.

46. Іванова О. І. Виховання духовних якостей студентів засобами естетичного середовища університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Іванова Олена Іванівна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2012. 200 с.

47. Ісаєнко С. А. Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей засобами іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ісаєнко Світлана Анатоліївна. Київ, 2009. 227 с.

48. Калашник Н. Г. Історико-педагогічна генеза формування естетичних смаків учнівської молоді у процесі навчально-виховної діяльності

: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Калашник Наталія Григорівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 36 с.

49. Каминін В. Є. Естетична культура як система ціннісно-сміслових інтенцій у професійній підготовці майбутніх візажистів-стилістів. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 11, ч. 2. С. 96–102.

50. Каминін В. Є. Роль естетичної культури в процесі формування майбутнього візажиста. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 11 (246), Ч. II. С. 96–102.

51. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю : навчально-методичний посібник. Київ : УДЦССМ, 2001. 220 с.

52. Капська А. Й. Соціальне виховання студентів у сучасній вищій школі – одна із актуальних проблем. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини* / гол. ред. М.Т. Мартинюк. Київ : Науковий світ, 2007. С. 18–21

53. Кара-Васильєва Т. В., Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України ХХ століття : у пошуках «Великого Стилю». Київ : Либідь, 2005. 278 с.

54. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навчальний посібник]. Київ : Вища школа, 1997. 380 с.

55. Кертман Л. Е. Методологии изучения культуры и критике ее идеалистических концепцій. *Новая и новейшая история*. 1973. № 3.

56. Кириленко В. Г., Голубєва М. О., Рябець І. В. Формування художньо-естетичної культури старшокласників на уроках української та зарубіжної літератури і в позаурочний час. *Наукові записки НаУКМА. Сер. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2009. Т. 97. С. 31–35.

57. Клубознавство. Під ред. Чепелева В. І., Шевчука Г. М. Київ. Вища школа. 1985. 142 с.

58. Коваль П. М. Мистецтво – шлях до педагогічної культури викладача вищого навчального закладу. *Проблеми та перспективи*

формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірник наукових праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. Вип. 43 (47). С. 29–30.

59. Коломієць О. Б. Педагогічне забезпечення культурологічної складової у підготовці студентів технічних вищих навчальних закладів : автореф. дис. канд. пед. наук; спец. 13.00.04 / Коломієць Олена Борисівна. Київ, 2004. 22 с.

60. Коновець С. В. Виховний потенціал образотворчого мистецтва: від витоків до сучасності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : колективна монографія. Київ : Наукова думка, 2018. С. 105–120.

61. Коновець С. В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутнього учителя образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Коновець Світлана Володимирівна. Київ, 2012. 471 с.

62. Концепція національного виховання студентської молоді від 25.06.2009 р.

URL: <https://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenty.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html>; <http://sum.in.ua/s/lider>

63. Костюшко Г. О. Українські родинні традиції: теоретичний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені 182 М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип. 18

64. Кравченко Л., Маєвська О. Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості. *Мистецтво та освіта*. 2017. С. 6–10.

65. Кравченко П. А. Магістратура у системі рівнів вищої освіти сучасної України. *Магістратура: історія становлення, перспективи розвитку*. Полтава, 2004. С. 5–9.

66. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. *Стратегія. Реалізація. Результати*. Київ : Грамота, 2005. 448 с.

67. Крупіна Л. В. Допрофесійна педагогічна підготовка старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах (1978–2015 рр.). Дис... канд. пед. наук. 13.00.04. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава. 2018. 271 с.
68. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
69. Кузнєцова В. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Луганський держ. пед. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2001. 17 с.
70. Культурологія : навчальний посібник / Шейко В. М. Київ, 2012. 494 с.
71. Куранова С. Основи психолінгвістики. Київ : Академія, 2012.
72. Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. [ред. З. Н. Курлянд]. Київ : Знання, 2012. 390 с.
73. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект : монографія. Кіровоград : Видав. центр КДПУ, 2001. 338 с.
74. Левицька Л. Я. Психолого-педагогічні аспекти формування характеру української молоді. Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість : Зб. мат. VII Всеукр. наук.-практ. конф.: у 7-ми т. Т. 1. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. С. 93–96.
75. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. Львів : Світ, 2005. 568 с.
76. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1975. 304 с.
77. Лозівське училище культури і мистецтв, ЛУКіМ. [kursoviks.com.ua](https://ua.kursoviks.com.ua). URL: https://ua.kursoviks.com.ua/vnz-harkivskoi-oblasti-spysok/article_post/56-lozivske-uchilishche-kulturi-i-mistetstv-lukim
78. Лозко Г. Етнологія України : філософсько-теоретичний та

етнорелігієзнавчий аспект : навч. посіб. Київ : АртЕК, 2001. 304 с.

79. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник для пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. Харків : Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; «ОВС», 2002. 400 с.

80. Лозовецька В. Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України : зб. наук. праць [гол. ред. В. О. Радкевич]. Київ : ІПТО НАПН України, 2011. № 1. С. 33–39.

81. Локарева Г. В. Художньо-естетична інформація в підготовці соціального педагога до професійного спілкування : теорія і практика : монографія / Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет» ; МОН України, Кафедра педагогіки і психології. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. 375 с.

82. Лубський В. І., Теремко В. І., Лубська М. В. Релігієзнавство : підручник. [Вид. 2-е, доп.]. Київ : Академ видав, 2008. 464 с.

83. Лук'яненко О., Винничук Р. Традиційні та інноваційні педагогічні технології формування цінностей магістрів гуманітарної галузі у процесі професійної підготовки. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*. 2022. № 12. С. 24–33.

84. Луцан Н. І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл. напряму підготовки «Дошкільна освіта»]. 2-е вид. Київ : Слово, 2010. 170 с.

85. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни з кераміка «Підготовка керівників аматорських колективів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами з використанням кераміки у якості арт-терапії» / авт.-упоряд. І.О. Тетянін, К. І. Положинська. Київ : Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти, 2024. 18 с.

86. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни з орнамент «Орнамент як невід'ємна складова при формуванні професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного

мистецтва» / авт.-упоряд. К. І. Положинська, І.О. Тетянін. Київ : Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти, 2024. 18 с.

87. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни з скульптура «Рельєфна композиція як інформаційно-декоративний артоб'єкт» / авт.-упоряд. К. І. Положинська, І.О. Тетянін. Київ : Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти, 2023. 23 с.

88. Миропольська Н. Є. Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : дис. ... д-ра пед. Наук : 13.00.07/ Миропольська Наталія Євгенівна. Київ, 2003. 425 с.

89. Мінасян Н. Г. Теоретичні підходи до визначення критеріїв та показників художньо-естетичної вихованості старшокласників : (на матеріалі зарубіжної художньої культури). *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2009. № 2. С. 109–113.

90. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник / за заг. ред. О. Г. Мороза. Київ : НПУ, 2003. 267 с. наук : 13.00.05 / Шашенко, Світлана Юріївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 20 с.

91. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Творча особистість у системі неперервної професійної освіти»* / За ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. Харків : ХДПУ, 2000. С. 54–80.

92. Нікітіна І. В., Кітов М. Г. Психолого-педагогічне забезпечення самореалізації особистості студента в умовах ВНЗ. *Збірник матеріалів міжнародної науково-методичної конференції*. Київ : НУХТ, 2002. С. 64–65.

93. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04. Київ, 1997. 50 с.

94. Онищук І. А. До проблеми формування основ художньо-естетичної культури у старших дошкільників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С. 62–70.

95. Островерхова Н. Навчальна екскурсія та її аналіз.
96. Осьмак Т. В. Формування полікультурності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами декоративно-прикладного мистецтва народів світу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Осьмак Тетяна Валентинівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 190 с.
97. Отич О. М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання : навчально-методичний посібник / АПН України. Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Полтава : Інтер Графіка, 2005. 198 с.
98. Ошурко С. Декоративно-прикладне мистецтво на уроках трудового навчання у другій половині ХХ століття. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2009. № 1. С. 137–141.
99. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : (теорія і методика викладання мисецьких. дисциплін) : [монографія]. / Міністерство освіти і науки України ; голов. ред. К. А. Романова. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
100. Пальм Н. Д., Гетало Т. Є. Історія української культури : навчальний посібник. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 296 с.
101. Пацалюк І. І. Суспільно-соціальна роль образотворчого та декоративно-прикладного видів мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. № 1. С. 183–187.
102. Петренко Л. Народознавчий аспект у змісті підготовки та етнокультурної діяльності майбутніх фахівців. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*. 2022. № 11. С. 134–141.
103. Печко Л. П. Творческое воображение как аппарат освоения художественной культуры. *Обсерватория культуры* : журнал-обозрение. 2004. № 4. С. 78–86.
104. Платонов К. К. Про психологічну структуру особистості. Зб.

Психологія. К., 1979. Вип. 18.

105. Погодина О. В. Культурологический подход в социально-психологических исследованиях образовательных учреждениях.

Психологическая наука и образование. 2010. №1. С. 41–47.

106. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. Культурологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003, 288 с.

107. Політична культура. *Юридична енциклопедія* : в 6 томах. / Редколегія: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та інші. Київ : «Українська енциклопедія», 1998. Т.6.

108. Протасова І. Психологія самоактивності учнів у виховному процесі : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1999. 90 с.

109. Професійна освіта: Словник / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. К., 2000. 380 с.

110. Рагозіна В. Особистісно-орієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*. 2001. № 1.

111. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 360 с.

112. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально методичний посібник; *НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих*. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

113. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : [навч.-метод. посіб.]. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. С. 460.

114. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Київ : Правова єдність, 2011. 520 с.

115. Словник із соціальної педагогіки / авт.-уклад.: Т. О. Логвиненко, Н. В. Гордієнко. Дрогобич : Просвіт, 2007. 160 с.

116. Словник психолого-педагогічних термінів і понять [упоряд. Ю. В. Буган, В. І. Урупський]. Тернопіль : Астон, 2001. 176 с.

117. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. 217 с.
118. Сокольникова Н. М. Изобразительное искусство : краткий словарь художественных терминов. Обнинск : Титул, 1996. 80 с.
119. Сотська Г. Сутність поняття «естетична культура вчителя»: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 7. С. 28–31.
120. Статут. Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв. URL: https://drive.google.com/file/d/1ELMtj9vHqbSua08NNNXD4jh_pZ2hltXA/view
121. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навчальний посібник. Київ, ІСДО, 1996. 288 с.
122. Стрельников В. Етнокультурний компонент діяльності фахівців гуманітарної галузі. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта: науковий журнал* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2022. Вип. 11. С. 150–156.
123. Стрельников В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : [монографія] / Віктор Юрійович Стрельников. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. 375 с.
124. Стрельников В., Лебедик Л. Формування ключових і професійних компетенцій майбутніх фахівців готельно-ресторанного і туристичного бізнесу. *Імідж сучасного педагога*. 2021. №3(198). С. 47–52.
125. Сухомлинська О. В. Деякі питання етимології педагогічного знання. *Шлях освіти*. 2001. № 1. С. 2–7.
126. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики : [Виступ на Загальних зборах Академії педагогічних наук України 7 грудня 2005 р.]. *Шлях освіти*. 2006. №1. С. 2–7.
127. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір. *Шлях освіти*. 2007. № 2. С. 42–49.
128. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми. *Історико-педагогічний процес: нові підходи до*

загальних проблем. К. : А.П.Н., 2003. С. 26–35.

129. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. *Шлях освіти*. 1999. № 1. С. 31–45.

130. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін [Текст]: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти / Л. В. Лебедик, В. Ю. Стрельніков, М. В. Стрельніков. Полтава : АСМІ, 2020. – 303 с.

131. Сьюпер Д. Е. Развитие карьеры: теория представления о себе. Приемная комиссия Колледжа Принстон. 1963. 35 с.

132. Тараненко К. Моніторинг якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів філології у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2018. 255 с.

133. Тезаурус методичного працівника / Укладач Демченко В. В. Рівне : РОШПО, 2012. 72 с.

134. Теорія та методика фізичного виховання : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2008. Т.1 : Загальні основи теорії, методики фізичного виховання. 2008. 391 с.

135. Тернопільська В. І. Підготовка майбутнього вчителя до проведення діагностики сформованості соціально-комунікативної культури учнів. *Педагогічний альманах* : збірник наукових праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова та ін.). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. Випуск 14. С. 115–120.

136. Тетянін І. Декоративно-ужиткове мистецтво як навчальний предмет загальноосвітньої школи. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лип. 2019 р. Т. 2, № 51. С. 30–35.

137. Тетянін І. Дизайн як концепція розвитку професійної культури. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : прог. Всеукр.

наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 27–28 жов. 2022 р.

138. Тетянін І. Індивідуально-психологічні особливості учнів школи естетичного виховання. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів ЛП Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 серп. 2019 р. Т. 2, № 8. С. 61–71.

139. Тетянін І. Методолого-теоретичні засади формування професійної культури молоді у коледжах культури і мистецтв. *Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 16–17 лис. 2021 р.

140. Тетянін І. Проблематика збереження культурної спадщини України під час воєнного стану. *Актуальні проблеми культурології* : прог. IV Всеукр. студ. кр. столу. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 19 трав. 2022 р.

141. Тетянін І. Проблеми розвитку професійної освіти художнього спрямування у фахових коледжах мистецтв. *Вісник післядипломної освіти. серія «педагогічні науки» (категорія «Б»)*. Київ. 2022. № 21. С. 254–267.

142. Тетянін І. Розвиток стилістики керамічної іграшки України. *Євразійський науковий конгрес освіта* : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., Барселона, Іспанія, 14–16 чер. 2020 р. С. 412–415.

143. Тетянін І. Тренди в дизайні інтер'єру 2020. *Перспективи світової науки і освіти* : матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф., Осака, Японія, 25–27 бер. 2020 р. С. 656–662.

144. Тетянін І. Удосконалення фахових компетентностей гончарства у вищих коледжах мистецтв. *Актуальні проблеми культурології* : прог. III Всеукр. студ. кр. столу. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 29 квіт. 2022 р.

145. Тетянін І. Формування професійної культури керівників аматорських колективів у коледжах культури і мистецтв. *Сучасні*

соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект : зб. матеріалів III Всеукр. наук. конф. Полтава, 10–11 лис. 2021 р.

146. Тетянін І. Формування професійної культури керівників колективів декоративно-прикладного мистецтва під час виконання виробів з батику. *Актуальні проблеми культурології* : прог. V Всеукр. круг. ст. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 27 квіт. 2023 р.

147. Тетянін І. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. Полтав. нац. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 28–29 жов. 2020 р.

148. Тетянін І. Формування професійної культури першокурсників коледжів культури мистецтв засобами дисциплін декоративно-прикладного спрямування. *Українська професійна освіта*. Полтава. 2021. № 9-10. С. 176–183.

149. Тетянін І. Формування творчих компетентностей студентів декоративно-прикладного мистецтва у фахових коледжах. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект* : прог. IV Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 10–11 лист. 2022 р.

150. Тетянін І. Художня кераміка як основоположна складова формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. *Інноваційна педагогіка*. Одеса. 2024. Випуск № 67. Том 2. С. 196–200.

151. Тетянін І., Гнилицька О. Формування компетентностей з рисунку на основі методів українських та західноєвропейських художніх шкіл. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXX Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лют. 2021 р. Т. 2, № 70. С. 28–33.

152. Тетянін І., Майструк Н. Декоративно-ужиткове мистецтво як предмет вивчення в Україні: аспекти змісту фахової підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 10 (134). С. 285–295.

153. Тетянін І., Медведєва Ю. Архітектура української церкви в стилі бароко. *Пріоритетні напрями розвитку науки* : матеріали V Міжнар. науково-практ. конф., Львів, 2–3 бер. 2020 р. С. 289–291.

154. Тетянін І., Медведєва Ю. Трансформація українських народних орнаментів в сучасному етно-інтер'єрі. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу, в сучасному середовищі: зимові диспути* : матеріали I Міжнар. науково-практ. інтернет конф., Дніпро, 6–7 лют. 2020 р. С. 298–299.

155. Тетянін І., Медведєва Ю., Долгова А. Доцільність використання художньої кераміки як невід'ємної складової компетентностей майбутніх фахівців. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXVII Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26-27 лис. 2020 р. Т. 9, № 67. С. 130–135.

156. Тетянін І., Положинська К. Доцільність декорування екстер'єру мистецького навчального закладу як невід'ємної складової залучення і виховання майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва в сфері розбудови української культури. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXIX Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 січ. 2021 р. Т. 7, № 69. С. 22–26.

157. Тетянін І., Чернявська О. Розвиток професійної культури студентів коледжів культури і мистецтв при вивченні дисциплін декоративно-прикладного мистецтва. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : науковий журнал* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2023. Вип. 14. С. 89–96.

158. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.

159. Технології соціально-педагогічної діяльності : навчальний

посібник для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» / За заг. ред. Н. В. Заверико. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. 281 с.

160. Технології художньо-естетичного виховання учнів основної школи у позакласній роботі : монографія / О. А. Комаровська, Н. Є. Миропольська, І. В. Руденко та ін.; за ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 222 с.

161. Титаренко В. П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 460 с

162. Титаренко В. П. Святкова народна іграшка українців. Проблема ревалоризації феномена української народної іграшки у сучасних культурно-освітніх умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Полтава, 16–17 квіт. 2003 р. Полтава, 2004. С. 73–75.

163. Титаренко В. П. Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2010. Вип. 26. С. 505–511.

164. Титаренко В. П. Традиційні народні ремесла Полтавщини : навч. посіб. Полтава : Верстка, 2003. 360 с.

165. Титаренко В. П. Українські народні промисли (естетичний аспект) : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 250 с.

166. Титаренко В. П. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання. Київ : Ін-т пед.-ки НАПН України, 2009. 39 с.

167. Тишкевич Р. Поліська намітка. Народна творчість та етнографія. 1992. № 2. С. 62–68.

168. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII – XVIII ст..) : навчальний посібник для студентів вузів мистецтв та культури. Київ : Либідь, 1992. 191 с.

169. Томашевський В. В. Естетична культура дизайнера: програма і методика спецкурсу для студентів-дизайнерів. Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет», 2016. 80 с.
170. Торубара О. М. Поняття готовності майбутніх педагогів до використання нових інформаційних технологій в навчанні та розвитку учнів. Вісник ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2009. Вип. 67. С. 55–58.
171. Українська та зарубіжна культура : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.
172. Українська та зарубіжна культура : підручник / За ред. В. О. Лозового. Харків, 2004. 72 с.
173. Фірсова Л. С. Декоративно-прикладне мистецтво як засіб формування естетичної культури дорослих. *Вісник Черкаського університету. Сер. Педагогічні науки*. 2010. С. 104–109.
174. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищ. пед. закладів освіти. Київ : Академвидав, 2000. 528 с.
175. Формування художньої культури особистості вчителя у контексті глобалізації. Л. Оршанський, Г. Доліновська. *Молодь і ринок*. 2010. № 6. С. 22–26.
176. Форостян А. Ф. Розвиток естетичного виховання в середніх навчальних закладах освіти Півдня України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): монографія. Кіхв : Просвіта, 2009. 159 с.
177. Хлестова С. С. Історичний аналіз проблем розвитку культури та створення її філософських концепцій / С. С. Хлестова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. пр. ; [за ред. В. І. Шахова]. Випуск 30. Вінниця : Планер, 2010. С. 131–135. (Серія: Педагогіка і психологія).
178. Хом'як О. А. Виховання естетичних смаків у студентів педагогічних університетів у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Хом'як Ольга Анатоліївна ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2015. 200 с.

179. Хомич Л. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя. Мистецтво і освіта. 1998. № 4. С. 50–53.

180. Художня культура Європи : навчальний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів України / Н. Є. Миропольська, Е.В. Белкіна, Л. М. Масол, О. І. Оніщенко. Харків : Ранок, 2010. 192 с.

181. Чарновський О. Українська народна скульптура. Львів : Вид-во Львів. держ. ун-т, 1976. 144 с.

182. Чегусова З. Коктебельський сімпозиум «Волошинський вересень». Образотворче мистецтво. 2012. № 3/4. С. 136–137.

183. Чернишенко О. І Соціокультурна діяльність соціального педагога : методичні рекомендації / за ред.. Р. Вайноли. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013, 270 с.

184. Чернявська О. Розвиток різьблення Полтавщини шляхом передачі традиції серед студентської молоді. Матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Традиційна культура України ХХІ століття як складова культурної політики: сучасний стан, загрози, перспективи» (2 листопада 2017 р.). Київ. 2017.С. 126–128.

185. Чернявська О. Формування фахових компетентностей у студентів коледжу культури під час проходження професійної практики. Матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні соціокультурні практики: компетентнісно- аксіологічний аспект» (29–30 березня 2018 р.). Полтава. 2018. С. 199–203.

186. Чернявська О. Підготовка фахівців з культурно-просвітницької роботи в середніх спеціальних навчальних закладах України (50-ті – кінець 80-тих років ХХ ст.). *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 1. С. 61–64.

187. Чечотка А. Етнологічна (навчальна) практика майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей: 032 Історія та археологія, 033 Філософія, 034 Культурологія, 035 Філологія. Робоча програма. Полтава, ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2019. 14 с.

188. Чечотка А. Компетентнісно-технологічні основи етнокультурної

підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 4 (211). С. 29–34.

189. Чечотка А. Технологічний аспект практичної діяльності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 24. С. 230–234.

190. Чечотка А. Порубіжна ідентичність як об'єкт трансдисциплінарних досліджень. *IX Харківські студентські філософські читання*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2013. С. 96–98.

191. Чечотка А. Порубіжна ідентичність як соціокультурний феномен. *Наукові записки. Серія «Культурологія»*. Національний університет «Острозька академія». Острог, 2013. Вип. 11. С. 270–276

192. Чечотка А. Традиційні шляхи і засоби народного виховного впливу на особистість в українській етнопедагогіці. *Дидаскал : часопис : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю «Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст»*, 16–17 лист. 2021 р. / Кафедра загальної педагогіки та андрагогіки ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2021. № 22. С. 291–293.

193. Чечотка А., Чернявська О. Народнопедагогічний аспект етнокультурного змісту навчальних практик майбутніх фахівців гуманітарної галузі. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*. 2022. Вип. 11. С. 117–123.

194. Чистякова Л. О. Підготовка майбутніх учителів технологій з основ дизайну. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. № 4(8). Т.1.

195. Чистякова, Л. Модель формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до організації позаурочні художньо-трудова діяльності учнів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. № 2 (2010). Ч. 2. С. 255–258.

196. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.

197. Шаповал Л. І. Словник етнографічних(етнологічних) понять і термінів. Вид. 2-ге змін. та доп. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2016. 294 с.
198. Шашенко С.Ю. Соціальне становлення студентської молоді у позааудиторний час у вищих навчальних закладах : автореф. дис. канд. пед.
199. Шевнюк О. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика: монографія. НПУ імені М. П. Драгоманова. К., 2003. 232 с.
200. Шевнюк О. Л. Культурологія : навчальний посібник. 3 вид. Київ : Знання-Прес, 2007. 353 с.
201. Шевченко Є. І. Українська народна тканина. Київ : Артанія, 1999. 416 с.
202. Шевченко О. М. Культурологічний підхід у професійній підготовці студентів музичних училищ : автореф. дис... канд. пед. наук. 13.00.04. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2011. 24 с.
203. Широцький К. Національне мистецтво й завдання мистецтва в Україні. Світлиця. 2016. № 2 (53). С. 66–70.
204. Шмагало Р., Покотило Г., Ляшкевич П., Гнатишин І., Бей Т. Мистецька освіта й мистецтво в культурологічному процесі України ХХ – ХХІ століть: навч. посіб. [за заг. ред. Р. Шмагала]. Львів: ЛНАМ; Тернопіль: Мандрівець, 2013. 292 с.
205. Шумейко О. А. Естетичне виховання та естетична культура в системі духовного розвитку студентів. *Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи*. Харків. 2014.
206. Щербаківський В. М. Українське мистецтво. Київ, 1995. 288 с.
207. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т Я. 768 с.
208. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій за темою дослідження Фахові статті, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Тетянін І. Формування професійної культури першокурсників коледжів культури і мистецтв засобами дисциплін декоративно-прикладного спрямування. *Українська професійна освіта*. Полтава. 2021. № 9–10. С. 176–183.
2. Тетянін І. Проблеми розвитку професійної освіти художнього спрямування у фахових коледжах мистецтв. *Вісник післядипломної освіти. серія «педагогічні науки» (категорія «Б»)*. Київ. 2022. № 21. С. 254–267.
3. Тетянін І., Чернявська О. Розвиток професійної культури студентів коледжів культури і мистецтв при вивченні дисциплін декоративно-прикладного мистецтва. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка*. Полтава, 2023. Вип. 14. С. 89–96.
4. Тетянін І., Майструк Н. Декоративно-ужиткове мистецтво як предмет вивчення в Україні: аспекти змісту фахової підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 10 (134). С. 285–295.
5. Тетянін І. Художня кераміка як основоположна складова формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. *Інноваційна педагогіка*. Одеса. 2024. Випуск № 67. Том 2. С. 196–200.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Тетянін І. Декоративно-ужиткове мистецтво як навчальний предмет загальноосвітньої школи. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі : зб. матеріалів LI Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26-27 лип. 2019 р. Т. 2, № 51*. С. 30–35.
7. Тетянін І., Медведєва Ю., Долгова А. Доцільність використання

художньої кераміки як невід'ємної складової компетентностей майбутніх фахівців. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXVII Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лис. 2020 р. Т. 9, № 67. С. 130–135.

8. Тетянін І., Положинська К. Доцільність декорування екстер'єру мистецького навчального закладу як невід'ємної складової залучення і виховання майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва в сфері розбудови української культури. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXIX Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 січ. 2021 р. Т. 7, № 69. С. 22–26.

9. Тетянін І., Гнилицька О. Формування компетентностей з рисунку на основі методів українських та західноєвропейських художніх шкіл. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів LXX Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 лют. 2021 р. Т. 2, № 70. С. 28–33.

10. Тетянін І. Формування професійної культури керівників аматорських колективів у коледжах культури і мистецтв. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів III Всеукр. наук. конф. Полтава, 10–11 лис. 2021 р.

11. Тетянін І. Методолого-теоретичні засади формування професійної культури молоді у коледжах культури і мистецтв. *Трансформації вищої педагогічної освіти: світовий і український контекст* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 16–17 лис. 2021 р.

12. Тетянін І. Удосконалення фахових компетентностей гончарства у вищих коледжах мистецтв. *Актуальні проблеми культурології* : прог. III Всеукр. студ. кр. столу. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 29 квіт. 2022 р.

13. Тетянін І. Дизайн як концепція розвитку професійної культури. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : прог. Всеукр.

наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 27–28 жов. 2022 р.

14. Тетянін І. Формування творчих компетентностей студентів декоративно-прикладного мистецтва у фахових коледжах. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентнісно-аксіологічний аспект* : прог. IV Всеукр. наук.-практ. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 10–11 лист. 2022 р.

15. Тетянін І. Формування професійної культури керівників колективів декоративно-прикладного мистецтва під час виконання виробів з батику. *Актуальні проблеми культурології* : прог. V Всеукр. круг. ст. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 27 квіт. 2023 р.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. Тетянін І. Індивідуально-психологічні особливості учнів школи естетичного виховання. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі* : зб. матеріалів ЛП Міжнар. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 26–27 серп. 2019 р. Т. 2, № 8. С. 61–71.

17. Тетянін І., Медведєва Ю. Трансформація українських народних орнаментів в сучасному етно-інтер'єрі. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу, в сучасному середовищі: зимові диспути* : матеріали I Міжнар. науково-практ. інтернет конф., Дніпро, 6–7 лют. 2020 р. С. 298–299.

18. Тетянін І., Медведєва Ю. Архітектура української церкви в стилі бароко. *Пріоритетні напрями розвитку науки* : матеріали V Міжнар. науково-практ. конф., Львів, 2–3 бер. 2020 р. С. 289–291.

19. Тетянін І. Тренди в дизайні інтер'єру 2020. *Перспективи світової науки і освіти* : матеріали VII Міжнар. науково-практ. конф., Осака, Японія, 25–27 бер. 2020 р. С. 656–662.

20. Тетянін І. Розвиток стилістики керамічної іграшки України. *Євразійський науковий конгрес освіта* : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., Барселона, Іспанія, 14–16 чер. 2020 р. С. 412–415.

21. Тетянін І. Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки. *Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект* : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 28–29 жов. 2020 р.

22. Тетянін І. Проблематика збереження культурної спадщини України під час воєнного стану. *Актуальні проблеми культурології* : прог. IV Всеукр. студ. кр. столу. Полтав. нац. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 19 трав. 2022 р.

Довідки про впровадження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«МИРГОРОДСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

вул. Гоголя, 146, м. Миргород, Полтавська обл., 37602.
тел./факс (05355) 4-64-29 – приймальня, 4-64-26 – бухгалтерія
e-mail: mirgorodcollege@gmail.com

01.04.2024 № 132

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
ТЕТЯНІНА Ігоря Олексійовича «Формування професійної культури
майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного
мистецтва у процесі фахової підготовки», поданої на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за
спеціалізаціями)

Теоретико-методичні напрацювання Тетяніна І.О., представлені в дисертаційній роботі «Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки», були впроваджені в навчальний процес Миргородського фахового коледжу імені Миколи Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» упродовж 2023-2024 навчального року. Розроблені автором дослідження рекомендації спрямовані на формування професійних компетентностей студентів, розвиток цінностей професії майбутніх фахівців галузей культури та мистецтва, а також на створення спільних напрямів поєднання освітньої і соціокультурної діяльності.

Розроблений автором спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки», методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Скульптура» за темою «Рельєфна композиція як інформаційно-декоративний артоб'єкт», методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Орнамент» за темою «Орнамент як невід'ємна складова при формуванні професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва», методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Кераміка» за темою «Підготовка керівників аматорських колективів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами з використанням кераміки у якості арт-терапії», сприяють насамперед адаптації кожного здобувача освіти до сприйняття інформації з таких предметів як: гончарство, кераміка, орнамент, скульптура, тому актуальним є застосування

викладачами як уже напрацьованих підходів до викладання цих предметів, так і нових способів фахової підготовки, таких як кейс-метод.

Отже, ефективність упровадження спецкурсу та методичних рекомендацій у виховну та освітню діяльність Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, наукова обґрунтованість підходів, змістовність і методична доцільність, відповідність актуальним потребам освіти України на сучасному етапі її розвитку зумовлюють позитивну оцінку розроблених Тетяніним І.О. науково-методичних матеріалів і доцільність їх використання у навчальному процесі підготовки фахівців.

В. о. директора

Вячеслав ЛУПАШКО

«ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ»
вул. Діброви, 47, м. Олександрія, Кіровоградська обл., 28000, тел. (05235) 7-07-96,
e-mail: oukult@i.ua, сайт: <https://www.olexkkim.com>, код в ЄДРПОУ 02214691

14 березня 2024 року № 85

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Тетяніна Ігоря Олексійовича «Формування професійної культури майбутніх
керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва
у процесі фахової підготовки», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Напрацювання, представлені в дисертаційній роботі
Тетяніна І.О. «Формування професійної культури майбутніх керівників
аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової
підготовки», були впроваджені в навчальний процес Олександрійського
фахового коледжу культури і мистецтв у 2021–2024 рр. До таких матеріалів
належать методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Кераміка» за темою
«Підготовка керівників аматорських колективів до роботи з дітьми з
особливими освітніми потребами (інклюзія) з використанням кераміки у якості
арт-терапії», розроблені автором дослідження та методичне забезпечення,
спрямоване на підготовку студентів до формування професійної культури у
процесі фахової підготовки й майбутньої професійної діяльності.

Упровадження запропонованих автором дисертації методологічних
підходів та навчально-методичних матеріалів формування професійної
культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-
прикладного мистецтва, позитивно оцінених викладачами, здобувачами освіти
та адміністрацією закладу, якісно вплине на основні складники навчально-
виховного середовища коледжів культури і мистецтв, художньо-промислових
коледжів та вищих навчальних закладів освіти України.

Директор коледжу,
Заслужений працівник культури України

Іван БАРАНОВ

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ
КОСІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА
 78601, м. Косів, Івано-Франківська обл., вул. Міцкевича-2, тел/факс 2-12-60, e-mail: kdipdm@gmail.com

№ 01-04-79
від 11.03.2024 року

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
 ТЕТЯНИНА Ігоря Олексійовича «Формування професійної культури майбутніх
 керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у
 процесі фахової підготовки»,
 поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015
 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Теоретико-методичні напрацювання Тетяніна І.О., представлені в дисертаційній роботі «Формування професійної культури майбутніх керівників аматорських колективів декоративно-прикладного мистецтва у процесі фахової підготовки», були впроваджені в навчально-виховний процес Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ упродовж 2022-2023 навчального року. Розроблений автором спецкурс «Формування професійної культури засобами художньої кераміки» сприяє, насамперед, адаптації кожного здобувача освіти до сприйняття інформації з таких предметів, як рисунок, живопис, композиція та її засвоєння, тому актуальним є застосування викладачами як уже напрацьованих підходів до викладання цих предметів, так і нових способів фахової підготовки, таких як кейс-метод.

Отже, ефективність упровадження спецкурсу у виховну і освітню діяльність Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ, наукова обґрунтованість підходів, змістовність і методична доцільність, відповідність актуальним потребам освіти України на сучасному етапі її розвитку зумовлюють позитивну оцінку розроблених Тетяніним І.О. науково-методичних матеріалів і доцільність їх використання у навчальному процесі підготовки фахівців.

Директор Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ,
професор

Галина ІОРЧИШИН

Зміст спецкурсу дисципліни «Художня кераміка»

«Формування професійної культури засобами художньої кераміки»

Блок 1

Тема 1 Вступне заняття. Правила поведінки та ТБ

Тема спрямована на вивчення правил техніки безпеки та поводження в майстерні кераміки. Ознайомлення студента з різними видами глин, в загальному з глиною. Студенти навчаються поводженню та організації робочого місця в майстерні. Мета – познайомити студентів з керамічною справою.

Тема 2 Знайомство з глиною, її властивостями і якістю

У даному розділі увага зосереджена навколо глин, їх властивостей та різновидів. Студенти вивчають глини, їх склад та властивості. Мета – навчити студентів теоретичним основам.

Тема 3 Народні керамічні іграшки України

Тут студенти вчаться ліпити традиційні українські народні іграшки, їх декор та відносити їх до конкретної локалізації за регіонами. У роботі знайомляться з властивостями глиняних мас (пластичністю, покривною складовою). Мета – навчити основ ліплення.

Тема 4 Ліплення тварин у вільній пластиці

Основна увага теми спрямована на ліплення у вільній пластиці тварин, звикання до глини. Мета – навчити моделювати з глини різні фігурки тварин.

Тема 5 Дрібна пластика та створення декоративних фонів в кераміці

Ця тема направлена на створення різних фонів, фактур та текстур. Студенти в роботі вчаться імітувати різні текстури на глині. Мета – навчити працювати із стеками, петлями, щітками тощо. Також для контролю знань розроблені питання та практичні завдання.

Блок 2

Тема 6 Панно в сучасному стилі з елементами будівель та дерев

Студенти в роботі розробляють власні вироби на задану тему. Мета – навчити студентів роботі з пластином, з дрібними деталями, імітуючи будівлі та дерева.

Тема 7 Панно в сучасному стилі з основою із квітів

У даній темі студенти в роботі розробляють панно з квітковим мотивом. Мета – навчити студентів роботі з пластином та з дрібними деталями, імітуючи квіти різних видів на вибір.

Тема 8 Ліплення людей у народній опішнянській манері

Тема спрямована на практичне вивчення та ознайомлення студента з видами народної іграшки Опішні (різноманіття коників, баранців, пташок, господинь, козачків та ін.). Мета – удосконалити навички у роботі з дрібними малими формами через практичну діяльність.

Тема 9 Лиття виробів зі шлікера

Знайомить студентів виготовленню виробів методом лиття зі шлікера (перевішана глиняна маса до консистенції рідкої сметани). Мета – навчити лиття зі шлікера та формуванню. Також для контролю знань розроблено практичні завдання.

Блок 3

Тема 10 Пластилін у фаховому виконанні

Студенти в роботі розробляють власні вироби на задану тему. Знайомляться з пластиліном та використовують його професійно виконуючи складні роботи зі змішання кольорів. Мета – навчити студентів роботі з пластиліном та застосовувати його як проміжний матеріал для формування власних виробів.

Тема 11 Пластиліновий живопис

З даної теми студенти розробляють власні вироби. Знайомляться з методами виконання та стилістичними. Мета – удосконалити вміння студентів використовувати пластилін як аналог фарб для творчості.

Тема 12 Стилiзацiя предметiв побуту

Тема спрямована на розвиток креативностi та просторового мислення. Студенти розробляють декоративнi предмети в iнтер'єрi. Мета – удосконалити пiдходи до розробки виробiв через нестандартнi пiдходи. Також для контролю знань розроблено практичнi завдання.

Блок 4

Тема 13 Розробка сервізуу сiльськiй стилiстичнiй

Тема розвиває стилiстичнi навички, спонукає шукати нестандартнi пiдходи в локальнiй темi. Студенти навчаються розробляти власнi концепцiї сервiзiв в сiльськiй тематицi та з рiзноманiтними варiацiями листя. Мета – навчити вiдповiдальностi при виконаннi доволi об'ємного завдання.

Тема 14 Розробка сервізу в анімалiстичному жанрi

Дана тема продовжує розвиток стилiстичних навичок, спонукає шукати нестандартнi пiдходи в локальнiй темi. Студенти навчаються розробляти власнi концепцiї сервiзiв з рiзноманiтними варiацiями тварин чи комах. Мета – навчити стилiзувати та масштабувати рiзнi за призначенням предмети сервiзу мiж собою.

Тема 15 Розробка сервізу в мiнiмалiзми

У цiй темi студенти проєктують рiзноманiтнi варiанти мiнiмалiстичних сервiзiв. Бо зараз такий стиль в керамiцi набув популярностi, актуально буде навчитися розробляти данi сервiзи. Мета – навчити креативно просто створювати складнi предмети для загального вжитку.

Тема 16 Авторська розробка дизайну сервізу

Основна увага спрямована на розробку власних концептiв сервiзiв за вiльною темою. Мета – узагальнити знання з курсу керамiки. Також для контролю знань розробленi питання та практичнi завдання

Програма з навчальної дисципліни «Гончарство»

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЛОЗІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ ВИЩИЙ КОЛЕДЖ МИСТЕЦТВ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова методичної ради

_____ Наталія ШКРЕБЕЦЬ

«01» вересня 2023 року

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**Гончарство**Освітньо професійний ступінь «фаховий молодший бакалавр»Галузь знань 02 «Культура і мистецтво»Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Лозова, 2023 рік

Програма навчальної дисципліни «Гончарство» для здобувачів фахової передвищої освіти за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» освітньо-професійною програмою «Декоративно-прикладне мистецтво»

Розробник ТЕТЯНІН Ігор – викладач, спеціаліст першої категорії.

Програма навчальної дисципліни розглянута та схвалена на засіданні циклової комісії «Декоративно-прикладного мистецтва»

Протокол від «01»вересня 2023 року № 1

Голова циклової комісії

декоративно-прикладного мистецтва Альона ВІЦОТА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітньо-професійний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни			
		<i>денна форма здобуття освіти</i>			
Кількість розділів 4 Загальна кількість годин 270 Тижневих аудиторних годин: V – 4 год. VI – 4 год. VII – 2 год. VIII – 2 год.	Галузь знань 02 «Культура і мистецтво» Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Освітньо-професійна програма «Декоративно-прикладне мистецтво» Освітньо-професійний ступінь: «фаховий молодший бакалавр»	обов'язкова			
		Рік підготовки:			
		3-й		4-й	
		Семестр			
		V	VI	VII	VIII
		Лекції, год			
		Практичні, год			
		64	84	32	32
		Семінарські, год			
		Індивідуальні, год			
		Самостійна робота, год			
		14	18	13	13
		Вид підсумкового контролю			
		залік	к/у	екзамен	к/у

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає в опануванні теоретичних знань та умінь практичних навичок з гончарства для поглиблення можливостей професійної компетентності у різних техніках складності й напрямках даної навчальної програми. Забезпечити здобувача освіти вмінням аналізувати та використовувати гончарство для реалізації мальовничих, декоративних та об'ємних композицій на локаціях за допомогою керамічних матеріалів. Сформувати його художню культуру та дати практичний досвід художньої творчості, підготувати його до самостійної роботи.

Завдання навчальної дисципліни

- аналіз і виконання об'єктів предметного і природного середовища, передача їх конструкції, характерних особливостей;
- виконання побудови тривимірного виробу;
- виконання графічних робіт засобами й техніками рисунка;

4. виконання робіт засобами й техніками розпису, живопису;
5. виховання потреби постійного творчого росту;
6. формування духовного і культурного світу студентів шляхом прилучення через мистецтво до культурних надбань народу України й мистецтва світу;
7. підвищення культури студентів і рівня професійних навичок;
8. удосконалення творчих можливостей і набуття першого досвіду в педагогічній роботі;
9. підготовка грамотних фахівців, які добре володіють практичними та теоретичними знаннями для виготовлення керамічних виробів;
10. сформувати загальне естетичне виховання;
11. розвинути творчу ініціативу та накопичити уміння роботи з глиною;
12. навчити різним технікам декорування та формоутворення виробів з глини;
13. розвинути художній смак, увагу, працелюбність, культуру праці;
14. ознайомити з народними промислами.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування у здобувачів освіти компетентностей:

загальні компетентності:

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

спеціальні компетентності:

1. Здатність до знаходження творчих рішень для створення художніх творів (відповідно до освітньо-професійної програми).
2. Здатність аналізувати власні художньо-творчі результати та сприймати конструктивну критику.
3. Здатність використовувати знання та розуміння традицій та сучасних культурно-мистецьких процесів і практик у професійній діяльності.
4. Здатність виконувати поставлені завдання зі втілення художнього задуму творів мистецтва (відповідно до освітньо-професійної програми).

5. Здатність застосовувати професійну термінологію у сфері образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва під час практичної та/або педагогічної діяльності.

3. Результати навчання

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен продемонструвати такі результати навчання:

1. Збирати, аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел, використовувати її для професійної діяльності.
2. Знаходити творчі рішення до поставлених завдань з проєктування та виконання в матеріалі творів образотворчого/декоративного мистецтва (відповідно до освітньо-професійної програми).
3. Застосовувати загальне та спеціалізоване програмне забезпечення для виконання конкретних професійних завдань.
4. Застосовувати базові знання з історії мистецтва, інші спеціалізовані теоретичні знання, орієнтуватися в сучасних процесах у мистецькій сфері.
5. Втілювати художні задуми з використанням мови образотворчого/декоративного мистецтва та з урахуванням українського і міжнародного досвіду (відповідно до освітньо-професійної програми).
6. Визначати мету, завдання та етапи реалізації поставленого творчого завдання.
7. Організувати власний робочий простір, використовуючи спеціалізований інструмент (інструменти) та/або обладнання згідно зі специфікою виконуваної роботи та з дотриманням вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці.
8. Застосовувати закономірності побудови художнього твору (відповідно до освітньо-професійної програми).
9. Розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення (відповідно до освітньо-професійної програми).
10. Вибирати форму, техніки, матеріали та зображальні засоби для вирішення практичних завдань та аргументувати їх вибір.

11. Застосовувати фахову термінологію в спілкуванні на професійні теми.
12. Проявляти ініціативу, креативні та підприємницькі навички у практичній діяльності та просуванні власного творчого проєкту.
13. Презентувати власні професійні компетентності, створені об'єкти або їх елементи в професійному середовищі.
14. Спрямовувати свою діяльність на збереження та популяризацію традиційної народної культури свого регіону.

4. Структура навчальної дисципліни

з/п	Назва розділу, теми	Кількість годин					
		денна форма здобувачів освіти					
		усього	у тому числі				
екції	практ.		ем.	ндив.	амост		
	2	3		5			8
Розділ 1 Глина та її властивості.							
3 курс V семестр							
1.	Матеріали і обладнання. Глина та її властивості	5		4			1
2.	Основні хімічні з'єднання	5		4			1
3.	Ручне ліплення	1 5		1 2			3
4.	Гончарний спосіб	2 4		2 0			4
5.	Виготовлення складових геометричних форм (відкритих і закритих)	2 9		2 4			5
	Залік	2		2			
Розділ 2 Теорія конструювання гончарних форм							
3 курс VI семестр							
1.	Теорія конструювання гончарних форм	2 0		1 6			4
2.	Складні складові форми	2 4		2 0			4
3.	Основні пропорції посудин і застосування принципу «золотого перетину» при їх формуванні	2 0		1 6			4
4.	Колір та його вплив на художню форму	2 4		2 0			4
5.	Місце орнаменту на посуді	1 2		1 0			2
	Контрольний урок	2		2			
Розділ 3 Сушіння, випалювання, після випалювальна обробка.							
4 курс VII семестр							
1.	Сушіння, випалювання,	1		8			3

	після випалювальна обробка	1				
2.	Окислювальний випал	9		6		3
3.	Молочний випал	9		6		3
4.	Методи декорування	8		6		2
5.	Мальовничі розписи	8		6		2
	Екзамен					
Розділ 4 Навчально-виробниче об'єднання.						
4 курс VIII семестр						
1.	Навчально-виробниче об'єднання	1 4		1 0		4
2.	Створення цехів	1 2		8		4
3.	Цех глазурування і декорування	1 0		8		2
4.	Виготовлення гончарних сувенірів з Болгарською тематикою	7		4		3
	Контрольний урок	2		2		

5. Методи навчання

Курс предмета «Гончарство» складається з 4 розділів. У процесі викладання курсу використовуються пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний методи із такими формами роботи як практична робота згідно з календарно-тематичним планом. Програмою курсу передбачено наступні форми аудиторної та самостійної діяльності студентів: практична робота, перегляд відеоуроків і майстер-класів, підготовка виступів (повідомлень і доповідей) з ілюструванням візуальним матеріалом, робота з літературою в бібліотеках та Інтернеті. При навчанні використовується інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний виклад, дискусійний.

6. Форми і засоби контролю

Видами контролю навчального процесу є поточний, рубіжний, підсумковий (семестровий), кваліфікаційна атестація.

Поточний контроль – проводиться наприкінці 2 академічних години відповідно до календарно – тематичного планування, у формі перегляду творчих робіт.

Рубіжний контроль – це контроль знань, умінь та навичок здобувачів освіти, який проводиться на останньому тижні жовтня та березня з метою

моніторингу знань, умінь, навичок здобувачів освіти та ефективності виконання навчального плану.

Семестровий контроль з дисципліни проводиться відповідно до навчального плану у вигляді виставлення підсумкової семестрової оцінки (контрольного уроку, заліку або екзамену).

Оцінка з контрольного уроку — це оцінка за підсумкову практичну роботу, яку здобувач освіти завершив наприкінці поточного семестру.

Залік та екзамен проводиться після оцінювання підсумкової практичної роботи, у формі теоретичних завдань (усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль) різних рівнів складності.

7. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

Рівні навчальних досягнень	За національною шкалою	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
Високий	5	Студент володіє системою знань в об'ємі, визначеному навчальною програмою; виявляє цікавість до предмета і навчальну активність, самостійно встановлює внутрішньо поняттєві й міжпоняттєві зв'язки; виконує роботу послідовно, дотримуючись етапів виконання, працює глиняною масою професійно, вмє передавати об'єм та товщину виробу, самостійно аналізувати та відтворювати копії чи репродукції робіт; систематично виконує самостійні роботи.
Достатній	4	Студент володіє системою понять в межах, визначених навчальною програмою; відтворює їх зміст у логічній послідовності, запропонованій педагогом, демонструє вивчений матеріал, розпізнає зразки та встановлює внутрішньо поняттєві та міжпоняттєві зв'язки, однак не виявляє ініціативи; роботу виконує згідно з етапами виконання, робить не значні помилки в практичній роботі, працює глиняною масою, самостійну роботу виконує систематично з незначною допомогою; В усних висловлюваннях є окремі помилки різного характеру: відсутня наповненість мистецьких термінів.
Задовільний	3	Студент володіє поняттями, відтворює їх зміст у послідовності, запропонованій педагогом, демонструє вивчений матеріал, не завжди розпізнає зразки, може встановлювати внутрішньо поняттєві та міжпоняттєві зв'язки, але припускається помилок в компоюванні та формі виробу, послідовності побудови виробу, вмє передавати об'єм та товщину виробу тільки з допомогою викладача, самостійно аналізувати та відтворювати копії чи репродукції робіт не в змозі; самостійну роботу не завжди виконує в повному обсязі; не проявляє ініціативи та інтересу до вивчення предмета. У письмовому тексті і усних висловлюваннях речення не структуровані, порушена логічність викладу.

Незадовільний	2	Студент засвоїв деякі знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які може відтворювати; але не може вірно відтворити виріб, не передає товщину стінок та силует виробу, не володіє базовими принципами та знаннями при гончаруванні. Самостійно не працює.
---------------	---	--

8. Навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни

1. Перелік підручників і посібників з гончарства.
2. Програма навчальної дисципліни з навчальної дисципліни «Гончарство».
3. Календарно-тематичне планування навчальної дисципліни «Гончарство».
4. Критерії оцінювання навчальних досягнень з навчальної дисципліни гончарство.
5. Лекційний матеріал.
6. Дидактичні матеріали.
7. Контрольні заходи з навчальної дисципліни гончарство.
8. Методичні рекомендації щодо виконання практичних завдань.
9. Методичні рекомендації щодо самостійної роботи здобувачів освіти.

9. Рекомендована література

Базова

1. Історія української археологічної керамології (кінець XVIII століття –1917). – Полтава АСМІ, 2019. – 240 с.
2. Котенко, В. Кераміка господарського призначення з хори Херсонеса Таврійського (за матеріалами з поселення Масліни). Археологічна керамологія, 2020. С. 39–48.

Допоміжна

1. Рахно Костянтин. Українське гончарство в працях Андрія Топоркова // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. За рік 2008. Персоналії української керамології / За редакцією доктора історичних наук Олесь Пошивайла. – Опішне: Українське Народознавство, 2019. Кн.I V. Т. 3. С. 600–613.

2. Роман Луговий, Оксана Коваленко *Кераміка ямної культури з поселенських керамічних пам'яток Поворскля Археологічні наука.* – 2020 (2021). Т. 4. №1. С. 78–101.

3. Сапожников І., Сінельников О., Котенко В. *Орнаментований кратер доби еллінізму: унікальна знахідка з нижнього подністров'я. Археологічна Кермологія.* 2019. Т. 2, № 2. С. 37–43.

Інформаційні ресурси

1. Історія української археологічної керамології (кінець XVIII століття – 1917) [Текст] =History of Ukrainian Archaeological Ceramology (the late 18th century – 1917) : монографія / Анатолій Гейко. – Опішне : Українське Народознавство, 2019. – 240 с.

2. Котенко В. *Кераміка господарського призначення з хори Херсонеса Таврійського (за матеріалами з поселення Маслини). Актуальні питання археологічної керамології.* 2020. Т. 1, № 3. С. 39–48.

URL:https://drive.google.com/file/d/1yJR0qnMXTQG2VEZH5f6Cy084XbcjIpuN/view?usp=share_link.

3. Сапожников І., Сінельников О., Котенко В. *Орнаментований кратер доби еллінізму: унікальна знахідка з нижнього подністров'я. Археологічна керамологія.* 2019. Т. 2, № 2. С. 37–43.

URL:https://drive.google.com/file/d/1wC17OWjKim_SX2hfGknmUjR_wHpBGCdV/view?usp=share_link.

4. Луговий Р., Коваленко О. *Кераміка ямної культури з поселенських пам'яток Поворскля. Археологічна керамологія.* 2020. Т. 2, № 4.

URL:https://drive.google.com/file/d/1gCMOufbYxuSexvEzY2a1fsTkTNKFRuHZ/view?usp=share_link.

5. Рахно Костянтин. *Українське гончарство в працях Андрія Топоркова // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. За рік 2008. Персоналії української керамології / За редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. Опішне: Українське Народознавство, 2019. Кн.IV. Т.3. С. 600–613.*

URL:https://drive.google.com/file/d/1amardkHfAjNpQVkBzEziaIpA_ESI85ya4/view?usp=share_link

Програма з навчальної дисципліни «Художня кераміка»

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЛОЗІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ ВИЩИЙ КОЛЕДЖ МИСТЕЦТВ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова методичної ради

_____ Наталія ШКРЕБЕЦЬ

«01» вересня 2023 року

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**Художня кераміка**Освітньо професійний ступінь «фаховий молодший бакалавр»Галузь знань 02 «Культура і мистецтво»Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»

Лозова, 2023 рік

Програма навчальної дисципліни «Художня кераміка» для здобувачів фахової передвищої освіти за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» освітньо-професійною програмою «Декоративно-прикладне мистецтво»

Розробник ТЕТЯНІН Ігор – викладач, спеціаліст першої категорії,
МЕДВЕДСВА Юлія– викладач, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Програма навчальної дисципліни розглянута та схвалена на засіданні циклової комісії «Декоративно-прикладного мистецтва»

Протокол від «01»вересня 2023 року № 1

Голова циклової комісії

декоративно-прикладного мистецтва Альона ВІЦОТА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітньо-професійний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни			
		<i>денна форма здобуття освіти</i>			
Кількість розділів 4 Загальна кількість годин 270	Галузь знань 02 «Культура і мистецтво» Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Освітньо-професійна програма «Декоративно-прикладне мистецтво» Освітньо-професійний ступінь: «фаховий молодший бакалавр»	обов'язкова			
		Рік підготовки:			
Тижневих аудиторних годин: V – 2 год. VI – 2 год. VII – 4 год. VIII – 4 год.		3-й		4-й	
		Семестр			
		V	VI	VII	VIII
		Лекції, год			
		Практичні, год			
		32	42	64	64
		Семинарські, год			
		Індивідуальні, год			
		Самостійна робота, год			
11	11	23	23		
Вид підсумкового контролю					
к/у	к/у	екзамен	залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає в опануванні теоретичних знань та умінь практичних навичок з кераміки для поглиблення можливостей професійної компетентності у різних техніках складності й напрямках даної навчальної програми. Забезпечити здобувача освіти вмінням аналізувати та використовувати кераміку для реалізації мальовничих, декоративних та об'ємних композицій на локаціях за допомогою керамічних матеріалів. Сформувати його художню культуру та дати практичний досвід художньої творчості, підготувати його до самостійної роботи.

Завдання навчальної дисципліни

- аналіз і виконання об'єктів предметного і природного середовища, передача їх конструкції, характерних особливостей;
- виконання побудови тривимірного виробу;
- виконання графічних робіт засобами та техніками рисунка;

4. виконання робіт засобами та техніками розпису, живопису;
5. виховання потреби постійного творчого росту;
6. формування духовного і культурного світу студентів шляхом прилучення через мистецтво до культурних надбань народу України й мистецтва світу;
7. підвищення культури студентів і рівня професійних навичок;
8. удосконалення творчих можливостей і набуття першого досвіду в педагогічній роботі;
9. підготовка грамотних фахівців, які добре володіють практичними та теоретичними знаннями для виготовлення керамічних виробів;
10. сформувати загальне естетичне виховання;
11. розвинути творчу ініціативу та накопичити уміння роботи з глиною;
12. навчити різним технікам декорування та формоутворення виробів з глини;
13. розвинути художній смак, увагу, працелюбність, культуру праці;
14. ознайомити з народними промислами.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування у здобувачів освіти компетентностей:

загальні компетентності:

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

спеціальні компетентності:

1. Здатність до знаходження творчих рішень для створення художніх творів (відповідно до освітньо-професійної програми).
2. Здатність аналізувати власні художньо-творчі результати та сприймати конструктивну критику.
3. Здатність використовувати знання та розуміння традицій та сучасних культурно-мистецьких процесів і практик у професійній діяльності.
4. Здатність виконувати поставлені завдання зі втілення художнього задуму творів мистецтва (відповідно до освітньо-професійної програми).

5. Здатність застосовувати професійну термінологію у сфері образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва під час практичної та/або педагогічної діяльності.

3. Результати навчання

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен продемонструвати такі результати навчання:

1. Збирати, аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел, використовувати її для професійної діяльності.
2. Знаходити творчі рішення до поставлених завдань з проєктування та виконання в матеріалі творів образотворчого/декоративного мистецтва (відповідно до освітньо-професійної програми).
3. Застосовувати загальне та спеціалізоване програмне забезпечення для виконання конкретних професійних завдань.
4. Застосовувати базові знання з історії мистецтва, інші спеціалізовані теоретичні знання, орієнтуватися в сучасних процесах у мистецькій сфері.
5. Втілювати художні задуми з використанням мови образотворчого/декоративного мистецтва та з урахуванням українського і міжнародного досвіду (відповідно до освітньо-професійної програми).
6. Визначати мету, завдання та етапи реалізації поставленого творчого завдання.
7. Організувати власний робочий простір, використовуючи спеціалізований інструмент (інструменти) та/або обладнання згідно зі специфікою виконуваної роботи та з дотриманням вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці.
8. Застосовувати закономірності побудови художнього твору (відповідно до освітньо-професійної програми).
9. Розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення (відповідно до освітньо-професійної програми).
10. Вибирати форму, техніки, матеріали та зображальні засоби для вирішення практичних завдань та аргументувати їх вибір.

11. Застосовувати фахову термінологію в спілкуванні на професійні теми.
12. Проявляти ініціативу, креативні та підприємницькі навички у практичній діяльності та просуванні власного творчого проєкту.
13. Презентувати власні професійні компетентності, створені об'єкти або їх елементи в професійному середовищі.
14. Спрямовувати свою діяльність на збереження та популяризацію традиційної народної культури свого регіону.

4. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітньо-професійний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни			
		<i>денна форма здобуття освіти</i>			
Кількість розділів 4 Загальна кількість годин 270	Галузь знань 02 «Культура і мистецтво» Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Освітньо-професійна програма «Декоративно-прикладне мистецтво» Освітньо-професійний ступінь: «фаховий молодший бакалавр»	обов'язкова			
		Рік підготовки:			
Тижневих аудиторних годин: V – 2 год. VI – 2 год. VII – 4 год. VIII – 4 год.		3-й		4-й	
		Семестр			
		V	VI	VII	VIII
		Лекції, год			
		Практичні, год			
		32	42	64	64
		Семинарські, год			
		Індивідуальні, год			
		Самостійна робота, год			
11	11	23	23		
Вид підсумкового контролю					
к/у	к/у	екзамен	залік		

5. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає в опануванні теоретичних знань та умінь практичних навичок з кераміки для поглиблення можливостей професійної компетентності у різних техніках складності й напрямках даної навчальної програми. Забезпечити здобувача освіти вмінням аналізувати та використовувати кераміку для реалізації мальовничих, декоративних та об'ємних композицій на локаціях за допомогою керамічних

матеріалів. Сформувати його художню культуру та дати практичний досвід художньої творчості, підготувати його до самостійної роботи.

Завдання навчальної дисципліни

1. аналіз і виконання об'єктів предметного і природного середовища, передача їх конструкції, характерних особливостей;
2. виконання побудови тривимірного виробу;
3. виконання графічних робіт засобами та техніками рисунка;
4. виконання робіт засобами та техніками розпису, живопису;
5. виховання потреби постійного творчого росту;
6. формування духовного і культурного світу студентів шляхом прилучення через мистецтво до культурних надбань народу України й мистецтва світу;
7. підвищення культури студентів і рівня професійних навичок;
8. удосконалення творчих можливостей і набуття першого досвіду в педагогічній роботі;
9. підготовка грамотних фахівців, які добре володіють практичними та теоретичними знаннями для виготовлення керамічних виробів;
10. сформувати загальне естетичне виховання;
11. розвинути творчу ініціативу та накопичити уміння роботи з глиною;
12. навчити різним технікам декорування та формоутворення виробів з глини;
13. розвинути художній смак, увагу, працелюбність, культуру праці;
14. ознайомити з народними промислами.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування у здобувачів освіти компетентностей:

загальні компетентності:

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

спеціальні компетентності:

6. Здатність до знаходження творчих рішень для створення художніх творів (відповідно до освітньо-професійної програми).
7. Здатність аналізувати власні художньо-творчі результати та сприймати конструктивну критику.
8. Здатність використовувати знання та розуміння традицій та сучасних культурно-мистецьких процесів і практик у професійній діяльності.
9. Здатність виконувати поставлені завдання зі втілення художнього задуму творів мистецтва (відповідно до освітньо-професійної програми).
10. Здатність застосовувати професійну термінологію у сфері образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва під час практичної та/або педагогічної діяльності.

6. Результати навчання

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен продемонструвати такі результати навчання:

1. Збирати, аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел, використовувати її для професійної діяльності.
2. Знаходити творчі рішення до поставлених завдань з проектування та виконання в матеріалі творів образотворчого/декоративного мистецтва (відповідно до освітньо-професійної програми).
3. Застосовувати загальне та спеціалізоване програмне забезпечення для виконання конкретних професійних завдань.
4. Застосовувати базові знання з історії мистецтва, інші спеціалізовані теоретичні знання, орієнтуватися в сучасних процесах у мистецькій сфері.
5. Втілювати художні задуми з використанням мови образотворчого/декоративного мистецтва та з урахуванням українського і міжнародного досвіду (відповідно до освітньо-професійної програми).
6. Визначати мету, завдання та етапи реалізації поставленого творчого завдання.
7. Організовувати власний робочий простір, використовуючи спеціалізований інструмент (інструменти) та/або обладнання згідно зі

специфікою виконуваної роботи та з дотриманням вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці.

8. Застосовувати закономірності побудови художнього твору (відповідно до освітньо-професійної програми).
9. Розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення (відповідно до освітньо-професійної програми).
10. Вибирати форму, техніки, матеріали та зображальні засоби для вирішення практичних завдань та аргументувати їх вибір.
11. Застосовувати фахову термінологію в спілкуванні на професійні теми.
12. Проявляти ініціативу, креативні та підприємницькі навички у практичній діяльності та просуванні власного творчого проєкту.
13. Презентувати власні професійні компетентності, створені об'єкти або їх елементи в професійному середовищі.
14. Спрямовувати свою діяльність на збереження та популяризацію традиційної народної культури свого регіону.

7. Структура навчальної дисципліни

з/п	Назва розділу, теми	Кількість годин					
		денна форма здобувачів освіти					
		у сього	у тому числі				
екції	ракт.		ем.	ндив.	амост		
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
Розділ 1 Кераміка-Ліплення							
3 курс V семестр							
1.	Вступне заняття. Правила поведінки і ТБ	4		2			2
2.	Знайомство з глиною, її властивостями і якістю	8		6			2
3.	Народні керамічні іграшки України	8		6			2
4.	Ліплення тварин у вільній пластиці	10		8			2
5.	Дрібна пластика та створення декоративних фонів в кераміці	11		8			3
	Контрольний урок	2		2			
Розділ 2 Декоративні панно. Ярмаркова продукція							
3 курс VI семестр							
6.	Панно в сучасному стилі з елементами будівель та дерев	12		10			2

7.	Панно в сучасному стилі за основою квітів	13		10			3
8.	Ліплення людей у народній опішнянській манері	13		10			3
9.	Лиття виробів з шлікеру	13		10			3
	Контрольний урок	2		2			
Розділ 3 Пластилін у фаховому виконанні							
4 курс VII семестр							
10.	Пластилін у фаховому виконанні	29		20			9
11.	Пластиліновий живопис	31		24			7
12.	Стилізація предметів побуту	27		20			7
	Екзамен						
Розділ 4 Авторський стиль у кераміці							
4 курс VIII семестр							
13.	Розробка сервізу у сільській стилістиці	21		16			5
14.	Розробка сервізу з елементами листя	21		16			5
15.	Розробка сервізу в мінімалізмі	21		16			5
16.	Авторська розробка дизайну сервізу	24		16			8
	Залік	2		2			

8. Методи навчання

Курс предмета «Художня кераміка» складається з 4 розділів. У процесі викладання курсу використовуються пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний методи із такими формами роботи як практична робота згідно з календарно-тематичним планом. Програмою курсу передбачено наступні форми аудиторної та самостійної діяльності студентів: практична робота, перегляд відеоуроків і майстер-класів, підготовка виступів (повідомлень і доповідей) з ілюструванням візуальним матеріалом, робота з літературою в бібліотеках та Інтернеті. При навчанні використовується інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемний виклад, дискусійний.

9. Форми і засоби контролю

Видами контролю навчального процесу є поточний, рубіжний, підсумковий (семестровий), кваліфікаційна атестація.

Поточний контроль – проводиться наприкінці 2 академічних години відповідно до календарно – тематичного планування, у формі перегляду творчих робіт.

Рубіжний контроль – це контроль знань, умінь та навичок здобувачів освіти, який проводиться на останньому тижні жовтня та березня з метою моніторингу знань, умінь, навичок здобувачів освіти та ефективності виконання навчального плану.

Семестровий контроль з дисципліни проводиться відповідно до навчального плану у вигляді виставлення підсумкової семестрової оцінки (контрольного уроку, заліку або екзамену).

Оцінка з контрольного уроку — це оцінка за підсумкову практичну роботу, яку здобувач освіти завершив наприкінці поточного семестру.

Залік та екзамен проводиться після оцінювання підсумкової практичної роботи, у формі теоретичних завдань (усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль) різних рівнів складності.

10. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

Рівні навчальних досягнень	За національного шкалою	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
Високий	5	Студент володіє системою знань в об'ємі, визначеному навчальною програмою; виявляє цікавість до предмета і навчальну активність, самостійно встановлює внутрішньо поняттєві та міжпоняттєві зв'язки; виконує роботу послідовно, дотримуючись етапів виконання, працює глиняною масою професійно, вміє передавати об'єм та товщину виробу, самостійно аналізувати та відтворювати копії чи репродукції робіт; систематично виконує самостійні роботи.
Достатній	4	Студент володіє системою понять в межах, визначених навчальною програмою; відтворює їх зміст у логічній послідовності, запропонованій педагогом, демонструє вивчений матеріал, розпізнає зразки та встановлює внутрішньо поняттєві та міжпоняттєві зв'язки, однак не виявляє ініціативи; роботу виконує згідно з етапами виконання, робить незначні помилки в практичній роботі, працює глиняною масою, самостійну роботу виконує систематично з незначною допомогою; В усних висловлюваннях є окремі помилки різного характеру: відсутня наповненість мистецьких термінів.

Задовільний	3	Студент володіє поняттями, відтворює їх зміст у послідовності, запропонованій педагогом, демонструє вивчений матеріал, не завжди розпізнає зразки, може встановлювати внутрішньо поняттєві та міжпонятійні зв'язки, але припускається помилок в компоюванні та формі виробу, послідовності побудови виробу, вміє передавати об'єм та товщину виробу тільки з допомогою викладача, самостійно аналізувати та відтворювати копії чи репродукції робіт не в змозі; самостійну роботу не завжди виконує в повному обсязі; не проявляє ініціативи та інтересу до вивчення предмета. У письмовому тексті й усних висловлюваннях речення не структуровані, порушена логічність викладу.
Незадовільний	2	Студент засвоїв деякі знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які може відтворювати; але не може вірно відтворити виріб, не передає товщину стінок та силует виробу, не володіє базовими принципами та знаннями при ліпленні. Самостійно не працює.

11. Навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни

1. Перелік підручників і посібників з художньої кераміки.
2. Програма навчальної дисципліни з навчальної дисципліни «Художня кераміка».
3. Календарно-тематичне планування навчальної дисципліни «Художня кераміка».
4. Критерії оцінювання навчальних досягнень з навчальної дисципліни кераміка.
5. Лекційний матеріал.
6. Дидактичні матеріали.
7. Контрольні заходи з навчальної дисципліни кераміка.
8. Методичні рекомендації щодо виконання практичних завдань.
9. Методичні рекомендації щодо самостійної роботи здобувачів освіти.

12. Рекомендована література

Базова

1. Історія української археологічної керамології (кінець XVIII століття -1917). – Полтава АСМІ, 2019. – 240 с.
2. Котенко, В. 2020. Кераміка господарського призначення з хори

Херсонеса Таврійського (за матеріалами з поселення Масліни). Археологічна керамологія, 3, с. 39–48.

Допоміжна

3. Рахно Костянтин. Українське гончарство в працях Андрія Топоркова // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. За рік 2008. Персоналії української керамології / За редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне: Українське Народознавство, 2019. Кн.IV. Т.3. С. 600–613.

4. Роман Луговий, Оксана Коваленко Кераміка ямної культури з поселенських керамічних пам'яток Поворскля Археологічні наука. – 2020 (2021). Т. 4. №1. С. 78–101.

5. Сапожников І., Сінельников О., Котенко В. Орнаментований кратер доби еллінізму: унікальна знахідка з нижнього подністров'я. *Археологічна Керамологія*. 2019. Т. 2, № 2. С. 37–43.

Інформаційні ресурси

6. Історія української археологічної керамології (кінець XVIII століття – 1917) [Текст] =History of Ukrainian Archaeological Ceramology (the late 18th century – 1917) : монографія / Анатолій Гейко. – Опішне : Українське Народознавство, 2019. – 240 с.

URL:https://drive.google.com/file/d/1FffO8D3crWCih0Ou8ndMLUFkeA6eZ6mZ/view?usp=share_link

7. Котенко В. Кераміка господарського призначення з хори Херсонеса Таврійського (за матеріалами з поселення Маслини). *Актуальні питання археологічної керамології*. 2020. Т. 1, № 3. С. 39–48.

URL:https://drive.google.com/file/d/1yJR0qnMXTQG2VEZH5f6Cy084XbcjIpuN/view?usp=share_link.

8. Сапожников І., Сінельников О., Котенко В. Орнаментований кратер доби еллінізму: унікальна знахідка з нижнього подністров'я. *Археологічна керамологія*. 2019. Т. 2, № 2. С. 37–43.

URL:https://drive.google.com/file/d/1wC17OWjKim_SX2hfGknmUjR_wHpBGCdV/view?usp=share_link.

9. Луговий Р., Коваленко О. Кераміка ямної культури з поселенських пам'яток Поворскля. *Археологічна керамологія*. 2020. Т. 2, № 4.

URL:https://drive.google.com/file/d/1gCMOufbYxuSexvEzY2a1fsTkTNKFRuHZ/view?usp=share_link.

10. Рахно Костянтин. Українське гончарство в працях Андрія Топоркова // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. За рік 2008. Персоналії української керамології / За редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла. – Опішне: Українське Народознавство, 2019. Кн.IV. Т.3. С. 600–613.

URL:https://drive.google.com/file/d/1amardkHfAjNpQVkBzEziaIpA_ESI85ya4/view?usp=share_link

**Анкета з визначення сформованості професійної культури засобами
художньої кераміки**

- 1) Чи можете ви дати визначення що таке художня кераміка?
  - а) Так
  - б) Частково
  - в) Важко відповісти
  - г) Ні
- 2) Чи відвідуєте ви виставки?
  - а) Так, постійно їх відвідную
  - б) Періодично
  - в) Дуже рідко
  - г) Ні
- 3) Чи відвідуєте ви майстер-класи?
  - а) Так, постійно
  - б) Під настрій та коли випадає нагода
  - в) Іноді
  - г) Ні
- 4) Скількох відомих керамістів ви можете назвати?
  - а) Не знаю
  - б) 0-5
  - в) 6-10
  - г) 10-20
- 5) Чи займаєтесь ви мистецтвом?
  - а) Ні
  - б) Інколи, коли не зайнятий
  - в) Трохи малюю, ліплю та ін.
  - г) Так та вивчаю твори мистецтва
- б) Чому ви прийшли навчатись?
  - а) Бачу себе в цій галузі
  - б) Отримати знання для подальшої роботи та навчання

- в) Батьки сказали
- г) Бо потрібно було йти хоча б кудись та щоб не бути в школі
- 7) Чи мотивують вас успіхи інших студентів?
- а) Ні, це пригнічує мене
- б) Я звертаю на це увагу
- в) Трохи, хотілось би й мені цим займатись
- г) Так
- 8) Як позитивно на вашу думку впливає художня кераміка?
- а) Не знаю
- б) Ми просто ліпимо
- в) Я тепер вмію працювати з глиною
- г) Я можу вільно застосовувати набуті знання та передавати їх
- 9) Чи знаєте ви осередки кераміки України?
- а) Ні, мені не цікаво просто
- б) Чув про Опішню та Слов'янськ
- в) Знаю та бував в музеї Опішні та на виставках кераміки
- г) Звісно, знаю декілька осередків та вивчаю їх особливості
- 10) Заняття малюванням, ліпленням, вирізанням, викликає у вас душевне задоволення?
- а) Ні
- б) Приходиться цим займатись
- в) Що в мене виходить тим стараюсь займатись
- г) Так, я на практиці опановую різні види мистецтва

Ключ оцінювання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Адаптаційний рівень	Г	Г	Г	А	А	Г	А	А	А	А
Репродуктивний рівень	В	В	В	Б	Б	В	Б	Б	Б	Б
Конструктивний рівень	Б	Б	Б	В	В	Б	В	В	В	В
Креативний рівень	А	А	А	Г	Г	А	Г	Г	Г	Г

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни скульптура

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор Державного науково-методичного
центру змісту культурно-мистецької освіти
Марина БРИЛЬ
17.07.2023 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ЗМІСТУ
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

**РЕЛЬЄФНА КОМПОЗИЦІЯ
ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-ДЕКОРАТИВНИЙ АРТОБ'ЄКТ**

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Скульптура»
для закладів фахової передвищої мистецької освіти
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»
Спеціалізація «Декоративно-прикладне мистецтво»

Укладачі:

К. І. Положинська, викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист;

І. О. Тетянін, викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст першої категорії.

Рецензенти:

М. І. Ваврух, заступник директора Комунального закладу Львівської обласної ради Львівський фаховий коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, доцент, кандидат мистецтвознавства;

О. Б. Главенчук, методист, викладач спеціальних дисциплін Комунального закладу «Одеський художній фаховий коледж ім. М. Б. Грекова», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, член Національної спілки художників України.

Відповідальна
за випуск Олена ВЛАСЕНКО

Рекомендовано

на засіданні методичної ради
Комунального закладу «Лозівський
фаховий вищий коледж мистецтв»
Харківської обласної ради
(протокол від 25.04.2023 р. № 8)
© Положинська К. І., Тетянін І. О., 2023 р.
© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Історія виникнення рельєфу	5
2. Матеріали для виконання рельєфу	13
3. Теоретична підготовка до виконання завдання з рельєфу	14
4. Послідовність виконання завдання з рельєфу	20
ВИСНОВКИ	22
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	22

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Скульптура» входить до блоку базових предметів, необхідних для підготовки здобувачів фахової передвищої освіти. В програму підготовки здобувачів освіти закладено принцип комплексного вивчення фахових дисциплін. Цей міждисциплінарний зв'язок забезпечує оволодіння дисциплінами: «Рисунок», «Композиція», «Орнамент», «Сучасна декоративна творчість», «Переддипломна практика», «Дипломна робота».

У зв'язку з пандемією COVID-19, а зараз через військовий стан, у нашій освіті закріпилося поняття дистанційного навчання, де акценти перенесено на свідому самостійну роботу здобувачів освіти. Основою для якісної самостійної роботи студентів є докладні методичні рекомендації викладачів, які допоможуть їм вчасно і швидко знайти композиційні рішення щодо практичного самостійного завдання, підготувати необхідні матеріали та поетапно виконати роботу.

Предметом дисципліни «Скульптура» є вивчення системи побудови витвору мистецтва, поєднання його складових частин для гармонійного вирішення згідно творчого задуму за допомогою образотворчих засобів, прийомів та законів композиції.

Метою викладання навчальної дисципліни «Скульптура» є:

- навчання основам побудови різних видів об'ємної композиції;
- формування просторового мислення у майбутнього художника-виконавця;
- розвиток вміння визначати композиційне та технічне рішення, які найширше розкривають сутність завдання та відповідають вимогам до умов експлуатації виробу в певному середовищі;
- набуття практичних навичок виконання пластичних об'ємних робіт;
- розвиток творчої уяви, творчого мислення і художньої спостережливості;
- виховання художньої естетичної культури і художнього смаку.

Вивчення дисципліни «Скульптура» надає можливості здобувачам освіти на практиці отримати знання та навички, які допоможуть виконувати художні твори не тільки в класичній об'ємній інтерпретації, а й в рельєфі. Використовуючи різні матеріали як природного, так і штучного походження. Студенти вивчають специфіку виконання рельєфної композиції як інформаційного-декоративного артоб'єкту.

У рекомендаціях стисло викладено історію рельєфу, вибудовано загальну етапність виконання завдання з рельєфу для дисципліни «Скульптура», обґрунтовано переваги використання у сюжетній лінії інформаційно-декоративного рішення практичного завдання. А також представлено приклади практичних завдань, виконаних здобувачами освіти та викладачами коледжу.

1. Історія виникнення рельєфу

Термін «скульптура» (лат. *sculptura*, від *skulpo*) вперше застосували римляни, він означає «висікати», «вирізати». Одним з видів скульптури є рельєф. Це об'ємне зображення, яке знаходиться на площині, де важливу роль грає висота або глибина рельєфу. Для «читання» рельєфного зображення необхідне бокове освітлення, завдяки якому з'являється напівтінь, тінь, від яких залежить розкриття і сприйняття сюжетного рішення твору.

Єгипет

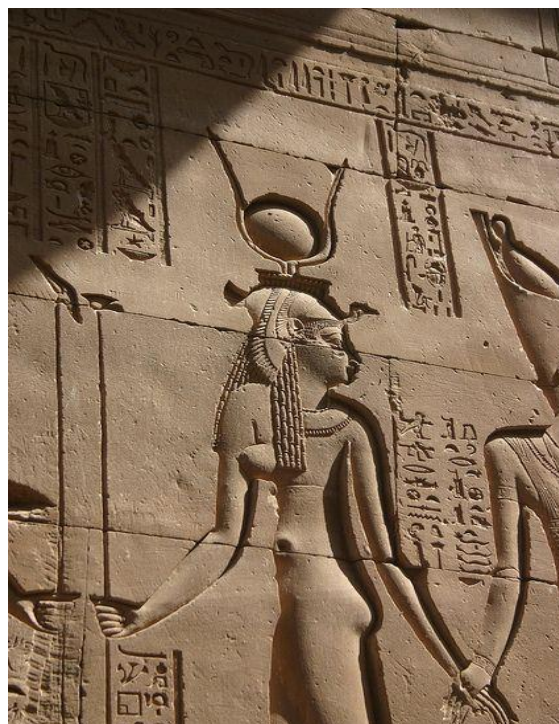
Вважається, що рельєфні зображення вперше з'явилися у стародавні часи в Єгипті. Багато їх збережено до сьогодення. Частіше за все рельєфні композиції були виконані на стінах печер, споруд, та колонах (рис. 1.1 – 1.4).

Скульптурні та рельєфні зображення на невеличких плитах «талататах» розміщувались на стінах склепів та гробницях, де вони виконували ритуальні функції, та прикрашали святилище бога. Пізніше рельєфні зображення збагатились сюжетами охоти фараонів та вельмож на диких тварин.

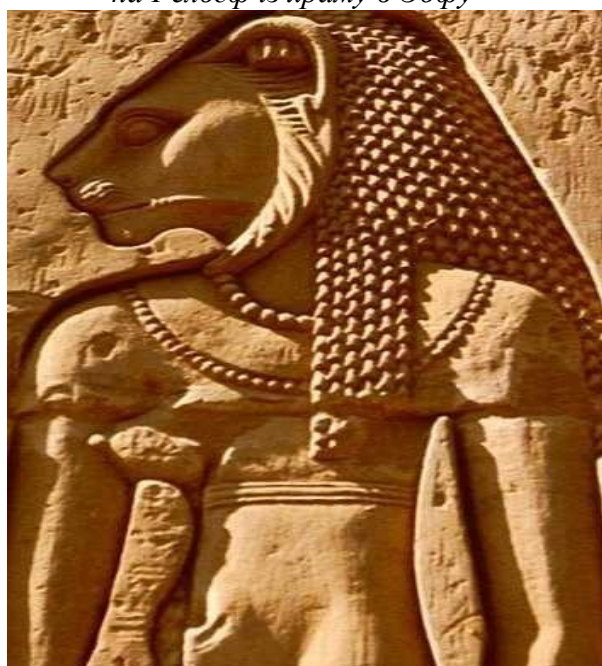
Вважалось, щоб потрапити в потусторонній світ треба було пройти випробування, навчитись вбивати дичину.

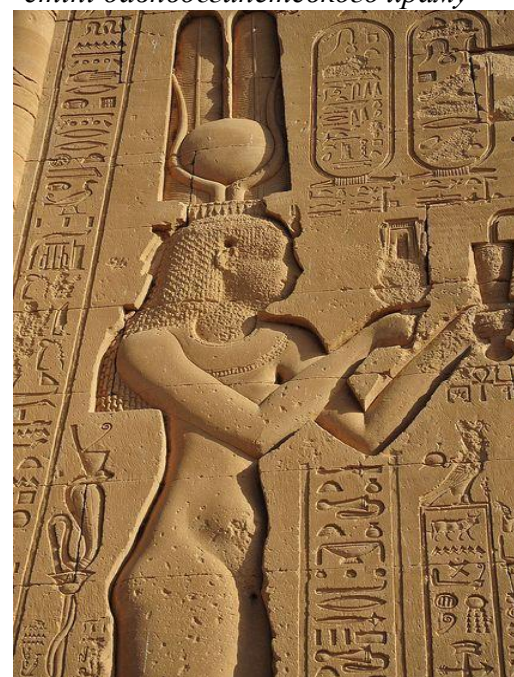
*Рис. 1.1. Корона Хепті.
на Рельєф із храму в Едфу*

*Рис. 1.2. Клеопатра. Ієрогліфічна різьба
стіні давньоєгипетського храму*

*Рис. 1.3. Рельєф богині Сехмет (Хатхор,
інішому ракурсі.
Тєфнут, Баст) у храмі Ком-Омбо, Мемфіс*

Рис. 1.4. Клеопатра в

*Ієрогліфічна різьба на стіні
давньоєгипетського храму*

Греція

У античні часи в творчості майстрів з'являються твори мистецтва з дрібною пластикою, яку можна було побачити у декорі приміщень та прикрасах для людини. До нашого часу збереглися багато безцінних шедеврів давнини. Особливої уваги заслуговує творчість стародавніх майстрів

у мистецтві різьби по каменю – гліптика, геми.

Гліптика (від грецьк. *glypho* — вирізати) – мистецтво різьблення на кольорових і дорогоцінних каменях. Структура каменю дозволяла майстрам використовувати різнокольорові шари у своїх творчих рішеннях - зображення портретів видатних постатей того часу: фараонів, імператорів, вельмож. Найвідомішими роботами можна вважати витвори мистецтв майстрів гліптики стародавньої Греції та Італії.

Геми (від лат. *gemma* – «коштовний камінь») – різьблений камінь із зображеннями. Існує два різновиди гем: камеї та інталії. Камея (від італ. *chama* – «морська мушля») – випуклі рельєфні зображення з багатошарового різнокольорового дорогоцінного каміння: онікс, сердолик, сардонікс, гранат, агат. Інталії (від італ. *intaglio* «врізання») – камінь із зображенням у вигляді заглибленого рельєфу, вирізали на однокольорових каміннях, таких як червоний сердолик, фіолетовий аметист, використовувались переважно у вигляді печаток і відтисків. Достатньо поглянути на ці декоративні прикраси (рис. 1.5, 1.6)., щоб зрозуміти, що вони є дійсно справжніми витворами мистецтва, які збереглися до нашого часу.

Рис. 1.5. Камея Гонзага. III ст. до н. е.
до н. е.

Рис.1.6. Імператор Август. Камея, II ст.

Київська Русь

Рис. 1.7. Рельєф, знайдений в селі Буша Ямпільського району Вінницької області, вапняк

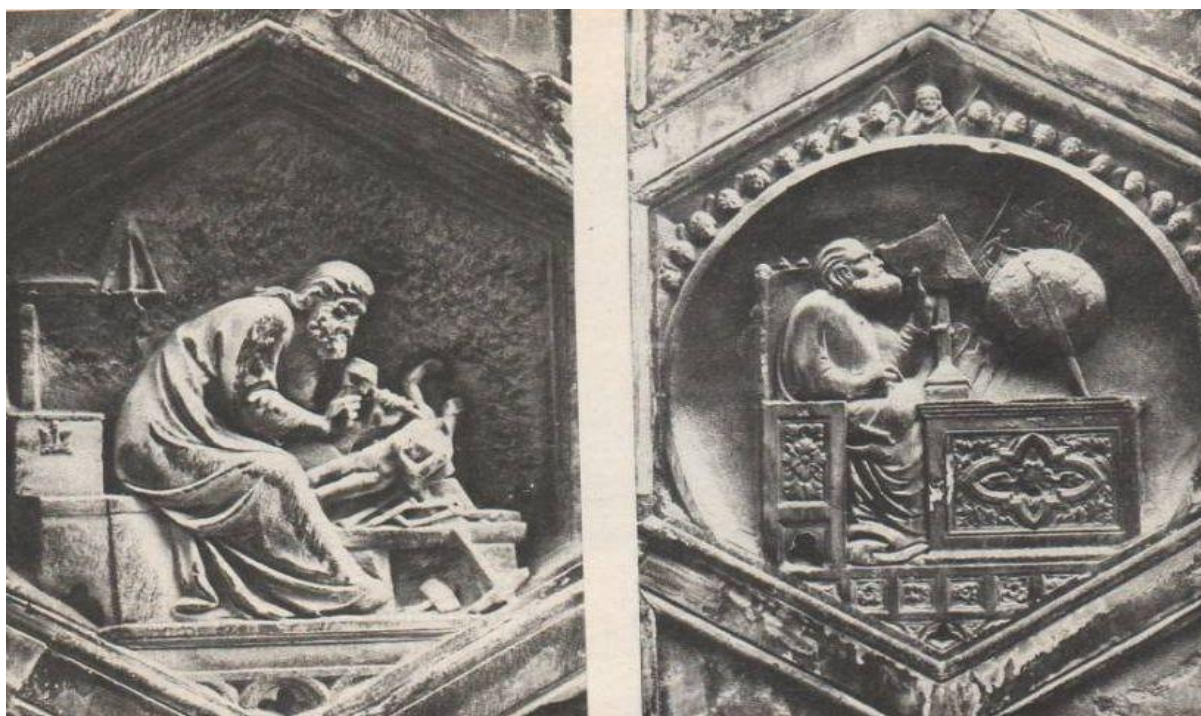
Дерев'яні й кам'яні стовпи, різьблені орнаменти з символічними знаками, загадкові рельєфи на кам'яних виступах, кам'яні баби на вершинах курганів, на горах і узвишсях – це історії нашої країни, де монументальна скульптура була поширеним і улюбленим мистецтвом стародавніх слов'ян, які жили на території України в ту далеку епоху. Майстри різьбляри виконували такі роботи «артілями», вони споряджали і прикрашали язичницькі капища, місця ритуальних обрядів. Після запровадження християнства в Київській Русі 988 року, князь Володимир наказав знищити зображення всіх язичницьких богів, але є археологічна знахідка яка підтверджує існування монументальної скульптури. Ми знаходимо підтвердження цього в книзі Дмитра Степовика «Скарби України», де розповідається про археологічну знахідку в селі Буша Ямпільського району на Вінниччині (*рис. 1.7.*), де в 1884 році знайшли велику брилу вапняку з дивним рельєфом на вертикальному зрізі. Знахідка не мала аналогій з жодною іншою скульптурою України. Археологи, історики, мистецтвознавці прагнули дошукатися істини і згодом, – у 1961 році, відомий український

археолог Валентин Даниленко зміг розшифрувати текст на зображенні «Я є Миробог, жрець Олегів». Це допомогло точніше визначити вік створення рельєфу – 882 – 912 рр.

Італія

В епоху Відродження в Європі скульптори, барельєфи вирізали з мармуру на біблійну тематику. Але Джотто, Андреа Пізано, Лука делла Роббіа, Якопо делла Кверча – флорентійські майстри барельєфу, в своїх роботах віддавали перевагу зображенню простих містян, краси людини в роботі (*рис 1.8*).

Великі майстри пластичної форми Донателло, Мікеланджело, використовували в своїх роботах контррельєф.

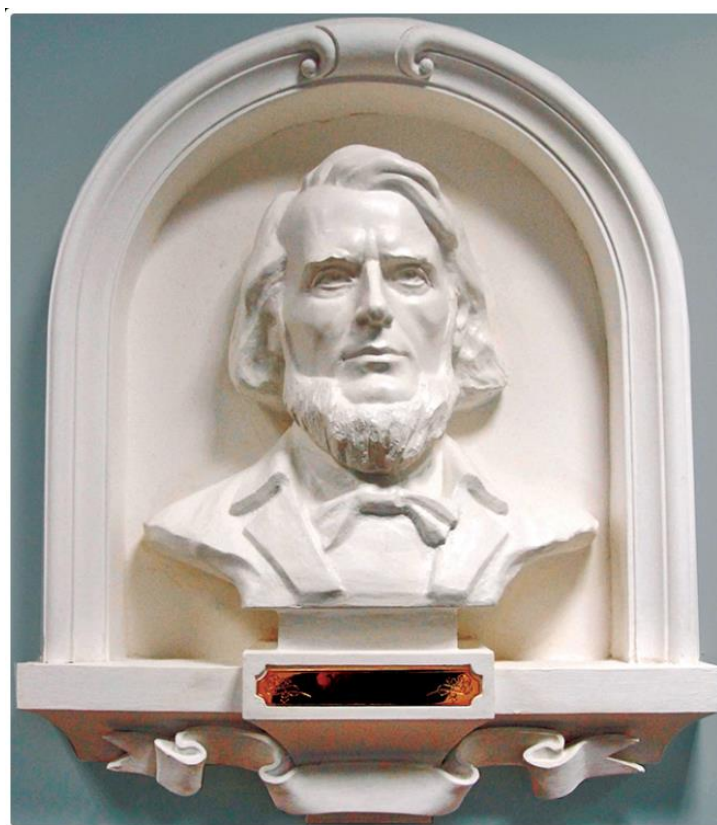
Рис. 1.8. Рельєфи на повсякденні теми

Сучасні рельєфи України

Багато сучасних українських скульпторів створюють рельєфні композиції. Це відомі майстри стека, які працюють в гіпсі та полімерах – Віктор Липовка, Олександра Рубан (*рис. 1.9*), Олександр Красноголовець (*рис. 1.10*), Назар Білик (*рис. 1.11*). Скульптори, що працюють в бронзі – Іван Кавалерідзе (*рис. 1.13*), Валентин Борисенко (*рис. 1.14.*), Борис Довгань (*рис. 1.15.*), Володимир Цісарик (*рис. 1.16*).

Рис. 1.9. Віктор Липовка, Олександра Рубан. Рельєф «Народні мотиви» в смт. Митниця (Україна), гіпс, 1991 р.

Рис. 1.10. Олександр Красноголовець. Погруддя Д. Ушинського. Гіпс, 2008

Рис. 1.11. Назар Білик. З серії «Простір навколо». Полімерні матеріали, фарба, 2019

Рис. 1.12. Пам'ятні монети скульптору О. Архипенку. Виробник: НБУ

Рис. 1.13. Іван Кавалерідзе. «Прометей»

Рис. 1.14. Валентин Борисенко. Рельєф Українського дому, 1982, Київ

Рис. 1.15. Меморіальна дошка Борису Антоненку-Давидовичу на вулиці Богдана Хмельницького, 68 у Києві. Автор Борис Довгань

Рис. 1.16. Володимир Цісарик. Пам'ятна табличка Парасці Біляк (1914-2001)

Мистецтво скульптури грає велику роль у нашому житті. Відображаючи прекрасне у об'ємній формі, воно формує нашу свідомість, наш смак і наші уявлення про естетичну культуру. Зроблені руками майстра витвори мистецтва оточують нас усюди: декоративні скульптурні зображення оздоблюють паркові комплекси та зони відпочинку, рельєфні композиції – фасади архітектурних споруд.

2. Матеріали для виконання рельєфу

Стародавні майстри, використовуючи камінь (мармур і граніт), вапняки, піщаники, бронзу, коштовні матеріали, дерево, висікали або, якщо матеріал був відносно м'який, вирізали різні зображення. Для цього знаходили місця природного залягання необхідного матеріалу, де його різали, або розколювали на брилу. Ці великі брили слугували матеріалом для різноманітних орнаментальних і сюжетних композицій на біблійну тематику. Раніше рельєф вирізали, починаючи з верхньої площини матеріалу, заглиблюючись у товщину, зараз же такий метод залишився у різьбі по дереву. Виготовлення рельєфу на стіні або на окремій основі (плінт) йшов

нарощуванням об'єму від основи до високого рельєфу.

Матеріали, якими виконуються рельєфні роботи, під час нанесення на стіну повинні бути пластичними, а також здатними витримувати різноманітні природні навантаження після висихання. Від визначення місця основи майбутнього рельєфу залежить вибір матеріалів для його виконання. Для роботи в середині приміщення підходять художні та будівельні матеріали, які розраховані для внутрішнього і зовнішнього використання, тоді як для вуличних робіт використовують тільки фасадні матеріали високої якості.

3. Теоретична підготовка до виконання завдання з рельєфу

Ознайомлення із завданням починається з пошуків аналогів та прототипів, історією походження цього виду мистецтва, особливостями роботи, недоліками і перевагами, з тонкощами майстерного виконання. Є кілька рекомендацій, які допоможуть якісно виконати завдання.

Вплив освітлення на рельєф. До місця розташування майбутнього рельєфу треба ставитись дуже уважно, тому що рельєфні композиції повністю залежать від освітлення, кута падіння світла на рельєф, наявності освітлення природного походження. Для виконання рельєфної композиції найбільше підходять стіни, які мають бокове природне освітлення. Світло виявляє об'ємні елементи, робить їх ще більш виразними за рахунок підкреслення тіньовими місцями.

Рельєфній композиції, яку виконали навпроти вікна, буде потрібне додаткове штучне освітлення – з бокової сторони для кращого виявлення об'єму. Скульптурні, рельєфні композиції дивовижним чином змінюються при місячному сяйві, вони стають незвичними, якимись фантастичними, тоді як живописні роботи вночі «мовчать».

Розміри та масштаби рельєфів. Ці рекомендації стосуються, в першу чергу, планування і виконання рельєфних композицій на фасадах будинків. Зважаючи на те, що зазвичай будівлі мають великі розміри, під час планування масштабних рельєфних робіт потрібно враховувати: відстань, з якої дану композицію буде добре видно; всі елементи образного ряду

повинні бути чіткими, виразними та зрозумілими і не мати зайвих дрібних деталей. Розмір елементів композиції треба розраховувати згідно розмірів стіни: невелике рельєфне зображення на просторій поверхні може «загубитися» і навпаки – великі деталі та елементи на маленьких поверхнях виглядатимуть масивно та недоцільно. Виконання крупних рельєфних композицій є достатньо складними і довготривалим в часі, вони потребують наявності певних практичних навичок та досвіду. Бо, по-перше, робоче місце майстра може знаходитися як на рівні його зросту так і на висоті (коли працювати приходиться стоячи на будівельних лісах), по-друге, керувати етапами такої роботи потрібно на відстані і лише знизу.

Якщо рельєфна композиція планується в інтер'єрі приміщення, наприклад, біля входу, то головними вимогами до сюжетної лінії такої роботи повинні бути лаконічність, чіткість, ясність. У таких місцях зазвичай є текстовий матеріал (назва або аббревіатура), рішення якого повинно бути контрастним до фону, щоб одразу була зрозуміла текстова інформація.

Інформаційно-сюжетна лінія рельєфної композиції. Після ознайомлення з темою рельєфного завдання студенти розробляють композиційне рішення в ескізах з варіантами різних сюжетних ліній. Кожен елемент композиції повинен виконувати свою функцію, нести інформаційне послання. Головні виразні образи в об'ємній формі повинні бути саме у композиційному центрі. Також не менш важливими є крайні (периферійні) елементи композиції, які підкреслюють та об'єднують загальну тематику, роблячи її зрозумілою глядачеві. До задуманої композиції треба підбирати належні тематичні, художні образи чи предмети, які пов'язані зі специфікою діяльності того чи іншого об'єкту декорування. Наприклад, для рельєфу на будівлі дитячого садочку обираються теми з казковими елементами, тоді як для адміністративних споруд елементи декору повинні бути витриманими у класичному стилі.

Вибір елементів образного ряду до сюжетної лінії артоб'єкту. Пошуки сюжетного рішення – завжди відповідальний, важкий і тривалий

процес. Проаналізуємо декілька прикладів рельєфних композицій, які були створені в стінах коледжу: біля актової зали розташована композиція «Альма-матер», у холі – «Бандуристка», біля центрального входу – «Мистецтво», на фасаді біля бокового входу – «Віночок».

Для образного ряду декоративної композиції «Альма-матер» (рис. 3.1. а, б) було обрано елементи, які пов'язані з художнім та музичним відділеннями коледжу. Для художнього відділення традиційними символами є палітра, китиці, колона, рушничок. Для музичної теми – струнні, духові та клавішні інструменти. В центрі композиції знаходиться коло, яке за формою нагадує скіфську пектораль – для об'єднання всієї композиції у єдине ціле. Як казав великий давньогрецький філософ Платон: «Музика об'єднує весь світ, дарує душі крила, сприяє польоту уяви...».

Рис. 3.1. Дипломна робота «Альма-матер» здобувачів освіти Олександри Пахомової, Тетяни Котенко

Перевагою та вибором саме цього місця біля актової зали є наявність бокового природного освітлення, що робить всю рельєфну композицію більш виразною та виявляє головні елементи сюжету.

Рис. 3.1а. Фрагмент орнаментів

Рис. 3.1б. Фрагмент різьблення

Рельєфно-тематична композиція «Бандуристка» (рис. 3.2 а, б) знаходиться в холі коледжу, який є центральним місцем у мистецькому закладі, де зазвичай перебуває багато відвідувачів, тому виникла потреба у його естетизації.

Ідея твору в образі дівчини-бандуристки втілює у собі декілька символів: бандура – давній музичний інструмент України, символ магічної сили українського народу, дівчина – берегиня, образ матері, квітка родючості країни – скромна, вихована, талановита. Зверніть увагу на її одяг – сорочка, спідниця, фартушок, намисто, рушничок, – все це є прадавніми оберегами української жінки. Скульптурний рельєф читаємо мов книгу: хатинки, млини, пташки, сонце, квіти – все підсилює семіотичне значення центральної постаті композиції. Контррельєф у вигляді хвиль у трипільській культурі – символ живої води, тривалості життя. У декоративному панно відчутна динаміка: промені сонця, хвилі, навіть спідниця – все підкреслює розвиток українського народу та постійний рух нашого життя.

Рис. 3.2. Рельєф «Бандуристка», хол коледжу. Курсова робота здобувачів освіти спільно з викладачами

Рис. 3.2а. Фрагмент Квіти
орнаменти

Рис. 3.2б. Фрагмент
будинки

Ще один приклад об'ємної композиції – «Мистецтво» (рис. 3.3), виконаний у лаконічному стилі, знаходиться в інтер'єрі біля центрального входу в заклад освіти. Сюжетна лінія цього об'єкту має лаконічне вирішення саме тому, що його місце розташування має винятково штучне освітлення. Центром композиції є зображення старовинного музичного інструменту – ліри, яка знаходиться на картуші (декоративний завиток) з текстом: «Талант, натхнення та щоденна праця». Ми впевнені, що кожна людина талановита, тому ці слова стали гаслом нашого закладу.

Рис. 3.3. Дипломна робота «Мистецтво» здобувачів освіти Антона Замчурина,
Сергія Анацького

Інформаційно-тематична композиція «Віночок» (рис. 3.4) виконана на фасаді будівлі мистецького коледжу. Композиція має розмір 2х6 м та розміщується над боковим входом.

По дорозі до коледжу ця бокова стіна добре видна ще з далечини і декоративна об'ємна композиція повинна була вирішити зразу два завдання: привернути увагу мешканців і гостей міста до нашого мистецького закладу та прикрасити фасад будівлі.

Сюжетна лінія цього об'єкту була вирішена за допомогою зображення віночка, де квіти виконані в стилі петриківського розпису в об'ємі, а кольорова гамма стримана, пастельна. В центрі віночка червоним кольором виконано назву закладу (аббревіатура). Квіти балансують зі стрічками, які ніби тріпочуть на вітрі.

Рис. 3.4. Рельєф «Віночок» на фасаді коледжу, робота викладачів

На стрічках – написи, які мають у собі змістовне підґрунтя: «мистецтво», «культура», «натхнення», «творчість», «молодь», «майбутнє». При виконанні рельєфної композиції робоче місце знаходилося на висоті (на будівельних лісах), загальну композицію роздивитись можна було тільки з

відстані. Після фарбування, на завершальному етапі, на декоративну композицію нанесли акриловий лак, щоб захистити її від згубного впливу атмосферного середовища.

У лютому 2023 року в коледжі у межах культурологічного квесту «Магія мистецтв: скульптурний рельєф» було проведено майстер-клас викладача Клавдії Положинської, який можна подивитись за посиланням https://youtu.be/2bv-8MNa_v8.

4. Послідовність виконання завдання з рельєфу

1. Ознайомлення та обговорення теми рельєфної композиції, огляд поверхні стіни та її технічного стану.

2. Підготовка поверхні стіни до роботи; ґрунтування антисептичними засобами.

3. Нанесення міцної штукатурки.

4. Перенесення рисунку із затвердженого ескізу на поверхню стіни та підготовка матеріалів та інструментів (будівельні шпателі, скульптурні стеки, мастихіни). Внутрішні роботи виконуються фінішними шпаклівками, зовнішні – фасадними клейовими сумішами для керамічної плитки. Для покращення морозостійкості та міцності фасадного матеріалу рекомендується додавання пластифікаторів.

5. Початок практичної роботи: на 1л. води в пластикове 4 – 5-літрове відро, додається 1ч. л. пластифікатору; насипається сухий матеріал до такого стану, щоб суміш, набрана на стек, не спадала при нахилі стека.

Розчин наноситься на стіну невеличкими об'ємами, товщиною не більше 1,5 см. На наступний день за необхідності додається ще об'єм, до тієї висоти, яка була задумана. Якщо на якійсь площині виконується врізаний у поверхню декор (контррельєф), тоді після нанесення шару матеріалу потрібне його витримання не більше 30 – 50 хв. для часткового затвердіння розчину, а далі вже він вирізається різними петлями та скобами.

6. Для виконання орнаментальних композицій, де присутні елементи, які повторюються за формою та розміром, виготовляються певні штампи

необхідної форми, які дозволяють якісно і швидко працювати. Далі все просушується (3 – 7 днів), за потреби використовується наждачний папір (для зачищення поверхні) та закріплюється ґрунтовками вся декоративна композиція.

7. Розберемо процес фарбування, у якому існують свої особливості та рекомендації. Фарби є дуже потужним матеріалом, який здатен кольором передавати перспективу та простір, виявляти передній план, передавати об'єм і колір предметів. Це завдання такого виду образотворчого мистецтва як живопис, а не скульптури, і з'єднувати ці види мистецтва дещо непрофесійно. Тому під час фарбування рельєфних робіт акриловими фарбами підкреслюється незначна гра світлотіні головних інформаційно-декоративних елементів у центрі композиції та надається можливість тіньовим місцям «працювати». Для цього використовуються акрилові пастельні кольори, які не дозволять знівелювати (знецінити) всю концепцію рельєфної композиції.

На завершальному етапі роботи об'ємна рельєфна композиція потребує захисту від агресивного атмосферного впливу середовища засобами використання акрилового лаку, який дозволить зберегти цілісність артоб'єкту.

ВИСНОВКИ

Використання методрекомендацій у композиційних пошуках до виконання завдань рельєфного спрямування з дисципліни “Скульптура” допомагає уявляти художні образи в об'ємній формі.

Техніка виконання рельєфів розвиває творче уявлення та посилює образне мислення. Виконуючи композиційний аналіз робіт виконаних в рельєфі, здобувачи передвищої освіти вивчають досвід світового та вітчизняного мистецтва, методів та авторських прийомів композиції українських художників.

Сподіваємось, що рекомендації до виконання інформаційно-декоративної рельєфної композиції допоможуть розвинути творче уявлення

та збагатять образне мислення студентів, надихнуть їх до реалізації власних художніх концепцій у творчій діяльності та опанування сучасною технікою виконання рельєфу. А також допоможуть розібратися й проаналізувати весь процес створення повноцінної композиції від задуму до завершального етапу практичної роботи.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Білик Н. М. Скульптура: Каталог творів. Київ : Фамільна друкарня Huss, 2014. 72 с.
2. Жишкович В. І. Пластика Русі–України. Х – перша половина XIV ст.. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. 240 с.
3. Капельгородська Н. М. та ін. Іван Кавалерідзе: Життя і творчість.: Київ : Видавництво «Кий», 2007. 336 с.
4. Комельков Ю. Ukraine. The Best: Культурний простір від А до Я. Київ : Атлант-ЮЕмСі, 2017. 552 с.
5. Красноголовець О. С. Основи скульптури : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 171 с.
6. Мельник Г. М. Методика професійного навчання : навчальний посібник. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2007. 332 с.
7. Протас М. О. Українська скульптура ХХ століття. Київ : Інтертехнологія, 2006. 278 с: URL: <https://bit.ly/3VUaHWg> (дата звернення: 10.05.23).
8. Степовик Д. В. Скарби України : науково-художня книжка. Київ : Веселка, 1990. 192 с.
9. 25 років присутності. Сучасні українські художники: каталог. У 2 т. Т. 1 / Автор ідеї І. Абрамович. Київ : ArtHuss, 2016. 183 с.
10. 25 років присутності. Сучасні українські художники: каталог. У 2 т. Т. 2 / Автор ідеї І. Абрамович. Київ : ArtHuss, 2016. 356 с.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

вул. Бориса Грінченка, 1, м. Київ, Україна, 01001, тел. 066 870 77 30
e-mail: center@dnmczkmo.org.ua, web-site: http://dnmczkmo.org.ua

04.07.2023 № 227

ДОВІДКА

Видана **Тетяніну Ігорю Олексійовичу**, викладачу Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціалісту першої категорії, у тому, що укладені ним методичні рекомендації «Рельєфна композиція як інформаційно-декоративний артоб'єкт» з навчальної дисципліни «Скульптура» для закладів фахової передвищої мистецької освіти (галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація) у співавторстві з Положинською Клавдією Іванівною, отримали позитивні відгуки рецензентів і рекомендовані Державним науково-методичним центром змісту культурно-мистецької освіти для впровадження в освітній процес та друку.

Директор Центру

Марина БРИЛЬ

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни кераміка

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

**ПІДГОТОВКА КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ ДО
РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З
ВИКОРИСТАННЯМ КЕРАМІКИ У ЯКОСТІ АРТ-ТЕРАПІЇ**

Методичні рекомендації
з навчальної дисципліни «Кераміка»
для закладів фахової передвищої мистецької освіти
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Укладачі:

І.О. Тетянін викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст першої категорії;

К.І. Положинська викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензенти:

Відповідальна
за випуск

Рекомендовано

На засіданні циклової комісії
декоративно-прикладного мистецтва
Комунального закладу «Лозівський
фаховий вищий коледж мистецтв»
Харківської обласної ради
(протокол від ..2024 р. №)

© Тетянін І.О., Положинська К.І., 2024
р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2024
р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Історія виникнення кераміки на Слобожанщині	5
2. Різновиди кераміки України	8
3. Послідовність виконання завдання з інклюзивними дітьми з використанням кераміки у якості арт терапії	14
ВИСНОВКИ	17
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	17

ВСТУП

«Кераміка» – навчальна дисципліна, яка є освітнім компонентом за вибором здобувача освіти в процесі підготовки здобувачів фахової передвищої освіти. За навчальним планом коледжу дисципліна «Кераміка» належить до циклу «Освітні компоненти за вибором здобувача освіти».

У програмі дисципліни закладено принцип комплексного вивчення фахових дисциплін. Це міждисциплінарний зв'язок, який забезпечує опанування дисциплін: «Орнамент», «Скульптура», «Гончарство», «Історія образотворчого мистецтва», «Декоративний розпис», «Рисунок», «Живопис», «Переддипломна практика», «Педагогічна практика».

Предметом цієї дисципліни є вивчення конструктивної системи художнього твору за допомогою наочності, поєднання її складових за творчим задумом для досягнення гармонії.

Метою викладання предмета «Кераміка» є набуття студентами комплексу теоретичних знань та практичних навичок композиції творів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Кераміка» є:

- розвиток творчої уяви та образного мислення;
- опанування основи побудови різних видів керамічних виробів;
- виховання художнього смаку;
- виховання художньо-естетичної культури;
- формування вміння аналізувати твори керамічного мистецтва;
- застосування професійних знань в особистій творчій та педагогічній діяльності.

Основною формою навчання є практична підготовка студентів під керівництвом викладачів, але для розуміння понять і визначень студенти потребують самостійного вивчення окремих тем, композиційних і кольорових пошуків, домашніх завдань, ескізів і «зліпків», самостійного ліплення практичних робіт.

Освіта почала радикально змінюватися, коли в Україні почався

воєнний стан. В освіті утвердилося поняття дистанційного навчання та акцент перемістився на виховання у студентів свідомої самостійної роботи. Докладні та методичні поради є основою продуктивної самостійної роботи студентів. Вони сприятимуть точному та швидкому композиційному пошуку кожного практичного завдання з дисципліни «Кераміка».

У цій методичній рекомендації коротко викладено історію виникнення кераміки Слобожанщини та різновиди кераміки в Україні, загально пояснено виконання виробу джгутовим способом для дітей зособливими потребами.

1. Історія виникнення кераміки на Слобожанщині

Народне гончарство Слобожанщини досліджується вже понад сто тридцять років. Детальний опис історії його вивчення містить монографія вченого-кераміста Людмили Меткої, яка захистила дисертацію на звання кандидата історичних наук. Зауважимо, що у виданнях XIX ст. керамічних місцевих зображень немає. Праці XX – початку XIX ст. відносять кераміку Слобожанщини до XIX ст., як правило, не ґрунтуючись на ретельному аналізі джерел. Речі, які зберігаються в українських музеях, часто не є ідеальними. Однією з причин цього є те, що квітанційні книги та інші документи з музеїв у цьому районі були втрачені під час Другої світової війни. Тому слобожанські глиняні вироби XIX ст., що часто з'являються на ілюстраціях у статтях чи книгах, у музейних експозиціях, мають широкі дати та не містять посилань на конкретні гончарні одиниці (*рис. 1.1*).

Тому атрибуція кожного глиняного предмета, що знаходиться в музейній колекції, є ще більш важливою. Така робота є надзвичайно актуальною для сучасних науковців. Оскільки висновки про історію розвитку матеріальної складової народної культури можна робити лише на основі ґрунтовної атрибуції виробів. Одним із методів такого дослідження є порівняння з тим, що було представлено в публікаціях XIX ст.

У результаті симбіозу вдалося виділити унікальну обрядову посудину «потрійний стакан» із глини, яка зберігається в історичному музеї Миколи

Сумцова в Харкові. У загальних рисах коротко описано форму та оздоблення звичайних глиняних виробів того чи іншого гончарного осередку Слобожанщини.

Рис. 1.1 Автор невідомий. Тарілка. Слобода Котельва Харківської губернії, початок 1880-х рр. Глина, гончарний круг, ангоби, малювання ріжком. Фонди Харківського історичного музею, КС-524. Фото Олени Щербань

Один із дослідників кераміки, Лев Соколовський, вивчав вироби Л.С. Токачова більш детально. Дослідник зазначив, що «не так давно такий посуд був повсюдно». Тому не слід забувати, що в Опішні (Полтавська область) у 1893 році, наприклад, «старовинними» вважалися орнаменти 15-річної давнини. У динамічному та швидко змінному соціально-економічному житті українців з XVIII до кінця XIX століття швидкість культурних трансформацій значно прискорилося. Однією з яскравих візуалізацій цього процесу став посуд та кахельний декор.

Леонтій Степанович Ткачов (Цокуль) навчався гончарства в ізіомського майстра Євтуха Назаренка. У майстерні Леонтія Ткачова розписували лише миски та тарілки. Цю роботу зазвичай виконували підлітки. За описом Лева Соколовського відомо, що маляр «наливав» густу фарбу в певні місця в середині верхньої та нижньої частини виробу, розподіляв її «кисточкою» і «розбивав» (розтягував) «точно довільними мазками». З цих джерел можна зробити висновок, що описаний спосіб у науковій літературі другої половини ХХ століття називався «мармуруванням» або «фляндруванням». До речі, контекст інформації, викладеної в монографії Людмили Меткої, може призвести до помилкового ототожнення методу Леонтія Ткачова з розписом «кисточкою» (рис. 1.2; 1.3).

На території Лівобережної України археологи знайшли «мармурові» глиняні горщики. Проте всі вони датуються ХVІІІ століттям. Техніка виконання «мармурових» орнаментів також була дещо іншою. Тому аналіз описів гончарного посуду Слобожанщини дослідниками ХІХ ст., поєднання інформації з реальними виробами, наявними в колекції Харківського історичного музею [4].

Рис. 1.2 Леонтій Степанович Ткачов. Тарілка.
Слобода Горохуватка Куп'янського повіту Харківської губернії, початок 1880-х рр.
Глина, гончарний круг, флядрівка. Фонди Харківського історичного музею, КС-437.
Фото Олени Щербань

Рис. 1.3 Леонтій Степанович Ткачов. Миска.

Слобода Горохуватка Куп'янського повіту Харківської губернії, початок 1880-х рр.

Глина, гончарний круг, ангоби, мінеральні барвники, фляндрівка.

Фонди Харківського історичного музею, КС-363. Фото Олени Щербань

2. Різновиди кераміки України

Важливою характеристикою керамічних виробів є матеріали та техніка їх виготовлення. Адже структура фрагментів залежить головним чином від складу, пропорцій, умов і методів обробки сировини. У кожному гончарному осередку використовуються саме ті глини, які знаходяться в тій чи іншій місцевості, традиції їх видобутку, пропорції змішування різних видів сировини, підготовки глини до роботи, сушіння, випалу. Властивості керамічних виробів залежать від наявності глинистих відкладень, технічні властивості яких повинні бути знайомі гончарю. Серед основних властивостей глини дослідники виділяють: пластичність, в'язкість, наявність мінеральних часток (гранулярний склад), повітряну та вогневу усадку («усушка»), спікання, вогнетривкість. Глина має різні кольори й різні назви, тому що містить більшу чи меншу кількість різних домішок [1].

Найбільший розквіт українського гончарства припадає на XVII-XVIIIст. Виріб оздоблювали різнокольоровими поливами та розписом на емалі, що є дуже естетично. Саме тоді сформувалася традиція художнього розпису в тому вигляді, в якому ми його знаємо – геометричні та рослинні орнаменти, фігури тощо на плитах і кахлях. Декорування гончарних виробів

розвивається і поділяється на декілька художніх технік: травлення, глазурування, кутовий декор, фляндрування, карбування та гравіювання.

Детальніше:

Ритування (дряпання, гравіювання) — техніка малювання більш темних візерунків на поверхні сирій глини цвяхом або паличкою.

Глянсування (лощіння) — процес шліфування поверхні виробу гладкими предметами, переважно камінням, подібно до полірування.

Ріжкування — техніка заповнення ємності (горна) глазур'ю (поливою). У невеликий отвір ріжка вставляють скляну трубку, через яку на поверхню глиняного виробу потрапляє тонка цівка кольорового шлікеру. Тепер, коли на зміну рогу прийшла гумова груша, різноманітність орнаментів вражає.

Фляндрування – техніка, у котрій, після ріжкування, свіжі смуги поливів поєднуються у чіткі та зигзагоподібні «мармурові» розводи гострим предметом.

Види та осередки гончарного промислу

Молочний посуд дуже екологічно чистий і безпечний, не вступає в хімічну реакцію з їжею. При виготовленні таких гончарних виробів використовується давній спосіб обробки кераміки – молочний випал. Під час обробки глиняний виріб занурюють і замочують у молоці, оскільки глина дуже пористий матеріал. Цей спосіб надає стравам дуже приємний, присмак й позитивно впливає на здатність продукту зберігатися.

Після першого короткочасного випалу – приблизно 4-5 годин при 1000°C, ємність занурюють у молоко та обережно витягують, щоб не порушити тонкий шар молочної плівки. Ще один спосіб – протирати вироби з глини серветкою, змоченою підсолодженим жирним молоком. Пластини сушать і знову обпалюють у печі, яка досягла температури 400°C. Головною перевагою такого способу обробки є вологостійкість продукту без використання будь-яких хімікатів. Крім того, цей посуд терmostійкий, легкий та підходить для різноманітних плит і духовок. Техніка молочіння унікальна ще й тим, що має м'який і приємний колір фаянсу, який залежить від

жирності молока, від того, скільки часу «купався» виріб та що додається в молоко тощо (рис. 2.1).

Рис. 2.1 Молочена кераміка

Крім того, доглядати за посудом з молочної кераміки нескладно, єдина складність – використання шкідливих продуктів. Також пропонується кожні кілька місяців сушити її в духовці або на свіжому повітрі, так робили наші бабусі.

Косівська кераміка

Поділ гуцульської кераміки на окремі мистецько-практичні напрями відносять до XV ст. Найвідомішими керамічними виробами району називають косівську кераміку (походить від м. Косова, розташованого в Івано-Франківській області). Відтоді й дотепер косівський стиль кераміки розвивався та вдосконалювався, зберігаючи свою автентичність. Розвитку керамічної промисловості Косова сприяли багаті природні ресурси глини. Таким чином, це стало найважливішою галуззю в регіоні. Місцеві майстри розробили унікальні методи та стилі, поряд зі звичайними горщиками, чашками та мисками приблизно наприкінці XVIII століття вони також почали виготовляти декоративні керамічні вироби, такі як кахлі та свічники (рис. 2.2).

Окремо варто говорити про плитку, адже вона популярна як на

Гуцульщині, так і за її межами, прикладом тому є Угорщина та Румунія. Усі косівські керамічні вироби прикрашені поливами з багатими візерунками. Гончарі використовують такі декоративні методи майстерності, як «шліфування» або «різьблення». Розпис наносили на вироби після першого розпалювання печі. Крім того, під час випалювання використовувався білий ангоб, а потім – кольорові – зелений, коричневий, жовтий і синій. Різнобарвні малюнки покривали напівпрозорою глазур'ю і повторно випікали в печі.

Рис. 2.2 Косівська кераміка

Сьогодні стародавні прийоми гончарного мистецтва переживають розквіт, малюнки стали дуже різноманітними.

Чорнодимлена кераміка

Це один із прикладів керамічної технології, яка використовується в печі, ця технологія є особливою та не має циркуляції повітря. Це самобутнє ремесло зародилося в селі Гавареччина, що у Золочівському районі Львівської області. Чорна димлена кераміка зазвичай чорна, а також темно-срібляста. Її також називають сірою, димчастою, чорною лаковою або

чорною тощо (рис. 2.3). Ця технологія протиставлялася типовим різновидам кераміки. Полив'яна кераміка процвітала у XVIII столітті, вона була конкурентом традиційній поливовій кераміці.

Рис. 2.3 Гаварецька чорнодимлена кераміка

У XIX столітті в Гавареччині працювало понад 100 майстрів, але вже на початку XX століття було близько 40 майстрів та 70 печей. З встановленням радянщини ремесло повністю занепало. Печі руйнувались, старі майстри помирали, а молодих не було, щоб передати знання. А вже у вісімдесятих роках минулого століття в Гавареччині залишилося тільки четверо майстрів. Проте завдяки зусиллям майстра Дмитра Віслінського кераміка не занепала. Всесвітньо відома українська чорнодимлена кераміка виготовляється зі звичайної білої глини. Для виготовлення такого виробу необхідно змішати та «обкурити» (обпалити) жирну глину з худою. Для максимальної міцності виробу варто поєднувати якомога більше видів глини. Якщо гончар хоче глазурувати виріб, то на цьому етапі майстер довго полірує посудину гладкими камінчиками. Потім горщики, глечики, тарілки, кухлі та чашки поміщають у піч, щоб надати їм характерного графітового блиску. Піч наповнюють буковими та грабовими полінами – вони дають максимальну температуру при горінні – близько 1000°C! Потім глиняний посуд коптять, 12 годин, і глиняний посуд залишається червоним, якщо таку піч не закрити.

Опішнянська кераміка

Одна з найвідоміших в Україні, батьківщина якої знаходиться в Опішні Полтавської області. Опішнянська кераміка зародилася в ХІХ ст., у 1893 р. — 288 гончарів, на початку ХХ ст. Була створена гончарна артіль. Виникла школа кераміки: Опішнянська кераміка — ручна та промислова кераміка, існувала також школа майстрів художньої кераміки. Заклади впроваджували виробничі та художні інновації. Опішнянські розписи характеризуються ботанічним оздобленням та різноманіттям кольорів (рис. 2.4, 2.5).

Підсумовуючи, ми перерахували найвідоміші та популярні види української кераміки. Звичайно, частина гончарних осередків, а також технологія гончарства були втрачені. А сучасні керамічні вироби часто є оригінальним поєднанням багатьох регіональних традицій і технік. Але чудово, що є майстри, які бажають відновити та підтримати це ремесло, яке фактично стало національним мистецтвом з душею [3].

Рис. 2.4 Фрагмент опішнянського розпису

Рис. 2.5 Куманці з традиційним опішнянським розписом

3. Послідовність виконання завдання особливими освітніми потребами з використанням кераміки у якості арт терапії

Значний вплив на емоційний стан учнів середньої та старшої школи має арт-терапія, особливо глинотерапія. Доцільність застосування глинотерапії в арт-терапії є особливим напрямком арт-педагогіки, що передбачає використання пластичних матеріалів (глини). Психологічний корекційний потенціал використання глини спрямований на розвиток емоційного інтелекту дітей, формування нового досвіду, подолання травматичних переживань та усвідомлення власного емоційного стану. Дослідження виявили, що особливістю кераміки як форми арт-терапії є здатність зберігати свої твори протягом багатьох років і надавати їм утилітарного призначення або значення як витвору мистецтва. Вивчаючи історію виникнення та розвитку арт-терапії, студенти проаналізують специфіку арт-терапії в методиці викладання образотворчого мистецтва, розкривають роль і методику впровадження заняття з кераміки як різновиду арт-терапії в педагогічну практику. Це питання потребує подальших досліджень у зв'язку з необхідністю пошуку нових методів арт-терапії для покращення якості життя підростаючого покоління. Крім того, у наш час події останніх років сформували нові вимоги до арт-терапевтичних занять не лише для дітей, а й для дорослих, здатних творчо мислити [2].

Тема: Ліплення об'ємних предметів за допомогою джгута

Завдання. *Ліплення об'ємних предметів (будиночків, колодязів, чашок, мисок) з використанням методу джгут.*

Студентам котрі ведуть урок особливими освітніми потребами потрібно звертати увагу на рівновагу, пластику, рівномірність розкачаних «ковбасок» та правильність їх закріплення між собою.

Матеріали: *керамічна маса, пластикова дощечка А4-А5 формату, вогкі губки (для посуду чи простий шматок паролону), дерев'яні або пластикові стеки (обов'язково не гострі, та використання їх під пильним*

наглядом).

Рішення: об'ємне, не кольорове.

Розміри: від 5см (ширина, довжина, висота) до 15см (ширина, довжина, висота).

Хід заняття

Перший етап інструктаж зі студентами (правила поводження з особливими дітьми)

Другий етап приготування робочого місця спільно зі студентами (розкладення дощечок, губок, керамічної маси) для кожної дитини.

Третій етап підготовка дітей до роботи (допомога студентів зі зняттям верхнього одягу з дітей, допомога студентів з одяганням фартухів на дітей, розсадження дітей по робочим місцям).

Четвертий етап розповідь теми заняття дітям, дуже повільно та індивідуально (звернути увагу на кожну дитину).

П'ятий етап допомога студентів дітям з вибором майбутнього виробу (індивідуально для кожної дитини) (рис. 3.1).

Шостий етап розкочування «ковбасок» для майбутньої роботи та формування основи (допомога студентів індивідуально для кожної дитини) (рис. 3.2; 3.3).

Сьомий етап розмова викладача з дітьми (аналіз проведеного заняття), перегляд робіт учнів (рис. 3.4)

Восьмий етап фотозвіт та допомога студентів та викладача в митті рук та переодяганні дітей.

Дев'ятий етап прибирання викладачем та студентами виконаних робіт та робочого місця.

Десятий етап обговорення зі студентами проведеного заняття.

Рис. 3.1 Приклад кульки з керамічної маси

Рис. 3.2 Розкатування «ковбасок» дітьми на занятті з кераміки

Рис. 3.3 Початок роботи з формування виробу

Рис. 3.4 Чашки виконанні дітьми за допомогою техніки джгут

ВИСНОВКИ

Ми розглянули узагальнений обсяг інформації по кераміці України та локально Слобожанщини. Також для апробації однієї із тем було проведено заняття за допомогою кераміки з такої актуальної на зараз проблеми, як інклюзія. Використали легку методику джугута, котра допомагає в розвитку моторики, рівноваги (при катанні «ковбасок»), орієнтації в просторі при виконанні накладування та закріплення «ковбасок» в виготовлені виробу.

Студенти на практиці в реальній ситуації практикуються в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Виховують власну урівноваженість та стресостійкість. Вчаться імпровізувати при виконанні завдань дітьми та вчаться знаходити індивідуальний підхід до кожної дитини зі специфікою викладання.

Отже, використання кераміки та інших дисциплін при роботі в інклюзії як арттерапії має велику перспективу та застосування інших видів декоративно-прикладного мистецтва.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Дмитренко А. Атрибуція кераміки : Навчально-методичний комплекс. Луцьк, 2022. 100 с.
2. Панченко Л. Б. Арт-терапія в методиці викладання образотворчого мистецтва (кераміка) : кваліфікаційна робота / науковий керівник – к. пед. н., доцент Ірина Олександрівна Красюк. Кривий Ріг, 2023. 44 с.
3. Українська кераміка: молочена, поливана, чорнодимлена. Етнохата. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukrajinska-keramika-molochena-polivana-chornodimlena/>
4. Щербань А., Щербань О. Слобожанська народна кераміка ХІХ століття: проблеми атрибуції (на прикладі мисок із фондів харківського історичного музею імені миколи сумцова). Народознавчі зошити. 2016. Т. 4. С. 856–859.

Додаток Л

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни орнамент
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

**ОРНАМЕНТ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРИ
ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
КЕРІВНИКІВ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ
ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА**

Методичні рекомендації
з навчальної дисципліни «Орнамент»
для закладів фахової передвищої мистецької освіти
Галузь знань 02 Культура і мистецтво
Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Київ - 2024

Укладачі:

І.О. Тетянін викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст першої категорії;

Ю.Л. Медведєва викладач Комунального закладу «Лозівський фаховий вищий коледж мистецтв» Харківської обласної ради, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Рецензенти:

Відповідальна
за випуск

Рекомендовано

На засіданні циклової комісії
декоративно-прикладного мистецтва
Комунального закладу «Лозівський
фаховий вищий коледж мистецтв»
Харківської обласної ради
(протокол від __.__.2024 р. № __)

© Тетянін І.О., Медведєва Ю.Л., 2024
р.

© Державний науково-методичний
центр змісту культурно мистецької
освіти, 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Історія виникнення українського орнаменту	5
2. Види орнаментів	10
3. Послідовність виконання завдання з орнаменту	11
4. Апробація в педагогічній практиці	13
ВИСНОВКИ	14
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	15
ДОДАТОК	15

ВСТУП

«Орнамент» – навчальна дисципліна, яка займає додаткове місце в освітньому процесі підготовки здобувачів фахової передвищої освіти. За навчальним планом коледжу дисципліна «Орнамент» належить до циклу «Освітніх компонентів за вибором здобувача освіти».

У програмі дисципліни закладено принцип комплексного вивчення фахових дисциплін. Це міждисциплінарний зв'язок, який забезпечує опановування дисциплінами: «Вишивка», «Кераміка», «Гончарство», «Декоративний розпис», «Батик», «Композиція», «Рисунок», «Живопис», «Історія образотворчого мистецтва», «Переддипломна практика», «Педагогічна практика», «Комп'ютерна графіка».

Предметом дисципліни є вивчення системи побудови витвору мистецтва, поєднання його складових частин для гармонійної єдності відповідно до творчого задуму за допомогою образотворчих засобів, методик та законів композиції.

Метою викладання навчальної дисципліни «Орнамент» є набуття студентами системи теоретичних знань та практичних навичок з побудови композиції твору.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Орнамент» є:

- опановування основою побудови різних видів орнаментів;
- розвиток творчої уяви та образного мислення;
- художньої спостережливості;
- виховання художньо-естетичної культури й художнього смаку;
- формування вміння аналізувати твори мистецтва;
- застосування професійних знань в особистій творчій та педагогічній діяльності.

Основною формою навчання є практичне заняття студентів з викладачем, але для осмислення ідей та визначень передбачено самостійне опрацювання студентами певних тем, композиційних пошуків, домашніх

вправ, начерків та ескізів.

Останні роки у зв'язку з пандемією Covid-19 та воєнним станом в Україні освіта почала докорінно змінюватися. У світовій освіті закріпилося поняття дистанційного навчання, де акценти перенесено на свідому самостійну роботу здобувачів освіти. Основою плідної самостійної роботи студентів є докладні методичні рекомендації. Вони допоможуть влучно і швидко виконати композиційні пошуки до кожного практичного завдання дисципліни «Орнамент».

У рекомендаціях стисло викладено історію орнаментів, вибудовано загальну поетапність виконання завдання з дисципліни «Орнамент», цілісно пояснено виконання рослинного орнаменту. Рекомендації проілюстровані практичними роботами виконаними здобувачами освіти.

1. Історія виникнення українського орнаменту

Українська вишиванка особлива. Вона розповідає про думки й почуття людини, відтворює світ краси та фантазії, передає поетичне осмислення природи, зберігає звичаї наших предків. Протягом століть на вишивку впливали різні культури – вони формували візерунки та орнаменти, характерні для окремих регіонів України.

Вишивка завжди мала високе відчуття прекрасного, адже майстри та умільці надавали їй глибокого змісту – передусім віри в майбутнє та прагнення до краси та досконалості.

Про те, як почали прикрашати одяг на території сучасної України. Першоджерелом для написання є книга Тетяни Кара-Васильєвої «Історія вишивки в Україні». Вишивка на території сучасної України має давнє походження - нею прикрашали одяг ще в епоху Трипільської культури, коли зародилося ткацтво.

Проте більше про перші прикраси одягу можна дізнатися з розкопок скіфських курганів (*рис. 1*). Звідти відомо, що святкові костюми скіфів були рясно прикрашені золотими нашивками із зображенням грифонів, левів і оленів, різними кольоровими шкіряними аплікаціями та декоративним швом.

Літнім же вбранням скіфських жінок була сорочка з широкими й довгими рукавами із золотими вкрапленнями на плечах, рукавах і подолі. Також є свідчення про використання в оздобленні ботанічних орнаментів: стебла рослин, листя плюща, лотоси та виноградні лози.

Рис. 1 Шолом з кургану в с. Зрубне, Донецька обл., IV ст. до н.е.

Пізніше, коли сармати проживали в межах України, соціально-економічне розшарування стало більш виразним — наприклад, заможні жінки прикрашали свій одяг золотим шиттям (рис. 2), а бідніші жінки використовували кольорову вишивку.

Рис. 2 Сарматська вишивка з кургану Соколова могила, I ст. н.е.

Період Київської Русі

З прийняттям християнства в Київській Русі дещо змінилося в культурі: замість копіювання візантійської спадщини (рис. 3) вона переосмислила та витлумачила її по-своєму, запозичила вишукані та святкові звичаї обрядового вбрання – це монументальність способу поширення прикрас, яскраві кольори та дорогоцінні тканини, заткані або гаптовані золотом. Велику роль у національному вбранні відіграє вишивка. Серед найпоширеніших візерунків у квілінгу – коси, кручені візерунки з рослин у вигляді латинської літери S, спіралеподібні візерунки, зображення птахів, гепардів і левів (рис. 4).

Рис. 3 Фрагмент шитва. XIII ст. Золоті, срібні та шовкові нитки, «у проколі»

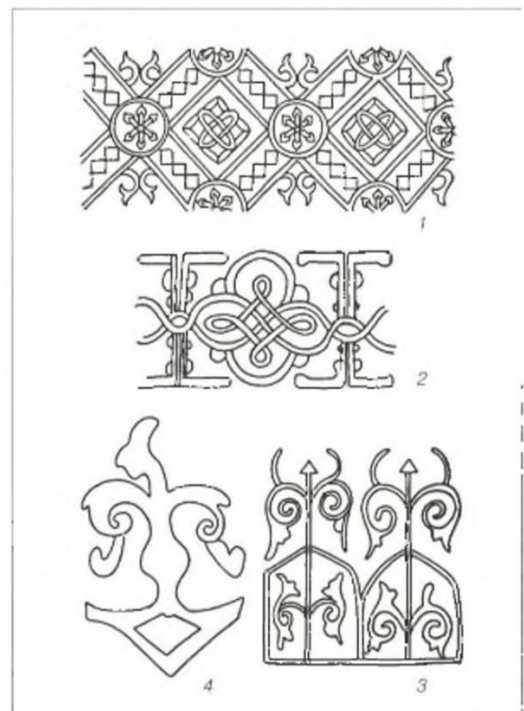

Рис. 4 Реконструкція орнаментів

Вишивка в стилі бароко

У XVII-XVIII століттях культура декорування одягу набула рис бароко — завдяки цьому вбрання стало надзвичайно святковим та пишним. Представники заможної української шляхти обирали вишивку яка виконувалась різнокольоровим шовком та гаптувалась золотою й срібною нитками. Так вони прикрашали сорочки, жупани, керсетки, очіпки тощо. Особливо поширилися рослинні мотиви в прикрашанні одягу — квіти, плоди, пуп'янки розміщувалися на плавних вигинах стебла (рис. 5). У вишивці також зустрічалися мотиви граната в по-перечному і поздовжньому розрізах.

Орнамент доповнювали вигини гілки з видовженим гострокінцевим листям. Поширеними були й мотиви гвоздики та лотоса із зубча-стим листям.

Рис. 5 Портрет отамана війська Донського Данила Єфремовича, 1752 р.
Українська народна вишивка XVIII-XIX ст.

З кінця 18 століття до 1890-х років вишивка бісером була найпоширенішою. Вона багато подорожувала вищими верствами суспільства у землевласницькому середовищі. Гаманці, сумочки, чохла для меблів і навіть картини прикрашають бісером. Поширеною стала також вишивка білим шовком на тонких прозорих тканинах. Ним прикрашають шапки, хустки, різні деталі жіночого одягу.

Головна прикраса – це квіти та букети, перев'язані стрічками або бантами. Додавання мережива, золотих і срібних ниток підсилює святковість і урочистість. Тарас Шевченко завжди цікавився особливостями українського одягу, тому на своїх картинах зобразив пошив, оздоблення та характерні деталі тогочасного одягу. (рис. 6).

Рис. 6 Блуза жіноча. ХІХ ст. с. Сокиринці, Чернігівщина. Згідно з переказами, виконана за малюнком Т. Г. Шевченка

З ХХ століття до сьогодні

На початку ХХ століття українська творча інтелігенція почала цілеспрямовано формувати національний стиль. У західних регіонах України митці використовували орнаменти гуцульської вишивки, а в центральних районах зверталися до героїчної доби героїчних панувань ХVІІ-ХVІІІ ст., відтворюючи шиття доби бароко.

Нині художники та дизайнери, які вивчають традиції національного вбрання, інтерпретують художню вишивку на моделях сучасного одягу. Майстри індивідуально прикрашають свій одяг. Адже українська вишиванка – це насамперед вияв власної унікальності [4].

2. Види орнаментів

У сучасному графічному дизайні все чіткіше окреслюється тяжіння до двох протилежних процесів. З одного боку, до процесів глобалізації, згідно з якими дизайнери використовують універсальні та лаконічні геометричні форми, композиційне поєднання яких мало пов'язано з етнічною ментальністю та самобутністю. Натомість з іншого боку, найбільшої цікавості у глядачів викликають проекти, в яких чітко виявляється тяжіння до багатства форм та знаків, наявних у кожній етнічній культурі людства. Такі проекти здатні апелювати до етнічної пам'яті поколінь та викарбовувати символи й образи, що увиразнюють та відокремлюють кожну з культур з загального конгломерату людства. Тож у центрі уваги дослідників постійно опиняються питання, пов'язані з визначенням вектора становлення моделей розвитку графічного дизайну у різних країнах та відокремленням тих елементів візуальної культури, що сприяють етнічній ідентифікації. Одним з таких елементів, безумовно, є український геометричний орнамент, автентично присутній у багатьох різновидах українського декоративно-прикладного мистецтва, таких як вишивка, ткацтво, килимарство та писанкарство [1].

Орнаменти поділяються на кілька груп:

- 1) Геометричний орнамент – складається з поєднаних у кольорі геометричних елементів, які чітко чергуються;
- 2) Рослинний – складається з рослинних елементів, декоративно стилізованих квітів, листя, гілок тощо;
- 3) Зооморфний – характеризується орнаментальними композиціями, як реалістичними, так і стилізованими зображеннями птахів, тварин, риби;
- 4) Антропоморфний – стилізоване зображення силуетів людей;
- 5) Предметний – складається із зображення предметів побуту, знарядь праці, відпочинку, атрибутики театрального мистецтва,

музичних інструментів тощо;

6) Каліграфічний – утворюється з окремих літер або елементів тексту.

7) Пейзажний – реалістичне або стилізоване зображення мотивів природи, архітектурних пам'яток тощо.

8) Геральдичний – це композиція із зображенням гербів, орденів, медалей, емблем, значків.

Типи орнаментів:

- Стрічковий – у вигляді прямої чи криволінійної орнаментальної смужки, що прикрашає середину виробу чи обрамляє його;
- Сітчастий – уся поверхня заповнена узором;
- Центричний (розетковий) – окремі елементи орнаменту вписані у квадрат, коло, ромб або інший багатокутник, розташований у центрі.

Будь-який орнамент складається з елементів. Елемент орнаменту – найпростіший зв'язок кількох ліній, які утворюють елементарну фігуру геометричного чи довільного вигляду. З елементів складається модульна фігура. Модуль в орнаменті – основна фігура чи композиція ліній, яка створює та тримає орнамент у його ритмічній послідовності. За композицією орнаменти бувають: в смужці, квадраті, колі, прямокутнику, трикутнику [3].

3. Послідовність виконання завдання з орнаменту.

Етапи виконання практичного завдання з орнаменту:

- перегляд і аналіз будови аналогів орнаментальних композицій видатних майстрів ужиткового мистецтва минулого й сучасності;
- збір художнього матеріалу до власної композиції (начерки, етюд);
- тонові композиційні пошуки (ескізи з розкладом на 3-4 тони), пошук формату композиції (квадрат, прямокутник, пропорції золотого перетину, кола);
- композиційні кольорові пошуки (рішення у теплій, холодній гамах,

на протилежних кольорових відносинах, зближених кольорових відносинах тощо);

- виконання картону;
- виконання кінцевого орнаменту.

На прикладі практичного завдання «Рослинний орнамент» з нормативної дисципліни «Орнамент», прослідкуємо за орнаментальними рішеннями у композиційних пошуках.

Виділимо основні вимоги до замальовок природних форм:

- починаючи роботу, важливо виявити найбільш яскраво виражені особливості форми рослини, тваринного силуету, ракурсних поворотів;
- при компоюванні мотивів необхідно звернути увагу на їхню пластичну спрямованість (вертикальну, горизонтальну, діагональну) і відповідно їй розташовувати малюнок;
- звернути увагу на характер ліній, у тому числі як складається абрис зображуваних елементів: від цього, прямолінійні чи м'які, обтічні зміни форм він має, буде залежати й стан майбутньої композиції загалом (статичний чи динамічний). Важливо не просто замалювати побачене, а знайти ритм і цікаві угруповання форм, роблячи відбір видимих деталей в середовищі, що зображується на аркуші;
- основні загальні риси, що виникають у процесі стилізації об'єктів та елементів декоративної композиції, - це простота форм, їх узагальненість та символічність, ексцентричність, геометричність, барвистість, чуттєвість.

Насамперед декоративної стилізації властива узагальненість і символічність зображуваних об'єктів і форм. Цей художній метод має на увазі свідому відмову від повної правдивості зображення та її деталізації. Метод стилізації вимагає відокремити від зображення все зайве, другорядне, що заважає чіткому візуальному сприйняттю для того, щоб оголити сутність зображуваних об'єктів, відобразити в них найголовніше, привернути увагу

глядача до прихованої до цього краси та викликати у нього відповідні яскраві емоції.

Щоб ясніше і чуттєвіше відобразити сутність об'єкта, що стилізується, від нього відокремлюється і з нього забирається все непотрібне, зайве і другорядне використовуються найхарактерніші й найяскравіші їх особливості, і навіть, як правило, характерні особливості зображуваного об'єкта у різній мірі перебільшуються, інколи ж – спотворюються з метою створення абстракції.

Для таких художніх перебільшень природні форми (наприклад, форми листя) близькі до геометричних остаточно перетворюють на геометричні, будь-які витягнуті форми витягують ще більше, а заокруглені – заокруглюють або стискають. Дуже часто з кількох характерних ознак об'єкта, що стилізується, вибирається якийсь один і робиться домінантним, а інші характерні особливості об'єкта пом'якшуються, узагальнюються або навіть повністю відкидаються.

В результаті відбувається свідоме спотворення та деформація розмірів та пропорцій зображуваних натуральних об'єктів, цілями якої є: збільшення декоративності, посилення виразності (експресії), полегшення та прискорення сприйняття глядачем авторського задуму. У цьому творчому процесі мимоволі виникає ситуація, коли чим ближче зображення наближається до сутності природи об'єкта, тим стає все більш узагальненим і умовним. Як правило, стилізоване зображення, можна легко перетворити в абстрактне.

Результатом творчої стилізації є зображення об'єкта з узагальненими ознаками, що надають символічності зображення. В основі всіх видів та методів стилізації природних об'єктів лежить єдиний образотворчий принцип – художня трансформація реальних природних об'єктів за допомогою різних образотворчих засобів і образотворчих прийомів. Художня трансформація природних об'єктів має головну мету - перетворення реальних природних форм на стилізовані чи абстрактні, наділені виразністю

та емоційністю такої сили, яскравості та запам'ятовування, які недосяжні в реалістичних зображеннях.

4. Апробація в педагогічній практиці

Розділ № 1. Складання орнаментів

Тема: Орнамент на основі рослинного світу в смузі.

Завдання. Малюнок рослинного орнаменту в смузі.

Зробити ескізи, скомпонувати, звертаючи увагу на рівновагу та пластику плям, на кольоровий наголос головного та *підрядження* другорядного

Матеріал – папір, олівець, гумка, гуаш, пензлі. Рішення – кольорове.

Розмір – формат А3, малюнок 30x10 см.

Мета заняття: Навчити компоувати рослинний орнамент в смузі. Ознайомити з основними елементами орнаменту. Розкрити поняття «осочки», «травинки», «капельки», «усики» тощо. Ознайомити з підготовкою робочого місця, інструментами.

Розвиває баланс і рівновагу, структурує і гармонізує простір, а також підсилює сексуальну енергію власника. Дуальність кольору в орнаментах, тобто чорне і біле, є дуже давнім поєднанням, гармонією першого начала – інь і янь, гармонією двох площин існування світу, гармонією у світі біполярних форм, відчуття натиску, відчуття рівноваги.

Виховує відчуття балансу та рівноваги, компоує і гармонізує простір, охайність та точність.

Студенти повинні знати:

- як змішувати фарбу;
- як тримати кісточку;
- як рисувати олівцем та використовувати лінійку.

Студенти повинні вміти:

- організувати власне робоче місце для роботи;

- працювати акуратно, старанно;
- об'єктивно оцінювати свою роботу.

Методи навчання:

- словесні: пояснення, інструктаж;
- практичні: практичний метод;
- наочні: ілюстрація, демонстрація.

Засоби навчання:

- наочний показ поетапності викладачем.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційна частина.

- 1.1. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань (2хв.)
- 1.2. Контроль вихідного рівня знань студентів (питання контролю, перевірка виконання самостійної роботи дома) (3хв.)
  - Що таке візерунок?
  - Що таке орнамент?
  - Які види орнаментів вам відомі?

2. Вступний інструктаж (4хв.)

2.1. Мотивація навчальної діяльності.

Метою заняття є вивчення рослинного орнаменту, ознайомлення з видами рослинних орнаментів. Отримані знання та вміння знадобляться для подальшої роботи в якості викладача або керівника гуртків, студій декоративно-прикладного мистецтва у подальшій професійній діяльності.

2.2. Ознайомлення з основними етапами роботи.

Орнамент – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів (геометричний орнамент), стилізованих рослинних (рослинний орнамент) чи тваринних («звіриний», або зооморфний орнамент) мотивів. Орнаменти бувають плоскі або рельєфні. Розрізняють архітектурні (фриз, облямування, бордюр), текстильні, керамічні та ін [2].

1. Практична робота (31 хв.)

Перший етап виконання завдання з дисципліни «Орнамент» знайомство з аналогами. Розібравшись з орнаментами аналогів виконати ескізи з кольоровим рішенням.

Другий етап збір художнього матеріалу до власної композиції (начерки, ескізи).

Третій етап компоювання майбутнього орнаменту в смузі на форматі А3.

Четвертий етап Вибір колірної гами за допомогою попередніх кольорових ескізів.

П'ятий етап Малюнок орнаменту в кольорі за допомогою гуаші.

Шостий етап Узагальнення виконаного завдання. Аналіз можливих помилок.

2. *Підведення підсумку уроку (5хв.)*

2.1. Аналіз помилок. Оцінювання робіт студентів.

2.2. Завдання до самостійної роботи:

перегляд відео матеріалів та літератури по темі.

ВИСНОВКИ

Рослинний орнамент розвиває творче уявлення та посилює образне мислення. Виконуючи композиційний аналіз творів народних майстрів, здобувачі фахової передвищої освіти вивчають досвід світового та вітчизняного візуального мистецтва, методів та авторських прийомів композиції провідних художників. Засвоєння цього предмету, спонукає створювати та реалізовувати власні художні концепції у творчій діяльності, аргументовані знанням художніх стилів різних епох. Цей предмет також поглиблює знання для придачі образного мислення та застосування власних ідей в концепціях, проектах та подальшому навчанні, як в цій сфері та і надалі в дизайнерській. Наприклад застосування орнаментів в текстилі, як в інтер'єрі, так і в одязі. Тому розвиток та передача знань з предмета дуже актуальна.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Орнаментальні композиції у ландшафтному дизайні. Всеукр. конкурс студент. наук. робіт з природн., техн. та гуманітар. наук, 2021. 43 с.
2. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р.Шмиг, В.Боярчук, І.Добрянський, В.Барабаш; за заг. ред. Р.Шмига. Львів, 2010. 222 с.
3. Шебела В. Доторкнутися до історії: як вишивка стала душею українського народу. elle.ua. <https://elle.ua/ludi/novosty/storya-ukransko-vishivki/>
4. Bozhko T., Chystikov O. Tendencies of usage of geometrical ornaments in graphic design projects of ukraine in the XXI st. Demiurge: ideas, technologies, perspectives of design. 2019. Т. 2, № 1. С. 51–66.
5. Малюємо орнаменти і візерунки. URL: <https://pustunchik.ua/ua/treasure/draw/risuyem-ornamenty-i-uzory>

Приклади виконання рослинних орнаментів до практичних завдань з дисципліни «Орнамент»

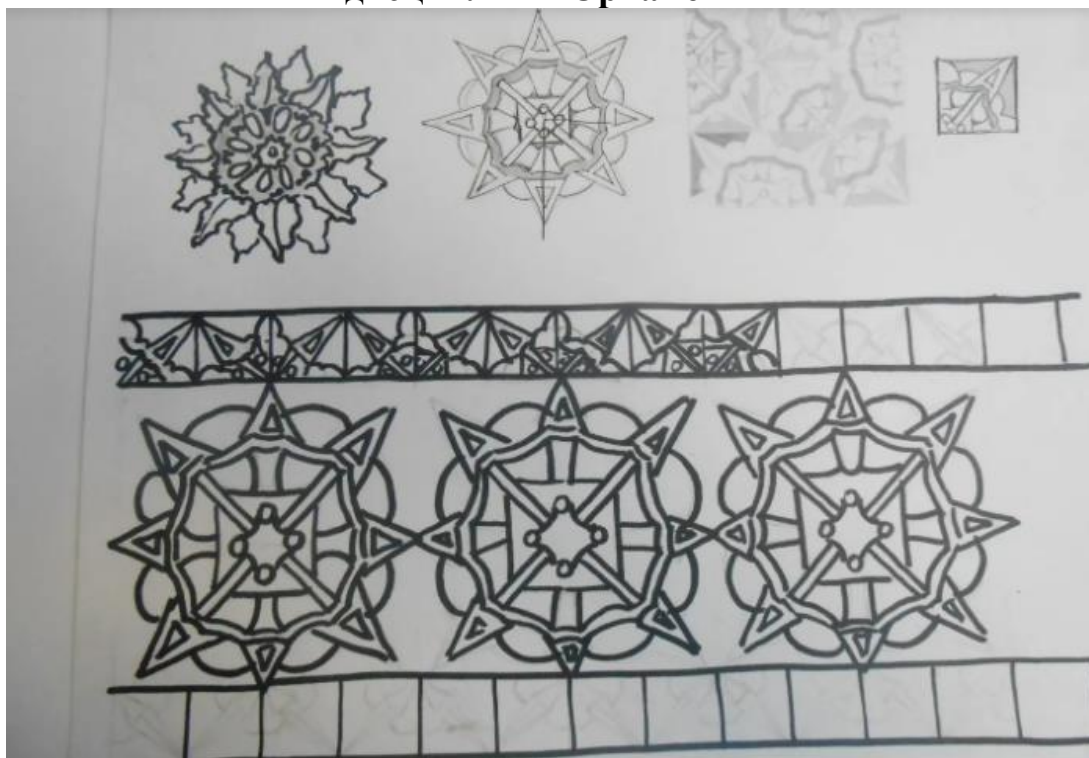

Рис. 7 Розробка орнаменту

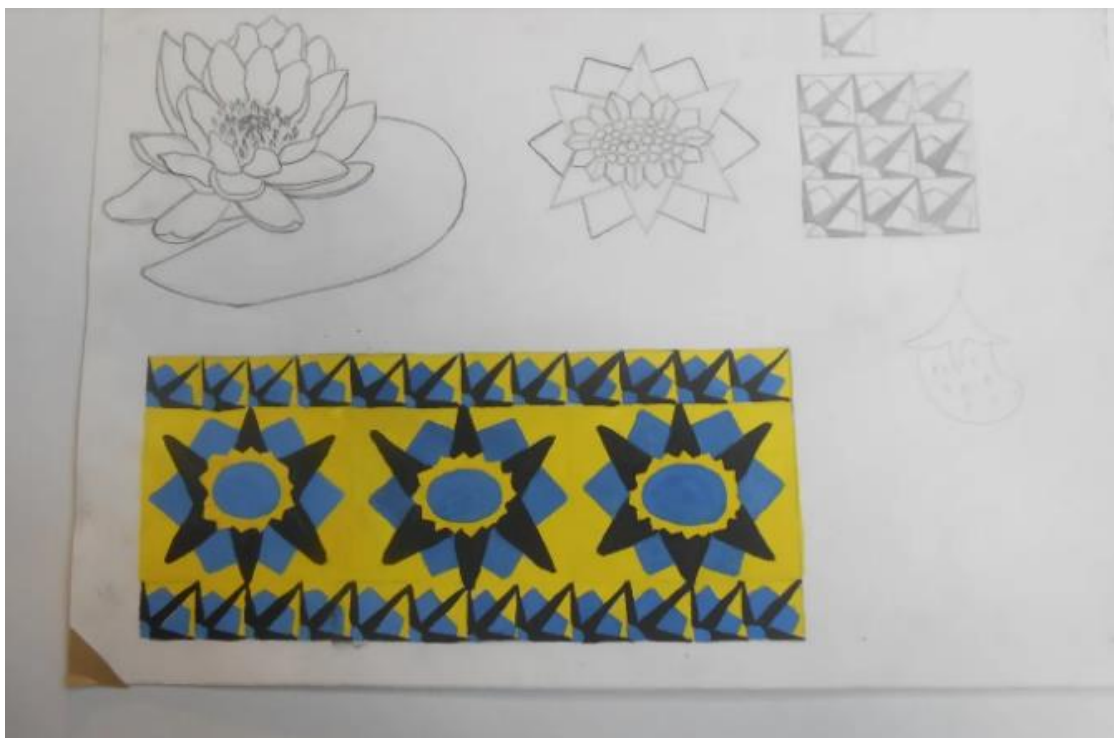

Рис. 8 Ескіз та рішення в кольорі

Рис. 9 Рішення в кольорі

Рис. 10 Модулі та рішення в кольорі

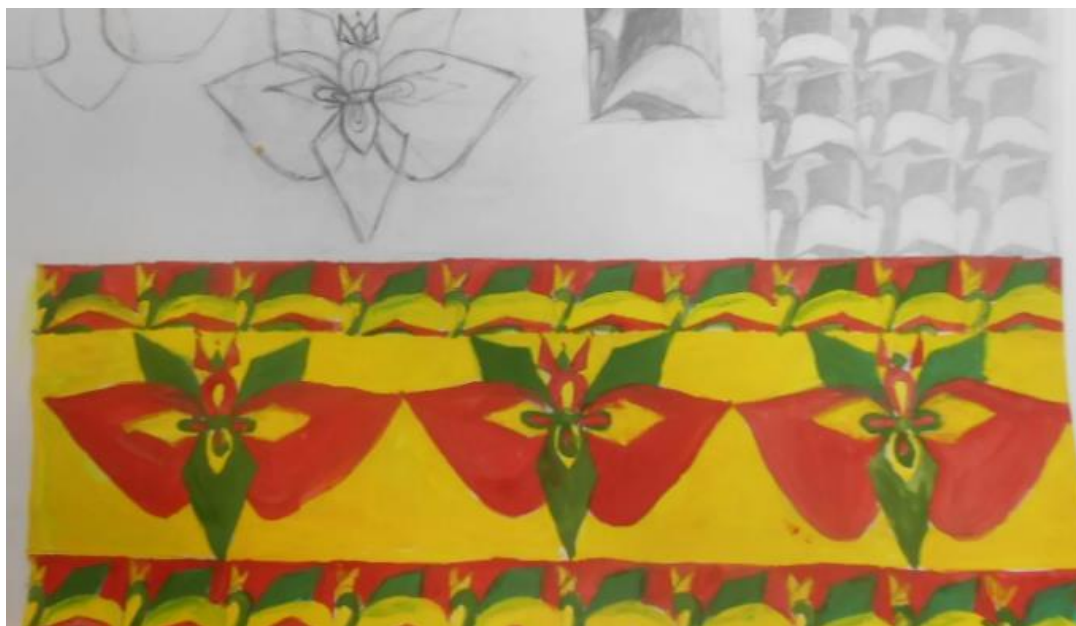

Рис. 11 Ескіз та кольорове рішення в теплій гамі

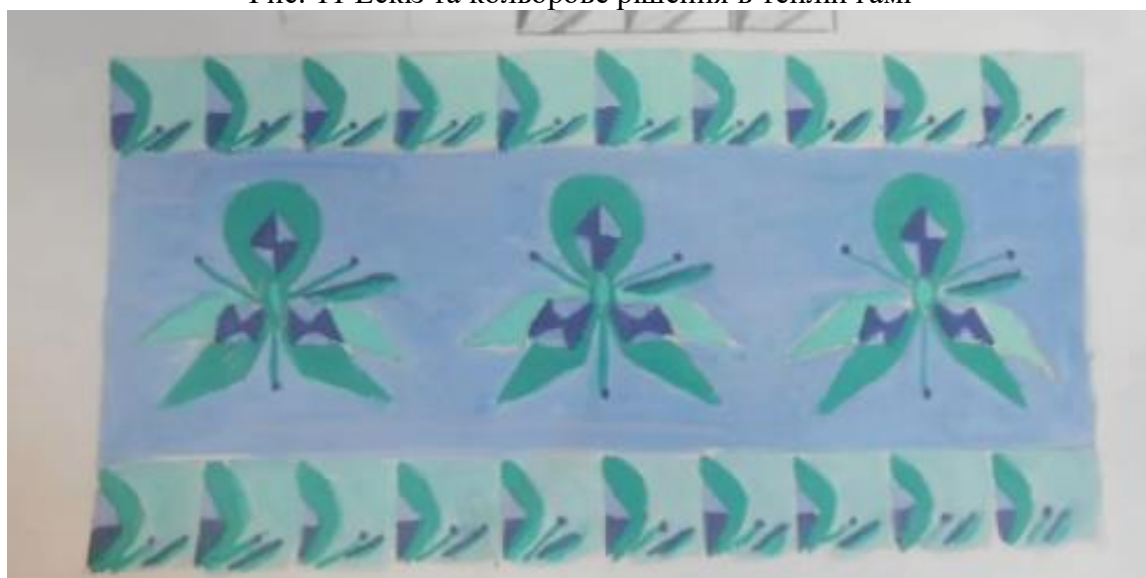

Рис. 12 Рішення орнаменту в холодній гамі

Рис. 13 Зразок рослинного орнаменту в смузі на прикладі роботи в техніці петриківського

розпису.

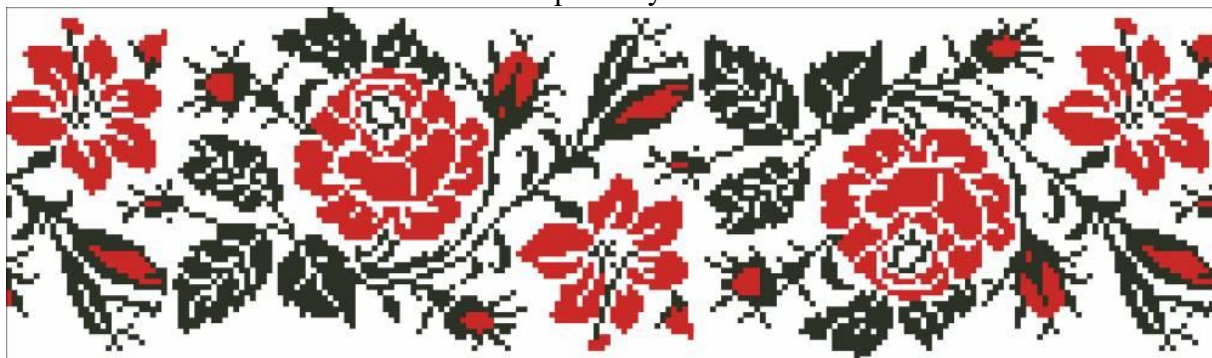

Рис. 14 Зразок рослинного орнаменту в смузї на прикладї схеми для вишивки.